MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

ACADEMIA MILITARĂ A FORŢELOR ARMATE
„ALEXANDRU CEL BUN”

Revista Militară

STUDII DE SECURITATE ŞI APĂRARE

Nr. 2 (12) / 2014

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Academia Militară a Forţelor Armate
„Alexandru cel Bun”

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare

Nr. 2 (12) / 2014

Chişinău, 2014

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare. Publicaţie ştiinţifică. Nr. 2 (12)/2014

Fondator: Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”

Tipul de revistă: categoria C

Redactor-şef:
colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor în ştiinţe politice, conferenţiar universitar

Secretar responsabil:
locotenent-colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în ştiinţe tehnice

Colegiul de redacţie:
Mihail Bucliș, colonel
Marin Butuc, doctor în filologie, căpitan
Svetlana Cebotari, doctor în ştiinţe politice
Vitalie Ciobanu, doctor în istorie, colonel
Valeriu Cuşnir, colonel (r), doctor habilitat în drept, profesor universitar
Ion Jarcuţchi, doctor în istorie, conferenţiar cercetător
Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferenţiar universitar (Ucraina)
Victor Juc, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
Constantin Moştoflei, colonel (r), doctor în ştiinţe militare (România)
Liu Zai Qi, doctor habilitat în istorie (China)
Alexandru Roșca, academician
Gheorghe Rusnac, academician
Mircea Tănase, colonel, doctor în ştiinţe militare (România)
Speranza Tomescu, doctor în filologie, lector superior (România)
Ion Xenofontov, doctor în istorie

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conţinutul ştiinţific al textelor.

Adresa redacţiei: str. Haltei 23, mun. Chişinău, Republica Moldova, MD-2023
Tel.: (+373 22) 54-51-60

ISSN 1857-405X

©Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”,
Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, 2014

SUMAR

Securitate şi geopolitică

Ion COROPCIAN, Svetlana CEBOTARI
DIPLOMAȚIA MILITARĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL SECURITĂȚII REGIONALE 7

Svetlana CEBOTARI
RELAȚIILE FEDERAȚIA RUSĂ–SUA ÎN CONTEXTUL NOILOR METAMORFOZE GEOPOLITICE 20

Ghenadie SAFONOV, Alexandru BURUC
SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ ȘI APĂRAREA CIBERNETICĂ 37

Anatolie ZAVTUR
IMPORTANȚA LUPTEI DE MANEVRĂ ȘI DELEGAREA SARCINILOR ÎN CADRUL STATELOR MICI 42

Ştiinţă militară

Constantin MANOLACHE
ESENȚA ȘI STRUCTURA ORGANISMULUI MILITAR AL STATULUI 52

Constantin MANOLACHE, Vitalie MARINUȚĂ
CONSIDERAȚII PRIVIND IMPLEMENTAREA CONTROLULUI CIVIL DEMOCRATIC ASUPRA SFEREI MILITARE 78

Istorie militară

Daniela HADÂRCĂ-NASTAS
CONTACTE ȘI COLABORĂRI FRANCO-ROMÂNE DE LA CRUCIADE LA EPOCA LUI LUDOVIC AL XIII-lea 84

Alexei AGACHI
RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN ANII 1806-1812 ȘI OCUPAȚIA MILITARĂ RUSĂ A MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI. ANEXAREA BASARABIEI LA IMPERIUL RUS ÎN 1812 91

Sergiu BACALOV
MILITARI BASARABENI PARTICIPANȚI LA RĂZBOIUL RUSO-JAPONEZ (1904-1905). CAZUL LUI ARHIP MEȘTEȘUG 121

Ion XENOFONTOV, Mihai TAȘCĂ
CONTEXTUL INTERNAȚIONAL GENERAL AL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL 128

Terminologie militară

Valentina NEGRU

CLASIFICAREA TEMATICĂ A TERMINOLOGIEI MILITARE VESTIMENTARE 132

Personalia

Gheorghe BACIU

ALEXE MATEEVICI (1888–1917) – PREOT MILITAR, POET ŞI PATRIOT 137

Pavel MORARU

ALEXANDRU RIOŞANU (1892–1941), UN COLONEL LA DATORIE 146

Dicţionar enciclopedic militar

Nicolai AMBROSI, Pavel BRĂDESCU

EMIL ZATOPEK, UN COLONEL NONCONFORMIST 156

Foto enciclopedia

Ion XENOFONTOV

100 DE ANI DE LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL 157

Apariţii editoriale

Constantin MANOLACHE

O LUCRARE-EVENIMENT 163

Ion XENOFONTOV, Igor SOFRONESCU

SECURITATEA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA PRIN PRISMA ȘCOLII DE LA COPENHAGA 165

Alexei AGACHI

O NOUĂ LUCRARE CONSACRATĂ ȘTIINȚEI ISTORICE DIN BASARABIA 168

SUMMARY

Security and Geopolitics

Ion COROPCIAN, Svetlana CEBOTARI
MILITARY DIPLOMACY OF MOLDOVA IN THE REGIONAL SECURITY 7

Svetlana CEBOTARI
THE RUSSIAN–AMERICAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF NEWGEOPOLITICAL TRANSFORMATIONS 20

Ghenadie SAFONOV, Alexandru BURUC
INFORMATION SOCIETY AND THE CYBER DEFENSE 37

Anatolie ZAVTUR
THE RELEVANCE OF THE MANOEUVRE WARFARE AND MISSION COMMAND FOR SMALL COUNTRIES 42

Military Science

Constantin MANOLACHE
THE ESSENCE AND STRUCTURE OF A STATE'S MILITARY 52

Constantin MANOLACHE, Vitalie MARINUȚĂ
CONSIDERATIONS ON IMPLEMENTATION OF A DEMOCRATIC CIVIL CONTROL OF THE MILITARY 78

Military History

Daniela HADÂRCĂ-NASTAS
FRENCH-ROMANIAN CONTACTS AND COLLABORATIONS THE AGE OF CRUSADE OF LOUIS XIII 84

Alexei AGACHI
THE RUSSO-TURKISH WAR OF 1806–1812 AND THE RUSSIAN MILITARY OCCUPATION OF MOLDOVA AND ROMANIA. THE ANNEXATION OF BESSARABIA BY THE RUSSIAN EMPIREIN 1812 91

Sergiu BACALOV
BESSARABIAN PARTICIPANTS IN THE RUSSO-JAPANESE WAR (1904–1905). THE CASE OF ARHIP MEȘTEȘUG 121

Ion XENOFONTOV, Mihai TAȘCĂ
THE GENERAL INTERNATIONAL CONTEXT OF THE WORLD WAR I 128

Military Terminology

Valentina NEGRU
A THEMATIC CLASSIFICATION MILITARY CLOTHING 132

Personalia

Gheorghe BACIU
ALEXE MATEEVICI (1888–1917) – MILITARY PRIEST, POET AND PATRIOT 137

Pavel MORARU
ALEXANDRU RIOȘANU (1892–1941), A COLONEL ON DUTY 146

Military Encyclopedic Dictionary

Nicolai AMBROSI, Pavel BRĂDESCU
EMIL ZATOPEK, A NON CONFORMIST COLONEL 156

Photo encyclopedia

Ion XENOFONTOV
100 YEARS OF THE FIRST WORLD WAR. ROMANIA IN WORLD WAR I 157

New books

Constantin MANOLACHE
A SCIENTIFIC PAPER EVENT 163

Ion XENOFONTOV, Igor SOFRONESCU
NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
THROUGH COPENHAGEN SCHOOL 165

Alexei AGACHI
A NEW PAPER DEDICATED TO HISTORICAL SCIENCE FROM BESSARABIA 168

SECURITATE ŞI GEOPOLITICĂ

DIPLOMAȚIA MILITARĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Ion COROPCIAN [1]
Svetlana CEBOTARI [2]

MILITARY DIPLOMACY OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF REGIONAL SECURITY

A new concept that once reached the agenda of major decisive factors in the international arena has been confirming itself in the specialized literature in recent years. The transformations that are underway in the international security medium, being permanent, accelerated and unforeseen, have made the military diplomacy pass from a vector of study to an active part of a state's foreign policy. In this context, the promotion of a state, from all points of view, may be implemented basing on the concepts that have become working instruments, the military diplomacy being one of them.

Thereby, this article supposes analysis of the military diplomacy, in general, and of the military diplomacy of the Republic of Moldova, in particular. Besides, the military diplomacy from a secondary role becomes the chief actor in the international arena. One has carried out the analysis both of the conceptual signification of the "military diplomacy" and of the military diplomacy legal framework as of an instrument of defense policy in the Republic of Moldova.

Conceptul „diplomație militară"

În ultimii ani, un nou concept pătruns pe agendele de lucru ale factorilor majori de decizie de pe arena internațională se afirmă în literatura de specialitate. Transformările care au loc în mediul internațional de securitate, permanente, accelerate și imprevizibile, au făcut ca diplomația militară, dintr-un vector de studiu, să devină parte activă a politicii externe a unui stat. Interesele naționale și valorile unui stat capătă valențe globale prin schimbarea instrumentelor de lucru instituționale, prin trecerea de la nivelul statal la nivelul regional sau global. În acest context, promovarea unui stat, din toate punctele de vedere, poate fi realizată apelând la concepte devenite instrumente de lucru, diplomația militară fiind unul din ele. Astfel, având anterior un rol secundar, diplomația

---

[1] *Ion COROPCIAN, general de divizie (r.), consilier principal de stat al prim-ministrului Republicii Moldova.*

[2] *Svetlana CEBOTARI, doctor în politologie, conferențiar universitar, Departamentul Relații Internaționale, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova; cercetător științific superior la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

militară devine actor principal pe arena internațională. Diplomația militară, asemenea altor concepte recent apărute, încearcă un răspuns la o realitate complexă, caracterizată prin fluiditatea mediului de securitate regională și internațională, prin impredictibilitatea multora din evoluțiile sale, precum și prin căutările în curs la nivelul relațiilor internaționale. Discutăm despre o „redescoperire și redefinire" în măsura în care acest concept are o identitate și o voce distincte în ecuația de securitate atât regională, cât și internațională și a reprezentat din cele mai vechi timpuri un efort de asigurare a securității și apărării intereselor naționale ale statelor.

În plus, noile modificări conceptuale ale securității, atât naționale cât și internaționale, precum și relațiile din ce în ce mai strânse dintre domeniul politicului, un domeniu în majoritate „civil", și domeniul militar (colaborarea cu organismele militare internaționale) au dus la consacrarea diplomației militare ca parte componentă a diplomației apărării, concept apărut în 1998. Securitatea națională și apărarea națională sunt lucruri diferite. Astfel, prin securitate națională se înțeleg problemele de securitate ale unei națiuni, politicile și programele de rezolvare ale acestor probleme și, de asemenea, procesul guvernamental prin care aceste programe sunt formulate și realizate. Apărarea națională se distinge de securitatea națională prin scopul final urmărit – apărarea în fața agresiunii unui inamic extern și la nivel de mijloace – securitatea națională angajează toate resursele de care dispune un stat, în timp ce apărarea presupune utilizarea mijloacelor militare de care dispune un stat. Aceste distincții dintre securitatea națională și politica apărării sunt importante atât la nivel teoretic, cât și practic [20]. Diplomația apărării este „participarea forțelor armate la acțiunile diplomației unui stat de a căuta și de a preveni riscurile și crizele și contribuie la realizarea obiectivelor unui stat în străinătate" [4].

Prin urmare, diplomația militară devine parte distinctă a diplomației apărării, implicată în înfăptuirea scopurilor și sarcinilor de politică externă, pentru apărarea drepturilor și intereselor statului în relațiile sale cu celelalte subiecte de drept internațional. Apărarea a fost și va rămâne un domeniu fundamental pentru un stat, deoarece cuprinde ansamblul deciziilor, măsurilor și hotărârilor pe care instituțiile unui stat le adoptă și le pune în aplicare, atât pe plan național cât și internațional, în scopul garantării drepturilor constituționale, protejării valorilor și promovării intereselor naționale, în concordanță cu legislația internă și internațională, cu toate documentele internaționale la care un stat este parte semnatară. De aceea, caracterul național al apărării va include și obligațiile asumate de un stat față de organizațiile internaționale, obligații care pot fi materiale, financiare, umane. Evenimentele internaționale din ultimele decenii au impus îmbunătățirea și dezvoltarea activității diplomatice. Practica diplomatică cunoaște, ca urmare a diversificării relațiilor internaționale, și o diversificare a atribuțiilor diplomaților, fapt ce a determinat apariția unor funcții distincte de atașați speciali. Având în vedere obiectivele urmărite sau metodele folosite de di-

plomație, s-a impus abordarea ei și din altă perspectivă, astfel că astăzi există diplomație parlamentară, diplomație economică sau diplomație militară. Diplomația militară este definită ca „totalitatea măsurilor și mijloacelor utilizate pe cale diplomatică pentru realizarea anumitor scopuri în domeniul militar" [7]. Ca parte integrantă a diplomației în general, diplomația militară servește la realizarea obiectivelor politicii externe a statelor respective. Ea s-a afirmat ca o componentă permanentă, activă și reprezentativă a diplomației. Ea reprezintă o parte a diplomației clasice de care nu poate fi separată, având trăsături și obiective comune, așa cum este sarcina de promovare a politicii externe a statului [6]. "Conceptul de „diplomație militară" nu poate fi rupt de „diplomația clasică", chiar dacă terminologia implică două domenii ce par a fi într-o contradicție principială" [9]. Însă cele două concepte se diferențiază prin metodele și mijloacele de acțiune folosite. Diplomația militară constă într-un ansamblu de activități și acțiuni efectuate de instituția militară atât în țară cât și peste hotare, pe baza unor tratate și acorduri bilaterale sau multilaterale încheiate cu diferite state, cu scopul de a spori încrederea și cunoașterea reciprocă, precum și pentru întărirea securității zonale, regionale și globale. Un rol important în diplomația militară îl au instituțiile care își desfășoară activitatea prin negocieri și tratative ce vizează politica externă cu scopul de a apăra drepturile și interesele statului în relațiile internaționale [10]. Prin raporturile ataşaților militari în cadrul reprezentanțelor diplomatice, prin tratative în probleme militare în cadrul organizațiilor, conferințelor, reuniunilor internaționale și prin alte forme, diplomația militară contribuie la codificarea unor probleme de drept internațional, la discutarea și soluționarea unor probleme majore ale contemporanietății. Activitatea diplomatică a militarilor se desfășoară atât în cadrul organizațiilor internaționale cu structuri eminamente militare, cât și în orgaizațiile internaționale de alte profiluri [11].

Datorită transformărilor care au avut loc, în special în ultimele decenii, activitatea de diplomație a suferit la rândul său transformări ce au dus la o diversificare a ramurilor și instrumentelor juridice pe care le implică. Studiul istoric al evoluției diplomației militare ne-a arătat că din cele mai vechi timpuri (antichitate), militarii au fost folosiți în scopul obținerii avantajelor pe câmpul de bătălie în lupta pentru protejarea intereselor naționale. Rolul diplomaților militari, în evoluția istorică, nu va crește, ci mai degrabă se va diversifica și se va consolida: din trimis personal al unui suveran, va deveni reprezentant oficial al diplomației militare.

Intensificarea relațiilor dintre state și complexitatea demonstrată în ceea ce privește existența ca națiune au determinat ca, începând cu secolul al XIX-lea, militarii să devină consilieri ai reprezentanților oficiali ai unui stat (ambasadorii) în problemele legate de menținerea păcii, înlăturarea conflictelor armate, promovarea imaginii statului respectiv și, mai ales, realizarea într-un mod diplomatic a dimensiunilor puterii militare a statului respectiv, lucru extrem de important în realizarea echilibrului de putere. În

prezent, diplomația apărării s-a diversificat și, mai mult, dincolo de aspectele pur tehnice, intervin și alte componente precum cea culturală, economică etc. Noile amenințări, riscuri și vulnerabilități apărute în special după sfârșitul Războiului Rece au dus în aceeași măsură și la o redefinire a strategiilor naționale, a politicii externe și, implicit, a diplomației militare [5].

Cadrul juridic al diplomației militare a Republicii Moldova

Efectuând o analiză a diplomației militare a Republicii Moldova, apare necesitatea, în primul rând, a analizei cadrului juridic al diplomației militare a Republicii Moldova. Astfel, conform prevederilor stipulate în capitolul V, art. 77 al Constituției Republicii Moldova, instituția Președintelui este o primă instituție prin intermediul căreia se realizează nu doar politica externă a statului, dar și cea a apărării, utilizând drept mijloc de exercitare diplomația militară. În acest context, Președintele Republicii Moldova este șeful statului pe care il reprezintă și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a acestuia. De asemenea, conform art. 87 al Constituției „Atribuții în domeniul apărării", Președintele Republicii Moldova este comandantul suprem al forțelor armate, poate declara, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parțială sau generală, iar în caz de agresiune armată îndreptată împotriva statului, ia măsuri pentru respingerea agresiunii, declară stare de război. De asemenea, Președintele Republicii Moldova poate lua și alte măsuri pentru asigurarea securității naționale și a ordinii publice, la limitele și în condițiile legii [8].

Instituția responsabilă de înfăptuirea politicii de apărare, realizată inclusiv prin intermediul diplomației militare, este Ministerul Apărării al Republicii Moldova. Astfel, în conformitate cu Hotărârea cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Ministerului Apărării, structurii și efectivului-limită ale aparatului central al acestuia nr. 939 din 16.08.2007, capitolul I „Dispoziții generale", art. 2, Ministerul Apărării este principalul organ central de specialitate în domeniul apărării naționale care, conform capitolului II „Misiunea, funcțiile de bază, atribuțiile și drepturile ministerului", art. 5, desfășoară funcțiiile de bază – elaborează, promovează și monitorizează politica de apărare. Întru asigurarea implementării funcțiilor menționate (art.6), ministerul îndeplinește următoarele atribuții în domeniul conducerii și politicii de apărare:

1) studiază și apreciază situația politico-militară, determină riscurile și amenințările cu caracter militar și necesitățile ce țin de asigurarea apărării naționale;

2) elaborează și înaintează, în modul stabilit, propuneri privind măsurile de organizare și pregătire a sistemului național de apărare;

3) asigură realizarea măsurilor adoptate de autoritățile constituționale ale statului cu atribuții în conducerea sistemului național de apărare privind îndeplinirea misiunilor Armatei Naționale și exercitarea controlului civil asupra activității Armatei Naționale;

4) promovează politica de apărare și conduce procesul de planificare a apărării;

5) participă la colaborarea internațională în domeniul apărării, inițiază și negociază încheierea tratatelor internaționale, în conformitate cu legislația în vigoare;

6) întreprinde măsurile necesare pentru atragerea programelor de asistență străine destinate sectorului de apărare a țării;

7) asigură, în oricare din structurile Armatei Naționale, efectuarea inspecțiilor, controalelor, evaluărilor și verificărilor asupra activităților de menținere a capacității permanente de luptă și de mobilizare pentru îndeplinirea sarcinilor, conform destinației;

8) elaborează politici, directive și recomandări privind resursele umane, financiare, materiale și de altă natură destinate apărării naționale;

9) înaintează, în modul stabilit, propuneri privind completarea și perfecționarea cadrului normativ în domeniul apărării, la formarea bugetului militar și asigură concordanța acestora cu standardele de securitate din spațiul european și euroatlantic;

10) asigură reprezentarea Armatei Naționale în raporturile cu armatele altor state și organizații internaționale;

11) elaborează măsuri de protecție eficientă a forțelor, resurselor și elementelor infrastructurii menite să asigure apărarea țării;

12) menține relații cu publicul, întreprinde măsuri pentru informarea societății asupra activității Armatei Naționale și instituțiilor Ministerului;

12) asigură implementarea guvernării electronice și a serviciilor electronice pentru cetățeni în sectorul apărării;

13) participă, în comun cu alte organe centrale de specialitate ale administrației publice, la activitățile privind controlul și neproliferarea armelor;

14) elaborează recomandări pentru suportul acordat de Armata Națională la lichidarea consecințelor calamităților naturale și la acordarea asistenței umanitare.

De asemenea, în conformitate cu capitolul III „Organizarea activității Ministerului", Ministerul Apărării al Republicii Moldova, prin intermediul Direcției politică de apărare și planificare a apărării, negociază și semnează tratate internaționale ale Republicii Moldova în conformitate cu deplinele puteri acordate în modul stabilit prin Legea nr.595-XIV din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova [12].

O altă instituție responsabilă de realizarea politicii de apărare, prin intermediul căreia se realizează direct diplomația militară, este instituția ataşatului militar. Ataşatul militar reprezintă funcția diplomatică deținută de către cadrele militare care funcționează pe lângă reprezentanțele diplomatice permanente ale statelor acreditante. Ataşatul militar este subordonat ierarhic şefului misiunii diplomatice și îndeplinește următoarele funcții: colaborează cu autoritățile locale ale statului acreditar, reprezintă statul acreditant la cerimoniile oficiale (cu ocazia zilei naționale), este consilier în probleme militare pe lângă şeful misiunii diplomatice. O funcție importantă a ataşatului militar este cea de informare pe căi legale despre situația militară din statul acreditar. Pentru îndeplinirea acestor funcții, ataşații militari colaborează cu autoritățile militare locale, menținând

concomitent relații permanente cu ministerele și departamentele de resort ale statului acreditar. Toți atașații militari acreditați într-un stat formează corpul atașaților militari, în fruntea căruia se află decanul corpului atașaților militari. În timp de război, statele aliate pot să numească atașați militari speciali pe lângă comandamentele lor militare, în scopul informării reciproce și al coordonării operațiunilor militare [7, p. 20].

Conform ,,Regulamentului cu privire la activitatea atașaților militari" aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 769 din 18.10.1994, atașații militari sunt reprezentanți oficiali ai Forțelor Armate ale Republicii Moldova în statele acreditare. Atașații militari se acreditează pe lângă departamentul militar respectiv al statului acreditar și face parte din personalul diplomatic al Ambasadei Republicii Moldova, respectând normele generale stabilite pentru colaboratorii ambasadei. În conformitate cu art. 2, funcțiile de bază ale atașaților militari constau în reprezentarea Forțelor Armate ale Republicii Moldova în relațiile cu autoritățile forțelor armate ale statelor acreditare, promovarea și consolidarea relațiilor de prietenie și cooperare și stabilirea unor contracte permanente și reciproc avantajoase între cele două state, cunoașterea prin mijloacele licite a situației din statul de reședință referitor la problemele politico-militare, militare, economico-militare și tehnico-militare, inclusiv structura de organizare, efectivul, dislocarea unităților militare și obiectivelor militare. Atașații militari trebuie să se familiarizeze cu principiile de selectare, completare, instruire și educare a efectivului forțelor armate, rolul și locul armatei în viața societății, apartenența statului la blocuri militare și politico-militare, alianțe, precum și cu efectivul de comandă al armatei și flotei. În acest context, conform capitolului II, art. 9 al Regulamentului ,,Activitatea de reprezentare", atașații militari, reprezentând Forțele Armate ale Republicii Moldova:

- stabilesc, întrețin și dezvoltă relații oficiale cu reprezentanții forțelor armate ale statelor acreditare, asistă la invitația autorităților militare locale la parade, treceri în revistă și ceremonii, la instrucțiuni militare și manevre, vizitează obiectivele militare și instituțiile militare de învățământ;

- sunt prezenți la recepții și alte activități oficiale organizate de guvern, autoritățile militare ale țării acreditare, ambasadele străine și reprezentanțele militare ale statelor cu care se întrețin relații diplomatice;

- participă la întocmirea programelor de vizită, întâmpină și însoțesc persoanele cu funcții de răspundere ale Ministerului Apărării al Republicii Moldova în timpul vizitei acestora în țara acreditară.

De asemenea, conform articolului 10, atașații militari informează ambasadorii despre activitatea lor și se bucură de susținere în vederea realizării diverselor contacte cu structurile militare ale țării acreditare. Atașații militari dispun de rețele de comunicație individuale.

În activitatea de reprezentare atașații militari (art. 11) se conduc de actele legislative în problemele politicii externe, Statutul corpului diplomatic și consular, indicațiile ministrului apărării și

șefului Marelui Stat Major al Forțelor Armate ale Republicii Moldova. Toate problemele ce țin de activitatea de răspundere sunt coordonate cu ambasadorul Republicii Moldova [13].

Un rol deosebit al diplomației militare în realizarea și consolidarea securității naționale o are activitatea Republicii Moldova în cadrul Parteneriatul pentru Pace (PpP). Astăzi Republica Moldova înfruntă o mulțime de probleme – fragilitate internă, insecuritate social-economică, separatism, amenințările crimei organizate și corupției, instabilitate politică ș,a. Asemenea altor state noi independente, ea are de făcut o serie de alegeri dificile. În raport cu NATO, Moldova nu a închis frontierele, ci promovează o politică de transparență. Aderând la 16 martie 1994 la programul Parteneriatul pentru Pace, statul nostru, fiind a 12-a țară care a aderat la Program, ca partener, a demonstrat angajarea sa în respectarea valorilor Alianței Nord-Atlantice pentru pace și securitate în Europa. Participarea la PpP îi oferă Republicii Moldova o reală posibilitate de a-și consolida securitatea națională și capacitățile de apărare. Astfel, cadrul PpP ne permite să utilizăm experiența construcției militare a țărilor NATO și partenere în scopul perfecționării permanente a propriilor Forțe Armate, pregătirii cadrelor, instruirii lingvistice a ofițerilor Armatei Naționale, asigură accesul la informații, statistică, surse de ajutor politic, tehnic și financiar [18].

Totodată, un alt document care se află la baza diplomației apărării este Planului Individual de Acțiuni Republica Moldova – NATO, semnat în 2006. Semnarea unui astfel de document încă nu înseamnă aderarea țării noastre la un bloc militaro-politic. Astfel, documentul se axează pe patru capitole de bază: 1) probleme politice și de securitate; 2) probleme militare și de apărare; 3) informarea publicului, știința și planificarea situațiilor de urgență; 4) aspecte administrative, protejarea informației și resurselor, cuprinse în două părți distincte: principalele obiective politice și de reformare ale Republicii Moldova (I) și domeniile de reformare ce constituie obiect al consultărilor cu NATO (II) [14]. În conformitate cu acest Plan, principalele obiective strategice ale Republicii Moldova sunt: integrarea în Uniunea Europeană, intensificarea dialogului și aprofundarea relațiilor cu structurile euroatlantice. Având în vedere statutul său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea IPAP, nu urmărește obiectivul aderării la NATO, ci speră să utilizeze Planul pentru accelerarea procesului de reforme în sectoarele apărării și securității naționale. În acest scop, Republica Moldova va crea baza politico-juridică necesară pentru implementarea IPAP, precum și mecanismele instituționale relevante. În contextul restabilirii integrității statului, Republica Moldova dorește reglementarea cât mai rapidă a conflictului transnistrean pe cale pașnică. În acest scop, Moldova consideră absolut necesară participarea la negocieri a tuturor factorilor internaționali interesați, dar în primul rând a UE, SUA, Rusiei și Ucrainei. O atenție deosebită în contextul reglementării se acordă securizării frontierei de stat, în special pe sectorul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene. Având în vedere

relațiile cu vecinii, IPAP prevede că țara noastră promovează relații de bună vecinătate cu România și Ucraina. Dezvoltarea raporturilor cu România se va baza pe valorile europene comune. De asemenea, Republica Moldova se pronunță pentru relații durabile de cooperare reciproc avantajoase cu Rusia. Moldova își va intensifica cooperarea cu alte state în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, OCEMN (Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră), SEECP (Procesul de Cooperare Politică în Sud-Estul Europei), SEEGROUP (Grupul Sud-Est European de Cooperare în domeniul Securității) și GUAM ca modalitate de a contribui la consolidarea stabilității și securității regionale. Planul prevede, expres, că Republica Moldova va continua cooperarea cu Consiliul Europei, OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa) și Uniunea Europeană în promovarea reformelor democratice, pentru a asigura supremația legii și conformitatea legislației și practicii naționale în domeniul drepturilor omului cu standardele internaționale relevante. Moldova va continua reforma sistemului judiciar, reforma electorală, reforma administrației centrale și regionale. De asemenea, va fi perfecționat cadrul juridic ce reglementează libertatea presei și accesul publicului la informații. Moldova își va consolida eforturile în vederea combaterii coruptiei, inclusiv prin participarea la cooperarea internațională în cadrul GRECO (Grupul Statelor împotriva Corupției) și Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Pentru a atinge aceste obiective Republica Moldova va modifica Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova, pentru a-l aduce în conformitate cu standardele UE; va ajusta legislația și practica națională la Carta Europeană a Autoguvernării Locale; va institui și va menține un dialog eficient, deschis și continuu între instituțiile statului și societatea civilă; va implementa integral recomandările Adunării Parlamentare a Consiliului Europei referitoare la funcționarea instituțiilor democrate în Republica Moldova și Hotărârea respectivă a Parlamentului Republicii Moldova (nr.248-XVI din 11.11.2005) etc. [17].

În acest context este de menționat și Legea cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii nr.1156-XIV din 26.07.2000 [15]. Principiile de participare a Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii derivă din interesele fundamentale ale țării și din angajamentele ei internaționale, prevalând următoarele aspecte: a) operațiunile internaționale de menținere a păcii se desfășoară cu mandatul ONU sau al OSCE, după ce se determină statutul forțelor internaționale de pacificare. Trebuie menționat și faptul că participarea Republicii Moldova la misiunile internaționale de pacificare reprezintă o dovadă a aspirațiilor statului de a promova ideile păcii, stabilității și securității atât în interiorul țării, cât și peste hotarele ei, devenind astfel un stat care contribuie la fortificarea păcii. Un alt aspect extrem de important este faptul că, dincolo de aspectele militare, diplomația apărării devine un instrument puternic în gestionarea problemelor nonmilitare ale securității interne și

internaționale, în recalibrarea dimensiunilor economice, sociale, energetice etc. Implicarea în proiecte strategice cu vocație europeană, precum și inițierea acestora, în unele cazuri, sunt priorități în gestionarea imaginii unui stat.

În acest sens, Republica Moldova, prin acțiunile sale, a dorit consolidarea stabilității democratice, diversificarea legăturilor de infrastructură ale Uniunii Europene cu celelalte state din regiune. Cooperarea cu UE în domeniul politicii de securitate și apărare nu trebuie să se limiteze doar la participarea la misiunile de gestionare a crizelor. O cooperare complexă și de durată în domeniu presupune creșterea rolului UE în soluționarea conflictului transnistrean. Politica de securitate și apărare comună reprezintă un element central de reconfigurare a rolului Uniunii Europene în politica internațională. Prin numărul și amploarea misiunilor operaționale din cadrul politicii de securitate, Uniunea Europeană promovează un liderism responsabil în politica internațională, devenind un veritabil „pacificator global", după ce intervențiile sale au stabilizat state și regiuni. Perspectiva participării Republicii Moldova la politica externă și de securitate comună a Uniunii Europene reprezintă o contribuție la asigurarea securității internaționale [19].

Mai mult, politica de securitate și apărare comună (PESAC) înlocuiește fosta politică europeană de securitate și apărare (PESA). PESAC oferă un cadru de cooperare grație căruia UE poate realiza misiuni operaționale în țările terțe. Obiectivul principal al acestor misiuni este menținerea păcii și consolidarea securității internaționale. Acestea se bazează pe mijloacele civile și militare puse la dispoziție statelor membre cu scopul de a stabili obiective comune în materie de capacitate militară: să instituie programe și să asigure gestionarea acestora în vederea realizării obiectivelor fixate; să armonizeze exigențele operaționale ale statelor membre și să îmbunătățească metodele de achiziționare a echipamentelor militare; să gestioneze activitățile de cercetare în materie de tehnologie de apărare; să contribuie la consolidarea bazei industriale și tehnologice a sectorului de apărare și la îmbunătățirea eficienței cheltuielilor militare. De asemenea, Republica Moldova a contribuit activ la misiunile internaționale sub egida OSCE în Republica Cecenă, Macedonia, Georgia, Kosovo – misiunea din Kosovo, în componența Forței Multinaționale de Menținere a Păcii (KFOR); SFOR; misiunile sub egida NATO în Bosnia și Herțegovina; misiunile ONU în Liberia, Coasta de Fildeș, Sudan și Georgia, precum și în cadrul forțelor multinaționale din Irak), pe lângă faptul că duc la punerea în valoare a acestor contribuții, determină și consolidarea experienței țării în dezvoltarea capacității civile și postconflict.

De asemenea, o bază juridică a diplomației militare o constituie și tratatele bilaterale semnate de Republica Moldova cu România, Ucraina, Lituania, SUA și alte state.

Prin semnarea la 14 decembrie 1992, la Chișinău (în vigoare din 3 ianuarie 2001) a Acordului de colaborare între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării Naționale al României, având conștiința

trecutului lor istoric comun, precum și a originii, a limbii, culturii și aspirațiilor lor naționale comune, reafirmând opțiunea lor de a dezvolta relații reciproce, care să favorizeze procesul de apropiere și în domeniul militar, au convenit următoarele: să desfășoare o strânsă colaborare bilaterală și, în consecință, au hotărât să acționeze în acest scop instituind legături cu caracter permanent între direcții, comandamente, instituții și formațiuni corespunzătoare din cele două armate, în limitele competențelor acestora. De asemenea, conform prevederilor art. 2, pentru înfăptuirea acestui obiectiv, părțile, prin organele lor special destinate, vor elabora planuri anuale corespunzătoare, care vor fi definitivate în comun de către experți și aprobate în cadrul unei Comisii mixte de colaborare special constituite în aces scop, prin respectivul acord. De asemenea, conform art. 4 al acordului, părțile vor colabora în următoarele domenii: organizarea și înzestrarea forțelor armate; pregătirea operativ-strategică și de luptă a trupelor; pregătirea de mobilizare; învățământul militar și instruirea trupelor; știința militară, cercetarea științifică și proiectarea; producerea, repararea și exploatarea tehnicii militare și a armamentului; educație și cultură, legislativ, editorial, presă, radio și televiziune, sport; transporturi militare; asistența socială și juridică a militarilor; informație tehnico-militară și juridică; apărare antiaeriană și aviație; exploatarea aerodromurilor și transportul aerian; securitatea zborurilor avioanelor militare; sistemul de transmisiuni; protecția mediului înconjurător; apărarea civilă. Astfel, în conformitate cu art. 5, formele principale de colaborare sunt următoarele: vizite oficiale sau de lucru ale miniștrilor apărării sau ale unor persoane din conducerea ministerelor, organelor centrale, comandamentelor, categoriilor de forțe armate și instituțiile celor două armate; consultări, schimb de experiență și informație ale unor delegații (persoane) de specialiști (experți) în domeniile de colaborare; tratative ale unor comisii sau grupuri de lucru permanente sau temporare ale părților; pregătirea reciprocă a specialiștilor militari în instituțiile de învățământ militar în cadrul unor cursuri sau instruiri; invitații reciproce la expoziții și demonstrații de tehnică militară, armament, precum și la activitățile de pregătire a trupelor; folosirea poligoanelor și altor facilități pentru instruire; participarea reciprocă la diferite ceremonii, competiții sportive, spectacole ș.a., organizate în cadrul celor două armate, precum și organizarea în comun a acestora; constituirea unor colective mixte de specialiști, cercetători sau experți pentru rezolvarea unor probleme de interes comun; constituirea unor asociații și intreprinderi mixte în diferite domenii de colaborare. Prin acordul părților se pot stabili și alte domenii, forme și procedee de colaborare. Conform art. 7 al acordului, părțile își asumă obligația să garanteze protecția față de terțe părți a informațiilor și datelor obținute în cadrul colaborării bilaterale. În acest scop, printre alte măsuri, se va urmări să nu se admită schimbarea în mod unilateral a caracterului secret acordat datelor și informațiilor elaborate de părți. Transmiterea unor materiale, date și informații către terțe părți, precum și schimba-

rea caracterului secret al acestora se poate face numai cu acordul scris al celeilalte părți. Cheltuielile financiare (art. 7) ocazionate de activitățile care au loc în virtutea respectivului acord, cu excepția celor pentru care se convine altfel prin protocoale sau contracte speciale, se vor suporta de către părți pe baza principiului reciprocității. În acest sens, gazdele vor suporta cheltuielile de masă și cazare pentru oaspeți, cele referitoare la deservirea la locul de desfășurare a activităților, precum și cele referitoare la transportul pe teritoriul propriu. De asemenea, în caz de urgență, gazdele asigură gratuit oaspeților asistența medicală și tratament în instituțiile medicale militare specializate. Cheltuielile aferente altor servicii ca deservirea avioanelor militare ale părților pe aeroporturile lor militare, trimiterea la studii, specializare, instruire sau acordarea de consultații și documentație în domeniul producției de tehnică militară, precum și altele, se pot efectua, cu acordul scris al părților pentru fiecare domeniu sau tip de activitate, pe bază de decontări anuale între organele financiare ale celor două ministere sau într-un alt mod, prevăzut în contracte sau înțelegeri speciale [1].

Acordul de colaborare între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării al Ucrainei din 23 octombrie 1992 confirmă tendința comună de a dezvolta relații de prietenie și colaborare în scopul apropierii celor două state și unirii eforturilor în interesul destinderii și păcii, aspirând la stabilirea unei colaborări strânse în domeniul militar. Astfel, în conformitate cu prevederele art. 2 al Acordului moldo-ucrainean, colaborarea prevede următoarele domenii de bază: construcția Forțelor Armate și dirijarea lor în timp de pace; apărarea antiaeriană și aviația; folosirea aerodromurilor și spațiului aerian; securitatea zborurilor aeronavelor militare; sistemul de transmisiuni; reparația și exploatarea tehnicii militare și a armamentului; asigurarea tehnico-materială a trupelor; transporturi militare; studiile militare și reciclarea cadrelor militare; topografia militară și geodezia; știința militară, cercetări științifice și lucrări de experimentare; activitatea umanitară și cultural-educativă în Forțele Armate; activitatea editorială militară, presa, radioul, televiziunea; protecția juridică și socială a militarilor și membrilor familiilor lor; protecția sănătății, sport, turism și odihnă; informația tehnico-militară și militar-juridică; protecția mediului înconjurător; alte domenii, la acordul părților [3].

Un alt document aflat la baza activității diplomației militare este Acordul semnat la Vilnius la 13 aprilie 2006 (în vigoare din 20 octombrie 2006) între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării Naționale al Republicii Lituania cu privire la cooperarea în domeniul apărării din 13.04.2006. Prin semnarea acestui acord, părțile considerând Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (în continuare – OTAN) ca pilon al securității și stabilității și confirmând dorința comună de a realiza obiectivele stabilite în "Invitația Parteneriatului pentru Pace" adoptată și semnată de către statele membre ale OTAN la Bruxelles la 10 ianuarie 1994, și documentul cadru al "Parteneriatului pentru Pace" (în continuare – PpP) și recunoscând că prevederile Acordului între statele părți

la Tratatul Atlanticului de Nord și celelalte state participante la PpP privind Statutul forțelor lor armate și Protocolul adițional, încheiat la Bruxelles la 19 iunie 1995, se vor aplica în cooperarea stabilită prin acest acord. De asemenea, călăuzindu-se de dorința de a întări reciproc relațiile între ministerele apărării conform prevederilor și în spiritul Cartei Națiunilor Unite și având ca scop dezvoltarea relațiilor și înțelegerilor reciproce în domeniul militar între Republica Moldova și Republica Lituania, au convenit , comform articolului 1 al acordului, asupra stabilirii principiilor cooperării între părți în domeniul apărării în limitele competențelor sale, stipulate în legislațiile lor naționale [2].

Un pas important al Ministerul Apărării al Republicii Moldova fost semnarea Memorandumului cu privire la cooperarea în domeniul apărării și relațiilor militare între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării al Statelor Unite ale Americii din 04.12.1995. Astfel, depunând eforturi pentru crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea relațiilor de parteneriat și înțelegere mutuală între instituțiile militare ale Republicii Moldova și Statelor Unite ale Americii și recunoscând că o astfel de cooperare este importantă pentru promovarea păcii și securității în Europa, afirmând scopurile și importanța participării la Parteneriatul pentru Pace al NATO, exprimând hotărârea de a promova încrederea și de a intensifica înțelegerea între instituțiile de apărare și militare, părțile au reiterat rolul important al interacțiunii reciproce și al cooperării între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării al Statelor Unite ale Americii [16].

Putem concluziona că diplomația apărării în general, cât și cea a Republicii Moldova în particular, a devenit, în ultimele decenii, unul din cele mai importante instrumente în promovarea intereselor și valorilor naționale. Prin urmare, diplomația militară devine parte distinctă a diplomației apărării, implicată în înfăptuirea scopurilor și sarcinilor de politică externă, pentru apărarea drepturilor și intereselor statului în relațiile sale cu celelalte subiecte de drept internațional.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Acord de colaborare* între *Ministerul Apărării al Republicii Moldova* și *Ministerul Apărării Naționale al României din 14.12.1992*. Ediția Oficială „Tratate internaționale", 2002, volumul 29, p. 240.

2**.** *Acord* între *Ministerul Apărării al Republicii Moldova* și *Ministerul Apărării Naționale al Republicii Lituania cu privire la cooperarea* în *domeniul apărării din* 13.04.2006 Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale", 2009, volumul 41, p. 386.

3. *Acord de colaborare între Ministerul Apărării al Republicii Moldova* **și** *Ministerul Apărării al Ucrainei din 19.02.1993* Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale", 1999, volumul 22, p. 2.

4. *A quand une diplomatie de défense au service d'une stratégie ?* http://chauvancy.blog.lemonde.fr/2014/04/13/a-quand-une-diplomatie-de-defense-au-service-dune-strategie/ (accesat 30.09.2014).

5. Ancuț M. *Diplomația apărării în consolidarea securității și stabilității*

internaționale în promovarea intereselor și valorilor naționale ale statelor htpp://www.rft.forter.ro/2010 2 t/05-inv/03.html (accesat 20.08.2014).

6. Asociația diplomaților militari în rezervă și în retragere „Alexandru Ioan Cuza", *Diplomația Română a apărării: un secol și jumătate sub zodia Minervei: scurt istoric*, Editura Medro, București, 2007, p. 13.

7. Beniuc V., Rusnac Gh. Conceptele de bază ale diplomației. Dicționar. „Tipografia Centrală", Chișinău, 1998, p. 60.

8. *Constituția Republicii Moldova*, MOLDPRES, 1997, p. 26.

9. *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p. 358.

10. *DIPLOMAȚIA MILITARĂ – vîrful de lance al eforturilor Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană*// htpp://mariobalint.bloqspot.com/2010/02/diplomatia-militara-virful-de-lance-al-html

11. Enjeux diplomatiques http://www.ovida-afrido.org/fr/a-propos-dovida/enjeux.html (accesat 30.09.2014).

12. *H O T Ă R Â R E cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea* și *funcționarea Ministerului Apărării, structurii* și *efectivului-limită ale aparatului central al acestuia nr. 939 din* 16.08.2007/ Monitorul Oficial nr.131-135/975 din 24.08.2007.

13. *H O T Ă R Â R E despre aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea atașaților militari nr. 769 din* 18.10.1994 / Monitorul Oficial nr.13/116 din 17.11.1994.

14. *H O T Ă R Â R E cu privire la aprobarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2014-2016 nr. 641 din* 30.07.2014 Monitorul Oficial nr.249-255/703 din 22.08.2014.

15. *L E G E cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii nr.1156-XIV din 26.07.2000*/ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.149-151/1106 din 30.11.2000.

16. *Memorandum cu privire la cooperarea* în *domeniul apărării* și *relațiilor militare* între *Ministerul Apărării al Republicii Moldova* **și** *Ministerul Apărării al Statelor Unite ale Americii din 04.12.1995.* Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale", 1999, volumul 21, p. 354.

17. http://nato.md/ro/Moldova-Nato/ipapplanul-individual-de-actiuni/ipaprm-nato (accesat 30.09.2014).

18. Stati V. Participarea Republicii Moldova la Programul Parteneriat pentru Pace http://istoriamilitara.org/stiinta/publicatii/146-particip.html (accesat 30.09.2014)

19. Țugui E. Republica Moldova și politica de securitate și apărare comună a Uniunii Europene: perspectivele cooperării http://www.infoeuropa.md/securitate/republica-moldova-si-politica-de-securitate-si-aparare-comuna-a-uniunii-europene-perspectivele-cooperarii/ (accesat 30.09.2014).

20. Vișan G. *Constituția și strategiile de securitate și apărare națională* http://civitaspolitics.org/2013/05/28/constitutia-si-strategiile-de-securitate-si-aparare-nationala/ (accesat 30.09.2014).

This research was supported by a Marie Curie International Reserch Staff Exchange Scheme Fellowship withn the 7th European Community Framework Programme.

RELAȚIILE FEDERAȚIA RUSĂ – SUA ÎN CONTEXTUL NOILOR METAMORFOZE GEOPOLITICE

Svetlana CEBOTARI[1]

THE RUSSIA - USA RELATIONS IN THE CONTEXT OF NEW GEOPOLITICAL METAMORPHOSIS

The Russian Federation – USA relations have a special character, depending on the relationships and processes taking place worldwide. The nature of these relationships can be explained by the political history of 19-21 centuries, by he international situation that arouse with the breakup of the USSR and the socialist camp and the interests of both countries on the international arena. Diplomatic relations between the former Cold War enemies bottomed out to a level unseen in recent years, after Obama cancelled bilateral discussions with Putin. This cooling of Russian-American relations is conditioned by another event as well – the annexation of Crimea by the Russian Federation.

Preliminarii

Relațiile dintre Federația Rusă și SUA au un caracter special, decurgând din conjunctura relațiilor și proceselor ce au loc pe mapamond. Caracterul acestor relații poate fi explicat prin istoria politică a secolelor XIX-XXI, prin conjunctura internațională care s-a creat odată cu dezmembrarea URSS și a lagărului socialist, cât și prin interesele ambelor state pe arena internațională. În ultimul timp, relațiile dintre Federația Rusă și SUA, aflate la periferia preocupărilor politicii și diplomației internaționale, devin obiectul unei atenții sporite. Tot mai mulți cercetători, dar și factori de decizie din sfera politică își aruncă privirile asupra relațiilor dintre cele două state: SUA –supraputere și Federația Rusă–putere regională care, în ultimul timp, tot mai mult încearcă să se expună pe arena internațională. Aceasta se întâmplă și din cauza că, atât Federația Rusă, cât și SUA au fost în ultimii câțiva ani, fiecare în parte, obiectul unui interes particular, cauzat de evenimente precum: dezintegrarea URSS, procesele integraționiste/dezintegraționiste din spațiul postsovietic, intervenția SUA în diferite zone conflictogene și, în ultimul timp, din cauza internaționalizării accelerate a problemei ce vizează situația din Ucraina, în special cea a Crimeei. Fără îndoială, această sporire a interesului față de cele două state s-a datorat și conjuncturii regionale, or spațiul postsovietic, în special cel al Comunității Statelor Independente (CSI) în întregime a fost, în ul-

[1] *Svetlana CEBOTARI, doctor în politologie, conferențiar universitar, Departamentul Relații Internaționale, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova; cercetător științific superior la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

timii ani ai mileniului doi şi în primii ani ai mileniului trei, scena unor acţiuni cu rezonanţă mondială.

Relaţiile Federaţia Rusă – SUA

În condiţiile noii conjuncturi internaţionale, relaţiile ruso-americane pot fi examinate din două perspective: din perspectiva cooperării şi realizării intereselor comune pe arena internaţională, cât şi din perspectiva relaţiilor de rivalitate şi a confruntărilor pe mapamond. Relaţiile ruso-americane în prezent pot fi caracterizate ca fiind duplicitare, axate pe principiile bunei cooperări acolo unde interesele coincid, şi devin contradictorii în cazul confruntării intereselor.

Pentru o mai bună comprehensiune a acestui fenomen, cât şi a procesului de evoluţie politică a relaţiilor ruso-americane, este necesar să aruncăm o privire sumară asupra modului în care s-au configurat şi s-au constituit relaţiile dintre cei doi actori geopolitici – Federaţia Rusă şi SUA. Dacă e să analizăm relaţiile ruso-americane, acestea pot fi caracterizate drept o sinusoidă, având o dinamică diversă, de la relaţii de „prietenie" până la confruntări.

T. Grim, consilierul preşedintelui SUA în probleme vizând securitatea naţională şi relaţiile cu Federaţia Rusă, considera că Rusia nu mai ocupă acel loc în politica externă a SUA, spre deosebire de atenţia din perioada Războiului Rece, când URSS prezenta o ameninţare şi un adversar strategic. Dar Rusia pentru SUA rămâne a fi un stat important datorită amplasării geografice şi ieşirilor la spaţiul european, „colosalului arsenal" nuclear, resurselor de petrol şi gaze naturale [15, p. 45].

În acest context, drept exemplu ne servesc evenimentele din 11 septembrie, când preşedintele rus, în condiţiile de criză în relaţiile cu SUA, dă de înţeles că se află de partea SUA, poziţie care pare a fi contradictorie cu acţiunile sale de susţinere a mişcărilor separatiste din spaţiul caucazian. În sfera luptei contra terorismului au avut loc schimburi de informaţii, inclusiv privind deplasările complexului de rachete „Zenit". În perioada 2011-2013, lupta contra terorismului a devenit una din priorităţile politicii internaţionale, iar SUA şi Rusia, de facto, au fost participanţii cei mai activi. Actualmente SUA şi UE, spre deosebire de Rusia, care susţine forţele separatiste din zona Donețk a Ucrainei, au devenit principalii luptători contra terorismului.

Cooperarea SUA-Rusia până în 2014 a fost destul de multilaterală, inclusiv în domeniul elaborării unui model legislativ corespunzător. În pofida multitudinilor de legi, aprobate de comunitatea internaţională, la moment încă nu există un nucleu unic în lupta contra terorismului (poate doar sancţiunile impuse de comunitatea internaţională Rusiei ca rezultat al evenimentelor din Ucraina, 2014), iar legislaţia naţională rămâne a fi neracordată la cea internaţională. Pe parcursul a mai mulţi ani, Comitetul pentru securitate al Dumei de Stat în colaborare cu Congresul SUA a încercat să elaboreze o legislaţie comună privind „lupta contra terorismului".

Un aspect important în relaţiile ruso-americane este problema energetică – Rusia deţine poziţia principalului exportator, iar SUA le revine rolul celui

mai mare consumator. În o așa situație creată, părțile au ocupat pozitia unor parteneri, dar, în același timp, și a principalilor concurenți în sfera energetică. În acest context, nu putem vorbi de o reglare de conturi între părți. A avut loc o intensificare a relațiilor dintre părți. Pe parcursul anilui 2012 s-au dus discuții privind elaborarea unor proiecte comune de extragere a țițeiului și gazelor naturale din zona Sahalin, zona Timano-Peciorsk, Siberia de Est. S-au elaborat proiecte privind extragerea gazelor din zona Ștokmanov. Principalii pretendenți la acest proiectau sunt: „Conoco -Phillips" și „Chevron Texace". Astfel, conform opiniei președintelui „ Gazprom", A. Medvedev, principalul criteriu al selectării este disponibilitatea de a contribui la manifestarea concernului rus pe piețele energetice americane. Investițiile ruse în economia americană depășesc suma de 1 miliard $ SUA. Deși pentru unii această cifră pare nesemnificativă, până în anii 2000 relațiile în sfera energetică păreau a fi imposibile. În acest context, poate fi menționat faptul că grupul acționarilor americani „ IKOS" au inițiat un proces civil în circumscripția Columbia împotriva guvernului rus (printre principalii acuzați sunt Gazprom, Rosneft, Rosneftgaz, inclusiv unii membri ai guvernului), cauza fiind politizarea excesivă a activității acestuia. În ansamblu, parteneriatul ruso-american s-a axat pe o bază economică solidă, rezultat al eforturilor comune privind crearea unei infrastructuri, deschiderea reprezentanțelor diplomatice pe teritoriile ambelor state, a băncilor, corporațiilor, agenților de consulting. Este de menționat hotărârea luată de consiliul de afaceri ruso-american privind crearea unui sistem de lobbyism în scopul accelerării aderării Rusiei la Organizația Mondială a Comerțului și al anulării „amendamentului Jecksom-Vanic", fapt ce denotă potențialul și importanța relațiilor interstatale ruso-americane.

Lucrul asupra înlăturării lacunelor existente în legislația statelor, prezente din timpul Războiului Rece, caracterizează intenția statelor (până în 2014) de a crea relații axate pe constructivism. Nu mai puțin important este faptul că, pe lângă comerțul cu Uniunea Europeană, Rusia, în relațiile economice este orientată la dolar. Renunțarea Rusiei la dolar, care, indirect susține economia SUA, ar semnifica decăderea bunăstării și a potențialului economic american. Dominarea SUA în sistemul economiei globale contemporane are un caracter aparte. Superioritatea SUA asupra tuturor partenerilor, în special în sfera financiară, are un rol aparte în economia mondială. Creșterea prețurilor la carburanți pe arena internațională a dus la surplusul de dolari, creează probleme nu doar economiei americane, dar și celei mondiale. De aceea reforma sferei financiare mondiale este unul din obiectivele SUA. Washingtonul tinde să-și fortifice pozițiile principale ale instituțiilor financiare. Rusia, indiferent de evoluările occidentalilor privind condițiile existente în sfera financiară, deține o poziție importantă, inclusiv în cea americană.

Relațiile dintre Federația Rusă și SUA se complică și în sfera cooperării

privind problemele de securitate şi ale politicii nucleare. Aici, rezultatele sunt evidente. Însuşi caracterul Tratatului privind diminuarea potenţialului strategic ne denotă cât de mult au înaintat statele în relaţiile sale, spre deosebire de perioada Războiului Rece. În agendă au fost şi chestiunile vizând neadmiterea răspândirii armei nucleare, care deseori necesită compromisul din partea ambelor state. Astăzi, Rusia nu se mai află în acelaşi cerc de interese cu SUA. Colaborarea ruso-americană în domeniul cosmonauticii deseori este supusă criticii. Dar anume această cooperare a făcut faţă cerinţelor cu privire la explorarea cosmosului, cât şi a staţiilor orbitale. Dar aceasta nu denotă o lipsa a contradicţiilor şi apărarea intereselor proprii. De asemenea, complexitatea intereselor este prezentă şi în zona Mării Caspice şi a Mării Negre, zone din spaţiul ex-URSS, inclusiv cea în zona Iranului.

Acestea sunt probleme complexe, în care multitudinea detaliilor, cum deseori se întâmplă, au un rol critic. Drept exemplu poate fi adus Iranul, care, ca rezultat al declaraţiilor vizând Israelul, a provocat relaţiile cu Occidentul, punând Rusia într-o situaţie complicată. Pe parcursul secolelor, Iranul a fost şi continuă să fie o putere regională, un factor important în dezvoltarea situaţiei din Orientul Apropiat. În condiţiile unei ascensiuni religioase, cât şi ale conştiinţei naţionale a lumii islamice, Iranul deţine o poziţie tot mai importantă. În condiţiile globalizării şi ale unui sfert de secol de contradicţii cu SUA, situaţia internaţională din jurul Iranului nu doar se complică, dar şi contribuie la activarea relaţiilor diplomatice, în care un rol prioritar revene relaţiilor cu Federaţia Rusă. Relaţiile bilaterale ruso-iraniene se află în vizorul intereselor SUA şi, inclusiv, al statelor europene. Dacă în literatura de specialitate din Federaţia Rusă relaţiile ruso-iraniene sunt caracterizate ca fiind bune, de prietenie, reieşind din apropiata vecinătate, în publicaţiile şi sursele de informare din Occident, în special în SUA, dimpotrivă, sunt criticate, sunt considerate drept exemplu al unei politici neacceptate. În prezent, pot fi aduse argumente în favoarea ambelor opinii. În realitate, însă, desfăşurarea evenimentelor poate decurge conform unui scenariu, în care deţinerea armei nucleare de către Iran ar putea deveni unul din aspectele cheie. Relaţiile ruso-iraniene atrag atenţia nu doar a SUA, dar şi a statelor UE.

Poziţia Iranului, în special după începutul războiului din Irak, se axează pe teza conform căreia arma nucleară poate servi ca factor de stabilitate în zonă, cât şi în relaţiile subregionale.

La fel, Iranul se pronunţă în soluţionarea problemelor care vizează spaţiul caspic fără implicarea forţelor din exterior, în special ale SUA. Această poziţie convine intereselor Federaţiei Ruse. În acelaşi timp, Iranul nu recunoaşte acordul bilateral încheiat între Rusia cu Kazahstan şi Azerbaidjan, precum acordurile dintre aceste state privind delimitarea spaţiului Mării Caspice. De facto, singur Iranul refuză să soluţioneze această problemă în baza deciziilor şi practicii internaţionale a „liniei de mijloc" cu privire la delimitarea spaţiului acvatic al Mării Caspice.

De asemenea, Iranul a jucat un rol important în înlăturarea regimului talibanilor în Afghanistan. Acțiunile Iranului au fost canalizate în susținerea tadjicilor și hazareilor în scopul fortificării, cel puțin, a nordului țării. În partea nordică a Afghanistanului se ciocnesc interesele atât ale SUA, cât și cele ale Federației Ruse. În acest spațiu Rusia încercă să-și impună influența.

În acest context, Iranul susține poziția Rusiei, în special mijloacele de soluționare a situației din Irak, efectuând pași care sunt justificați de comunitatea religioasă a Iranului cu marea majoritate sunnită, spre deosebire de cea a Irakului – șiită. Iranul condamnă terorismul internațional, însă organizația „Hezbollah" continuă să fie un instrument de influență în Orientul Apropiat. După atacurile din 11 septembrie 2001, activitatea acestei organizații scade, iar însuși Iranul se distanțează de aceste acțiuni. De asemenea, Iranul ia măsuri active în lupta contra traficului substanțelor narcotice (80% din heroină și 90 % din hașișul afghan, spațiu în care SUA deține sub control situația, sunt direcționate spre spațiul european, calea de tranzit fiind însuși teritoriul Iranului).

Este de menționat faptul că situația Rusiei se complică, în legătură cu realizarea programului nuclear comun cu Iranul. Oficial, Iranul, reieșind din situația creată, este membru al Tratatului cu privire la interzicerea totală a răspândirii armei nucleare (TNAN) și al Tratatului privind interzicerea experimentării armei nucleare (TIEAN). Situația dată a fost scoasă în relevanță de către partea rusă în procesul de colaborare cu Iranul în sfera energetică. Însă, la sfârșitul anului 2003 au fost depistate fapte de primire de către Iran a tehnologiilor de prelucrare a uraniului din Pakistan [14 p, 45-52].

Anul 2012 a fost unul complicat, atât pentru Federația Rusă, cât și pentru SUA. În ambele state au fost alegeri prezidențiale. În SUA spectrul poziției interne poate fi caracterizat prin fobia antirusă.

Ambele state au nevoie unul de celălalt. SUA sunt interesate în relațiile cu Federația Rusă în cele mai diverse domenii, începând cu operațiunile militare din Afghanistan și finalizând cu tematica Orientului Apropiat, relațiile cu China și alte probleme globale – probleme care nu pot fi soluționate fără ajutorul, suportul și cooperarea cu Federația Rusă. În acest context, pentru Federația Rusă parteneriatul cu SUA este la fel de important sub multiple aspecte. Pentru recunoașterea oficială a puterii sale politice, Federația Rusă are nevoie de respectarea intereselor sale în cadrul ONU, chiar și în situațiile de criză, evitând implicarea SUA. Strategia Federației Ruse cu privire la sistemul și tehnologiile militare la fel este legată de relațiile cu SUA.

Mai mult de 20 de ani au trecut de la sfârșitul Războiului Rece. Noua generație a rușilor, dar și a americanilor deja destul de activ se implică în relațiile economice și politice. Cu toate acestea, până în prezent, nu s-au creat relații libere de parteneriat, care ar asigura stabilitatea în relațiile ruso-americane.

Cu SUA, Rusia deține puține relații economice, aproximativ 40 miliarde $ SUA anual, ceea ce pare o cifră nesem-

nificativă. Relațiile Rusiei cu statele CSI și europene depășesc cu mult cifra de afaceri în relațiile cu SUA, vecină directă în spațiul Oceanului Pacific, caracterul acestora fiind mai restrâns. Cifrele din ultimii ani însă denotă o creștere ascendentă a relațiilor economice. Drept exemple ale relațiilor ruso-americane pot servi: „Rostehnologhii" anual comandă 50 de avioane „Boeing" la o sumă de 3,7 miliarde $ SUA, corporatia „PepsiCo" investește 3,8 miliarde $ SUA în industria alimentară rusă, „Wimm-Bill-Dann", SRL „Rosneft" și compania „ Exxon-Mobil" au semnate acorduri privind explorarea litoralului Mării Negre și al celui arctic, ceea ce presupune, în particular, investiții în domeniul cercetărilor geologice în sumă de 3,2 miliarde $ SUA. Compania rusă „BCMPO-AVISMA" livrează pe piețele americane titan, destinat construcției avioanelor „Boeing". De asemenea, S.A. „TMK" furnizează nu doar pe piețele din Federația Rusă, dar și pe cele americane, în diferite țări industriale.

În scopul cooperării științifice este deschis un centru de cercetări în Texas. Companiile americane au devenit parteneri în construcția centrului „Skolkovo". Astfel, Sisco investește 1miliard $ SUA în ezvoltarea și pătrunderea tehnologiilor informaționale și în construcția Skolkovo. Acorduri de colaborare în sfera asigurării și dezvoltării infrastructurii informaționale cu Skolkovo au fost semnate de către companii americane ca Microsoft, IBM, Intel, Google, Daewoo, Almaz Capital Partnerz. De asemenea, în acest context, a fost semnat acordul de cooperare dintre Institutul de Știință și Tehnologii Skolkovo și Institutul Tehnologic din Massachusetts. Pe teritoriul Rusiei funcționează centrul de cercetări „Boeing", iar pe teritoriul SUA, S.A. „Rosnano", cu participarea a 11 proiecte în diferite domenii (medicină, energie alternativă, fotonică, optoelectronică). Relațiile ruso-americane se axează pe o cooperare în domeniul industriei constructoare de mașini, în special a uzinelor de asamblare a mașinilor Ford, General Motors.

Se efectuează o colaborare în domeniile proteejării animalelor sălbatice și a populațiilor, luptei contra mărfurilor contrafăcute, transparenței și micșorarării accizelor, diversificării căilor de transport. Astronauții americani efectuează zboruri cosmice cu navele ruse „Soiuz", sateliții americani sunt lansați pe orbită de către navele ruse.

Astfel, în perioada 2000-2013, în relațiile Federația Rusă – SUA s-a observat persistarea unui dialog axat pe pragmatism, inclusiv în domeniul militar. Doar pe parcursul anului 2012 au fost efectuate 80 de întruniri vizând cooperarea în domeniul militar. Capacitatea de a coopera în domeniile în care există interese comune și de a duce un dialog civilizat în cazul în care există divergențe a fost formula de menținere și dezvoltare a relațiilor ruso-americane până în 2014 [12, p. 29-36].

Ca rezultat al alegirilor din 2009, soldate cu venirea noului lider la Washington, B.Obama, noua administrație a reformulat „concepția politicii externe" cu privire la relațiile cu Federația Rusă. Principala ideologie a acestei concepții a devenit așa-numita în continuare

„restartare". Contrar administrației Bush, noua conducere a lui Obama a preluat o nouă strategie în relațiile cu Rusia. Washingtonul inițiază o nouă politică, numită „restartare", iar la 6 martie 2009, ministrul afacerilor externe al Rusiei S. Lavrov și secretarul SUA H.Clinton simbolic apasă butonul „restartării". Termenul de „restartare" a fost lansat ca deziderat al noului președinte american în scopul de-a afla poziția Rusiei pe arena internațională [11, p. 22-29]. Însuși termenul de „restartare" presupune crearea unor relații de parteneriat, dar și lichidarea din conștiința ambelor state a amintirilor din trecutul nu prea îndepărtat, a practicii negative, din perioada conducerii lui G. Bush-juniorul. Astfel, vorbind de două puteri, SUA, care tot mai mult pretinde să-și extindă influența, și ce-a de-a doua putere, Federația Rusă – mai slabă și mai vulnerabilă, care încearcă să se plaseze pe poziția de apărare, intenționând să mențină după sine cuceririle anterioare, neadmițând extinderea NATO în spațiul său și sfera de interese.

În decembrie 2009 a expirat termenul Acordului ruso-american cu privire la diminuarea arsenalului nuclear. Acest moment ar fi dus la apariția unor crize în relațiile dintre state. Semnarea unui nou acord privind micșorarea arsenalului militar și limitarea armelor strategice devine unul din scopurile principale, prioritare pentru interesul național al ambilor state. Prin unirea eforturile comune al celor două state se propunea Afghanistanului, Iranului, Orientului Apropiat nerăspândirea armei nucleare și a terorismului internațional. De asemenea, poziția lui Obama era de a intensifica dialogul interstatal Rusia –SUA în alte domenii în care nu existau divergențe.

Ideea fundamentală a „restartării", din punct de vedere al poziției americane, rezidă în abordarea bilaterală a realizării concepției care se va axa pe dialog în două direcții: cooperarea interguvernamentală și dialogul cu societatea civilă. Aceasta este metoda clasică americană de a înainta și promova valorile democrației și ale intereselor americane în spațiul post-sovietic – a așa-numitei „forța loială". În scopul democratizării, în anul 2009 au fost făcute investiții de 200 miliarde $ SUA. Rezultatele „restartării" au reflectat obiectivele înaintate. Astfel, rezultatele pot fi divizate în trei grupe: succese și realizări, cooperare, eșecuri.

La compartimentul primei categorii („ succese și realizări") se atestă o pondere impunătoare.

Procesul tratativelor a fost unul complicat și tensionant. Acordul a fost semnat fără a cauza prejudicii securității și comunității internaționale. Un rezultat al voinței americane poate fi considerată și admiterea Rusiei în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului, cât și procesul din Congresul SUA privind anularea amendamentelor Jackson-Vanic. Din 1993 Rusia tinde să devină membru al OMC, iar admiterea în cadrul organizației se datorează noii concepții a „restartării" susținută de SUA. Factorii care reținеau aderarea Rusiei la organizație erau: poziția Georgiei, membru al acestei organizații [11, p. 22-29].

De asemenea, un succes al „restartării" poate fi considerat și începutul

acțiunilor „Acordul 1-2-3" (Acordul privind folosirea uraniului extras din armamentul nuclear). Actuala bază legislativă a relațiilor ruso-americane în domeniul nuclear a fost pusă încă în anul 2008 de către președinții V. Putin și G. Bush-junior, care, ca rezultat al războiului din Georgia, a fost anulată de către Congresul administrației de la Washington. Odată cu venirea lui Obama la conducere, situația se schimbă. La 10 mai 2010 președintele american cere Congresului ratificarea Acordului. Cooperarea politico-militară cu SUA a fost evidențiată și prin participarea Rusiei în operațiunile ISAF NATO (Forțele internaționale de menținere a securității – FIMS) în Afghanistan. Pe lângă aceste operațiuni, în cadrul Consiliului Rusia-NATO s-au mai desfășurat acțiuni cum ar fi pregătirea cadrelor și a operațiunilor militare comune în domeniul controlului asupra comerțului cu substanțe narcotice (Serviciul federal pentru controlul comerțului cu droguri al Rusiei –SFCD și ISAF NATO). În scopul realizării acestor operațiuni, Rusia dă acordul de a realiza transportarea mașinilor nemilitare prin teritoriul său (regiunea Ulianovsk). Aceste operațiuni au contribuit la diminuarea cheltuielilor în operațiunile din Afghanistan. Amenințarea crescândă a comerțului cu droguri din Afghanistan devine un stimul în operațiunile comune ale Rusiei și NATO în acest domeniu. Astfel, relațiile dintre state sunt influiențate și de cooperarea în domeniul politico-militar.

Este de menționat că modelul „cedărilor" dintre Rusia și SUA în cadrul CS ONU nu are succes. După cum este cunoscut, Rusia și China s-au abținut de la votul privind rezoluția din 1973 din cadrul Consiliului de Securitate al ONU privind Libia. Așteptările Rusiei au fost dezamăgite de către urmările și intervenția militară în zonă. Schimbarea regimului din Libia și omoârea liderului M.Kaddafi au readus relațiile Federației Ruse și SUA în cadrul CS ONU pe pozițiile confruntărilor. Ca rezultat AAR (Apărarea Aeriană Antirachetă) în Europa, „ambițiile nucleare ale Iranului", situația din Siria sunt aspecte ale relațiilor ruso-americane în care nu există un consens și nici nu se observă o „restartare" a relațiilor.

Dialogul vizând cooperarea Rusiei cu Iranul privind problema armei nucleare, probabil pentru ambele state, atât sub aspect geostrategic, cât și sub aspect politico-militar, decurge diferit.

Susținerea de către Rusia a poziției SUA privind sancțiunile introduse asupra Iranului, refuzul de a pune la dispoziție complexurile contractate (Apărare Aeriană Antirachetă S-300), s-au schimbat prin noi contradicții, condiționate de intervenția NATO în Libia. Cu atât mai mult, Rusia nu susține Israelul, Marea Britanie și nici SUA în operațiunile militare împotriva Iranului. În același timp, Statul-Major al Forțelor Militare al Federației Ruse a recunoscut prezența pericolului nuclear din partea Iranului. Mecanismele utilizate în cazul evenimentelor din Libia, în cazul Siriei, SUA nu le poate utiliza. Scenariul libian utilizat de Occident a impus Rusia să reexamineze mecanismele sale. Kofi Annan, în calitate de reprezentant special al ONU, în scopul soluționării situației din Siria a

propus și a coordonat cu Federația Rusă planul de acțiuni. Rusia, Bashar Assad și opoziția siriană au susținut acest plan (care nu a fost pe deplin respectat, înțelegerea dintre părți fiind permanent încălcată). Departamentul de Stat al SUA numește situația creată ca fiind una ,,umoristico-pacificatoare".

Problema vizând amplasarea celui de-al treilea sistem antirachetă al SUA pe teritoriul Europei este una destul de complexă. Proectul privind sistemul antirachetă înaintat SUA de către Rusia a fost respins. Secretarul general al NATO A.F. Rasmussen, în mai 2012, a anunțat, în cadrul summitului NATO de la Chicago, că construcția primei etape a sistemului antirachetă din spațiul european a fost finalizată (unificarea mijloacelor SAA și cel SAR a statelor NATO). Drept reacție la acest pas, Rusia, la începutul lunii mai 2012, în cadrul conferinței ,,Factorii apărării antirachetă și crearea unui nou spațiu de securitate" organizat de Ministerul Apărării al Federației Ruse, și a permis să discute la nivel politic și de experți problemele în cauză. Este de menționat că SUA nu respinge reexaminarea problemei vizând garanțiile juridice ale SAR, în cazul când Rusia și SUA vor semna acordul de colaborare în acest domeniu.

„Restartarea" a avut loc, iar viitoarele planuri ale dialogului ruso-american depind de forțele care se vor afla la conducerea Washingtonului. Candidatul Partidului Republican al SUA M. Romny, ex-guvernatorul statului Massachusetts, consideră că „ Rusia, și nu Iranul sau China, este dușmanul geopolitic principal al SUA"[13, p. 64-70].

Analizând dialogul ruso-american pe parcursul anilor 2000–2013, este de menționat că acesta în unele sfere decurge destul de constructiv, în special după evenimentele din 11 septembrie 2001, ambele părți, unindu-și eforturile în scopul rezolvării problemelor cu privire la răspândirea armei nucleare, în special de a stopa intențiile Coreei de Nord și ale Iranului de a înceta lucrările privind crearea armei nucleare. SUA a susținut inițiativa Rusiei privind prelucrarea de către Iran a carburanților nucleari în afara țării, în scopul de a oferi Iranului posibilitatea de a utiliza energia nucleară în scopuri pașnice. Rusia și SUA continuă să lupte contra terorismului. Serviciile speciale ale SUA au avertizat Kremlinul în 2006 despre pregătirea atacurilor teroriste din metrou, fapt care a permis Rusiei sa reacționeze adecvat la amenințări.

În ciuda eforturilor comune contra terorismului, relațiile dintre state rămân a fi tensionate. În special, acestea se axează asupra a cinci grupe de probleme.

1. În relațiile cu Iranul, Rusia a devenit oponentul principal al sancțiunilor impuse conducerii statului, insistând asupra tratativelor. Până la începutul anului 2007, Rusia nu a susținut și nu a examinat problema în cadrul Consiliului de Securitate al ONU, considerând necesară continuarea lucrărilor prin intermediul Agenției Internaționale privind Energia Nucleară. În martie 2007, axându-se pe refuzul continuu al Iranului de a se supune cerințelor și condițiilor ONU și de a înceta disputele asupra programului nuclear, Rusia reexaminează poziția sa, susținând rezoluția 1747, care interzice exportul

armei iraniene şi îngheţarea conturilor financiare iraniene.

În acelaşi timp, Kremlinul nu susţine iniţiativa SUA şi UE de a introduce sancţiuni cu mult mai dure asupra Iranului. În primul rând, Rusia reieşea din contextul relaţiilor politice, economice şi militare cu Iranul. Nici un membru al CS al ONU nu deţine un spectru atât de larg în relaţiile cu Iranul, cum îl deţine Federaţia Rusă. Moscova încearcă să găsească o balanţă în relaţiile cu Iranul.

De asemenea, Rusia a dat de înţeles că nu crede strategiilor americane de utilizare a forţei, nepropunând nici un pas în folosirea armei nucleare. Kremlinul nu dorea să-şi asume răspunderea asupra unei eventuale confruntări şi participarea în ceea ce Rusia considera drept o acţiune de agresiune, similar utilizate în cazul Iugoslaviei şi Irakului.

2. Un alt domeniu tensionant în relaţiile ruso-americane se referă la comercializarea armamentului de către Rusia pe pieţele internaţionale, inclusiv pe pieţele din China , America Latină, inclusiv în Orientul Apropiat, ceea ce a fost calificat de către SUA drept acţiuni neamicale. În anul 2006, comerţul cu arme s-a majorat cu 20% în comparaţie cu anul 2005 şi constituie 6,5 miliarde $ SUA. SUA în repetate rânduri a exprimat dezacordul, în special împotriva afacerilor cu arme cu Iranul, Siria şi Venezuela. Răspunsul Rusiei a fost că aceste afaceri au un caracter pur comercial, care au scopul de apărare şi nu de ofensivă. În aceste circumstanţe, Kremlinul considera că nu a comis încălcări vizând acordurile internaţionale, efectuând operaţiuni comerciale similare celor ale SUA – vânzarea armamentului practic în toate statele lumii, inclusiv în statele care nu au o orientare prorusească, cum ar fi Azerbaidjan.

3. Pe lângă problema comerţului cu arme, SUA este indignată şi de relaţiile Rusiei cu China, principalul client în comerţul cu arme. Relaţiile ruso-chineze deranjează Washingtonul din cauza mai multor aspecte geostrategice. Astfel, cooperarea Rusiei cu China în sfera securităţii în zona Asiei Centrale era considerată drept afaceri ce contravin intereselor americane în zonă. Crearea Organizaţiei pentru Cooperare de la Shanghai (OCS) cu participarea Rusiei, Chinei şi statelor din Asia Centrală include, în calitate de membri asociaţi, India şi Iranul, acţiune ce contravine intereselor americane. Kremlinul vedea această zonă ca fiind mai mult o arenă de concurenţă decât de parteneriat şi cooperare. SUA sunt cointeresate în resursele energetice din spaţiul fostelor republici sovietice, bogate în carburanţi, dar care şi dispun de o amplasare geostrategică favorabilă în zonă.

4. Interesele energetice ale Federaţiei Ruse în spaţiul ex-sovietic şi Europa vizează strategia Rusiei privind majorarea cotei-părţi a statului în companiile de petrol şi gaz, care deseori sunt cu capital străin, occidental. Construcţia gazoductelor cu destinaţie spaţiului european, majorarea preţurilor la energie pentru statele dependente, tendinţa de a supune controlului infrastructura transportului, coordonarea politicii sale cu alte state deţinătoare de resurse energetice – toate aceste strategii ale Rusiei

au provocat nemulțumiri din partea SUA. Mulți reprezentanți ai Senatului american cum ar fi J. McCain, R. Lugar, vicepreşedintele D. Cheyhan au calificat acțiunile Rusiei ca fiind unele de „şantaj" şi „imperiale". R. Lugar, în discursul rostit în cadrul summitului NATO de la Riga, 2006 cheamă de-a introduce în competența NATO problemele vizând aspectul energetic şi apărarea statelor-membre de amenințările care vin din partea Rusiei. De asemenea, SUA au contribuit la finalizarea oleoductului Baku-Geihan, insistând să convingă investitorii din Asia Centrală în necesitatea construirii unui nou oleoduct transcaspic, care ar evita teritoriul Rusiei. În 2007, V. Putin semnează un Acord important cu statele Asiei Centrale–Kazahstan, Turkmenistan şi Uzbekistan – privind majorarea transportării de resurse energetice din aceste state prin teritoriul Rusiei, fapt ce a deranjat SUA.

Cu toate că Rusia continuă să declare interesul înalt față de investițiile şi tehnologiile europene, în opinia Kremlinului, toate acțiunile întreprinse au fost legale şi reflectă doar intenția de a utiliza resursele energetice rațional şi pragmatic, considerându-se sigurul partener pentru Europa.

5. Referitor la controlul asupra căilor şi infrastructurii transportului, Rusia încearcă să-şi extindă prezența pe piețele europene, strategie care ar asigura integrarea Rusiei în structurile economice occidentale. Majorarea prețurilor la carburanți a fost dictată de realitățile economice şi comerciale şi pregătirea Rusiei de a adera la OMC.

În interpretarea Kremlinului, extinderea infrastructurii militare americane spre frontierele Rusiei, prin intermediul NATO, reprezintă o amenințare la adresa securității țării. SUA este un apărător activ ale intereselor Georgiei, Azerbaidjanului şi Ucrainei – foste republici unionale, care şi-au exprimat intenția de a adera la Alianță. De asemenea, SUA au făcut cunoscută intenția de a amplasa elemente ale sistemului antirachetă împotriva Iranului pe teritoriul altor state independente, foste membre ale blocului CAER de la Varşovia–Polonia, Cehoslovacia, dar şi pe teritoriul Georgiei şi Ucrainei. Vizita la Moscova din 2007 a ministrului apărării al SUA, R. Gates, a decurs într-o atmosferă rece. Ministrul apărării al Federației Ruse A. Serdiukov considera că sistemul antirachetă împotriva Iranului este un factor de destabilizare a situației, care poate avea serioase repercusiuni în zonă. În cazul intrării în vigoare a moratoriului, acesta va permite Rusiei libertatea de a amplasa forțele militare pe teritoriile sale, ca răspuns la acțiunile întreprinse de NATO.

Ca rezultat al evenimentelor tragice din 11 septembrie 2001, Putin duce o politică activă privind cooperarea cu SUA în lupta contra terorismului. De asemenea, acordă liderului de la Washington sprijin în acțiunile antiteroriste din Afghanistan [15, p.168-170].

Colapsul ex-URSS şi al întregii structuri sovietice duc la apariția transformărilor cardinale pe mapamond. Aceasta semnifică finalizarea sistemului de la Ialta şi sfârşitul lumii bipolare. Heartlandul ca nucleu al civilizației Uscatului încetează a fi parte egală a sistemului internațional. După prăbuşirea imperiului, Kremli-

nul a menținut baze militare pe teritoriile statelor vecine, ale republicilor ex-unionale. De cealaltă parte, în timpul administrației Clinton au fost luate două decizii geopolitice importante. Mai întâi, SUA au dus politica de incorporare în NATO a ex-sateliților sovietici. A doua decizie a fost cea de a deveni promotor activ al procesului de dezmembrare a fostei Republici Iugoslavia, care a culminat cu ruperea Kosovo de Serbia. Ascensiunea la putere a lui George W. Bush și a lui V. Putin a fost aproape simultană. Bush a promovat o politică externă aproape agresivă, retrăgând SUA din Tratatul împotriva rachetelor balistice semnat de SUA și URSS în 1972 și refuzând ratificarea tratatelor semnate în timpul administrației Clinton cu privire la testele nucleare din 1996 și modificările aduse tratatului pentru limitarea armelor strategice SALT II. În plus, Bush a anunțat că SUA își vor extinde peste granițele țării sistemul de apărare antirachetă. În acest context, SUA au luat decizia dea invada Irakul în 2003, cerând dreptul de survol și de creare de baze militare în republicile din Asia Centrală, construind în schimb gazoducte care să evite tranzitarea teritoriului rusesc. De asemenea, SUA au încheiat acorduri cu Polonia, Turcia, România și Spania pentru instalarea elementelor sistemului de scut antirachetă.

Pe de altă parte, V. Putin a întărit autoritățile centrale ale statului rus și a reorganizat armata. Întrucât evoluția economiei mondiale a fost direcționată spre utilizarea resurselor energetice, Rusia a devenit într-o scurtă perioadă de timp o putere cu un mare potențial de control asupra producției de petrol și de gaz, necesare țărilor occidentale. De asemenea, președintele rus fortifică relațiile cu China și Iranul, ducând o politică de îndepărtare a SUA de bazele militare din Asia Centrală, blocând extinderea NATO . Acesta a fost punctul prin care cei mai importanți membri ai UE (Germania, Franța și Marea Britanie) au decis, pentru o perspectivă geopolitică, refuzul de avansare și includere a Ucrainei și Georgiei în cadrul Membership Action Plan. Pentru SUA, coaliția împotriva terorismului include state precum Uzbekistan, Kârgâzstan, Georgia și Azerbaidjan, acestea fiind vitale pentru suportul logistic, ceea ce demonstrează importanța accesului acestei puteri în Caucaz și Asia Centrală. Astfel, SUA au încheiat acorduri cu guvernele statelor pentru a garanta accesul militar permanent al SUA în zonele de interes geostrategic. Accesul se referă la tranzitarea, survolarea și deplasarea terestră a trupelor americane pe teritoriul respectivelor state [10. p.131].

Restartarea în relațiile ruso-americane, odată cu venirea la putere a lui B. Obama în SUA și a lui D. Medvedev în Rusia, a fost stopată de revenirea lui Putin la conducere în 2012. Astfel, în relațiile dintre Federația Rusă și SUA apare din nou o răcire.

Există obstacole care sunt un impediment în relațiile Federației Ruse cu SUA. Principalul obiectiv al Casei Albe este tendința de a limita acțiunile geostrategice și geopolitice ale Kremlinului și, inclusiv, poziția sa pe arena internațională din contul extinderii NATO și al amplasării scutului antirachetă în Europa.

Toate aceste acțiuni contravin intereselor geostrategice ale Rusiei pe arena internațională. Evenimentele din Orientul Apropiat, din spațiul ex-sovietic, asupra căruia SUA încearcă să-și impună controlul, face ca Federația Rusă să fie limitată în acțiunile sale.

Un moment delicat în relațiile SUA–Federația Rusă reflectă, de fapt, multiplele probleme care există în relațiile ruso-americane și lipsa unui dialog constructiv care vizează scutul antirachetă, problema Siriei și respectarea drepturilor omului în Rusia. Există însă și subiecte în care Rusia este de ajutor Occidentului, oferind acces la căile ferate, automagistralele, aeroporturile sale și acordând accesul tranzitării teritoriului său în scopul lichidării forțelor teroriste în Afghanistan.

Președintele american a petrecut mai mulți ani tolerând retorica antiamericană a rușilor, inclusiv hărțuirea diplomaților și a proiectelor finanțate de SUA. Obama se declara doar „dezamăgit" de acordarea azilului lui Snowden, crezând într-o posibilă colaborare cu Rusia asupra unui set de probleme. Se pare însă că Putin nu vrea discuții serioase, iar Obama nu vrea să-și piardă timpul cu probleme minore. Alți analiști politici, citați de USA Today, au alte păreri. În ciuda economiei slabe a Rusiei, deteriorarea relațiilor dintre SUA și Federația Rusă trebuie evitată. Astfel, conform opiniei lui Ariel Cohen, expert al Fundației Heritage, Rusia este vecină cu Europa, Orientul Mijlociu și China, zone în care poate „distruge" multe sau poate fi de real ajutor, și SUA trebuie să evite deteriorarea relațiilor cu acest stat. Ar trebui să ne pese de relația cu Putin, dar nu permitem să ne calce în picioare, așa că orice măsură luată trebuie să aibă consecințe. Rusia încearcă să profite de pe urma relațiilor economice cu SUA dar, în același timp, acționează într-un mod care afectează aceste relații, conform opiniei lui Cohen. În ultimul an, relațiile ruso-americane s-au deteriorat constant, scrie și Fox News. Este, din nou, o perioadă în care Rusia devine importantă pentru SUA și este o perioadă în care Obama ar trebui să acționeze și să-și arate tăria de caracter, spun comentatorii americani, chiar dacă declarațiile lui Putin au fost, de fapt, o retorică electorală. În ultimul an, Putin a fost nevoit să joace rolul unui om puternic în fața unei populații imense, dispersate și în mare parte sărace. Obama ar fi trebuit să se întâlnească cu Putin, pentru că, chiar și în vremea Războiului Rece, perioadă caracterizată prin prezența scandalurilor, războaielor, asasinatelor, spionajului frenetic, crizelor balistice, a existat dialogul interstatal [6].

Experți, atât din SUA, cât și din Rusia, apreciază că nu ar fi vorba doar despre o nouă răcire în relațiile dintre cele două țări, ci de o schimbare de orientare în politica externă a Washingtonului. Astfel, potrivit analiștilor geopolitici, Rusia a fost exclusă de pe lista de priorități, cel puțin până la sfârșitul celui de-al doilea mandat al lui Obama, care expiră în 2017 [8]. În opinia lui McCain, expusă într-un material publicat de Pravda, Putin susține tirania, intoleranța și fanatismul. Totodată, liderul de la Kremlin este acuzat că aplică cenzura presei și sprijină regimul sirian. Senatorul american

este de părere că poporul rus merită „ceva mai bun decât Putin", considerîndu-se mai rusofil decât liderul de la Kremlin. În același context, senatorul american supune criticii administrația de la Moscova pentru alianțele internaționale, criticând ajutorul oferit de Rusia regimului de la Damasc prin refuzul recunoașterii masacrării unor oameni nevinovați, a stării deplorabile în care se află milioane de refugiați, contribuind la creșterea riscurilor unei conflagrații într-o regiune destul de sensibilă. Cu câteva zile înainte, Putin își exprima opinia în paginile The New York Times cu privire la o eventuală intervenție americană în Siria [10]. „Relațiile între state sunt mult mai importante decât certurile privind unele activități ale serviciilor speciale", a declarat președintele rus citat de agenția RIA Novosti. „L-am avertizat pe Snowden că activitatea sa care ar putea aduce atingere relațiilor ruso-americane este inacceptabilă", a subliniat el. Fostul consultant al serviciilor americane de informații Edward Snowden, blocat de peste trei săptămâni pe un aeroport din Moscova, a cerut în mod oficial un azil provizoriu Rusiei, o solicitare minimală care menajează relațiile cu Statele Unite. După anunțarea cererii de azil, Washingtonul și-a reiterat îndemul la expulzarea lui Snowden către Statele Unite, unde este inculpat pentru spionaj, din cauza dezvăluirilor despre operațiuni americane de supraveghere electronică în străinătate. Avem obiectivele noastre în dezvoltarea relațiilor cu Statele Unite. Suntem o țară independentă, cu o politică externă independentă, a subliniat Putin[1]. Situația în care sunt implicate Statele Unite este complexă. A fost o problemă cu așa-numita lege Magnitsky, care a fost urmată de relații reci între SUA și Rusia. Statele Unite au văzut o resetare a relațiilor cu Moscova. La anumite niveluri s-a reușit să se ajungă la o cooperare pragmatică în cazul intereselor comune. De pildă, în cazul tranzitării pentru aprovizionarea trupelor din Afghanistan, rușii au cooperat în vederea combaterii traficului de substanțe narcotice, pentru că drogurile care ies din Afghanistan, intră în Rusia. În cazul combaterii terorismului, au existat mai multe colaborări ruso-americane. Realitatea este că vina se împarte de ambele părți, cauzată de faptul că în ultimii ani relațiile s-au politizat. Nu a fost doar legea Magnitsky.

Din partea Rusiei se efectuează următoarele acțiuni antiamericane: s-au reprimat organizațiile care primeau finanțare americană, s-au scos din țară agențiile americane pentru dezvoltare internațională, motivându-se că nu se poate opera acolo unde nu se susține societatea civilă. De asemenea, Statele Unite au votat legea Magnitsky. Este adevărat că, dacă sancționezi oficialii unei țări, acei oficiali probabil nu vor mai dori să te ajute și aceasta este situația în care suntem astăzi. Dar se pare că lucrurile se liniștesc, în ciuda scandalului de spionaj. Scandalul de spionaj este un fel de ilustrare a unui univers paralel care există între SUA și Rusia. Într-un univers îl avem pe John Kerry și pe Serghei Lavrov, doi miniștri de externe care stau împreună și spun „avem același interes în Siria, nu vrem să devină un stat fundamental islamic, vrem să încercăm să controlăm haosul

și să calmăm situația". Pe de altă parte, sunt vechile jocuri de spionaj din timpul Războiului Rece, în care o parte încearcă să defăimeze cealaltă parte și reciproc.

Unii experți sugerează că Rusia ar avea interese geopolitice în Siria, pentru menținerea poziției în Orientul Mijlociu și în Marea Mediterană, scopul fiind localizarea navelor militare în bazinul Mării Mediterane și cel al Mării Negre. Putin este mai curând considerat drept un om de afaceri, și nu un mare strateg geopolitic. Este președintele corporației Rusia. Deține contracte în Siria în valoare de 10 - 15 miliarde $ SUA. Dacă renunță la aceste contracte și pleacă din Siria, știm că viitorul guvern sirian, oricare ar fi, islamist, nonislamist, nu va achita aceste contracte.

În ceea ce privește situatia din Siria, unde Moscova susține în continuare regimul președintelui Bashar al-Assad, Putin a spus că Rusia nu este încă pregătită să își schimbe poziția. Mai mul, cei care ar susține îndepărtarea de la putere a liderului de la Damasc ar susține de fapt grupările militante, inclusiv al – Qaeda: „Astăzi, unii vor să îi folosească pe militanții al – Qaeda sau ai altor organizatii care au vederi tot atât de radicale pentru a-și îndeplini scopurile lor in Siria. Această politică este foarte periculoasă și neprevăzătoare". Deși nu a vrut să comenteze verdictul în cazul grupului punk „Pussy Riot", Putin a spus că, față de perioada sovietică când biserica și credincioșii au fost pedepsiți cu brutalitate, acum „statul, în general, trebuie să apere sentimentele credi cioșilor… " [1].

Liderul de la Casa Albă a anunțat și crearea unui grup independent care va reevalua metodele de supraveghere americane. Președintele american Barack Obama a declarat că Statele Unite iau o pauză și își reevaluează relațiile cu Rusia. În opinia lui Obama, relațiile dintre cele două țări erau mai bune înainte de revenirea lui Putin la Kremlin: „S-au făcut multe lucruri bune, și se vor face în continuare. Dar este de asemenea adevărat că atunci când a revenit la putere președintele Putin, care era prim-ministru în perioada când Medvedev era președinte, am văzut din partea rusă mai multă retorică antiamericană, care exploata unele stereotipuri vechi despre competiția dintre Statele Unite și Rusia din vremea Războiului Rece. Obama a numit printre noile divergențe chestiuni ca războiul civil din Siria, drepturile omului, legislația rusă anti-gay. Moscova a mai deranjat Washingtonul și prin faptul că i-a acordat azil temporar fostului analist al serviciilor secrete americane, Edward Snowden, căutat pentru dezvăluirea în presă a unor ample programe secrete ale guvernului american de supraveghere a comunicațiilor interne și internaționale pe internet și telefonie mobilă. După ce rușii i-au oferit azil lui Snowden, Casa Albă a anunțat că Barack Obama a suspendat întâlnirea cu V. Putin la Moscova. „Cred că cel mai recent episod este doar încă unul din mai multe puncte de vedere diferite pe care le-am avut în ultimele luni, în privința Siriei, în privința chestiunilor legate de drepturile omului. Este, probabil, momentul potrivit să facem o pauză, să reevaluăm încotro se în-

dreaptă Rusia, care sunt interesele de bază și să calibrăm relația așa încât să facem lucruri care sunt bune pentru Statele Unite, și sperăm bune și pentru Rusia. Dar trebuie să recunoaștem că, pur și simplu, vor exista unele divergențe și nu le vom putea ascunde complet". Deși a spus că „nimeni nu este mai ofensat" de legislația anti-gay din Rusia, Obama a afirmat că, în opinia sa, nu ar fi potrivită boicotarea de către Statele Unite a Jocurilor Olimpice de iarnă 2014 de la Soci: supraveghere americană, pentru a se asigura că eforturile informațioanle antiteroriste sunt în conformitate cu interesele și valorile Statelor Unite: „Toți acești pași sunt meniți să asigure poporul american că poate avea încredere că eforturile noastre respectă interesele și valorile noastre. Pentru alții din lumea întreagă aș vrea să spun limpede, încă o dată, că America nu este interesată să spioneze oamenii de rând. Serviciile noastre se concentrează mai presus de toate pe informațiile necesare pentru a ne apăra poporul și, în multe cazuri, pentru a ne apăra aliații". Grupul de reevaluare urmează să prezinte la începutul lunii octombrie un raport interimar despre metodele de supraveghere și colectare a informațiilor folosite de Agenția Națională de Securitate [2].

Relațiile dintre Rusia și Statele Unite sunt prea complicate la etapa actuală, de aceea o întrevedere bilaterală între președinții celor două țări nu are nici un rost. Declarația vine din partea Casei Albe, după ce Barack Obama a anulat întâlnirea cu Vladimir Putin, din cauză că autoritățile ruse au acordat azil temporar spionului american Edward Snowden. Decizia liderului american a dezamăgit Kremlinul, care a menționat că problema cu fostul agent CIA demonstrează că Washingtonul nu este pregătit să discute de la egal la egal cu Moscova. Relațiile dintre SUA și Rusia sunt prea complicate în prezent [3].

Concluzii

„Relația dintre Statele Unite și Rusia este foarte importantă, fiind marcată, după caz, atât de interese comune, cât și de divergențe". Relațiile diplomatice între foștii inamici din perioada Războiului Rece au coborât la un nivel rar atins în ultimii ani, fiind condiționate de anularea de către președintele Obama a discutiilor bilatelare cu Putin. Această răcire a relațiilor ruso-americane este condiționată și de un alt eveniment – anexarea Crimeei de către Federația Rusă. Această acțiune din partea Federației Ruse pare a fi o tendință de expansiune și de fortificare a prezenței sale în bazinul Mării Negre. Pentru SUA, acțiunile Rusiei sunt o amenințare la adresa securității nu doar regionale, dar și internaționale. Totuși, pe parcursul a mai bine de 10 ani s-a reușit să se coopereze în domeniile privind Afghanistanul, Iranul, Coreea de Nord, dar pe parcursul acestor ani au existat și numeroase dezacorduri ca cele privind dosarele „Siria, apărarea antirachetă, drepturile omului" și contenciosul Snowden, mentioneaza Mediafax [4], și, inclusiv cazul anexării Crimeei în primăvara 2014.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Avertismentul lui Putin pentru Edward Snowden: Relațiile ruso-americane sunt mai importante. http://www.realitatea.net/avertismentul-lui-putin-pentru-edward-snowden-relatiile-ruso-americane-sunt-mai-importante_1226990.html (accesat 30.09.2014).
2. Barack Obama: Statele Unite iau o pauză și își reevaluează relațiile cu Rusia http://www.europalibera.org/content/article/25071675.html (accesat 30.09.2014).
3. Casa Albă: Relațiile dintre SUA și Rusia sunt prea complicate în prezent. http://www.publika.md/casa-alba--relatiile-dintre-sua-si-rusia-sunt-prea-complicate-in-prezent_1529351.html (accesat 30.09.2014).
4. Kerry J. : Relațiile dintre SUA și Rusia reprezintă un interes comun. http://income-magazine.ro/articole/john-kerry-relatiile-dintre-sua-si-rusia-reprezinta-un-interes-c
5. Mankoff J. Russian Foreign Policy and the United States after Putin. http://www.cfr.org/world/russian-foreign-policy-united-states-after-putin/p16910 (accesat 30.09.2014).
6. Mătieș Simona. Tensiune la cote înalte în relațiile ruso-americane http://www.evz.ro/detalii/stiri/tensiune-la-cote-inalte-in-relatiile-ruso-americane-1051504.html (accesat 30.09.2014).
7. Previziuni sumbre. Relațiile ruso-americane au ÎNGHEȚAT până în 2017. http://www.antena3.ro/externe/previziuni-sumbre-relatiile-ruso-americane-au-inghetat-pana-in-2017-223987.html (accesat 30.09.2014).
8. Relațiile ruso-americane în viziunea lui Vladimir Putin. http://www.europalibera.org/content/article/24700204.html (accesat 30.09.2014).
9. Senatorul McCain pune paie pe foc în relațiile ruso-americane: "Rușii merită ceva mai bun decât Putin". http://www.antena3.ro/externe/senatorul-mccain-pune-paie-pe-foc-in-relatiile-ruso-americane-rusii-merita-ceva-mai-bun-decat-putin-228235.html (accesat 04.09.2014).
10. Țăranu M. Geopolitica//Concepte și teorii social-politice. Institutul European, nr. 7, 2011, p. 131.
11. Иванов И. ‹‹Перезагрузка›› в российско-американских отношениях: тактический шаг или стратегический выбор // Международная жизнь, сентябрь, 2012, p. 22-29.
12. Кисляк С. Россия–США: и трудности, и недооценное сотруднечество. p. 29-36. // Международная жизнь, декабрь, 2012.
13. Кленов А. Россия-США: обновление ,,программного обеспичения". Международная жизнь, август, 2012 p. 64-70.
14. Маргилев М. Россия и США. К вопросу о приоритете отношений // Международная жизнь, nr. 12.
15. Цыганков А. П. Внешняя политика Росси от Горбачева до Путина. Москва. Изд-во Научная книга, 2008, p. 218-220

This research was supported by a Marie Curie International Reserch Staff Exchange Scheme Fellowship withn the 7th European Community Framework Programme.

SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ ȘI APĂRAREA CIBERNETICĂ

***Ghenadie SAFONOV*[1]**

***Alexandru BURUC*[2]**

INFORMATION SOCIETY AND THE CYBER DEFENSE

The rapid development of modern information and communication technologies – a prerequisite to building an information society had a major impact on the society, marking some true changes of both the operating philosophy of economics, politics and culture, and the everyday life the individual. Currently, aneasy access to information and communication technology is a prerequisite for the proper functioning of modern society.

The development of information society is impossible without a comprehensive approach in terms of its security, which implies proactive measures to defend IT systems.

I. Introducere

În secolul XX, cel mai mare eveniment tehnologic, și social în același timp, a fost apariția internetului. În domeniul științei și tehnologiei informației, mari evenimente tehnologice cu importante consecințe sociale au fost descoperirea tranzistorului, a circuitului integrat și a calculatorului electronic. Evoluția rapidă a naturii amenințărilor cibernetice a necesitat adoptarea, de către multe state, a unui nou concept și a unei noi politici în domeniul apărării cibernetice [1]. Internetul nu este numai un fenomen tehnologic, ci și unul social, prin participarea utilizatorilor, din ce în ce mai numeroși, la structurarea lui actuală [2].

Societatea informațională este o formă nouă a civilizației umane, mult mai perfectă, în care accesul egal și universal la informație, în corelație cu o infrastructură informațională și de comunicații dezvoltată, contribuie la o dezvoltare social-economică durabilă, la reducerea gradului de sărăcie, la îmbunătățirea calității vieții, la integrarea în Uniunea Europeană [3].

Societatea informatică este o parte a societății informaționale, utilizată pentru culegerea, stocarea, prelucrarea, transmiterea și utilizarea informațiilor, tehnologiilor informației și comunicațiilor IT&C (*Information Technology and Communications*).

Societatea cunoașterii reprezintă mai mult decât societatea informațională și decât societatea informatică, înglobându-le de fapt pe acestea [4].

---

[1] *Ghenadie SAFONOV, locotenent-colonel, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun" .*

[2] *Alexandru BURUC, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

II. Societatea informațională

Republica Moldova a realizat progrese importante în crearea societății informaționale prin implementarea tehnologiilor, iar cota contribuției sectorului TIC la PIB practic a atins în ultimii ani nivelul de cca 8-10%. Fiecare al doilea cetățean este utilizator de internet, mai mult de jumătate din gospodării au cel puțin un calculator, majoritatea gospodăriilor conectate au acces la internet de bandă largă, țara fiind plasată după viteza de acces la internet printre primele 20 în lume. Sunt implementate pașaportul biometric, buletinul de identitate cu semnătura electronică, sistemul e-declarații, harta digitală. Țara noastră a aderat la inițiativa „Date Guvernamentale Deschise", este în desfășurare proiectul „e-transformare" al guvernării etc. Cu toate acestea, în clasificările internaționale Republica Moldova nu se află printre economiile avansate în acest domeniu, iar nivelul și viteza de dezvoltare a societății informaționale nu corespund cerințelor mediului internațional actual, în care lumea devine tot mai „hiperconectată" și mai digitizată [5].

Cu o creștere a utilizării și încredere, spațiul cibernetic și tehnologiile digitale au o mare expunere asupra amenințărilor cibernetice. În conformitate cu IBM X-Force Trend and Risk Report-2012, în anul 2012, țara cu cele mai mari atacuri, de 46%, a fost Statele Unite ale Americii. Marea Britanie a fost a doua țară, cu o pondere de 8% din totalul de incidente, urmată de Australia și India, cu a câte 3%. Este deja demonstrat faptul că activitățile ilegale în spațiul cibernetic al informației au atins proporții mari, încât reprezintă amenințări securității naționale a țărilor, în special a celor dezvoltate economic și militar.

În lumea afacerilor, noțiunile de e-business, alături de e-economy și e-commerce, sunt termeni familiari, deja consacrați. E-business reprezintă o nouă cale de a conduce afacerile, prin interconectarea electronică (INTERNET), în mod eficient, cu viteză, inovativ și prin crearea unei noi valori într-o organizație [4].

Societatea informațională în cadrul Republicii Moldova este caracterizată de către următorii factori și realizări pe care le-a atins în ultimii ani, și anume:

- Semnătura digitală;
- 120% – penetrarea telefoniei mobile;
- > 50 % – penetrarea de INTERNET;
- 8 - 10 % din PIB – contribuția IT;
- Servicii publice oferite online;
- 58 % – rata computerelor la domiciliu;
- 53 % – rata conexiunilor de INTERNET ;
- Strategii sectoriale (e-sănătate, e-agricultură, e-educație etc.);
- Moldova în topul a 20 de țări cu cea mai mare viteză de acces INTERNET în 2012;
- Moldova în topul a 20 țări cu economie inovativă în 2013.

Cu cât o societate este mai informatizată, cu atât este mai vulnerabilă, iar asigurarea securității spațiului cibernetic trebuie să constituie o preocupare majoră a tuturor actorilor implicați, mai ales la nivel instituțional, unde se concentrează responsabilitatea elaborării și aplicării de politici coerente în domeniu.

Prin securitate cibernetică se înțelege starea de normalitate rezultată în urma aplicării unui ansamblu de măsuri proactive și reactive prin care se asigură confidențialitatea, integritatea, disponibilitatea, autenticitatea și nonrepudierea informațiilor în format electronic, a resurselor și serviciilor publice sau private, din spațiul cibernetic [4].

III. Apărarea cibernetică

Securitatea cibernetică este o abordare mult mai largă a securității în spațiul cibernetic, motiv pentru care apare necesitatea nu numai a asigurării securității infrastructurilor informaționale, ci și luarea măsurilor de apărare a acestora.

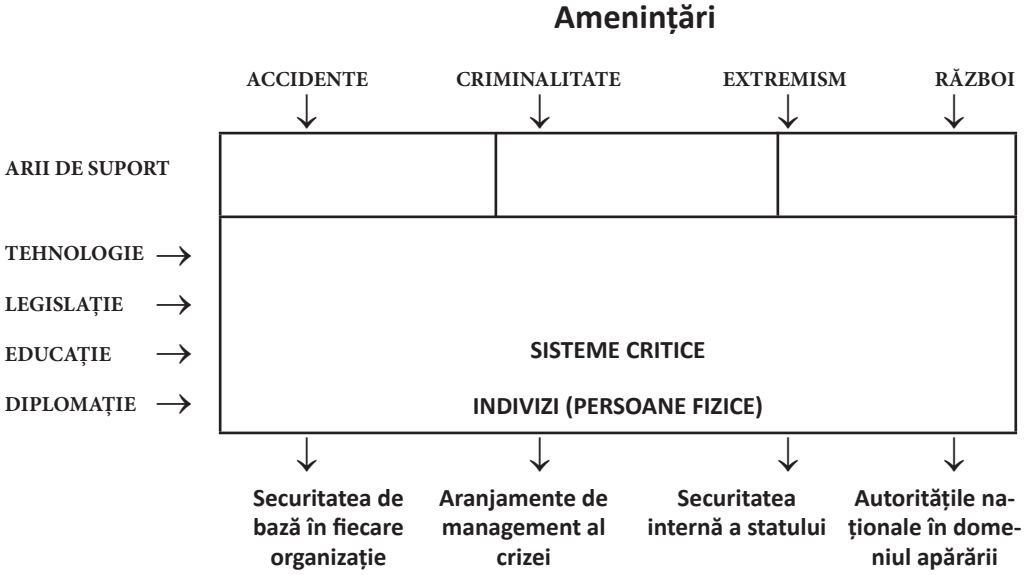

Conceptul de securitate cibernetică prezentat de Estonia

Astfel, apărarea cibernetică este definită ca acțiuni care combină măsuri de securitate informațională, protecția rețelelor de calculatoare (inclusiv acțiuni de răspuns) și protecția infrastructurii critice cu capabilități (de protecție a emisiilor, de suport al infrastructurii critice), care permit prevenirea, detectarea capabilităților electronice de emisie și infrastructurii critice de comunicații privind utilizarea capabilităților de prevenire, detectare și în cele din urmă să răspundă la abilitatea adversarului privind negarea sau manipularea informației și/sau infrastructurii [6; 7].

Goana după digitizarea serviciilor publice, automatizarea proceselor și informatizarea Republicii Moldova fără o atenție cuvenită apărării

cibernetice duce, în cele din urmă, la expunerea considerabilă a societății informaționale vulnerabilităților și amenințările cibernetice.

Astăzi sectorul public al Republicii Moldova este dependent de spațiul cibernetic prin:

– MCloud (infrastructura Cloud Computing);
– Mpass (platforma ca serviciu);
– Mpay (sistem de plăți electronice);
– Guvern fără hârtie;
– Platforma de registre;
– Portaluri de date guvernamentale (servicii, date) etc.

În conformitate cu Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova Digitală 2020", sunt stabilite următoarele probleme de edificare a societății informaționale care necesită a fi soluționate:

– Infrastructură neoptimizată și acces neuniform;
– Conținut digital local subdezvoltat și disponibilitate scăzută a serviciilor electronice;
– Nivel scăzut de "alfabetizare digitală" și utilizare insuficientă;
– Pericolul criminalității cibernetice și riscul de încredere scăzută în rețele și servicii online.

IV. Concluzii și propuneri

Luând în considerare situația actuală a Republicii Moldova, precum și obiectivele propuse până în 2020, aria securității și apărării sistemelor informaționale din perspectiva implementări Strategiei „Moldova Digitală 2020" trebuie să devină unul din vectorii primordiali.

Cazul Republicii Moldova poate fi asemănat unor țări mici care posedă experiență în acest domeniu și au avansat considerabil. În acest context, pentru Republica Moldova ar fi benefic să coopereze cu alte state în vederea implementării celor mai eficiente practici și soluții.

Reieșind din perspectiva dezvoltării unei societăți informaționale viabile și moderne, domeniile de preocupare ale Republicii Moldova în acest sens ar trebui să fie:

– aspecte legale;
– apărare;
– managementul crizei și protecția infrastructurii critice;
– cercetare;
– guvernare cibernetică și diplomație cibernetică.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

1. Hotărârea nr. 271/2013 pentru aprobarea *Strategiei de securitate cibernetică a României şi a Planului de acţiune la nivel naţional privind implementarea Sistemului naţional de securitate cibernetică.*

2. Mihai Drăgănescu, *Societatea informaţională şi a cunoaşterii. Vectorii societăţii cunoaşterii*. Academia Română.

3. *Strategia naţională de edificare a societăţii informaţionale „Moldova electronică*". Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 255 din 09.03.2005.

4. Ştefan Cantaragiu, E-*defence şi societatea informaţională, societatea cunoaşterii*. Agenţia de Cercetare pentru Tehnică şi Tehnologii Militare. p. 28.

5. *Strategia naţională de dezvoltare a societăţii informaţionale* „MOLDOVA DIGITALĂ 2020", draft.

6. http://itlaw.wikia.com/wiki/Cyber_defense (accesat 01.11.2013).

7. Alexanru Buruc, Dan Nistor, *Securitatea cibernetică şi securitatea naţională. Cazul Republicii Moldova*, în *Securitatea informaţională 2013 : conf. intern., 19 apr. 2013* (ed. a 10-a jubiliară) / com. org.: Grigore Belostecinic [et al.] ; coord. ed.: Serghei Ohrimenco. – Chişinău, ASEM, 2013, p. 83-89.

THE RELEVANCE OF THE MANOEUVRE WARFARE AND MISSION COMMAND FOR SMALL COUNTRIES

Anatolie ZAVTUR[1]

IMPORTANȚA LUPTEI DE MANEVRĂ ȘI DELEGAREA SARCINILOR ÎN CADRUL STATELOR MICI

De-a lungul timpurilor, militarii erau în căutarea soluțiilor ingenioase pentru obținerea victoriei pe câmpul de luptă, cu pierderi și consum de resurse minime. Teoretic analizând, aplicarea luptei de manevră de către statele mici ar putea aduce succes în lupta împotriva adversarului superior în forțe, dar pentru aceasta este necesar de a implementa schimbări cum ar fi: trecerea treptată de la stilul de conducere detaliat la cel de delegare a sarcinilor, adaptarea învățământului militar în conformitate cu lupta de manevră, dar și limitarea procesului birocratic până la minimumul necesar. Desigur, aceste schimbări pot fi și trebuie realizate în mediul militar, însă există și alți factori care nu țin de competența liderilor militari, cum ar fi: cultura poporului, nivelul de educație, societatea etc. Liderii militari trebuie să utilizeze tactici ținând cont de situația creată, pe de o parte, însă, pe de altă parte, liderii politici trebuie să înțeleagă că societatea urmează a fi pregătită corespunzător acestor tactici de luptă.

On 10 January 1475, in a narrow swampy valley, near the town of Vaslui, today Romania, Stephan the Great, King of Moldavia from 1457 to 1504, defeated a numerically superior Ottoman Army. The necessity of choosing the tactics which would lead to a victory was clear from the beginning. Therefore, Stephan's main principle was to avoid the engagement of strength against strength. His battle plan was to draw the exhausted Ottomans in the middle of the narrow foggy and swampy valley and conduct a skilful combination of artillery fire, archers, and sporadic cavalry attacks [3]. Warriors have always sought inspirational solutions on how to defeat a bigger opponent with less troops and fewer casualties. A military strategist and US Air Force Colonel John Boyd viewed the battlefield as a time-competition between two sides where one side, usually the weaker, seeks to disorient his opponent by creating quick changes and surprising situations followed by a fast and precise attack with all his strengths against opposing weaknesses [15, p. 5]. Today, the major military powers have greater capability and more advanced weapons than smaller countries, however to avoid being overwhelmed by strengths the latter have limited choice other than to use Manoeuvre Warfare

[1] *Anatolie ZAVTUR, locotenent-colonel, șeful Catedrei de artilerie, Facultatea de Științe Militare, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

(MW) as a basic concept. This article attempts to demonstrate that MW and mission command are more appropriate to smaller countries than for the major military powers. This inspires the commanders at all levels of war to apply operational art, facilitate a quick shift from conventional to asymmetric warfare and compensate for the technological gap. The minimum required bureaucracy of staff process, confidence in taking the initiative, trust between superior and subordinates and flexible and adaptable military education based on the MW concept will enable the implementation of MW and mission command as a core doctrinal frame work. The evidence for this thesis comes from analysis of the Six Days War, the Vietnam War and the Soviet-Afghan War. In these conflicts smaller countries or armed groups faced major military powers. They successfully applied the MW concept into practice to achieve their goals.

Manoeuvre Warfare

The smaller force can defeat the larger opponent, if the former has superior military ideas. Consequently, a smaller organisation will try to avoid the power-competition and force his opponent off-balance, and then with all his strengths strike at the weaknesses of larger units [15, p. 2]. After receiving, combat experience in aerial warfare in the Korean War, Boyd was very interested in finding the answer why, in particular situations, the weaker side could defeat the stronger side with surprising ease. Therefore, he studied the both air and ground combat found similarities between them. Consequently, he came up with the idea that if the weaker side creates a quick and unadaptable situation to his opponent followed by a fast and precise attack with all his strengths, the former is likely to win the battle [15, p. 5]. Using the example of Six Day War, Kesseli points out that Israeli Air force (IAF) took the risk and engaged all its air power to destroy Egyptian aircraft stationary on the ground and airfields located in Sinai Peninsula. By doing this, a pre-emptive strike in very short time, they achieved air superiority which allowed them to use air power to conduct Air Interdiction (AI) and Close Air Support (CAS) [13, p. 177]. Such an action not only creates off-balance the enemy, but also it creates a breach in the enemy decision cycle which can lead to the seizure of initiative and enable the next actions.

Additionally, Uhle-Wettler, a retired Bundeswehr General, states that the reaction of an adversary cannot usually be foreseen in a difficult and dangerous situation. The events on the battlefield can easily deviate from the well prepared plan regardless of the meticulous execution by the units. Therefore, those who rely upon detailed instructions for their battle plans will be blocked and defeated by the faster adversary. This is of sufficient important that advises superiors to not hesitate to take severe measures against those subordinates who stay and wait for the instructions and authorization [20, pp. 237-244]. Additionally, Wyly [21, p. 254], a retired US Marine Corps Colonel, also views the battlefield like a competition in which, for the purpose of catching the adversary unprepared, it is better to use the less

developed plan now than to use one outstanding plan later. This was understood by Israel Defence Forces (IDF). Before the Six Day War Israelis made changes in their command system by training the commanders 'in a manner to make them as little dependent on their superiors as possible in deciding how to act' and allowing them 'did not have to wait for orders before making their command decisions' [13, pp. 157-158]. In the modern acquisition of CIS technology this ability remains important. Gosselin, a Canadian Army Major General, presents a range of barriers which could affect the speed and freedom of action of the units in the current theatre of operations. He suggests that the compressing of chains of command between strategic and tactical levels caused by the advanced high-speed communication and which was not available a couple of decades before, as well as the high interest of strategic commanders to be more involved in tactical level decision making [8, p. 206]. Even if high-speed of communications can enable the superior commander to be informed, in real time, of actions on the battlefield, the decision how to act should be left to subordinate commanders.

Lind's concept

The both air combat and ground combat are fought on the MW principles which can be seen as a fast passage through the 'observation-orientation-decision-action cycles'. This cycle is known as a 'Boyd Cycle or OODA Loop'. OODA Loop is easier to understand in aerial fighting, which is usually a duel between two individuals – pilots, than on the ground where combat is fought by a group or groups of individuals. Therefore, Lind, expert on military affair, developed three main pillars which support MW's theory on the conduct of ground combat. First, the observation, orientation and decision must be undertaken at the lower levers of command hierarchy, otherwise it would slow down the OODA Loop process. Thus, the commander must figure out these levels which would allow the OODA Loop process to move faster than enemy while having the control over his troops. Second, his thought contains that people have tried to build up a more organized and secure organisations and processes throughout time. However, the war is something opposite containing uncertainty and danger. Therefore, soldiers should accept this environment and effectively fight within it. Third, on the battlefield, both sides will try to predict the next step of his enemy to be ready to react. Therefore, patterns and formulas should be kept apart, otherwise the course of action could be foreseen by the enemy and end with heavy friendly casualties [15, pp. 5-7].

Smaller countries and Manoeuvre Warfare

Notwithstanding the degree of support that smaller countries or armed groups received from major military powers, all those small countries showed something in common. They won when it was avoided to fight on bigger opponent's term adapting, if necessary, their tactic and strategy as a quick shift from conventional to asymmetric warfare that proved its effectiveness [1]. Following World War 2 and the signing of the Charter of the Unit-

ed Nations, the superpower countries were constrained to fight each other in real war. However, they competed with each other through smaller countries' conflicts such as the Korean War, the Vietnam War and the Soviet-Afghan War. During the Soviet-Afghan War (1979-1989), the Americans supplied the Stinger, a portable infrared guided surface-to-air missile, to the mujahedin who effectively shot down Soviet aircraft and helicopters, disrupting not only Soviet air and land lines of communication (ALOC and LLOC) but also Soviet troops' morale [5, p. 203]. In fact, it is very good example, where Soviet Union's strategic centre of gravity, will to establish communist regime in Afghanistan, was indirect neutralised by conducting tactical operation on critical requirements such as ALOC, and LLOC and Soviet troops' morale by smaller opponent. Additionally, Braithwaite mentions that 'in a directive of the Islamic Party of Afghanistan … the rebels are instructed to continue to avoid direct armed confrontation with regular forces, and to camouflage themselves among the civilian population' [5, p. 203]. So it seems that there are some similarities between MW and guerrilla warfare such as taking risks, using strengths against weaknesses and having centralised command and decentralised execution. However, guerrilla warfare does not defend the terrain and requires time to achieve its objectives comparable to those of MW [1].

Challenging the bigger opponent, the small countries have little choice other than to use MW which gives a chance to win the war and struggle for national survival. For example, in the Vietnam War (1955-1975), North Vietnam, as a smaller country used MW against its bigger opponent – the United States (US), at the both strategic and tactical levels. Crockatt [6, p. 245], researcher in US foreign policy and intellectual history, claims that, while the Soviet Union and China were conducting ideological and political debate concerning further relations with the West, North Vietnam took a neutral position which facilitated to receive heavy equipment supplies from Soviet Union and transportation of these through China. As such, the Soviet Union supplied MiG-21, supersonic fighters, to the North Vietnamese air force [19]. He also points out that 'the North Vietnamese willingness to accept huge casualties in pursuit of their goal of victory, was an option not open to the Americans, and which further strengthened the North's long-term advantage' [6, p. 242]. Additionally, during Johnson's administration the North Vietnamese had been able to rely on American public opinion's distaste for the bombing policy to limit both the geographical limits and the scale of the air war'[6, p. 243]. Moreover, bombings conducted by Americans did not achieve the desired effects 'because of the capacity of the North Vietnamese to shift their command centres and the lack of substantial economic targets in the North' [6, p. 243].

At the tactical level, the North Vietnamese conducted such successful guerrilla warfare by the Vietcong 'that they managed to penetrate deep into South Vietnam, indeed even into the American Embassy compound' [6, p. 241] and were supplied from North

Vietnam through Laos and Cambodia. Indeed, Nalty [17, p. 137] also describes how the Vietcong, during the Vietnam War, conducted unconventional war in South Vietnam by camouflaging themselves among the people, choosing the place and time which gave them advantage to conduct surprise attacks, causing heavy casualties and disappearing into the jungle. Additionally, Borer argues that 'when faced with large formations of American troops, the NLF simply moved deeper into the Cambodian interior, returning to their previous positions after US forces were withdrawn' [4, p. 166]. Their agility proved more powerful than their opponents' means to overwhelm. There is no doubt that North Vietnam was not physically able defeat the US but they used MW as a whole concept. This means that they focused on all levels of war such as shattering American weakness, public opinion, at the strategic level and conducting unconventional warfare at the tactical level.

While the major military powers developed technologically advanced weapons, the smaller countries had to develop and preserve MW as a basic concept that proved its effectiveness in fighting stronger opponents during the Six Days War. Kesseli [13 p. 147] points out that Israeli leaders simply came up with the conclusion that they do not have enough territory and resources to conduct flexible defensive war against their quantitative and qualitative superior opponents. Therefore, they decided to fight an offensive war based on the MW as a basic concept, combined arms and fast mobile armour. However, the major military powers have left less and less room for smaller countries regarding the possession of technologically advanced weapons. For example, a small country like Moldova, which has planned government expenditures approximately $2.1 billion for 2014 [14], will never operate the F-22 Raptor, a US fighter jet, which costs $678 million for a 40 year lifecycle [2]. In other words, for one squadron (18-24 jets) the government should spend 14-19% of its annual expenditures while the others should be cut. So it can be seen that the smaller countries will not be physically able to spend their relative small budgets on expensive technologically advanced weapons but they can focus more on the concept which would compensate the technological gap.

Mission command

Mission command is one of the strong pillars of MW, which allows subordinate commanders to take initiative when faced with unpredictable situations. This essential capability should be retrieved and encouraged. As such, Lind [15, p. 13] mentions that the mission order should reflect the commander's intent – what should be done, allowing his subordinate to decide how to achieve the intent the most appropriate way according to the situation. Additionally, he recommends that the subordinate commander must be prepared to adjust his actions to the changing situation without waiting the superior's approval. According to this, during the Six Days War, the Israeli 'commanders were given daily, even hourly, objectives to attain; but only the objective and aim was important, how they would achieved it was their own business' [13]. Hammel [10, p. 111]

also points out that the Israeli higher headquarter used radios in accordance with the mission command concept. It means that they gathered all information from the front to have the overall picture of the battlefield and better direct their troops. Therefore, superior commanders must have confidence in his subordinates who should be able to understand and act within their intent, while subordinates must have confidence in their commander who will support their decisions and actions which are taken prior to approval and explanation [15, p. 22].

However, the non-international armed conflict between Moldovan regular forces and the Transnistrian militia in 1992 has shown that there are situations when superiors do not fully support, accept, or exploit the initiative and even have difficulty to make a decision. The events happened in such a way that the initiatives came mostly from lower levels. In early 1992, while the leadership of Moldova was unprepared and undecided to deal with the escalated tensions in Transnistria. In this critical situation, a group of local volunteers, almost unarmed, took the initiative and seized by surprise the Soviet military base, located in Cocieri village, receiving neither approval nor guidance nor support from Moldovan officials. Unexpectedly, they managed to take the weapons and defended themselves against Transnistrian militia until the reinforcement came there [9, pp. 65-66]. So it can be seen that the leadership of Moldova did not know how to handle the initiative and gain benefits from it. They were not supposed to know this because they were taught based on the Soviet doctrine principles which required massive manoeuvre and fire forces and far less initiative [7]. Furthermore, if initiative is taken, regardless of the superior's intent, this could also lead to success [20, p. 243].

Training and education in the military

The MW requires commanders with thinking ability which can be developed by military training and education. Lind [15] points out that military education should be focused on the development of thinking ability which will avoid algorithmic actions on the battlefield. Basic tactical skills, he considers, are a foundation for military education where the combination of both build up the understanding of MW concept. The former keeps the speed and the later avoids the algorithmic actions. In addition, he argues, 'that is accomplished largely through study of history and through putting people in military situations, forcing them to make decisions, then critiquing those decisions' [16, p. 15]. As such, Kisseli [13, p. 158] indicates that, before the Six Day War, the Israeli officers were trained in a manner that the enemy would act unpredictably; thus, own troops could deviate from the plan and actions on the battlefield would never follow the developed plan.

In addition, Wyly [21] argues that the classroom is the place from where MW starts to grow, where the teacher is the main player in this process with adjusted teaching methods to MW. Teachers, he considers, should deviate from rigid lesson plans, avoid repetition, and create unpredictable

situations for students. By doing this, he will keep the students alert and develop their flexibility, and make the students able to think more. Like Lind, he also points out that the main tool for teaching MW are historical case studies. Analysis of past events, they will bring the students to the battlefield, and will create a real imagination of the battle to help understand that battle fields are not movies where after filming additional footage the actors is getting up and going back home. The point is to study what helps the victor to win the battle and the losers fail, taking into account all circumstances. Neither Lind nor Wyly specified what size of country their recommendations are applicable for, although the approach they suggest lends itself to application by smaller nations. So it seems that they must focus more on war fighting philosophy which is enduring and less war fighting procedures which are not. Furthermore, the military training and education system of smaller countries should continuously apply MW concept itself being more flexible and adaptable. This means that the recent conflicts and ongoing operations which were fought or conducted by small countries should be studied, analysed, and taught by the personnel involved in military education.

In the context of this question, bureaucracy can mean the complex analysis and staff process structures which accompany decision making. Without defeating bureaucracy, we can only talk about the MW concept and write brilliant theses on it and this is endless fighting. Smaller countries should keep the minimum level of required bureaucracy in peacetime; otherwise it will be difficult to implement the MW concept in wartime. For example, Reek [18], an Estonian Major General, points out that during the Russo-Japanese War (1904-1905) the Russian Chief of Staff developed nine detailed courses of action (COA), each of those COAs was written on the average of 13 pages explaining the complex troupes' activities. The Russian operation ended with failure because the Japanese acted unexpectedly in relation to the Russians' plans. Additionally, he criticizes the large and complex orders which are difficult and slow for subordinates to carryout. Small countries should continuously fight the bureaucracy of staff process keeping it at the minimum required level and break down orders that the issue to subordinates to as short and simple as possible.

Smaller countries should design, adjust, and develop a staff system which also works in wartime and enable implementation of MW concept. As such, before Six Day War, Israeli military bureaucracy were oriented toward selection process of the potential officer candidates who must successfully complete the multilevel training and selection process before attending 'an infantry platoon leader's course attended by all army officers regardless of branch' [10, p. 53]. This approach undoubtedly paid dividends during Six Days War. Additionally, Uhle-Wettler [20] explains that, in peacetime, the commanders' routine activities are focused on observing and gathering information and recording, and writing assessment reports about their subordinates. As a result, there is less

room for carrying out the commanders' principal duties such as advising, assisting and training their subordinates on the MW concept. However, it requires an adequate peacetime environment which allows the training of commanders with the abilities to act anytime independently and take initiative based on commander's intent.

The great challenge to commanders is successfully to accomplish the mission while international law should be respected within current and future operational environments. This is applicable to the both major military powers and smaller countries. However, this restricts a commanders' authority and their freedom of action increasing the advantages to apply MW concept by the armed irregular groups. Gosselin [8] also suggests that increasing legal considerations during the planning and conduct of military operations, means that the legal adviser has become an essential component of the planning process alongside other staff such as personnel, intelligence, planning, logistic etc., consequently, military operations are advised and even approved by the commander's legal adviser before going into execution phase. It is easy to understand the current situation in Afghanistan where the International Security Assistance Force (ISAF) is restricted by tight Rules of Engagement (RoE) and unlike the freedom of action available to Taliban fighters who easily camouflage themselves among the local people and environment, and attack wherever and whenever they want. For example, the insurgent attack on Camp Bastion, Helmand province, conducted on 15 September 2012 [12].This could be less seen as MW, but this is the sign of using the strengths against weaknesses and they acted timely faster than ISAF could foresee It becomes clear that even if the battlefield is continuously and drastically changing, MW should be continuously applied by commanders to remain ahead of their opponents [11].

CONCLUSION

The major military powers can conduct Attrition Warfare, which means to defeat an opponent counting on the superiority of strengths and resources, as well as MW. Contrary, the smaller countries, with the potential to be overwhelmed by a larger opponent in Attrition Warfare, have to be more focused on MW, because it provides them strength to force multiply their capability against a stronger opponent. Every single example where smaller countries took a risk to defeat a bigger opponent could be analysed from MW point of view. As such, the North Vietnamese outmanoeuvred and weakened the major military power, the United States, by influencing the American public opinion and conducting unconventional warfare in South Vietnam. Israelis were able to win in the Six Days War against larger opponents because they encompassed all possible principles of MW such as the changes in education oriented toward MW, the ability to concentrate rapidly and unexpectedly all its strengths against its opponents' weaknesses, faster OODA Loops and effective mission command allowing subordinate commanders to decide how to act. During the Ottoman

Empire, the Russian Empire and the Soviet Union's occupations, the people from Moldova were threatened to act freely and taught to be highly dependent on superiors' decision. These made changes in the Moldavian peoples' culture like anxiety to take initiative and lack of trust between superiors and subordinates. Therefore, this influenced culture less supports MW. However, it could be changed through implementing of mission command, keeping the minimal staff bureaucracy and education of future officers in MW manner taking into account recommendations described in article above. The military thinkers of small countries should find and apply the most appropriate tactics how to fight and win their probably superior opponents as Stephan the Great did by defeating the Ottoman Army. To implement this, the political leaders must understand that it is not only responsibility of military leaders which are limited, but also it is responsibility of statesmen who could prepare the society according to those tactics.

BIBLIOGRAPHY:

1. Arreguin-Toft Ivan. *How the Weak Win Wars, A Theory of Asymmetric Conflict* //International Security. 2001.

2. Axe David. *Buyer's Remorse: How Much Has the F-22 Really Cost?*// Wired Web site. [Online] 14 November 2012. http://www.wired.com/2011/12/f-22-real-cost/ (accesat 30.07.2014).

3. *Bătălia de la Vaslui/Podul Înalt, 10 ianuarie 1475 (Battle of Vaslui)*// Moldovenii Web Site. [Online] http://www.moldovenii.md/md/library/document/id/5271 (accesat 30.07.2014).

4. Borer Douglas A. *Superpowers defeated: Vietnam and Afghanistan compared*, London and Portland, Editura „Frank Cass Publishers", 1999.

5. Braithwaite Rodric. *Afgantsy, the Russians in Afghanistan 1979-1989*, London. Editura „Profile Books Ltd", 2011.

6. Crockatt Richard. *The Fifty Years War, The United States and Soviet Union in world politics, 1941-1991*. London and New York. Editura „Routledge", 1995.

7. Eisel George W. *Befehlstraktik and the Red Army Experience: Are There Lessons for US?*//School of Advanced Military Studies. Fort Leavenworth, Kansas, 1992.

8. Gosselin Daniel P. *The Loss of Mission Command for Canadian Expeditionary Operations: A Casualty of Modern Conflict?* [autorul cărţii] ENGLISH, ALLAN. The Operational Art: Canadian perspectives: Leadership and Command. Kingston, Ontario. Editura „Canadian Defence Academy Press", 2006.

9. Grecu Vlad . *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari* (A view from the centre of the Dubăsari conflict). Chişinău. Editura „Prut Internaţional", 2005.

10. Hammel Eric. *Six Days in June. How Israel Won the 1967 Arab-Israeli War*. Pacifica. Editura „Pacifica Military History", 1992.

11. Harkin William J. *Maneuver Warfare in the 21st Century//*Marine Corps Gazette. Vol. 95, Nr. 2. ProQuest Advanced Technologies & Aerospace Collection, 2011.

12. *Insurgent attack on Camp Bastion, Helmand province*//ISAF News List Web site. [Online] September 2012. http://www.isaf.nato.int/article/news/insurgent-attack-on-camp-bastion-helmand-province.html (accesat 30.07.2014).

13. Kesseli Pasi. *In Pursuit of Mobility: The Birth and Development of Israeli Operational Art from Theory to Practice*. Helsinki. Editura „NATIONAL Defence College of Filand, Department of War History", 2001.

14. *Legea bugetului de stat pe anul 2014 (The government budget for 2014)*. Bugetul de stat. Parlamentul Republicii Moldova. [Online] 23 December 2013. http://www.parlament.md/Finantesilogistica/Bugetuldestat/tabid/162/language/ro-RO/Default.aspx (accesat 30.07.2014).

15. Lind William S. *Maneuver Warfare Handbook*. Boulder, Colorado. Editura „Westview Press". 1985.

16. Lind William S. *The Theory and Practice of Maneuver Warfare*. [autorul cărţii] Richard D. Hooker JR. Maneuver Warfare: An Anthology. Novato, California. Editura „Presidio Press", 1993.

17. Nalty Bernard C. *The Vietnam War, The History of America's Conflict in Southeast Asia*. New York. Editura „SMITHMARK Publishers Inc". 1996.

18. Reek Nikolai. *Thoughts on Command* // Sodur. 26 September 1936.

19. Toperczer István. *MiG-21 Units of the Vietnam War*. Oxford. Editura „Osprey Publishing Limited", 2001.

20. Uhle-Wettler Franz. *Auftragstaktik: Mission Orders and the German Experience*. [autorul cărţii] Richard D. Hooker JR. Maneuver Warfare: An Anthology. Novato, California. Editura „Presidio Press", 1993.

21. Wyly, Michael D. *Teaching Maneuver Warfare*. [autorul cărţii] Richard D. Hooker JR. Maneuver Warfare: An Anthology. Novato, California. Editura „Presidio Press", 1993.

ȘTIINŢĂ MILITARĂ

ESENȚA ȘI STRUCTURA ORGANISMULUI MILITAR AL STATULUI

***Constantin MANOLACHE*[1]**

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF A STATE'S MILITARY

The necessary theoretical premise for studying the military of a state is the philosophical reflection on its essence and structure. As to Moldova, one should emphasize its particular topicality, its militarypassing throughan important stageof establishing and strengthening as well as a difficult process of building and reform. In order to understand and conceptualizethe phenomena related to this problem, we shall examine the logical and etymological aspects of the components of the term ''military''.

Premisa teoretică necesară studierii organismului militar al statului o constituie reflecția filosofică asupra esenței și structurii lui. Referindu-ne la Republica Moldova, vom sublinia că soluționarea respectivei probleme este de o actualitate deosebită, ea aflându-se într-o etapă importantă de constituire și consolidare și trecând printr-un proces dificil de edificare și reformare. Pentru înțelegerea și conceptualizarea fenomenelor legate de problema respectivă, vom examina aspectul logic și etimologic al elementelor componente ale noțiunii de „organism militar".

După cum menționează A. Prigojin, organismul militar trebuie studiat nu ca un fenomen izolat, de sine stătător, ci ca element al structurii sociale, ca formă a unor relații sociale mai largi (economice, sociale, tehnico-organizaționale, social-psihologice). Altfel spus, constituie, în primul rând, un fenomen social, iar natura lui nu poate fi înțeleasă fără analiza determinării externe, macrosociale, întrucât constituie un tip de comunicare la fel ca grupul social, așezarea sau familia pe care se întemeiază structura socială. „Societatea contemporană nu poate funcționa altfel decât creându-și organisme. Concomitent cu acest lucru, se complică relațiile sociale, unde organismele figurează în calitate de obiect" [1, p. 10].

Conform viziunilor științifice contemporane, „organismul" (fr. *organisme*, de la lat. *organismus*) constituie o formă de interdependență a elementelor sistemului, presupunând un proces de ordonare și de constituire, o stare de ordine, un tip de funcționare [2, p. 100]. Noțiunea de „organism" conți-

[1] *Constantin MANOLACHE, colonel (r), doctor în ştiinţe politice, conferenţiar universitar, Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun".*

ne, de obicei, caracteristici dinamice ale sistemului vizând funcţionarea, comportamentul şi raporturile reciproce ale elementelor lui. Pot fi remarcate două calităţi ale organismului: ordonarea şi orientarea. Ordonarea este definită cantitativ drept unitate contrarie entropiei sistemului. Orientarea organismului se defineşte ca o corespundere (sau necorespundere) a sistemului condiţiilor mediului social, precum şi raţiunii unui anumit tip de organizare, din punctul de vedere al menţinerii funcţionării lui eficiente. În opinia lui A. Prigojin, cu referire la obiectul social, noţiunea de „organism" include trei sensuri:

– element al structurii politice – unitate de stat cu caracter instituţional, ocupând un anumit loc în societate şi fiind destinat îndeplinirii unor funcţii strict determinate (în acest sens, organismul militar se prezintă drept institut social cu statut şi obiect autonom, un sistem de relaţii unind, din punct de vedere juridic, un anumit număr de indivizi în vederea atingerii unui scop ce ţine de securitatea militară;
– activitate şi proces, constând în influenţarea programată asupra obiectului prin constatarea funcţiilor elementelor sistemului, prin aducerea la acelaşi numitor a legăturilor, definiţiilor, scopurilor şi sarcinilor;
– grad de ordonare internă, de corelare a părţilor cu întregul, structură bine ordonată, tip de legături / relaţii ca mijloc de unire a elementelor în cadrul unui sistem [3, p. 22].

Pentru determinarea aparteneţei noţiunii de „organism" la un domeniu social, se face referinţă, în mod obişnuit, la trăsăturile acestuia. În cazul nostru, trăsătura definitorie o constituie cuvântul „militar". Aşa cum s-a menţionat anterior, în etapa contemporană, în mediul teoreticienilor au loc dezbateri aprinse în jurul asocierii noţiunii de „organism" la trăsăturile de „militar" şi „armată" [4]. În opinia noastră, o asemenea abordare contradictorie necesită o analiză social-filosofică obiectivă.

Unul dintre primii autori care a încercat să pătrundă în esenţa problemei a fost S. Paliga. Cercetând istoria apariţiei noţiunii de „boier", el scria, între altele, că ea „provine, indiscutabil, de la «бой» (luptă), iar la începuturile sale putea să semnifice luptătorul de un curaj ieşit din comun, pentru ca ulterior să se transforme într-un semn al respectului" [5, p. 72]. O opinie identică susţine că, etimologic, „boier" vine din limba bulgară şi înseamnă căpetenie militară [6, p. 42]. Rădăcini slave le-ar avea şi cuvintele „boier" (боярин), „război" (война) şi „voievod" (боевод) [7, p. 389]. Între boierul român şi nobilul apusean există o deosebire importantă. Nobilul apusean este privilegiat prin imunitate (scutire de impozite, drept de judecată şi administraţie, neamestec al autorităţilor pe moşie) şi titlu. În schimb, are obligaţii militare şi de slujbă faţă de rege sau suzeranul său [8].

Analiza succintă a diferitor surse arată deci că noţiunea de „război" (война) derivă de la rădăcina „boia" (боя, воя), semnificând „lupta" (rus. бой), exterminarea oamenilor (rus. бойня), operaţiunile militare (câmpul de luptă, luptă crâncenă) [9].

Nu se asociază însă la o simplă bătălie (бойня, бой, битва), ci la o luptă externă a societăţii arhaice cu elementele de organizare, utilizându-se activ mijloacele auxiliare (iniţial, arma de vânătoare), cu scopul apărării propriilor interese în faţa agresiunii altor triburi. Confirmarea o găsim şi în „Dicţionarul enciclopedic militar", unde se menţionează că „armata (войско) constituie numele istoric al unităţilor militare, apărând odată cu primele formaţiuni statale" [10, p. 348].

Acelaşi itinerar al cuvintelor din domeniul militar poate fi remarcat şi în alte limbi. Astfel, în limba latină s-a utilizat termenul „armata", format de la „arma", forma adjectivală „armata" alcătuindu-se, pentru prima dată, în statutul militar al Imperiului Roman [11, p. 15]. În limba germană, forţele armate sunt desemnate prin „Streitkraft", alcătuit din două elemente, textual – Streit (dispută) şi Kraft (forţă).

În urma evoluţiei lingvistice s-au produs transformări în conţinutul şi forma iniţială a noţiunilor legate de practica militară. De aceea, utilizarea termenilor „armată", „militar", „militarizat", „militari" semnifică apartenenţa respectivului fenomen nu numai la armată, ci şi la „război". În baza celor expuse, considerăm necesară impunerea atât la nivel legislativ, cât şi doctrinar, a noţiunii de „organism militar".

Analiza semantică şi etimologică a sintagmei de „organism militar", dar şi sistematizarea viziunilor filosofice, ne permit să delimităm următoarele semnificaţii ale noţiunii:

a) sistem militar al statului, care funcţionează pe principii juridice şi are sarcina de a contribui la promovarea politicii interne şi externe prin mijloace militare;
b) armată şi forţe militare ca elemente principale în domeniul militar al statului;
c) structură militară, spre deosebire de structurile civile din domeniul militar al statului (preponderent, în ţările dezvoltate ale lumii);
d) parte componentă a organismului politic, instituţie special creată de anumite grupuri sociale, de partide şi mişcări social-politice, în vederea realizării anumitor obiective (lupta pentru putere, mişcarea de eliberare naţională etc.) prin mijlocirea violenţei militare sau prin ameninţarea aplicării forţei (în special de către formaţiunile nelegitime şi neformale);
e) structuri militare ale organizaţiilor interstatale, cum ar fi Alianţa Nord-Atlantică, Organizaţia tratatului securităţii colective, ONU ş.a.

Deşi conţinutul noţiunii de „organismul militar" indică câteva semnificaţii, în practică însă se observă o abordare unilaterală a acestei noţiuni. Aşa cum menţionează D. Klepikov, „în ultima perioadă, se manifestă tendinţa de reducere a noţiunii de «organism militar» doar la organizarea militară a statului". Între timp, organizaţiile militare pot fi constituite de diverşi subiecţi sociali: „statul, un grup de state, un grup social, o etnie, o asociaţie obştească sau religioasă, în particular cu tendinţe extremiste" (organizaţii neformale) [12, p. 48]. Din aceste considerente, autorul enumeră următoarele forme istorice ale organismului militar:

– forma de bază, principală a orga-

nismului militar al statului – forțele armate, care, la rândul lor, sunt compuse dintr-un număr mare de organizații militare de diferite nivele – unități militare, instituții, întreprinderi, armate etc.;
– formațiuni militare nelegitime, ca formă specifică a organismului militar (acestea, precum menționează D. Klepikov, devin deseori mijloace de violență militară alternativă ale statelor care evită să utilizeze forțele armate proprii, din considerente politice, juridice sau umanitare;
– forma specifică a organizațiilor militare o constituie organizațiile militare interstatale, de exemplu, organizațiile militare NATO, ale Uniunii Europene etc.;
– pentru efectuarea operațiunilor de pacificare, comunitatea internațională a creat o formă aparte de organizații militare – forțele de pacificare ONU.

În contextul unei multitudini de forme ale organismului militar, conchide D. Klepikov, esența îi rămâne încă nedefinită. De aici, autorul propune definirea organismului militar drept unul creat de un anumit subiect social cu scopul realizării propriului obiectiv prin intermediul forței sau violenței militare [12, p. 48]. Vom remarca totuși că o atare abordare este inacceptabilă în cadrul studiului nostru, deoarece extinde limitele analizei, ștergând diferența dintre formele legitime și cele nelegitime ale organizației militare. În plus, are și lacune de natură logică, deoarece autorul nu a clarificat esența unor noțiuni ca „organism militar", „formațiune militară", și nici raportul dintre ele.

Urmărind realizarea unor scopuri și sarcini anume, fiecare stat își constituie și își legitimează diverse organisme pe care le creează. Sistemul de organisme statale care participă la realizarea obiectivelor statului respectiv este numit mecanism. Mecanismul de stat constituie, așadar, un sistem de organisme create pentru a exercita puterea de stat. Din cadrul mecanismului de stat, alături de alte elemente componente, face parte și organismul militar. În legătură cu acest fapt observăm că studiul organismului militar al statului necesită un răspuns tranșant la întrebarea (lipsă, de altfel, în interpretarea științifică a lui D. Klepikov): prin ce se deosebește acesta de formațiunile nelegitime / neformale?

În opinia noastră, deosebiri esențiale pot fi urmărite la o serie de aspecte: juridice, organizaționale, instituționale și sociale. În primul rând, dacă admitem că organismul militar legitim constituie elementul mecanismului de stat creat cu un scop anume (organism formal), atunci organismul militar neformal poate fi constituit spontan, în orice colț al lumii, fără o anumită procedură, ca reacție la disfuncțiile existente, la criza socială sau dezintegrarea în formă de opoziție militară față de guvernul central (organism neformal). Acest lucru se referă, în mod special, la imperii, în cadrul cărora crizele social-politice provoacă mișcări de eliberare națională, în alte circumstanțe ele mocnind.

În rândul al doilea, organismul militar neformal include grupări armate unite de o conducere unică, de un obiectiv pragmatic (operativ) și de scopuri comune (eliberarea socială

și națională, crearea unei formațiuni statale autonome sau suverane, înlăturarea unui guvern central corupt, care împiedică evoluția progresistă a societății ș.a.). Organismul militar al statului, în schimb, spre deosebire de formațiunea analogă nelegitimă, are un caracter politic pregnant. El realizează, în primul rând, obiectivele politice ale statului, urmărind asigurarea securității militare interne și externe.

În rândul al treilea, în calitate de obiect al activității statului, organismul militar este mult mai complex comparativ cu organismul militar neformal. Funcționarea sa eficientă și coordonarea activității tuturor elementelor lui presupune:

– o argumentare teoretică și formalizarea politicii militare a statului, prin crearea condițiilor de realizare practică a acesteia, de interacțiune a tuturor subiecților în interesul asigurării securității militare;
– măsuri practice de revizuire a politicii militare, reieșind din obiectivele primordiale de neutralizare și de blocare a pericolelor imediate și de perspectivă la adresa securității militare a statului.

Astfel, cercul problemelor legate de activitatea teoretică și practică a tuturor subiecților politicii militare a statului (organismul formal), de menținerea acestuia în stare de alertă militară și de aplicare în condiții de pace, este, indiscutabil, mai larg față de activitățile organismului militar nelegitim (neformal).

În istoriografia contemporană există mai multe abordări privind definirea esenței organismului militar al statului. Spre exemplu, D. Klepikov propune să se definească organismul militar al statului drept un sistem tehnico-social cu destinație militară, caracterizat prin structura funcțională și rațională a elementelor sale componente și urmărind atingerea obiectivelor prin metode de violență militară, dar și menținerea stabilității și adaptabilității [12, p. 50].

În opinia lui M. Lomakin, organismul militar constituie o varietate a organismului social. El se prezintă drept un sistem ierarhic multietajat și organizat, constând din subsisteme aflate în relații de subordonare. Dintr-o atare abordare, autorul consideră cât se poate de logică definiția conform căreia organismul militar constituie un sistem de instituții sociale, create de societate și de stat în vederea apărării intereselor sale politice [13, p. 24].

Conform lui V. Marinuța, organismul militar reprezintă totalitatea instituțiilor de stat formate în scopul de a opune rezistență pericolelor externe și interne [14, p. 80].

Așadar, după cum arată analiza celor mai răspândite opinii cu privire la organismul militar al statului, o parte importantă a cercetătorilor este dispusă să îl considere drept una din instituțiile sociale cele mai importante ale societății.

În opinia noastră, o atare accepțiune este justificată, însă utilizarea ei drept instrument de lucru în cadrul prezentei investigații este problematică, deoarece definițiile mai sus invocate nu reflectă satisfăcător conținutul activității organismului militar al statului, apărut ca o formațiune socială specifică și legitimată de stat, care să o deosebească de alte formațiuni soci-

ale de un nivel mai înalt a căror parte componentă pare a fi. Trebuie să constatăm că, la ora actuală, la nivel doctrinar, lipsește o definiție productivă a organismului militar al statului, care să poată fi utilizată drept inițială, de pornire în cadrul acestui studiu.

Deși noțiunea de „organism militar al Republicii Moldova" nu se regăsește în actele normative, aceasta este utilizată în proiectul Strategiei militare (2013). Din acest considerent, apare drept un pas logic, în contextul cercetării noastre, analiza premiselor sociale ale apariției, conținutului și corectitudinii utilizării în Republica Moldova a noțiunii în cauză.

Unul din primii cercetători care a utilizat noțiunea de „organism militar" este Vitalie N. Ciobanu într-un articol ce viza constituirea organismului militar în Republica Moldova [15].

Din punct de vedere istoric, noțiunea de „organism militar" era utilizată ca echivalent al „armatei", iar ulterior – al „forțelor armate". Acest lucru este confirmat de numeroasele cuvântări ale liderului partidului bolșevic și primului conducător al Rusiei Sovietice, V. Lenin. El considera că „noua clasă socială, ajungând să domine, nu poate obține dominația reală, decât edificându-și o armată nouă, o nouă disciplină, o nouă organizație militară a noii clase" [16]. Apreciind rolul important al armatei în viața societății, V. Lenin menționa că „numai prin forță pot fi soluționate marile probleme ale istoriei, iar organizarea forței în lupta contemporană o constituie organizarea militară" [16].

După crearea Uniunii Sovietice, noțiunea de „organism militar" nu a obținut recunoașterea necesară. Ea era utilizată, în mod obișnuit, în calitate de definiens pentru desemnarea, inițial, a Armatei Roșii Muncitorești-Țărănești (ARMȚ) și a Flotei Roșii Muncitorești-Țărănești (FRMȚ), iar ulterior a forțelor armate, ceea ce atestă și documentele normativ-juridice și edițiile științifice de referință. Pentru conducerea organizației militare a Rusiei Sovietice, în 1917 a fost creat Comitetul pentru afaceri militare și maritime, reorganizat ulterior în Comisariat al Poporului (Narcom) pentru afaceri militare. La începutul anului 1918, comisariatul respectiv a fost divizat în două: comisariat pentru probleme militare și pentru probleme maritime. În 1923, aceste două comisariate s-au unit în unul unional pentru probleme militare și maritime, pentru ca, în 1934, să se reorganizeze în Comisariat al Poporului pentru Apărare. După crearea Comisariatului Poporului al Flotei Militar-Maritime al URSS (1937), din componența Comisariatului Poporului pentru Apărare au fost scoase Direcția Forțelor Militar-Maritime a Armatei Roșii Muncitorești-Țărănești și flota și flotila aflate în subordinea ei. Din acea perioadă, Comisariatul Poporului al Apărării a condus doar regiunile militare și unele armate.

În februarie 1946, în baza Comisariatului Poporului al Apărării și Comisariatului Poporului al Flotei Militar-Maritime a fost creat Comisariatul Poporului al Forțelor Armate, care, în martie 1946, a obținut o nouă denumire – Minister al Forțelor Armate al URSS. În 1950, ministerul respectiv a fost divizat în Ministerul Militar al

URSS și Ministerul Militar-Maritim al URSS. În 1953, în baza acestor ministere, a fost creat Ministerul unic al Apărării URSS, care a existat în această formulă până în martie 1992, după care, în baza acestuia, a fost creat Ministerul Apărării al Federației Ruse [17, p. 69].

În așa mod, către mijlocul secolului al XX-lea, în Uniunea Sovietică au fost puse bazele unui sistem militar nou ce prevedea un singur organ – Ministerul Apărării și Forțele Armate subordonate acestuia, care întruneau două tipuri de formațiuni militare – Armata Roșie și Flota Militar-Maritimă. Ulterior s-a produs precizarea juridică și doctrinară a respectivelor realități sociale.

La începutul anilor '60, în contextul proceselor generale de modernizare, în Uniunea Sovietică a fost efectuată o amplă reformă militară, care a vizat toate aspectele vieții și activității militare. Conform noii situații social-politice, Forțele Armate ale URSS erau definite drept „instituția de cea mai mare importanță a Statului Sovietic, chemată să apere vigilent munca creatoare a poporului sovietic și să asigure securitatea statului socialist în fața pericolului agresiunii statelor imperialiste" [18, p. 103]. În același deceniu a fost consolidată legislativ și structura Forțelor Armate ale URSS. În conformitate cu art. 4 al Legii „Cu privire la obligația militară" din 12 octombrie 1967, Forțele Armate ale URSS erau constituite din „Armata Sovietică, Flota Militar-Maritimă, unitățile de grăniceri și cele de interne" [19].

În anii '70-'80 s-a propus definirea Forțelor Armate ale URSS, a structurii și sistemului de conducere, valabilă până la începutul anilor '90, când acestea erau definite drept „organizația militară a Statului Sovietic, destinată să apere cuceririle socialiste, munca pașnică a poporului sovietic, suveranitatea și integritatea teritorială a statului" [20, p. 158]. De facto, cu o structură ce consta din următoarele elemente:

– tipurile Forțelor Armate (unitățile de rachete cu destinație strategică, forțele de uscat / terestre, unitățile de apărare antiaeriană, unitățile militar-aeriene, flota militar-maritimă), care, la rândul lor, se împărțeau în două tipuri de armate (tipul de aviație în Forțele Militar-Aeriene și tipul de armată în Flota Militar-Maritimă) și unități speciale;
– spatele forțelor armate;
– Statul-Major și unitățile Apărării Civile;
– unitățile de grăniceri;
– forțele de interne.

Elementele respective ale Forțelor Armate constau, la rândul lor, din subunități, considerate formațiuni militare.

Conducerea supremă a apărării țării și a Forțelor Armate ale URSS era exercitată de CC al PCUS și de organele supreme ale conducerii statului – Sovietul Suprem al URSS și Sovietul Miniștrilor al URSS. Conducerea nemijlocită a Forțelor Armate ale URSS (cu excepția Apărării Civile, a unităților de grăniceri și celor de interne, aflate în subordinea organului central al puterii executive) era efectuată de către Ministerul Apărării al URSS. Conducerea nemijlocită a unităților de grăniceri și a celor de interne era exercitată, respectiv, de către Comite-

tul Securității de Stat al URSS și Ministerul de Interne al URSS [20, p. 158]. În așa mod, către finele anilor '80, în URSS se constituise un sistem clasic, chiar dacă supraaglomerat, al structurii militare a statului, precum și terminologia legată de domeniul apărării.

Structura Forțelor Armate ale URSS corespundea, în linii mari, tradițiilor din acea vreme referitoare la organizarea militară a statului, precum și gândirii militare și filosofice dominante. În particular, în majoritatea țărilor lumii, forțele militare erau compuse, în mod obișnuit, din două-trei elemente – unitățile de uscat, forțele militar-aeriene și forțele militar-maritime (Forțele Armate ale URSS erau constituite din Armata Sovietică (unitățile de uscat, forțele militar-aeriene, unitățile de apărare antiaeriană, unitățile de rachetă cu destinație strategică) și Flota Militar-Maritimă).

În plus, în multe țări ale lumii, din structura unică a conducerii militare, atât în acea perioadă, cât și în prezent, fac parte unități militare cu subordonare dublă, având ca sarcină asigurarea securității sociale, cum ar fi, bunăoară, garda națională în SUA, Grecia, RP Chineză și Portugalia, carabinierii în Italia și Republica Moldova, jandarmeria în Franța, Belgia, Olanda și Turcia etc. [21, p. 23]. În fosta Uniune Sovietică, o atare funcție era realizată de organele de interne. Același lucru se referă și la unitățile de grăniceri, care au avut o subordonare dublă. În unele țări, paza graniței face parte din forțele armate, deși în majoritatea cazurilor (de ex., în Georgia sau România), poliția de frontieră constituie o structură de apărare a dreptului [22].

În perioada sovietică, conținutul noțiunii de „organism militar", de asemenea, nu a depășit cadrele semnificațiilor adoptate de comunitatea internațională în privința utilizării ei practice. Așa cum s-a menționat mai sus, la începutul secolului al XX-lea, noțiunea respectivă era utilizată în sensul de componentă militară a partidului politic (PMSDR (b)), creată de social-democrații ruși pentru lupta împotriva țarismului. Ulterior, noțiunea respectivă a fost extinsă în știința sovietică asupra întregii mișcări de eliberare națională și luptei sociale, iar, pe această cale, a început să definească armata drept organizație militară a claselor și popoarelor, „creată de acestea pentru lupta armată de eliberare sau de răsturnare a dominației naționale sau de clasă" [23, p. 202]. Cu legitimarea noțiunii de „forțe armate", a apărut necesitatea argumentării și interpretării oficiale a acesteia. Astfel, dacă la mijlocul secolului al XX-lea forțele armate erau definite drept „cel mai important organ" [18, p. 103], atunci la începutul anilor '80 devin „organizația militară a statului".

În fosta Uniune Sovietică, noțiunea de „organism militar al statului" a primit statutul teoretic și practic de „forțe armate", înlocuind la o anumită etapă noțiunea de „organ de stat" (gr. *organon* – instrument), ceea ce, din punct de vedere etimologic, înseamnă instituție, organizație din domeniul conducerii și controlului de stat, iar în jurisprudență – un grup social structurat și organizat de funcționari (sau un singur funcționar, cum este președintele), înzestrați cu mijloace tehnico-materiale necesare și cu împuterniciri respective,

pentru executarea anumitor sarcini concrete și funcții de stat [24, p. 15].

După destrămarea Uniunii Sovietice, pe ruinele acesteia s-au constituit 15 state noi independente, fiecare din ele începând să-și creeze organisme militare proprii. Procesul în cauză a fost dificil și controversat: pe de o parte, o lipsă acută de experiență, de cadre competente și dezorganizare iar, pe de altă parte – o rezistență acerbă din partea fostului centru unional, care trecea de asemenea printr-un proces neunivoc de modernizare a propriului organism și conducerii militare [25, p. 22-24].

După cum demonstrează practica social-istorică, după semnarea acordurilor de la Belaia Veja, cercurile conservatoare ale Federației Ruse nu au abandonat speranța de refacere a unui nou stat unional, considerând existența unui organism militar unic drept un factor important pe această cale. Aceste intenții, precum se vede, au constituit una din cauzele întârzierii procesului de modernizare a propriului sistem militar al Federației Ruse. O atare situație a avut consecințe negative pentru Rusia: pe de o parte, înfrângerea surprinzătoare în primul război din Cecenia, iar, pe de altă parte – criza sistemică în domeniul militar.

În timp ce conducerea centrală nu se putea decide să procedeze la reformarea propriilor forțe militare, așteptând decizia respectivă a oamenilor politici, ministerele și departamentele au fragmentat organismul militar al statului. În consecința acestui fapt, au apărut mai mult de zece armate și formațiuni militare, lipsite de o conducere unică, de o asigurare tehnico-materială respectivă și de un personal organizat. Între acestea pot fi nominalizate: Forțele Militare ale Federației Ruse, unitățile Ministerului de Interne al Federației Ruse, unitățile de grăniceri ale Serviciului Federal de Securitate al Federației Ruse, unitățile serviciului feroviar. În plus, formațiunile respective au creat, în componența lor, Ministerul Situațiilor Excepționale, Serviciul Federal de Informații, Agenția Federală pentru Informații, Direcția Federală a Serviciului Feroviar, Direcția Principală Militară de Exploatare, Direcția Militară a Unităților de Construcții, Serviciul Federal de Pază și Serviciul Extern de Spionaj [26]. Trăsătura caracteristică comună a tuturor formațiunilor menționate o constituie serviciul militar, bazat pe obligația militară, purtarea armelor și dominarea relațiilor organizaționale (ierarhice, structurale, funcționale, de subordonare).

Către mijlocul anilor ’90 ai secolului trecut, în Federația Rusă s-a creat o situație în care, pe ruinele fostului organism militar unitar, se constituise un număr impunător de așa-numite formațiuni militare, nelegate între ele de o conducere unică, lipsite de suport tehnico-material și de personal suficient. Plus la aceasta, nici o țară din lume nu dispunea de un număr atât de mare de formațiuni militare.

Criza sistemică din domeniul militar, provocată de crearea necontrolată de formațiuni militare fără o necesitate socială și întemeiată doar pe moftul subiectiv al conducătorilor de ministere și departamente, de a dispune de brațe de muncă ieftine de felul arma-

telor muncii din fosta URSS, precum și din actualele RP Chineză, RPD Coreeană și RS Vietnam [27], necesita o soluție urgentă sau măcar o argumentare științifică a acestui fenomen social neașteptat. Majoritatea formațiunilor militare create în Federația Rusă în acei ani nu corespundeau criteriilor unanim acceptate în lumea contemporană de „armată" sau tradițiilor ruse de „forțe armate". În legătură cu acest fapt, a apărut necesitatea implementării unui nou termen generic, care să „adune" sub aceeași umbrelă toate formațiunile militare create și care să oglindească legitimitatea constituirii lor. Termenul ideal, în această privință, era cel de „organism militar al statului", introdus în circuitul științific în anii '70 ai secolului al XX-lea cu semnificația de definiendum, care, la începutul anilor '90, a ajuns la forme evoluate, fapt remarcat anterior [28, p. 92-93].

În pofida elaborării respectivei noțiuni la nivel doctrinar, autoritățile ruse nu se grăbeau să o legitimeze. Acest fapt este probat de prevederile Legii Federației Ruse „Cu privire la apărare" din 31 mai 1996, în care nu există nicio mențiune a organismului militar în calitate de definiendum. În schimb, în art. 4 al legii se menționează „scopul creării Forțelor Armate ale Federației Ruse", iar în art. 10 (1) se invocă și definiția, prin care „Forțele Armate ale Federației Ruse constituie un organism militar de stat, alcătuind fundamentul apărării Federației Ruse" [29].

Existența unui număr atât de mare de „alte formațiuni militare" făcea necesară soluționarea chestiunii privind adunarea acestora sub o conducere unitară. Din aceste considerente, Concepția securității naționale a Federației Ruse, aprobată prin Decretul Președintelui Rusiei din 17 decembrie 1997, pentru prima dată la nivel legislativ a introdus noțiunea de „organism militar al statului" (compartimentele II și III), fără însă indicarea trăsăturilor caracteristice ale conținutului acesteia. Alături de noțiunea respectivă, Concepția utilizează și o altă sintagmă, ca „Forțele Armate ale Federației Ruse și alte unități și formațiuni militare" (compartimentul III) [30].

În 1999, bazându-se pe materialele Concepției securității naționale a Federației Ruse, savantul rus V. Manilov a efectuat o analiză desfășurată și o argumentare a esenței și structurii organismului militar. În opinia sa, „organismul militar al statului constituie un sistem complex, divers prin direcțiile sale de activitate și multietajat. În sens larg, el cuprinde trei subsisteme de bază: în primul rând, forța militară sau forțele militare, alte unități, formațiuni și organe, încadrate în soluționarea sarcinilor de apărare și de securitate a țării; în rândul al doilea, baza tehnico-militară a edificării, pregătirii și aplicării forței militare, altfel spus, totalitatea elementelor statului și ale societății care asigură funcționarea și dezvoltarea organismului militar; în rândul al treilea, potențialul spiritual. El întrunește un spectru larg de fenomene și aspecte sociale, morale, psihologice, sintetizate în modul de viață, în caracterul național, tradițiile populare, memoria istorică, atitudinea societății și a cetățenilor față de serviciul militar, față de obligația militară, de profesia militară și de apărare

a Patriei. În sens îngust, organismul militar constituie un sistem de organe de conducere de stat și militară a forțelor armate și formațiunilor militare, a căror activitate coordonată asigură rezolvarea unei sarcini specifice, foarte importante și vital necesare pentru garantarea progresului societății și a statului – apărarea intereselor și securității țării" [31, p. 2].

Abordarea respectivă a avut o influență mare asupra dezvoltării ulterioare a concepției cu privire la „organismul militar al statului" în calitate de noțiune generală pentru desemnarea elementelor legate de securitatea militară a statului. În particular, în Doctrina militară a Federației Ruse din 2000 s-a menționat că scopul existenței organismului militar al statului îl constituie asigurarea securității militare a Federației Ruse (art. 11). În conformitate cu această doctrină, în calitate de elemente ale organismului militar erau recunoscute: Forțele Armate ale Federației Ruse ca parte centrală a acesteia, alte unități, formațiuni și organe militare, destinate îndeplinirii sarcinilor de asigurare a securității militare cu metode militare, precum și organele respective de conducere. La organismul militar al statului era atribuită, de asemenea, o parte a complexului industrial și științific al țării, destinat rezolvării problemelor de asigurare a securității militare (art. 12) [32].

Către începutul secolului al XXI-lea, în Federația Rusă s-a constituit definitiv o nouă categorie de definiendum, pentru desemnarea totalității formațiunilor militare și a părții potențialului științifico-industrial, angajat în măsurile de asigurare a securității militare a statului și care, de facto, înlocuiește astfel de noțiuni familiare ca „armată", „forțe armate" și se află mai aproape prin conținut de „domeniul militar al societății". Definiția doctrinară a acestei noțiuni a devenit clasică nu numai pentru Federația Rusă, ci și pentru unele state membre ale CSI.

În particular, doctrina militară a Republicii Belarus stipulează că organismul militar al statului constituie totalitatea forțelor armate, a altor unități și formațiuni militare, a organelor de conducere de stat, politico-militare, a altor organizații, activitatea principală a căror în condiții de pace este îndreptată spre asigurarea securității militare a statului (contracararea pericolului militar), iar în caz de război – spre apărarea militară a statului, respingerea agresiunii, distrugerea adversarului și atingerea scopurilor politice în cadrul războiului. Din organismul militar al statului face parte și sistemul de apărare al economiei Republicii Belarus, care efectuează activități științifice sau / și de producție în vederea creării și oferirii de servicii cu destinație militară (art. 13) [33]. O influență identică asupra domeniului apărării și spațiului de securitate a avut de suportat și Republica Kazahstan, fapt mărturisit de numeroase publicații științifice [34].

O situație oarecum diferită s-a creat pe teritoriul nostru, chiar dacă nici aici nu a putut fi evitată influența factorului rusesc. Militarii s-au implicat conștient în procesele politice; au inițiat acțiuni concrete, în cadrul cărora au propus revendicări sociale și naționale. Astfel, în perioada 20-27 octom-

brie 1917, ei au organizat, la Chișinău, Congresul Militarilor, care, după cum considerau specialiștii, a instituit organul suprem național de conducere al Basarabiei, Sfatul Țării; în toamna lui 1917 au inițiat campania de formare a armatei naționale autonome de cea imperială, unitățile militare noucreate asumându-și parțial responsabilitatea pentru evenimentele care au culminat cu Unirea Basarabiei cu România [35, p. 5].

Pentru desemnarea organizației militare se foloseau astfel de noțiuni ca „armată", mai rar „forțe militare" sau „formațiuni militare". După intrarea în componența URSS, Moldova a trăit conform legilor centrului unional și nu a avut posibilitatea de a-și formula în mod independent o poziție proprie privind o problemă sau alta. De aceea, în RSSM, la fel ca în întreaga Uniune Sovietică, au avut o circulație generală noțiunile de „armată" (inițial, Armata Roșie, iar ulterior, Armata Sovietică) și „forțe armate" (Forțele Armate ale URSS).

În anii celui de al Doilea Război Mondial, conducerea Uniunii Sovietice, conștientizând rolul factorului național în mobilizarea eforturilor popoarelor în lupta împotriva fascismului, prin Legea Sovietului Suprem al URSS „Despre crearea formațiunilor militare ale republicilor unionale și transformarea Comisariatului poporului pentru apărare din comisariat unional în comisariat unional republican" din 1 februarie 1944, a efectuat o lărgire a suveranității de stat a republicilor unionale, acordându-le dreptul să-și constituie formațiuni naționale militare. În acest scop, Constituția URSS din 1936 a fost completată cu articolul 18-b, textul căruia stabilea: „Fiecare republică unională dispune de formațiuni militare republicane proprii". Constituția RSS Moldovenești, la fel ca și constituțiile celorlalte republici unionale, a fost completată cu articolul 15-b: „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească are formațiunile sale militare republicane". De asemenea, a fost modificat conținutul articolului 48 al Constituției RSS Moldovenești din 1941 prin includerea în lista comisariatelor unional-republicane a denumirii unui comisariat nou – Comisariatul Apărării.

Realmente, în anii 1944–1945 au existat și au luptat împotriva Germaniei fasciste formațiuni militare care purtau denumirile: Fronturile 1, 2 și 3 Ucrainene, Fronturile 1 și 2 Bieloruse, Formațiunile 1 și 2 Moldovenești de partizani și altele. Se pune însă problema dacă ele într-adevăr au fost create și dirijate de comisariatele apărării ale republicilor menționate sau de Comisariatul Apărării al URSS, dacă RSS Moldovenească a dispus în realitate de un comisariat republican al apărării și de formațiuni militare republicane proprii. Constituția URSS din 1977 n-a legiferat clauza articolului 18-b referitor la dreptul republicilor unionale de a dispune de unități militare proprii, stabilit prin Legea Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice din 1 februarie 1944 [36].

Reorganizarea organismului militar sovietic, inițiată la sfârșitul anilor '80, a blocat inițiativa de creare a unei instituții militare în Republica Moldova. În anii '90, situația creată în cadrul armatei sovietice a urgentat,

atât din perspectivă militară, cât şi din perspectivă politică, apariţia acestei instituţii absolut necesare pentru ţara noastră. Armata sovietică era tot mai vădit asaltată de morbul duşmăniilor interetnice sau prin alte maladii, demult încetăţenite în sânul ei, inclusiv „dedovşcina" şi problema „rasială". Armata era implicată tot mai frecvent în soluţionarea conflictelor interetnice între reprezentanţii etniilor din fostul colos „multinaţional" (Tbilisi, 1989; Ţările Baltice, 1990 etc.), care se agravaseră profund. Moralul ostaşilor şi ofiţerilor era deplorabil, misiunea militară a personalului armatei se transformase în una de înăbuşire a tendinţei spre libertate a popoarelor fostei URSS. Pe acest fundal, o reformă militară în stil sovietic nu putea duce la schimbarea imaginii armatei imperiale, întemeiată pe cruzime, şovinism şi abuz de putere. Conform statisticilor, în armata sovietică îşi satisfăceau serviciul în termen 55 mii de tineri, inclusiv circa 5 mii de ofiţeri şi plutonieri originari din actualul teritoriu al Republicii Moldova [15].

Decretarea suveranităţii şi a independenţei de stat a presupus în regim expres crearea instituţiilor statale specifice. Alături de altele, ca un atribut firesc al statului, s-a impus crearea Armatei Naţionale. Proclamarea suveranităţii şi independenţei statale a Republicii Moldova demonstra că formarea unei instituţii militare proprii, care ar garanta integritatea ei teritorială, este obligatorie şi inevitabilă. Toate acestea au constituit premisele principale ce au dus la crearea organismului militar propriu, care va avea drept scop primordial apărarea integrităţii teritoriale, a suveranităţii şi independenţei statale a Republicii Moldova [37].

Evoluţia evenimentelor politice din interiorul statului sovietic de la începutul anilor ' 90 a influenţat şi asupra transformărilor din RSS Moldovenească. În primăvara anului 1990 au avut loc alegerile în Sovietul Suprem al RSSM; în timpul lucrărilor sesiunii Sovietului Suprem, când se examina formarea comisiilor permanente, a fost abordată pentru prima dată şi problema militară. La 11 mai 1990, prin Hotărârea Sovietului Suprem al RSSM nr. 16-XII a fost creată Comisia parlamentară pentru securitatea statului şi problemele militare [38]. La şedinţa din 22 mai 1990, preşedinte al comisiei a fost ales domnul Ion Costaş. La 29 mai este aprobată componenţa comisiei: locţiitor – Gh. Mazilu, membri: N. Andronache, P. Sandulache, A. Ţaran şi alţii. Scopul principal al activităţii comisiei a constat în elaborarea şi promovarea politicii de stat a Republicii Moldova în domeniile apărării şi securităţii naţionale.

În baza Hotărârii Parlamentului nr. 254-XII din 4 septembrie şi a Hotărârii Guvernului nr. 319 din 12 septembrie 1990 este creat Departamentul de Stat pentru Problemele Militare. La 18 octombrie 1990, prin Hotărârea Guvernului nr. 404, a fost numit primul director general al Departamentului de Stat pentru Problemele Militare în persoana domnului Nicolae Chirtoacă, ce avea să stea la baza adoptării pachetului de legi şi acte legislative necesare pentru crearea Armatei Naţionale [39].

Toate aceste evenimente, ca şi activitatea desfăşurată de către Depar-

tamentul pentru Problemele Militare în această direcție, au făcut necesară încadrarea specialiștilor de profil în proces. Astfel, din armata sovietică se întorc la baștină ofițeri cu o practică și experiență bogată în domeniul militar. În condiții dificile, când politicienii de la Chișinău încearcă să întemeieze un organism militar național și să elaboreze un program strategic militar, în patrie revin militari profesioniști, majoritatea fideli ideilor naționale și gata de a contribui la construirea unei instituții de apărare. Evenimentele ce au urmat după actul de proclamare a independenței, prin care s-au pus bazele statului Republica Moldova, au constituit un efort reformator vizând organizarea temeinică a instituțiilor statale.

Crearea statului și menținerea lui în plan politic pe arena internațională necesită instituții corespunzătoare. Una din problemele principale ce trebuia rezolvată la acea oră era constituirea Armatei Naționale. Luând ca bază Declarația de suveranitate, Declarația de independență, Constituția țării și pornind de la ideea apărării tânărului stat, Președintele republicii, Mircea Snegur, la 3 septembrie 1991, prin Decretul nr. 193, în conformitate cu legislația internă a Republicii Moldova și dreptul internațional, în scopul asigurării apărării suveranității republicii și a integrității ei teritoriale, decretează crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova [40].

În scurt timp după decretul privind crearea Forțelor Armate, în scopul executării lui sunt semnate un șir de documente oficiale, care completează și realizează ideea constituirii acestei instituții militare. O completare firească a documentului menționat au constituit-o decretele semnate în aceeași zi de către președintele țării, care vizau probleme de primă importanță. La 24 septembrie 1991, executivul republican, în baza Decretului Președintelui Republicii Moldova din 3 septembrie 1991 și a Hotărârii nr. 531, formează un grup de lucru pentru elaborarea proiectului concepției privind crearea Armatei Naționale. Se formează o comisie, în care erau antrenați un grup de politicieni și specialiști militari. Aceștia erau: C. Oboroc – președintele comisiei, membrii – N. Chirtoacă, P. Creangă, V. Grab ș.a.

Rolul principal în constituirea organismului militar propriu îi revine Departamentului de Stat pentru Problemele Militare. În scopul păstrării bazei tehnico-materiale necesare pentru asigurarea funcționării Forțelor Armate ale Republicii Moldova, prin Decretul nr. 234 al Președintelui Republicii Moldova din 14 noiembrie 1991, se declarau patrimoniu național armamentul, munițiile, mijloacele de transport, tehnica militară, bazele militare și celelalte bunuri ce aparțineau unităților militare ale armatei sovietice, dislocate pe teritoriul republicii. Pe viitor se interzicea evacuarea armamentului, tehnicii și bunurilor materiale [41].

La 13 noiembrie 1991, prin Hotărârea nr. 268, Guvernul revine la executarea Decretului Președintelui Republicii Moldova din 03.09.1991 cu privire la comisariatele militare, care urmau să fie trecute în subordinea Departamentului de Stat pentru Problemele Militare. În baza acestei hotărâri, Centrul

republican de recrutare se reprofilează în Centrul de instruire al Forțelor Armate. Până la adoptarea concepției, regulamentului, structurii și a altor acte legislative în vederea creării Forțelor Armate, comisariatele erau autorizate cu următoarele funcții:

1. Evidența;
2. Încorporarea;
3. Testarea medicală și psihologică;
4. Examinarea cazurilor privind părăsirea de către tineri a unităților militare.

Pentru reglementarea problemelor cu alte state și în conformitate cu normele de drept internațional, legislativul, prin Declarația nr. 738-XII din 18 noiembrie 1991, aderă la actele de neproliferare a armelor nucleare, precum și a celorlalte arme de distrugere în masă și pledează pentru nimicirea totală a acestora. Moldova aderă la obiectivele și principiile consfințite prin Tratatul de la Paris cu privire la forțele armate convenționale în Europa și la documentul de la Viena asupra măsurilor de întărire a încrederii și securității în Europa.

În același timp, Republica Moldova informează comunitatea internațională că intenționează constituirea unor formațiuni militare, destinate în exclusivitate asigurării securității și integrității statului, păstrării regimului constituțional și apărării drepturilor omului. Complexitatea acestei activități, pe plan internațional, necesita antrenarea de specialiști militari. Pe fundalul acestei necesități, în cadrul Departamentului Militar sunt atrase cadre militare.

Sarcinile celor încadrați în activitatea de edificare a armatei erau, la acel moment, următoarele:

1. Pregătirea legislației, elaborarea structurii și concepției militare naționale.

2. Lucrul cu efectivul de ostași ce părăseau unitățile militare sovietice, păstrarea anonimatului tinerilor noștri în fața legii militare sovietice și readucerea acestora în patrie.

3. Studierea problemei cadrelor militare care activau în armata sovietică.

Până în luna noiembrie a anului 1991 au fost primite aproximativ 300 de cereri, din toate colțurile fostei Uniuni Sovietice, în care militarii își exprimau dorința de a reveni în Moldova și a se încadra în Armata Națională.

4. Cel mai important obiectiv în această perioadă era obținerea de informații despre mijloacele materiale, exprimate prin armament, tehnică militară și alt imobil aflat în dotarea unităților militare din Moldova și nepermiterea evacuării acestora de pe teritoriul țării.

Paralel, se duceau tratative în vederea evacuării trupelor armatei sovietice din Moldova. Împreună cu Ministerul Apărării al URSS este adoptat un document conform căruia ofițerilor moldoveni nu li se puneau obstacole în cazul revenirii lor la baștină. Deosebit de important este faptul că, în pofida condițiilor dificile, s-a elaborat strategia și concepția construcției militare. La baza proiectului de constituire a Armatei Naționale a stat Constituția Republicii Moldova, Declarația de Independență și actele legislative internaționale care vizează această problemă. De asemenea, a fost luată

în considerare şi practica mondială de constituire a forţelor armate proprii în diferite state din Europa şi de pe mapamond. Nu a fost trecută cu vederea nici realitatea existentă pe atunci în republică. Pentru ca proiectul să fie aprobat de legislativ, s-au studiat minuţios toate aspectele, luându-se în considerare factorii economici, baza tehnico-materială, completarea cu cadre etc.

Conform concepţiei militare, Republica Moldova s-a declarat zonă demilitarizată. Această declaraţie nu însemna însă şi inexistenţa unor structuri armate, ci doar absenţa unui complex militar, care putea angaja statul într-un conflict de proporţii. O importanţă deosebită pentru pregătirea condiţiilor creării Armatei Naţionale o au evenimentele ce se desfăşoară în primele două luni ale anului 1992. La 10 ianuarie 1992 este dat publicităţii primul proiect al doctrinei militare a Republicii Moldova, în care se menţiona că doctrina are un caracter în exclusivitate defensiv, activităţile de pregătire şi organizare a apărării naţionale nereprezentând ameninţări la adresa altor state.

La 10 ianuarie 1992, Parlamentului i se propune spre examinare proiectul Legii „Cu privire la protecţia socială şi juridică a militarilor şi membrilor familiilor lor". Având la bază normele de drept internaţional şi Constituţia Republicii Moldova, această lege stabilea normele de protecţie socială şi juridică a militarilor Forţelor Armate ale Republicii Moldova şi a membrilor familiilor lor.

În plan intern se iau măsuri în vederea păstrării armamentului şi a bunurilor materiale, accelerându-se rezolvarea acestei probleme printr-o inventariere a tehnicii militare în toate unităţile şi subunităţile militare existente pe teritoriul republicii. Complexitatea acţiunilor practice impunea necesitatea unui organism de conducere, activitatea căruia să fie mult mai eficientă în funcţionare. Astfel, la 5 februarie 1992 a fost creat Ministerul Apărării ca organ de conducere al Forţelor Armate.

Conform Legii Republicii Moldova „Cu privire la apărare", care a fost adoptată la 17 martie 1992 de către Parlament, Ministerul Apărării este organul central al conducerii de stat a Forţelor Armate, poartă răspundere deplină pentru construirea, dezvoltarea şi pregătirea lor de luptă în vederea asigurării apărării republicii. Ministerul se constituia din corpul de specialişti care a activat anterior în Departamentul Militar, inclusiv ofiţeri de toate gradele, reîntorşi la baştină. Odată cu revenirea acestor cadre se definitiva şi completarea structurii armatei, activitatea era mai organizată şi mai eficientă. La acest moment existau deja circa 700 de cereri din partea militarilor din armata sovietică care doreau să-şi servească patria. Era necesar un plan complex de activitate pentru soluţionarea problemei cadrelor.

Prin Decretul preşedintelui statului nr. 20, la 5 februarie 1992 este numit şi primul ministru al apărării, general de divizie I. Costaş. Astfel se încheie prima perioadă de organizare a Armatei Naţionale.

Perioada ce a urmat după crearea suportului juridic în domeniu era legată direct de eforturile depuse de

specialişti la edificarea organismului militar şi de situaţia politică ce se crease la acel moment în Moldova. În primăvara anului 1992 devin tot mai evidente semnele unui conflict catastrofal care avea să atragă în hăul său vieţile unor oameni nevinovaţi. Aceasta, de asemenea, a accelerat procesul de organizare a Armatei Naţionale. Conflictul militar de la Nistru a servit drept catalizator pentru edificarea instituţiei de apărare a statului. La această etapă de constituire a armatei a fost desfăşurată o activitate complexă, variată şi bogată în conţinut, ceea ce era legat de cerinţele timpului. Hotărârea Guvernului, în conformitate cu Decretul Preşedintelui Republicii Moldova din 14 noiembrie 1991 privind declararea armamentului, tehnicii şi a celorlalte bunuri materiale militare ca proprietate a Republicii Moldova, a constituit un nou pas spre edificarea organismului militar naţional.

În aceeaşi ordine de idei, în conformitate cu acordul la care s-a ajuns cu Comandantul Suprem al Forţelor Armate ale Comunităţii Statelor Independente, în scopul creării bazei Forţelor Armate ale Republicii Moldova, preşedintele M. Snegur decretează trecerea sub jurisdicţia Republicii Moldova a unităţilor şi subunităţilor militare ale Forţelor Armate ale fostei URSS staţionate pe teritoriul republicii şi transmiterea lor Ministerului Apărării al Republicii Moldova. Primele unităţi trecute sub jurisdicţia ţării au fost una de transmisiuni şi una logistică, staţionate în Chişinău. La 1 aprilie 1992 are loc ceremonia solemnă a trecerii lor sub jurisdicţia Republicii Moldova, desfăşurată pe poligonul de instruire. Eficienţa măsurilor luate şi convenţiile semnate cu factorii de decizie din Rusia au grăbit momentul trecerii sub jurisdicţia Republicii Moldova a 104 unităţi militare. O astfel de cotitură în desfăşurarea evenimentelor va pune baza etapei de tranziţie spre constituirea practică a Armatei Naţionale. În acest timp se îmbunătăţesc organizarea şi funcţionarea organelor de conducere. Concomitent, se accelerează activitatea de primire a tehnicii şi unităţilor militare de la comandamentul Forţelor Armate ale CSI. La Cahul este luată în primire prima mare unitate, aici mai târziu s-a constituit o brigadă de infanterie motorizată a Armatei Naţionale. Măsurile luate în etapa dată, în urma declanşării conflictului militar, se făceau la nivelul Comandamentului Suprem. Evoluţia evenimentelor grăbeşte adoptarea, la 17 martie 1992, a Legii „Cu privire la Forţele Armate". Conform acestei legi, Forţele Armate ale Republicii Moldova au menirea de a apăra statul în caz de agresiune armată, de a asigura inviolabilitatea frontierelor şi a spaţiului aerian al acestuia [42].

La majoritatea punctelor de comandă, dar şi la Statul-Major, format pentru conducerea acţiunilor de luptă direct pe teren, sunt numite cadre de militari care urmau să perfecţioneze activitatea Statului-Major şi să facă mai eficace conducerea punctelor de comandă. Adjunct al Comandantului Suprem al Forţelor Armate ale republicii este numit ministrul apărării domnul I. Costaş. Funcţia de şef al Statului-Major o exercita generalul de brigadă P. Creangă. Dintre militari, membri ai acestui comandament erau

coloneii N. Petrică, V. Anton, V. Grosu, A. Cociug, R. Berejnițchi ș.a. După ce conducerea acțiunilor de luptă va trece nemijlocit în mâinile militarilor, la cele două capuri de pod – Cocieri și Coșnița – vor fi superiori colonelul N. Petrică și colonelul A. Cociug.

Pornind de la situația creată, deoarece nu existau cadre de militari profesioniști, majoritatea ofițerilor ce conduceau efectivul pe poziții erau chemați din rezervă, îndeosebi șefi de catedre și profesori de pregătire militară. O amplă activitate la această etapă a desfășurat comisariatul republican. Secțiile administrativ-militare, din cauza lipsei de cadre specializate, erau completate numai în proporție de 50 la sută cu numărul necesar de ofițeri. Cu toate acestea, misiunile puse în fața departamentului au fost executate. Paralel cu acțiunile militare de la Nistru și cu activitatea diplomatică dusă la nivel internațional, continua activitatea Comisiei de preluare a unităților militare de la armata sovietică. În baza Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 77 din 23 martie 1992, Regimentul 83 aviație de vânătoare este trecut sub jurisdicția Republicii Moldova. La 4 aprilie 1992, reprezentanții Ministerului Apărării al Republicii Moldova se deplasează la Mărculești, unde în decurs de opt zile au preluat regimentul.

Puțin mai târziu este primită și unitatea de la Olișcani, unde se găsea punctul de comandă al Direcției Sud-Vest. În baza acesteia se creează o unitate de pază. În garnizoana Florești se găsea o divizie a armatei sovietice, care este transformată într-o bază de păstrare a mijloacelor materiale.

La 10 aprilie 1992 depun jurământul de credință Republicii Moldova ofițerii structurilor nou-formate ale brigăzii „Moldova" dislocate în orașul Bălți. Brigada de apărare antiaeriană „Dimitrie Cantemir" este formată în acele clipe de grea cumpănă, rămânând doar cu 10% din cadrele militare, existente până atunci în unitate. La 20 aprilie 1992 depune jurământul militar Detașamentul topogeodezic. În baza unității militare nr. 42757 a fost organizată Baza centrală de servicii subordonată Direcției logistice a Ministerului Apărării. Astfel, procesul primirii și formării subunităților, unităților și marilor unități a constituit o etapă aparte în istoria Armatei Naționale [43].

La cârma realizării măsurilor întreprinse de conducerea armatei în aceste luni în plan organizatoric, cel al dotării, al instruirii tactice, al amenajării genistice a teritoriului, concentrărilor de instrucție pe termen scurt s-au aflat generalii I. Costaș, P. Creangă, T. Dabija, coloneii N. Petrică, V. Botnarevschi, V. Grab, A. Gorgan, G. Bubulici și alte cadre militare. În același timp, organul superior de comandă se completează cu ofițeri cu experiență reveniți din armata sovietică în patrie. La 22 aprilie, la Ministerul Apărării a avut loc solemnitatea depunerii jurământului militar de către aparatul de conducere al ministerului și corpul lui de ofițeri. Printre primii care au depus jurământul au fost I. Costaș, P. Creangă, T. Dabija ș.a., în total 57 de militari. Notăm, în același context de acțiuni, apariția primului număr al ziarului „Oastea Moldovei".

La 6 iulie 1992, la Viena, Republica Moldova este prima țară ex-sovietică

care semnează Tratatul privind reducerea armamentului și forțelor armate convenționale. Delegațiile din Turcia, Germania, Ungaria, ca reprezentante ale OSCE, încep inspectarea trupelor moldovenești, dislocate la Ungheni, Florești, Mărculești și Chișinău. La 21 iulie, la Moscova, președintele Republicii Moldova și președintele Federației Ruse s-au întâlnit pentru a elabora un complex de măsuri în vederea încetării conflictului armat în raioanele din zona nistreană și realizării reglementării lui pașnice. În aceeași zi este semnată „Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova". Conform Convenției, părțile implicate în conflict își luau angajamentul să întreprindă toate măsurile necesare pentru încetarea totală a focului și să înceapă retragerea efectivelor, a tehnicii de luptă și a armamentului. În regiunea conflictului a fost creată o zonă de securitate.

În scopul asigurării controlului asupra realizării măsurilor prevăzute de sus-numita convenție, precum și al asigurării regimului de securitate în zona nistreană, a fost creată o comisie de control unificată, cu sediul în or. Bender, formată din reprezentanți ai celor trei părți angajate în reglementarea conflictului (Federația Rusă, Republica Moldova și autoritățile locale ale raioanelor de est ale republicii). Conform protocolului adițional al Comisiei unificate de control, semnat la 28 iulie 1992, începând cu 31 iulie, în zona de conflict au fost introduse forțele de menținere a păcii și un corp de observatori, care au primit misiunea de a asigura încetarea focului, retragerea și dezarmarea tuturor formațiunilor militare, menținerea păcii și a ordinii de drept în zona de securitate. Totodată, a fost stabilită componența și numărul forțelor de menținere a păcii, locurile de dislocare a contingentelor militare. Pentru executarea acestui acord, Ministerul Apărării al Republicii Moldova, la 31 iulie, a semnat ordinul cu privire la crearea a 3 batalioane de infanterie motorizată ale forțelor de menținere a păcii din partea Republicii Moldova, cu locul de dislocare la Cocieri, Varnița și Coșnița. Contingentele militare au fost introduse în locurile de dislocare la 1 august 1992 și tot în această zi a avut loc prima revistă de front comună a forțelor de menținere a păcii. Participarea parțială a militarilor la conflictul armat a fost condiționată de deciziile politice adoptate la acel moment de conducerea de vârf a republicii.

Unii autori sunt critici în aprecierea calității procesului de creare a forțelor armate ale țării. De exemplu, V. Cibotaru este de părere că „în această perioadă procesul creării forțelor armate și a sistemului național de apărare a decurs fără a avea la bază concepții și programe în domeniul securității naționale și al construcției militare în stat, sistematizate și coordonate cu interesele fundamentale ale statului. Deciziile în problemele construcției militare se elaborau de către Ministerul Apărării, ținându-se cont de viziunile și conceptele proprii, fără participarea nemijlocită a organelor de conducere și administrare" [44, p. 95].

Constatăm că formulele neclare și lipsa unor anumite stipulații în Legea fundamentală au dus la aceea că, pen-

tru desemnarea organismului militar al Republicii Moldova, atât la nivel oficial, cât şi la cel cotidian, s-a înrădăcinat noţiunea de „Forţe Militare ale Republicii Moldova, alte formaţiuni militare". S-a creat, astfel, o situaţie paradoxală, când prin „formaţiuni militare" se aveau în vedere nu creaţii concrete, ci orice structuri de forţă, inclusiv cele care puteau fi create în viitor. La ora actuală, noţiunea de „organism militar al statului" lipseşte din actele legislative care reglementează domeniul respectiv, fiind întâlnită doar în proiectul Strategiei militare (2013).

Având în vedere că în gândirea filosofico-militară moldovenească contemporană lipseşte o definiţie constructivă (doctrinară şi legitimată) a formaţiunii militare, care ar satisface necesităţile sociale şi, totodată, ar reflecta realităţile sociale existente, propunem următoarea definiţie a acestei componente importante a organismului militar al statului: formaţiunea militară constituie o unitate socială specifică, elementul de bază al organismului militar al statului, având o structură relativ stabilă, o componenţă omogenă care constă din militari, activând în baza principiului conducerii unice pentru îndeplinirea sarcinilor şi funcţiilor prin intermediul violenţei. Formaţiunile militare se împart în unităţi, divizii, detaşamente etc.

Renunţând fără niciun temei la utilizarea unor astfel de noţiuni unanim recunoscute ca „armata", „forţele armate", ce desemnează în mod tradiţional organizaţia militară, elita politică şi militară din Republica Moldova a preluat experienţa Federaţiei Ruse şi a impus societăţii noţiunea generică de „organizaţie militară a statului", în sens de definiendum, echivalentă, de facto, noţiunii de „domeniu militar al societăţii".

Ţinând cont de această situaţie, considerăm că efortul puterii politice trebuie direcţionat spre reglementarea şi ordonarea relaţiilor sociale din cadrul domeniului militar al societăţii moldoveneşti. Activitatea respectivă trebuie începută cu elaborarea unei definiţii ştiinţifice a organismului militar al statului, care să fie lipsită de contradicţii interne şi să oglindească în mod adecvat conţinutul acestui fenomen social important în condiţiile transformării societăţii. Generalizarea şi sinteza concepţiilor existente în gândirea filosofică şi teoretico-militară permit formularea următoarei definiţii de lucru: organismul militar al statului constituie un institut social specific al societăţii, ordonat din punct de vedere structural şi ierarhic, în care domină relaţii funcţionale, de coordonare şi de subordonare, un element specific al mecanismului de stat, dotat cu funcţii de putere şi cu mijloace tehnico-materiale necesare (armament şi tehnică militară), în vederea îndeplinirii funcţiilor statului în domeniul securităţii militare în situaţii extraordinare, care îi periclitează stabilitatea.

Aspectele filosofice ale cercetării formei organismului militar al statului necesită a fi completate cu principii şi exigenţe militare speciale, care îi determină structura şi care ar trebui să includă: sistemul unic de completare a personalului, aspectul acestuia, comanda unitară şi centralizată a

forţelor militare, structura organizaţională, tipul unitar de armament şi de tehnică militară, sistemul unitar de învăţământ, de educaţie şi de asistenţă social-psihologică a tuturor elementelor organismului militar, o modalitate unică de satisfacere a serviciului militar, un sistem unic de protecţie socială a militarilor şi membrilor familiilor lor, precum şi a persoanelor demobilizate.

În urma situaţiei create în domeniul militar al societăţii, considerăm necesar să se elaboreze un nou model social de perspectivă al organismului militar al statului, care să ţină seama de elaborările ştiinţifice şi de experienţa practică, atât străină, cât şi cea naţională în domeniu. În opinia noastră, structura organismului militar al statului trebuie să fie determinată de natura acestuia, de o anumită subordonare ierarhică a nivelelor lui, de obiectivele şi sarcinile lui concrete de conducere, precum şi să conţină o serie de componente legate între ele conform principiului subordonării. Cu toate acestea, în Republica Moldova s-a constituit o structură oarecum nenaturală, nefirească a organismului militar al statului, care nu corespunde exigenţelor societăţii. O atare situaţie poate periclita nu numai stabilitatea societăţii, ci şi securitatea statului în ansamblu.

Analiza stării curente a lucrurilor în domeniul asigurării securităţii statului confirmă că structura organismului militar contemporan al Republicii Moldova constă din următoarele elemente:

1. Componenta politică a structurii organismului militar în calitate de element specific al mecanismului de stat.

Principalii subiecţi ai conducerii de stat în domeniul militar, la acest nivel, sunt:

– Preşedintele Republicii Moldova – Comandantul Suprem al Forţelor Armate (art. 87, p. 1 al Constituţiei Republicii Moldova) – exercită conducerea generală a domeniului securităţii naţionale şi celui al apărării Republicii Moldova [45];
– Parlamentul Republici Moldova, în componenţa căruia a fost creată şi funcţionează Comisia pentru securitate naţională, apărare şi ordine publică (art. 66, al Constituţiei Republicii Moldova), care aprobă doctrina militară a statului, determină direcţiile politicii interne şi celei externe, ale securităţii naţionale, creează baza legislativă în domeniu, aprobă hotărârile cu privire la introducerea stării de urgenţă, de asediu şi de război, a mobilizării parţiale sau generale;
– Guvernul Republicii Moldova, din componenţa căruia fac parte din oficiu conducătorii ministerelor, care asigură suveranitatea statului, adoptă măsuri de asigurare a capacităţii de apărare şi a securităţii naţionale a Republicii Moldova;
– Consiliul Suprem de Securitate al Republicii Moldova (Decretul nr. 664 din 10.06.2013 „Cu privire la constituirea Consiliului Suprem de Securitate"), care este un organ colegial pe lângă Preşedintele Republicii Moldova, învestit cu funcţii de elaborare, coordonare şi de monitorizare a politicilor în domeniul securităţii naţionale; examinează informaţiile privind funcţionarea sistemului naţional de apărare, in-

clusiv structura generală și efectivul Forțelor Armate [46];
– Marele Stat-Major al Armatei Naționale este organul central al Armatei Naționale care are misiunea de a asigura șefului Marelui Stat-Major al Armatei Naționale comanda militară a armatei. Domeniile cele mai importante ale activității Marelui Stat-Major al Armatei Naționale sunt: planificarea acțiunilor de luptă și de alt gen; menținerea și perfecționarea capacității de luptă și mobilizare a trupelor; pregătirea operativă de luptă și mobilizare [47].

2. Componenta administrativă a structurii militare a statului.

La acest nivel, conducerea formațiunilor militare este exercitată de către ministere și alte organe ale puterii executive, înzestrate cu astfel de competențe. În limitele competențelor de care dispun, ele asigură exercitarea sarcinilor și funcțiilor care le sunt atribuite de către Constituție, de actele Președintelui Republicii Moldova și Guvernul Republicii Moldova, realizează concepțiile, programele în domeniul securității militare, mențin forțele și mijloacele de asigurare a securității militare în stare de pregătire constantă de aplicare a forței militare.

3. Componenta strategică a structurii organismului militar al statului.

La acest nivel se află Marele Stat-Major al Armatei Naționale, care este organul militar principal de planificare a apărării statului, de conducere a aplicării Forțelor Armate ale Republicii Moldova, de coordonare și control al funcțiilor și sarcinilor de apărare ale organelor puterii executive, ale organelor administrării locale, ale formațiunilor militare și organelor de ocrotire a dreptului. În situații speciale, se constituie Statul-Major General al Forțelor Armate.

4. Componenta operativ-strategică a organismului militar al statului.

Funcționarea acesteia presupune existența următoarelor componente:

a. Forțele Armate ale Republicii Moldova constituie o formațiune militară, responsabilă de apărarea suveranității, integrității teritoriale și inviolabilității Republicii Moldova.
b. Alte formațiuni ce asigură securitatea statutului sunt:

i. Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova – organ de pază a ordinii juridice cu destinație specială, care asigură securitatea de stat a Republicii Moldova [48].
ii. Serviciul de Protecție și Pază de Stat – organ specializat al puterii executive; exercită protecția și paza persoanelor care beneficiază de protecție și pază de stat, precum și paza obiectivelor încredințate.
iii. Poliția de Frontieră – organul administrației publice, aflat în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care exercită atribuțiile și implementează politica statului privind managementul integrat al frontierei de stat, combaterea migrației ilegale și a criminalității transfrontaliere.
iv. Serviciul Vamal – organ specializat al puterii executive; contribuie, în limitele competenței sale, la asigurarea securității economice a statului, la combaterea terorismului internațional, a contrabandei, a traficului ilicit de droguri, armament și muniții.

Aşadar, analiza esenței și structurii organismului militar al statului demonstrează că, sub influența proceselor de reformare, s-a produs denaturarea esenței și statutului acesteia. Dacă, până în anii ’90, noțiunea de „organism militar al statului” la nivel oficial era utilizată în sens de *definiens*, atunci, cu destrămarea URSS, o serie de noi state independente, împreună cu fostul centru unional, au început să utilizeze noțiunea respectivă în calitate de *definiendum*, modificându-i radical conținutul. Acest lucru s-a observat cel mai bine după structura organismului militar al statului, care a întrunit în sine cele mai diverse elemente cu funcții incompatibile. Fiecare element al organismului militar are o structură organizatorică și de state specifică, care poate indica doar asupra caracterului problematic al participării lor la asigurarea securității militare a statului. O atare situație necesită un studiu aprofundat al apariției și perspectivelor de dezvoltare atât a organismului militar al statului, cât și a fiecărui element al ei, a sarcinilor și funcțiilor lor în conformitate cu necesitățile securității militare, cu scopul creării unui model social optim al organismului militar al Republicii Moldova, care să fie capabil de a răspunde la orice pericole și amenințări, apărute la începutul sec. al XXI-lea.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Пригожин А. И. Современная социология организаций. Москва: 1995. 296 с.

2. Flew A. *Dicționar de filosofie și logică*. București: Humanitas, 2006. 432 p.

3. Пригожин А. И. Методы развития организаций. Москва, МЦФЭР, 2003. 864 p.

4. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2012.

5. Paliga S., Teodor E. *Lingvistica și arheologia slavilor timpurii. O altă vedere de la Dunărea de Jos*. Editura Cetatea de Scaun, 2009.

6. Polis, Issue 4 Institutul de Marketing și Sondaje, București. 1995.

7. Dragoman I. *Actele autorităților militare: doctrină, legislație, regim juridic, jurisprudență, legalitate, control*. București: Lumina Lex, 2003. 486 p.

8. Creacico A. *Problema originii clasei boierești la români*. http://istoria.md/articol/848/Problema_originii_clasei_boiere%C5%9Fti_la_rom%C3%A2ni (accesat: 10.03.2014).

9. Vinereanu M. *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indoeuropenistică*. Bucureşti: Alcor, 2009. 936 p.

10. Военный энциклопедический словарь: в 2 томах. / Редкол.: А. П. Горкин, В. А. Золотарев, В. М. Кареев и др. Москва: Большая российская энциклопедия; “РИПОЛ КЛАССИК”, 2001. Т. 1. 848 с.

11. Cristian M. *Limbajul militar (daco-) roman. Influența sa asupra limbii si istoriei poporului român*. București: ed. Militară. 2012, 155 p.

12. Клепиков Д. В. О теории военной организации. В: Военная мысль. 2004. № 11. с. 48–53.

13. Военно-социальное управление: проблемы теории и практики. / [П. А. Денисенко, А. В. Костин, М.И. Ломакин и др.] Москва: Военный университет, 2001. 245 с.

14. Marinuța V. *Relațiile civil-militare în contextul edificării statului de drept. Abordare politologică*. Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", 2013, 132 p.

15. Ciobanu V. N. *Departamentul militar (1990-1991)* http://istoriemilitarasicultura.wordpress.com/2012/04/03/departamentul-militar1990-1991/ (accesat: 10.03.2014).

16. Lenin V. I. *Statul și revoluția*. http://www.marxists.org/romana/lenin/1917/statrev/c01.htm (accesat: 10.03.2014).

17. Военный энциклопедический словарь: в 2 томах. редкол.: А. П. Горкин, В. А. Золотарев, В. М. Кареев и др. Москва: Большая российская энциклопедия; "РИПОЛ КЛАССИК", 2001. Т. 2. 816 с.

18. Скуйбеда П. Н. Толковый словарь военных терминов. Москва: Воениздат, 1966. 528 с.

19. Закон СССР о всеобщей воинской обязанности. Принят третьей сессией Верховного Совета СССР седьмого созыва 12 октября 1967 г. Москва: Воениздат, 1981. 32 с.

20. Военный энциклопедический словарь / пред. гл. ред. комиссии С.Ф. Ахромеев. Москва: Воениздат, 1986. 863 с.

21. Boaru G. *Aspecte ale conducerii sistemelor militare*. Editura Militară. 1999, 295 p.

22. Hentea C. *Armata și luptele românilor*. București: Nemira. 2002.

23. Советская военная энциклопедия: в 8 томах / пред. гл. ред. комиссии М.А. Моисеев. 2-е изд. Т. 1. Москва: Воениздат, 1990. 543 с.

24. Военный энциклопедический словарь: в 2 томах. / Редкол. : А. П. Горкин, В.А. Золотарев, В.М. Кареев и др. Москва: Большая российская энциклопедия; "РИПОЛ КЛАССИК", 2001. Т. 1. 848 с.

25. Gaiciuc V. *Premise ale formării organismului militar al Republicii Moldova*. În: Cugetul. nr. 4/1999, p. 22-24.

26. Золотарев В.А., Введенский Б. А. Традиции российской армии. «Кучково поле», 2002, 463 p.

27. Газюкин П. Российская армия на пороге XXI века: проблемы реформирования Вооруженных Сил и опыт военного строительства в Российской Федерации, 1992-1999 гг. ООО «Панорама», 1999. 150 p.

28. Общая и военная политология: краткий тематический справочник. [Адамцевич О. В., Горюнов В. В., Мишуров И. Н. и др.]. Монино: ВВА, 1992. 108 с.

29. Федеральный закон. Об обороне: Принят 31 мая 1996 г. № 61-ФЗ В: Собр. законодательства Рос. Федерации. 1996. № 23. Ст. 2750.

30. Об утверждении концепции национальной безопасности Российской Федерации: Указ Президента РФ от 17 декабря 1997 г. № 1300 В: Российская газета. 1997, 26 декабря.

31. Манилов В.Л. Оптимизация военной организации государства. В: Военная мысль. 1999. № 2. С. 2–13.

32. Об утверждении Военной доктрины Российской Федерации: Указ Президента РФ от 21 апреля 2000 г. № 706 В: Собр. законодательства Рос. Федерации. 2000. № 17. Ст. 1852.

33. Закон Республики Беларусь "Об утверждении Военной доктрины Республики Беларусь" от 3 января 2002 г. № 74-З. Режим доступу до нормативно-правового акту: http://www.mod.mil.by/zakon/zrb20020103.html. (accesat: 10.03.2014).

34. Развитие военного образования: проблемы, тенденции и перспективы : мат-лы межведомст. науч.-практ. конф. *от 28 мая 2009 г*. Алматы: Военный институт КНБ РК, 2009. 460 с.

35. Ciobanu V. N. *Militarii basarabeni (1917-1918). Studiu şi documente*. S.n. Chişinău, 2010. 240 p.

36. Grama D. *Suveranitatea RSS Moldovenești în anii 1940—1990: de jure și de facto (partea II)*. http://studiijuridice.md/revista-nr-3-4-2009/suveranitatea-rss-moldovenesti-in-anii-1940-1990-de-jure-si-de-facto-partea-ii (accesat: 15.03.2014).

37. Gaiciuc V. *Crearea și evoluția Armatei Naționale*. În: Oastea Moldovei, septembrie, 1998.

38. *Hotărârea Sovietului Suprem al RSSM cu privire la crearea Comisiei parlamentare pentru securitatea statului și probleme militare*, nr. 16-XII din 11 mai 1990. În: Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM, nr. 9, 1990.

39. *Hotărârea Guvernului cu privire la crearea Departamentului de Stat pentru Probleme Militare*, nr. 319 din 12 septembrie 1990. În: Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM, nr. 9, 1990.

40. *Decretul Președintelui Republicii Moldova cu privire la crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova*, nr. 193 din 3 septembrie 1991. // Nu a fost publicat oficial (conform Agenda Juristului 1990-2001, - Chișinău: Bons Office, 2002)

41. *Decretul Președintelui Republicii Moldova cu privire la patrimoniul forțelor armate ale Republicii Moldova*, nr. 234 din 14 noiembrie 1991 // Nu a fost publicat oficial (conform Agenda Juristului 1990-2001, - Chișinău: Bons Office, 2002).

42. *Legea cu privire la forțele armate*, nr.966 din 17 martie 1992. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 3, 1992.

43. Pleșca V. *Impactul reformei armate asupra securității naționale. Cazul Republicii Moldova*. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2007.

44. Ciubotaru V. *Constituirea sistemului de securitate națională și evoluția rolului Consiliului Suprem de Securitate*. În: *Consiliul Securității Naționale în procesul de luare a deciziilor*. Analiză comparată: Republica Moldova, România și Ucraina. Institutul de Politici Publice, Chișinău: Editura Cartier, 2006.

45. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29 iulie 1994. –Chișinău: Elena-V.I. , 2008; 68 p.

46. *Decret nr. 331 din 08.10.1997 privind aprobarea Regulamentului Consiliului Suprem de Securitate*. În: Monitorul Oficial nr. 070 din 23.10.1997.

47. *Organizarea activității Marelui Stat-Major al Armatei Naționale*. http://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=159 (accesat: 20.03.2014).

48. *Legea nr. 619 din 31.10.1995 privind organele securității statului*. În: Monitorul Oficial, nr. 10-11 din 13.02.1997.

CONSIDERAȚII PRIVIND IMPLEMENTAREA CONTROLULUI CIVIL DEMOCRATIC ASUPRA SFEREI MILITARE

Constantin MANOLACHE*[1]*,
***Vitalie MARINUȚĂ*[2]**

CONSIDERATIONS ON IMPLEMENTATION OF DEMOCRATIC AND CIVIL CONTROL OVER THE MILITARY SPHERE

The study examines the key elements for implementing the transitional form of democratic and civil control over the military sphere: the political will of the state governance; need to develop a comprehensive strategy (concepts) to reform the military sphere; sharing the experience of other countries; involving pertinent national experts, representatives of both non-governmental analytical structures and civil society, as well as media at all stages of reform.

În contextul asigurării bunăstării societății și a stabilității în țară, reformele economice și politice constituie probleme ce trebuie soluționate în mod prioritar. Dezvoltarea democrației constituie un aspect-cheie nu numai în procesul de integrare a Republicii Moldova în structurile europene, dar și în asigurarea unui nivel adecvat de protecție a societății și a statului împotriva amenințărilor de azi.

Moștenind de la Uniunea Sovietică o parte semnificativă a unei mașinării militare, Republica Moldova s-a văzut nevoită să soluționeze nu doar problema cu privire la transformarea cantitativă a resurselor umane în organism militar național, ci și problema democratizării unui domeniu până acum ermetic. În condițiile de dezvoltare a democrației într-un stat cu un trecut totalitar, problema cu privire la necesitatea de a asigura securitatea societății și a cetățeanului a devenit una prioritară, deoarece, anterior, stereotipurile guvernării nu permiteau o percepere adecvată a unor astfel de concepte cum sunt „securitatea națională", „controlul civil democratic".

În condițiile absenței pe o perioadă îndelungată a unei viziuni unitare în ceea ce privește dezvoltarea statului, implementarea reformelor economice, degradarea armatei și politizarea sferei militare (inclusiv a organelor de drept) au devenit cauzele ce au dus la aprofundarea tendințelor de înstrăinare a populației de stat, percepute ca un mecanism inapt să-l protejeze. Pentru soluționarea acestor proble-

---

[1] *Constantin MANOLACHE, colonel (r), doctor în științe politice, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*
[2] *Vitalie MARINUȚĂ, general de brigadă (r).*

me este necesară implementarea unor forme de tranziție ce țin de controlul civil democratic.

Operațiile de pace în care structurile militare sunt angajate reflectă cel mai bine ralațiile militar-nonmilitar (sau civil-militare). Acestea includ o gamă de acțiuni, reflectate prin diplomația preventivă, stabilirea păcii (peacemaking), fortificarea păcii (peaceenforcement), menținerea păcii (peacekeeping) și reconstrucția păcii (peacebuilding), ele reprezentând dimensiuni ale consolidării stării de securitate nu doar militară, ci și non-militară [1, p. 24-25]. Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a instaura un astfel de control asupra structurilor de forță, fapt consemnat printr-o serie de acte internaționale. Astfel, cooperarea dintre NATO și partenerii săi este multidimensională și reciproc avantajoasă. Cu susținerea NATO, în republică au fost realizate până în prezent numeroase proiecte, care s-au dovedit a fi deosebit de importante pentru securitatea cetățenilor noștri. Astfel, în perioada 17-21 octombrie 2011, un grup de militari ai Armatei Naționale au participat la cursul privind conducerea activităților civil-militare în cadrul NATO la nivel tactic, desfășurat în cadrul Centrului de perfecționare continuă al Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun". Obiectivul principal al activității a fost familiarizarea participanților cu principiile cooperării civil-militare, metodele de conlucrare între FA și autoritățile publice, rolul organizațiilor internaționale în teatrele de operații, dar și alți factori în procesul de cooperare civil-militară [2]. Prevederile Codului deontologic ce vizează aspectele politico-militare ale securității menționează că „… statele participante percep controlul politico-democrat asupra FA și structurilor militarizate … drept un element indispensabil securității și apărării…" [3, pp. 7-8].

Exemplul Republicii Turcia, care este stat candidat oficial la aderarea la UE, cu o structură specifică a puterii de stat, ne arată că stabilirea relațiilor civil-militare echilibrate reprezintă un aspect fundamental în problema democrației pentru integrarea europeană. Dificultatea de a soluționa această problemă în Turcia se datorează poziției tradiționale a militarilor și rolului lor în procesul de luare a deciziilor politice. În scopul îndeplinirii condițiilor pentru aderarea la UE, autoritățile turcești au înlăturat reprezentanții armatei dintr-un șir de instituții ale puterii de stat, care efectuează controlul asupra învățământului superior, televiziunii și radioului, iar Consiliul pentru Securitate al Republicii Turcia (deciziile căruia anterior erau obligatorii de a fi executate de către Guvern) a fost reorganizat într-o structură consultativă, administrată, pentru prima dată în istoria țării, de o persoană civilă [4, p. 3].

În pofida existenței unei baze normative ce reglementează activitatea sferei militare în statul care a ales un curs de dezvoltare democratică, asigurarea controlului civil democratic rămâne în continuare pe agenda privind crearea și formarea societății civile în Republica Moldova.

Potrivit Hotărârii Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprobarea

Concepției securității naționale a Republicii Moldova și la formarea Consiliului coordonator pentru elaborarea proiectelor de legi și altor acte normative care vor reglementa construcția, pregătirea și folosirea Forțelor Armate nr. 445 din 29.06.1995, controlul civil democratic este determinat de către unul dintre principiile de bază de asigurare a securității naționale, prin crearea și perfecționarea cadrului juridic și a mecanismului de elaborare a politicii, de exercitare a controlului asupra adoptării și executării deciziilor în problemele asigurării securității naționale [5]. Din acest motiv, implementarea controlului civil democratic asupra organismului militar și a organelor de drept trebuie să fie una din direcțiile de bază ale politicii de stat din Republica Moldova în domeniul militar, pornind, mai întâi de toate, de la necesitățile republicii – asigurarea durabilă a dezvoltării democratice a statului și societății.

Deziderateле prioritare în vederea implementării reformei de tranziție a controlului civil democratic asupra sferei militare a Republicii Moldova sunt îmbunătățirea mecanismului de elaborare a politicii militare, de adoptare și executare a deciziilor politico-militare, asigurarea respectării angajamentelor internaționale ale statului.

În acest scop este necesară perfecționarea strategiei securității naționale și a elementelor acesteia – strategia (concepția) securității militare a Republicii Moldova, o serie de acte în domeniul reformei organismului militar cu participarea membrilor Parlamentului și a reprezentanților centrelor de cercetare. Următoarea etapă de prelucrare a proiectelor trebuie să fie dezbaterile publice. Comunitatea civilă trebuie să-și simtă utilitatea și posibilitatea de a participa la formarea politicii de stat, în special în domeniul securității naționale. De asemenea, trebuie adoptată asigurarea financiară a programelor în cauză.

Pentru implementarea ulterioară a mecanismelor eficiente de administrare a domeniului militar, consolidarea acestuia într-un sistem unic, în primul rând, trebuie revăzută distribuirea competențelor între structurile prezidențiale și guvernamentale. Intensificarea eforturilor de a coordona și monitoriza activitățile autorităților executive în domeniul apărării și securității naționale este, de asemenea, o direcție prioritară. Comisiile de stat urmează să se implice eficient în procesul de reformare radicală și creare a unei organizații optime militare, în eliminarea structurilor duble, îmbunătățirea relațiilor dintre organele responsabile în condițiile unei noi realități a situației internaționale contemporane.

Luând în considerare rezultatele pozitive obținute în urma revizuirii și creării bazei juridice în domeniul apărării și securității naționale, este rezonabilă analizarea posibilității de unificare a terminologiei din domeniu. Aceasta se datorează faptului că un șir de documente nu conțin conceptul unificat de „organism militar al statului". Conceptul respectiv este înlocuit prin termenul FA ale Republicii Moldova, elaborat în conformitate cu legislația în vigoare a țării.

În Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprobarea

Concepţiei reformei militare [6] se utilizează sintagma organism militar, care include tot ansamblul de elemente instituţionale în vederea îndeplinirii sarcinilor ce vizează apărarea intereselor statului de ameninţări interne şi externe.

În contextul sporirii eficacităţii calităţii de administrare a sferei militare, o soluţie ar constitui adoptarea deciziei privind crearea unui institut al funcţionarilor civili în vederea pregătirii pentru desemnarea în posturile de conducere a specialiştilor civili şi funcţionarilor de stat (cu un nivel de pregătire corespunzător). În acest scop poate fi creată o rezervă de cadre (bază de date) a funcţionarilor de stat.

Divizarea funcţiilor politice (şefi de departamente), de patronaj (asistenţii acestora) şi administrative de asemenea poate contribui la responsabilizarea funcţionarilor de stat. În vederea realizării principiului de neutralitate din punct de vedere politic, se stabileşte o limită în ceea ce priveşte participarea în activitatea politică, deoarece aceasta provoacă încălcarea legislaţiei (mai ales în perioada electorală). Măsurile în cauză vor spori nivelul de protecţie a funcţionarilor de stat, de asemenea, îi poate împiedica de a comite orice imixtiune în afacerile oricărei forţe politice sau puteri politice.

O altă măsură de implementare a controlului civil democratic este consolidarea mecanismelor parlamentare de control în domeniul elaborării politicii militare, de elaborare şi executare a bugetului de apărare; monitorizarea continuă a organismului militar ş.a., de aceea deosebit de importantă este punerea în practică a prevederilor actului legislativ cu privire la controlul civil democratic asupra sferei militare de stat.

Un rol important în crearea relaţiilor civil-militare echilibrate în Republica Moldova revine activităţii organelor de justiţie. Sarcina acestora este de a monitoriza respectarea legislaţiei şi reacţionarea corespunzătoare în cazul încălcării acesteia în cadrul elementelor organismului militar şi în cadrul structurilor de forţă responsabile. Prin introducerea instituţiei Comisarului pentru Protecţia Drepturilor Omului în domeniul apărării drepturilor militarilor, se va crea posibilitatea de a apela direct comisarul, iar organele judiciare ar obţine o imagine obiectivă a situaţiei din cadrul organismului militar pentru a reacţiona într-un mod corespunzător.

Organele de justiţie urmează să-şi aducă contribuţia (diviziunile responsabile de activitatea educativă) la sporirea nivelului de informare a efectivului organismului militar în vederea respectării normelor dreptului internaţional umanitar, a funcţiilor şi principiilor de activitate a sferei militare într-un stat democrat.

Implementarea măsurilor ce au scopul de a spori prestigiul serviciului militar, educarea militar-patriotică şi asigurarea transparenţei activităţii elementelor organismului militar pot fi asigurate prin elaborarea şi adoptarea de către ministerele şi departamentele de resort ale Republicii Moldova a regulamentelor corespunzătoare.

În scopul asigurării unui nivel adecvat de colaborare şi mediatizare a informaţiei ce vizează starea de

desfăşurare a reformei militare este necesar de a organiza seminare informative în cadrul Academiei Militare a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun", pentru reprezentanţii mass-media (specializaţi în domeniul securităţii şi apărării), unde să fie invitaţi lectori autohtoni şi străini, specialişti cu experienţă de administrare în structurile de forţă.

Caracterul multilateral al pericolelor moderne la adresa securităţii naţionale necesită crearea unui sistem eficace de neutralizare a acestora. Scopul formării unui asemenea sistem este asigurarea protecţiei societăţii moldoveneşti, iar una din sarcinile prioritare este participarea nemijlocită a societăţii la procesul respectiv. Controlul civil democratic creează condiţiile necesare pentru reformarea organismului militar într-un instrument eficace pentru protecţia statului, transparenţa proceselor de adoptare a deciziilor politice, susţinerea politicii de stat de către cetăţeni, valorificarea eficientă a resurselor disponibile ş.a.

O parte a măsurilor prevăzute în cadrul etapei de tranziţie a controlului civil democratic trebuie să fie concentrate asupra revederii abordării modului de funcţionare a FA ale Republicii Moldova şi a politicii de cadre de stat. Politica de cadre este distructivă prin perceperea psihologică a ofiţerilor şi a perspectivelor acestora, ceea ce constituie unul din aspectele sensibile ale FA ale Republicii Moldova.

Sunt actuale problemele ce vizează restabilirea sitemului de pregătire a efectivului de ofiţeri, îmbunătăţirea calităţii de pregătire profesională în cadrul Academiei Militare a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun", elaborarea şi punerea în aplicare a programelor, implementarea mecanismului de combatere a fenomenului de protecţionism, practicilor de recomandare, desfăşurarea concursurilor reale, aplicarea unui sistem obiectiv de apreciere a aptitudinilor şi capacităţilor.

În afară de aceasta, Ministrul Educaţiei, în colaborare cu alte ministere de resort şi Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun", urmează să elaboreze cursuri şi programe de cercetare ce vizează relaţiile civil-militare, securitatea internaţională, conflictologia, polemologia, securitologia, geopolitica etc.

Implementarea formei de tranziţie a controlului civil democratic, prin intermediul statului şi al societăţii, va fi direcţionată spre crearea relaţiilor militare echilibrate. Prin asigurarea acestui mecansim se va ţine cont de „uniformizarea" nivelului de implicare a tuturor subiecţilor asigurării securităţii naţionale în elaborarea politicii de stat în domeniul respectiv, care se reflectă pozitiv asupra creării şi funcţionării mecanismelor de control prin folosirea judicioasă a resurselor respective, respectarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor în uniformă militară ş.a.m.d.

Este imperativă necesitatea de a întreprinde măsuri în vederea consolidării societăţii civile, implementării practicii de implicare a centrelor şi organizaţiilor de cercetare în realizarea expertizei civile independente a aspectelor ce ţin de apărarea şi securitatea naţională. În condiţiile absenţei elementului de securitate, democraţia

trece printr-o stare de instabilitate, iar transgresarea etapelor reale de formare a acesteia poate genera anarhia sau autoritarismul. Numai în condițiile asigurării securității este posibilă dezvoltarea unei democrații (condiție obligatorie, dar insuficientă). Din acest motiv este actuală asigurarea stabilității și securității, care vor deveni baza de dezvoltare a structurilor democratice.

Prin urmare, principalele direcții de implementare a formei de tranziție a controlului civil democratic asupra sferei militare includ: voința politică a legiuitorilor statului în vederea demarării acțiunilor de formare a unui sistem de securitate națională sigur, care s-ar extrapola în funcție de acțiunile șefilor ministerelor și departamentelor de resort; elaborarea unei strategii complexe (concepții) de reformare a sferei militare; preluarea experienței specialiștilor din alte țări; implicarea unor experți în domeniu din țară, a reprezentanților structuilor analitice neguvernamentale, a comunității civile, mass-media la toate etapele procesului de reformare. Acțiunile menționate vor consolida încrederea dintre stat și societate, se vor crea anumite mecanisme reale de asigurare a securității cetățenilor și dezvoltării armonioase a statului, se va asigura protecția și securitatea națională a Republicii Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Constantin Moștoflei, Alexandra Sarcinschi, *Militar-nonmilitar în securitatea națională. Dilema armatei*, București, Editura Universității Naionale de Apărare, 2004, p. 13-15.

2. Curs de instruire în relații civil-militare // http://www.army.md/?lng=2&action =show&cat=122&obj=907 (accesat: 04.04.2012).

3. Кодекс поведения, касающийся военно-политических аспектов безопасности. Принят на Форуме СБСЕ по сотрудничеству *в* области безопасности, *в* Будапеште *3* декабря *1994* года (документ СБСЕ DOC.FSC/1/95). Отдельное издание СБСЕ. Серия «Программа немедленных действий», № 7, 1994.

4. *US Gen. Abizaid Holds Talks on Iraq Polls, PKK*, în *Turkish Daily News*, № 14714. 2005, p. 3.

5. *Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova și la formarea Consiliului coordonator pentru elaborarea proiectelor de legi și altor acte normative care vor reglementa construcția, pregătirea și folosirea Forțelor Armate nr. 445 din 29.06.1995*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr.35/399, 29.06.1995.

6. *Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției reformei militare nr.1315-XV din 26.07.2002*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 117-119/975, 15.08.2002.

ISTORIE MILITARĂ

CONTACTE ȘI COLABORĂRI FRANCO-ROMÂNE DE LA CRUCIADE LA EPOCA LUI LUDOVIC AL XIII-lea

Daniela HADÂRCA-NASTAS[1]

DES CONTACTS ET COLLABORATIONS FRANÇAIS-ROUMAINS DE LA PÉRIODE DES CROISADES JUSQU'À L'ÉPOQUE DE LOUIS XIII DE FRANCE

Des confluences Françaises-Roumaines sont atestées de la période de premières croisades, mais prennent des contours pendant le XVIIe siècle. Au milieu du XVIIe siècle la situation dans l'Europe est devenue plus tendue, car s'intensifia la lutte pour la domination de grands pouvoirs, chacun essayant de gagner, au moins, l'espace diplomatique. La situation géographique des pays Roumains, situés aux limites entre le monde chrétien et musulman, a circonstancié aussi l'échange de la politique externe des souverains des pays Roumains, grâce à l'importance qui pouvaient avoir ces territoires dans la diplomatie internationalles.

Cele mai vechi contacte între francezi și români sunt atestate din perioada primelor cruciade, când în drumul lor spre „Locurile Sfinte", „eliberatorii francezi" au traversat teritoriile Peninsulei Balcanice, inclusiv spațiul valahilor. În pofida faptului că aceste contacte nu au fost tot timpul amicale, soldându-se cu confruntări, cum ar fi războiul de la Târnovo (1205-1207) dintre noul stat vlaho-bulgar și formațiile feudale de tip occidental înființate de participanții la cruciada a IV-a pe teritoriul Imperiului Bizantin [12, p. 101]. Cu toate acestea, au existat și momente de înțelegere și ajutor între românii sud-dunăreni și nou-veniți, spre exemplu, băștinașii le-au pus la dispoziție hrană, dar și călăuze pentru a le arăta cele mai ușoare căi pentru a ajunge la Constantinopol. Despre contactele dintre cele două popoare avem mărturii de la mai mulți autori francezi din perioadele respective, cum ar fi Geoffroi de Villehardouin și Robert Clari, ambii prezentând poporul vlahilor ca fiind înțelept și demn de a fi în rând cu alte popoare din acea perioadă [2, p. 77-78]. În secolele XIII-XIV, prezența franceză în spațiul românesc s-a manifestat prin înființarea unor abații care depindeau de centrele franceze, primele fiind fondate la Dealul Orăzii (jud. Bihor) și Igriș (jud. Timiș) și aparținând abațiilor Prémontré și Potigny. Înființarea primelor ordine franceze (premonstratens și cisterian) a dus la deschiderea a 14 mănăstiri, dar și a unui scriptoriu și a unei biblioteci, care era înzestrată cu cărți ale clasici-

[1] *Daniela HADÂRCA, cercetător științific, Institutul de Studii Enciclopedice; doctorandă Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă".*

lor antici, lucrări istorice şi religioase. Totodată, curtea franceză a trimis în spaţiul românesc şi misionari francezi pentru a învăţa clericii băştinaşi limba latină.

Spre sfârşitul secolului XIII–începutul secolului XIV se observă o diminuare a prezenţei franceze în spaţiile româneşti din cauza deselor înfrângeri, cum ar fi în cazul cruciadei a VIII-a, a regelui Ludovic al IX-lea cel Sfânt, dar şi a amplificării disensiunilor între marile puteri europene, soldându-se cu izbucnirea Războiului de 100 de Ani (1337). Sfârşitul secolului XIV este marcat de noi ciocniri între „credincioşi" şi „necredincioşi", care aduc, oarecum, noi colaborări între francezi şi valahi, marcate de participarea lui Mircea cel Bătrân, care era vasal al Ungariei, la cruciada antiotomană. Anume domnul român s-a aflat în fruntea armatei „credincioşilor" la Nicopole, care s-a soldat cu înfrângere. După această luptă, fostul cancelar al regelui francez, Philippe de Mézières, scria că această înfrângere se datorează alianţei cu popoarele Valahiei, Serbiei, Bosniei şi Bulgariei, care erau obişnuite cu supunerea faţă de Imperiul Otoman [12, p. 105-106], părerea însă fiind una eronată.

În secolul XV se conturează mai amplu primele căi comerciale între regatul francez şi ţările române, când Mircea cel Bătrân acordă privilegii negustorilor braşoveni care străbăteau drumul până la Brăila aducând şi mărfuri franceze, cum ar fi postavurile de Ypres [7, p. 11].

În secolul ce urmează se observă un deosebit interes al Franţei faţă de spaţiile româneşti, reorientându-se în această parte a Europei datorită creşterii autorităţii Imperiului Otoman pe plan internaţional. Factorul care a dat startul intrării ţărilor române în sferele de interes franceze este semnarea tratatului de alianţă încheiat la 1536 între Francisc I şi sultanul Suliman Magnificul [11, p. 216-217]. Acest tratat oferea pentru prima oară unui stat occidental facilităţi politice şi economice în lumea „turcocraţiei". În planurile Franţei au intrat ţările române şi în momentul urcării la tronul Poloniei a fiului reginei Catherine de Medici, Henri de Valois, care avea ca scop atragerea sub suzeranitatea poloneză a Moldovei, pentru a-şi consolida forţele în această zonă şi a câştiga teritoriu în faţa Imperiului Habsburgic, dar planurile reginei franceze şi ale fiului ei au eşuat odată cu plecarea, peste câteva luni, a acestuia de pe tronul polonez.

Ţările române, spre sfârşitul secolului XVI, sunt marcate de lupte pentru tron între familiile boiereşti, astfel sunt înregistrate mai multe tentative ale reprezentanţilor acestor familii de a implica Franţa în disputa lor, un exemplu în acest sens fiind prezenţa la curtea franceză a lui Petru Cercel, care chiar reuşeşte să beneficieze de prietenia lui Henric al III-lea, dar nu-l ajută la obţinerea tronului mult dorit. Un alt pretendent la tron a fost Ioan Bogdan, care a apelat la regele Franţei pentru ajutor, dar nu a obţinut decât simpatia curţii şi ordinul francez Saint Michel.

În secolul XVII situaţia din Europa devine tot mai tensionată, întrucât se intensificase lupta pentru dominaţie a marilor puteri, fiecare încercând să câştige, cel puţin, spaţiu diplomatic, iar aşezarea geografică a ţărilor române,

situate la hotarul dintre lumea creştină şi cea musulmană, a circumstanţiat schimbarea raporturilor cu statele occidentale. Confluenţele româno-franceze iau amploare, în prima jumătate a secolului XVII, sub toate aspectele economice, politice, culturale. Aceste colaborări au fost posibile prin intermediul mai multor căi şi forme, cum ar fi: înrolarea mercenarilor francezi în armatele domnilor români, relaţii diplomatice cu ambasadorii francezi de la Constantinopol, prezenţa misionarilor catolici în spaţiile româneşti etc.

Aprecierea franceză a crescut odată cu marele eveniment de la 1600, iar admiraţia faţă de persoana lui Mihai Viteazul se observă prin omagierea acestuia în mai multe publicaţii ale vremii din capitala franceză, cum ar fi „Avisi" sau „Nouvelles". La 1600 la Lyon a fost publicată o broşură cu titlul „Nouvelles du Duché de Transylvanie", în care unificatorul român este glorificat şi văzut ca un luptător contra necredincioşilor [12, p. 321]. La 1601 apare o nouă broşură–„Défaite d'une armée de quarante milles hommes" [12, p. 320], în care bătălia de la Gorăslău este văzută asemeni victoriei grecilor la Palateea. Succesele marelui Duché de Transylvanie, cum era numit Mihai Viteazul la curtea franceză, au fost cunoscute graţie mercenarilor francezi, care se presupune că se aflau printre cei 13281 de soldaţi plătiţi [15, p. 75]. Secolul XVII este perioada când majoritatea curţilor europene folosesc mercenarii străini în războaie sau în luptele pentru obţinerea puterii. Nu fac excepţie, în acest sens, nici pretendenţii pentru tronul ţărilor române.

Un domn, care a cunoscut foarte bine Franţa, pentru că el a luptat în armata franceză lângă Pirinei, este Ştefan Tomşa (noiembrie 1612–2 noiembrie 1615, septembrie 1621–august 1623). El a luat parte la luptele împotriva spaniolilor, lângă localitatea spaniolă Jaca [8, p. 71]. În timpul domniei sale, Ştefan Tomşa a fost dur cu boierii a căror fidelitate era pusă la îndoială, de aceea contra lui a pornit o mişcare de nemulţumire susţinută de nobilii polonezi, care au venit cu o adevărată armată în Moldova sa-l detroneze. În rândurile acestei armate se vor găsi şi francezi, confirmare în acest sens va fi o scrisoare a unui oarecare Alexandre, cavaler de Saint-Sépulcre de Ierusalim, catolic elveţian [1, p. 52], care a fost şi căpitan în Austria. În scrisoarea sa, acest cavaler susţine că în armata care luptase în Moldova erau mercenari francezi şi serbi, cel mai probabil angajaţi de prinţul Koreski şi cumnatul său Wisznowiecki [1, p. 52], pentru a-l susţine pe fiul lui Ieremia Movilă, Alexandru.

Prezenţa soldaţilor francezi în Moldova este atestată în jurul anului 1620. Dovadă că în Moldova au fost angajaţi mercenari francezi, nu foarte mulţi, dar totuşi a unei mici trupe de elită, găsim în lucrarea „Histoire somaire des choses plus memorables advenues aux deniers troubles de Moldavie" scrisă de către Charles Joppecourt, gentilom lorean, care a fost înrolat în această trupă între anii 1615–1616, antrenat fiind în luptele fiului lui Ieremia Movilă, Alexandru, contra lui Ştefan Tomşa. Numita lucrare a fost realizată de către 2 scriitori, primul – Charles Joppecourt, adevăratul autor, şi al doilea, Jean Baret, care a aranjat-o, dar i-a adus şi unele modificări, fapt ce pune la îndo-

ială unele relatări. Opera celor doi autori vizează nu numai Țara Moldovei, dar și Polonia, fiind descrise bătăliile câștigate de către prinții polonezi, dar și intrigile de la curtea poloneză. Jean Baret a adăugat la evenimentele istorice relatate de Joppecourt o doză de romantism și sentimentalism, denaturând sau hiperbolizând unele momente din lucrare, cum ar fi relațiile dintre prințul Wisznowiecki și soția sa. Se presupune că anume acest moment este rezultatul ficțiunii lui Barret [8, p. 74]. Totuși, cel de-al doilea autor a păstrat intacte unele mărturii ale gentilomului francez privind geografia și cutumele populației băștinașe. Joppecourt scria că Țara Moldovei este bogată în câmpii, fântâni și râuri, abundă în vinuri, care sunt suficiente nu numai pentru consum intern, dar sunt și exportate în Podolia și alte țări [9, p. 28].

Revenind la principele Alexandru Movilă, este cunoscut faptul că, atunci când s-a instalat la Iași, dispunea de 60 de cavaleri francezi, în frunte cu căpitanul lor Montespin, care îi serveau și ca gardă personală (aici fiind înrolat și Joppecourt). Această mică trupă l-a însoțit pe Alexandru Movilă chiar și atunci când acesta a fost presat de către turci să părăsească Moldova și s-a retras la cetatea Hotin, unde au stat o perioadă, apoi armata a fost trimisă să spioneze situația din țară, însă a fost descoperită de către turci și nu au scăpat decât 5 cavaleri francezi alături de alți 7 polonezi [8, p. 75]. În ceea ce-l privește pe căpitanul Montespin, se cunoaște că după ce și-a încetat serviciile pentru familia Movilă, a rămas totuși în Moldova, unde i s-a propus să lupte pentru interesele lui Ștefan Tomșa. De soarta de mai departe a căpitanului nu se mai cunoaște nimic.

Gaspar Graziani este un alt domn, care, în luptele sale pentru tron, a angajat mercenari francezi, iar în fruntea acestei armate cu soldați străini se afla, cel mai probabil, un italian. Informații în acest sens se găsesc în lucrarea lui Montalbanus, care însuși a fost înrolat în rândurile acestei oști [14, p. 27].

Drept canal diplomatic important de legături cu regele de la Versailles, pentru curțile românești, au servit relațiile amicale cu ambasadorii de la Constantinopol, care asigurau bunul mers al politicii externe a Franței cu Imperiul Otoman și Europa de Est. De asemenea, în rapoartele și memoriile diplomaților din capitala otomană găsim informații nu numai despre raporturile Franței cu țările din spațiul carpatic, dar și despre situația politică internă, viața social-economică a acestor teritorii.

Archille de Harlay de Sancy, (ambasador la Constantinopol între anii 1611–1620), a fost printre primii oficiali francezi care a avut raporturi diplomatice cu țările române. În rapoartele diplomatice ale ambasadorului găsim informații despre luptele pentru tron, atât din Țara Românească, cât și cele din țara Moldovei [8, p. 76]. Mai multe știri găsim și asupra personalității unui descendent al lui Petru Cercel, Marcu Cercel (în timpul unirii celor trei țări române sub Mihai Viteazul, Marcu Cercel a fost guvernator al Moldovei.), care este văzut ca o persoană aventurieră [8, p. 76], făcându-se referire la tentativele sale de a accede la tron.

Revenind la Archille de Harlay, menționăm că a fost chiar găzduit la

curtea munteneasc, în drumul său către Franţa, după ce a fost nevoit să părăsească ambasada Constantinopolului în 1619. În Valahia a stat 5 zile, scriind, ulterior, despre curtea domnească de aici că este destul de mizerabilă, simţindu-se vecinătatea turcească, dar şi vasalitatea opresivă faţă de sultan [7, p. 184].

Interesul Franţei pentru ţările române, în general, se observă prin desele informaţii pe care le primea curtea de la Versailles despre situaţia din aceste teritorii. Ştirile veneau din mai multe surse, fie din partea reprezentanţilor regali trimişi cu misiuni de investigare a situaţiei din Europa de Est, cum ar fi cazul contelui d'Avaugour şi Bouthilier, fie din partea principelui transilvănean sau a ambasadorilor francezi la Constantinopol. Drept mărturii în acest sens ne servesc memoriile adresate regelui de către ambasadorul de la Constantinopol Henry de Gournay conte de Marcheville (ambasador între anii 1631–1639), privind activitatea şi poziţia predecesorului său Philippe de Harlay, conte de Cesy (ambasador între anii 1620–1631) faţă de ţările române. În relatările sale, Marcheville îşi exprimă îngrijorarea faţă de poziţia contelui de Cesy, prea protectoare faţă de aceste teritorii, fiind considerată ca o acţiune prea îndrăzneaţă ce putea să-i aducă Franţei unele prejudicii [5, p. 63]. Faptul că curtea de la Versailles nu l-a sancţionat sub nicio formă pe ambasadorul Cesy dă de înţeles că era la curent cu poziţia acestuia faţă de teritoriile româneşti şi, cel mai probabil, îl încuraja, din interese pur strategice.

Este bine ştiut că pentru consolidarea poziţiilor sale Franţa a acordat de-a lungul secolului al XVII-lea nu numai interes, dar şi ajutor Poloniei, care la rândul său adesea intra în conflicte cu Ţara Moldovei, din cauza pretenţiilor poloneze. Astfel, în urma unor neînţelegeri dintre Polonia şi domnul moldovean, la 4 mai 1636, contele de Cesy, ex-ambasador francez la Constantinopol, îi scrie lui Bouthillier, împuternicit de Richelieu cu misiuni secrete în Germania între anii 1633–1640:"Il doit aussy faire des plaints contre le prince de Moldavie et prier le Grand Seigneur de le priver de charge" [5, p. 65]. În această scrisoare diplomatul francez se plânge de acţiunile domnului moldovean faţă de Polonia şi că regele francez trebuie să ia o atitudine în această situaţie. Însă nici de astă dată Franţa nu a luat vreo poziţie radicală faţă de domnul moldovean iarăşi din motive strategige, cum ar fi apropierea exagerată în ultima perioadă a curţii poloneze de Casa de Viena, dar interesul de a păstra relaţii amicale cu Imperiul Otoman. Acţiunile franceze denotă încă o dată rolul strategic pe care-l juca Ţara Moldovei în diplomaţia curţii de la Versailles.

Războiul de 30 de ani (1618–1648) a stârnit interesul francez pentru diversiunea orientală. În cadrul acestui conflict, principele transilvănean a fost direct implicat de partea franceză, beneficiind chiar de subsidii franceze. În aceeaşi perioadă, ambasada Franţei la Constantinopol a trimis informatori la frontierele Poloniei, pentru a urmări situaţia din Moldova şi mişcările cazacilor în stepele nord-pontice, dovadă a interesului cardinalului Richelieu pentru această zonă. Totodată, Gheorghe Rakoczi I primeşte asentimentul Porţii

pentru implicarea în acest conflict, iar ca rezultat principele transilvănean semnează tratate cu Muntenia și Moldova și obține din partea fiecăreia câte 2000 de soldați pentru expediția sa [10, p. 11–21].

Lupta pentru autonomie și independență a impus, ca o necesitate de ordin politic și militar, colaborarea dintre țările române, cum ar fi cazul medierii principelui Transilvaniei a conflictului dintre Vasile Lupu și Matei Basarab. În acest sens, a fost semnat și un tratat de alianță la 29 septembrie 1638 între Vasile Lupu, domnul Moldovei, și Gheorghe Rakoczi I, principele Transilvaniei, în care cei doi domni se angajau să se sprijine reciproc, să păstreze o strânsă alianță, să recunoască suzeranitatea Porții, menționându-se în mod special interdicția pentru Vasile Lupu de a-l ataca pe Matei Basarab [3, p. 103–104]. Despre situația ulterioară între țările române, Franța a fost informată de principele transilvănean la 13 iulie 1640 [6, p. 3], subliniind că a început procesul de stabilire a unei păci de lungă durată între palatinul Valahiei și cel al Moldovei și care va fi încheiată în curând.

Perioada domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu s-a caracterizat prin stabilitate internă, dar cu dese confruntări militare moldo-muntene. Pe plan extern, ambii domni au reușit să readucă țările române în atenția marilor puteri europene. Chiar dacă Matei Basarab și Vasile Lupu s-au aflat în continue dispute în plan intern, pe plan extern linia politică a fost comună, adică antiotomană. Comune au fost și relațiile externe ale țărilor române cu Sfântul Scaun, acestea manifestându-se prin intermediul misiunilor catolice prezente în spațiul extracarpatic. Profitând de faptul că în spațiul românesc erau deseori trimiși misionari italieni și francezi, prin protecția pe care o acorda curtea românească acestora, domnii solicitau sprijinul reprezentanților Franței la Constantinopol de a interveni în favoarea lor pe lângă sultan [13, p. 257].

Ambasadorul francez începuse acțiunile de trimitere a reprezentanților catolici în țările române încă înaintea domniei lui Vasile Lupu și Matei Basarab, printre primii misionari fiind Paul Bonnicio, care ajunge la Iași la 1631, în timpul domniei lui Moise Movilă [9, p. 30]. Odată cu venirea la Iași a lui Paul Bonnicio, la 1631, principele Moise Movilă s-a grăbit să-i scrie ambasadorului francez Harlay, conte de Cesy, susținând că oricine are nevoie de ajutor și sprijin nu se poate servi de un mai bun intermediar ca ambasadorul [9, p. 37]. În schimbul prieteniei sale, ambasadorul cerea protecția și susținerea la stabilirea în calitate de episcop al eparhiei din Bacău a unui protejat al său [4, p. 655].

Chiar dacă contactele franco-române prind contururi începând cu secolele XII–XIII, manifestându-se prin interacțiuni întâmplătoare, condiționate de conflictele militare ale vremii, colaborările propriu-zise iau amploare începând cu secolul XVII. Prima jumătate a secolului XVII marchează debutul relațiilor domnilor români cu curtea de la Versailles, acțiuni realizate mai ales prin intermediul mercenarilor străini, al ambasadorilor francezi la Constantinopol, al misionarilor catolici, al negustorilor, dar și al

oamenilor de cultură. Astfel, sub auspiciul schimbării raporturilor de putere în Europa, al creşterii importanţei politico-diplomatice a ţărilor române s-au adus elemente noi, mai active, în domeniul raporturilor româno-franceze în secolul al XVII-lea, continuând în secolele următoare.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

1. N. Iorga, *Actes et fragments relatifs à l'histoire des Roumains*, Imprimăria statului, 1896, I, p. 52.

2. Brătinanu Gh.I., *Tradiție istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1980, p. 77-78.

3. Gal Ionel, Neagoe Manole, Burlacu Ioana, *Documente străine despre români*, București, 1979, p. 103-104.

4. Harlay P., *Papiers de l'ambassade de Philippe de Harlay, comte de Césy, à Constantinople*. II « Lettres et mémoires de Mr de Césy, ambassadeur à Constantinople », pendant et après son ambassade, « aux ambassadeurs pour le Roy, tant en Italie qu'ailleurs, et desdicts ambassadeurs à Mr de Césy », 1620–1644, Manuscris, p. 655.

5. Hudiță I., *Recueil de documens concernant l'histoire des Pays Roumains tirés des archives de France XVI-XVII Siècles*, Iași, Editura Viața Românească, 1929, p. 63, p. 65.

6. Hurmuzaki E., *Documente privitoare la istoria românilor*. Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare franceze (1603–1824), Bucureşti, 1912, p. 3.

7. Hurmuzaki E., *Frangmente din istoria românilor*, T. 2, Bucureşti, 1900, p. 11.

8. Iorga N., *La France dans le Sud-Est de l'Europe*, Conférences en Sorbonne, Paris, 1936, p. 75, p. 76.

9. Iorga N., *Histoire des relations roumaines*, București, 1995, p. 28, p. 30, p. 37.

10. Iosipescu S., *Relations politiques et militaires entre la France et les principautes de Transylvanie, Valachie et de Moldavie*, Revue historique des armees, nr. 244, 2006, p. 11-21.

11. *Istoria diplomației*, București, 1946, p. 216-217.

12. Liu N., *Tangențe* şi *confluențe franco-române de la cruciade la epoca Regelui Soare* şi *umanismul românesc*, Revista Istorică, serie nouă, tomul XXI, 2010, nr. 1-2, ianuarie-aprilie, p. 101, 105-106; nr. 3-4, mai-august, p. 320, p. 321.

13. Luca C., Zuică E., *Noi surse documentare privitoare la misionarii catolici din* ţările *române în epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, revista Studii și materiale de istorie medie, vol. XXII, 2004, p. 257.

14. *Memoriile Academiei Române*, vol. 2, seria XXI, p. 27.

15. Stoicescu N., *Oastea lui Mihai Viteazul, în Mihai Viteazul*, volum îngrijit de P. Cernovodeanu, C. Rezachevici, București, 1975, p. 75-112.

RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN ANII 1806-1812 ŞI OCUPAŢIA MILITARĂ RUSĂ A MOLDOVEI ŞI ŢĂRII ROMÂNEŞTI. ANEXAREA BASARABIEI LA IMPERIUL RUS ÎN 1812

Alexei AGACHI [1]

THE RUSSO-TURKISH WAR OF 1806-1812 AND THE RUSSIAN MILITARY OCCUPATION OF MOLDOVA AND ROMANIA. THE ANNEXATION OF BESSARABIA BY THE RUSSIAN EMPIRE IN 1812

The causes of the Russo-Turkish War of 1806-1812 lie in the worsening of Russian-French relations in Europe, especially the so-called Eastern Question. By signing the Bucharest Peace Treaty of 16/28 May 1812, Russia has managed to get the strip of territory called Bessarabia along with the whole Moldovan territory between Prut and Nistru rievers, simultaneously obtaining an access to Danube and extending the name of Bessarabia over the whole annexed territory. It was the beginning of a very thorny international issues, exploited first by Tsarist Russia and then the Soviet Union.

Cauzele războiului ruso-turc din anii 1806-1812 rezidă în agravarea relaţiilor ruso-franceze pe continentul european şi, îndeosebi, în problema orientală. Pentru o mai clară conştientizare a acestei realităţi, este necesară o succintă expunere a relaţiilor Rusiei şi Franţei cu Poarta Otomană la sfârşitul sec. al XVIII-lea începutul sec. al XIX-lea. Reactivarea Problemei orientale în urma expediţiei lui Napoleon Bonaparte în Egipt în anul 1798 a provocat modificarea spectaculoasă a raporturilor ruso-otomane. Inamicii seculari Rusia şi Poarta Otomană au devenit aliaţi. Poarta fiind atacată de către Franţa cere sprijinul Rusiei. Drept consecinţă, este semnat, la 23 decembrie 1798/3 ianuarie 1799, tratatul de alianţă ruso-turc pe un termen de 8 ani. Vasele militare ruseşti au primit dreptul să traverseze Strâmtorile pentru a participa la operaţiunile militare contra Franţei, iar Rusia devine protectoarea Imperiului Otoman. Inevitabil s-au produs modificări şi în politica orientală a Rusiei, care milita acum pentru păstrarea integrităţii Porţii otomane, asigurarea intereselor sale în zona strâmtorilor şi în Constantinopol, înlăturarea opoziţiei marilor puteri în problema orientală şi menţinerea Imperiului Otoman în calitate de aliat slăbit şi dependent de Imperiul Rus. Influenţa Rusiei asupra Porţii Otomane a devenit şi mai puternică după promulgarea de către sultanul Selim al II-lea, în anul 1802, a hatişerifului de la Ghiulhane [1, p. 32]. Dar după semnarea, la 25 iunie 1802 a tratatului de pace dintre Franţa şi

[1] *Alexei AGACHI, doctor habilitat în istorie, Institutul de Istorie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei.*

Poarta Otomană, conjunctura politică internațională a început să se modifice. Napoleon a revenit la politica menținerii integrității Imperiului Otoman, iar diplomația franceză a declanșat o luptă aprigă pentru a înlătura influența Rusiei asupra Porții. S-a declanșat duelul diplomatic ruso-francez, Rusia dorind să-și mențină influența în mod hotărâtor, iar Franța dorind să elimine influența rusă. Poarta Otomană, deși se străduia să nu înrăutățească relațiile cu Rusia, totuși ținea cont și de interesele Franței, presiunea diplomației franceze fiind foarte puternică. Deoarece rolul Principatelor Române era foarte mare în derularea problemei orientale, rivalitatea ruso-franceză s-a extins și asupra lor. Inițial, Parisul a reușit să-l impună pe sultanul Selim al III-lea să-l numească domnitor în Moldova și Țara Românească pe filofrancezul Alexandru Suțu, ca să susțină politica orientală a lui Bonaparte. Dar succesul diplomației franceze a fost efemer. Presată de către Rusia și Prusia, Poarta l-a reinstalat pe filorusul Constantin Ipsilanti în Țara Românească și pe aparent moderatul (în realitate ostil Curții de la Sankt Petersburg – A.A.) Alexandru Moruzi în Moldova [2, p. 624].

Politica de menținere a statu-quoului teritorial în problema orientală și lipsa intențiilor guvernului rus de a anexa Moldova și Țara Românească convenea Porții Otomane, care, fiind presată de Rusia, concomitent cu numirea noilor domnitori în Principate a promulgat și hatișeriful din 1802 de la Ghiulhane, pentru Moldova actul fiind emis la 29 septembrie-8 octombrie, în care erau confirmate toate stipulațiile din tratatele și convențiile ruso-otomane privitoare la Principate, ultimelor fiind acordate un șir de noi privilegii. Datorită importanței acestui act, vom expune în mod succint cele mai importante privilegii acordate Moldovei: pricinile dintre musulmani și creștini să fie judecate de către domn, în anumite cazuri erau luate în considerație mărturiile creștinului împotriva musulmanului; a fost limitat numărul negustorilor musulmani care aveau dreptul să intre pe teritoriul Moldovei, de acest drept beneficiind numai negustorii cu firman special (firmanlâi); musulmanii nu aveau dreptul să cumpere și să stăpânească averi mișcătoare și nemișcătoare și să se așeze cu traiul în Moldova; să fie restituite proprietarilor creștini moșiile luate abuziv din raialele turcești; detașamentele militare și demnitarii otomani în trecere prin Moldova nu aveau dreptul să se abată de la drumurile stabilite, să ia abuziv alimente sau altceva fără plată de la locuitori; oile, pâinea și alte mărfuri să fie cumpărate de negustorii turci la prețul zilei; cheresteaua pregătită pentru Poartă era plătită în contul haraciului; erau strict stabilite plățile către Poartă: haraciul anual de 135 pungi și 445,5 de guruși, 90 000 de guruși pentru, îidie și 25 000 de guruși pentru richiabie; a fost anulat mucarerul, adică sumele plătite la schimbarea domnilor, și interzise plățile la mazilirea sau numirea în posturi a înalților funcționari turci și, în sfârșit, la insistența ambasadorului Rusiei, a fost stabilită durata de șapte ani a unei domnii, timp în care domnul nu putea fi schimbat, cu excepția, când comitea abuzuri, dar vinovăția trebuia

demonstrată în urma cercetărilor efectuate cu participarea ambasadorului Rusiei. Boierii pământeni se bucurau de întâietate față de boierii greci, la numirea în dregătorii; Rusia a primit dreptul și atribuția de a mijloci în privința Moldovei și Țării Românești [3].

Emiterea acestui hatișerif sub amenințarea Rusiei de a introduce în Principate un contingent militar rus pentru a le apăra de incursiunile devastatoare ale pașalei de Vidin Pazvantoglu a constituit o grea lovitură pentru Imperiul Otoman în ceea ce privește statutul juridic al Principatelor, în apărarea cărora Rusia putea interveni ori de câte ori considera necesar. Influența Rusiei asupra Porții a devenit precumpănitoare.

Însă duelul diplomatic franco-rus continua. Drept expresie a noului curs politic al Franței a fost și restabilirea consulatelor franceze la Iași și București în primăvara anului 1803. Rusia, de pe altă parte, în anul 1804, a cerut Porții să nu-l recunoască pe Napoleon Bonaparte împărat al Franței. Sultanul a acceptat, dar acest fapt putea avea consecințe extrem de grave pentru Poartă și din această cauză sultanul Selim al III-lea a cerut Rusiei sprijin și garanții contra Franței. Rusia a acceptat demersurile Porții de a reînnoi tratatul de alianță din 1798/1799, fapt contribuit la semnarea unui nou tratat ruso-otoman la 11/23 septembrie 1805, Rusia menținându-și influența asupra Imperiului Otoman.

Dar cea de-a treia coaliție antifranceză a suferit o gravă înfrângere la Austerlitz, la 2 septembrie 1805, ceea ce a provocat o diminuare treptată a influenței ruse și o creștere treptată a influenței franceze asupra Porții. În luna ianuarie 1806 Bonaparte a remis sultanului o notă ultimativă, cerând recunoașterea sa ca împărat al Franței în termen de trei zile de la data înmânării notei. În pofida protestelor vehemente din partea guvernului rus, Poarta, la 25 ianuarie-6 februarie 1806, a satisfăcut cererea lui Bonaparte. Influențată de victoriile obținute de Napoleon, Poarta nu numai că nu putea să se opună Franței, ci dimpotrivă, a început să spere să-și recupereze cu sprijinul Franței teritoriile pierdute, mai ales pe seama Rusiei, dar și a Austriei.

Dorind să-și păstreze influența asupra Porții și să-și apere interesele în problema orientală, dar și să contracareze acțiunile diplomatice franceze, Rusia a început să exercite o presiune și mai mare asupra Porții, concentrându-și trupele de-a lungul Nistrului [1, p. 35].

Dar activitatea antirusă a diplomației franceze s-a intensificat odată cu numirea, în iunie 1806, a generalului Sebastiani ambasador al Franței la Istanbul. Instrucțiunile înmânate de către Bonaparte ambasadorului prevedeau *„formarea alianței antirusе* în componența Franței, Turciei și Persiei", închiderea Bosforului pentru navele militare ruse, restabilirea dominației absolute a Porții Otomane asupra Moldovei și Țării Românești și de a convinge Poarta că *„Franța dorește întărirea ei"* [1, p. 50]. Printre cerințele înaintate de Napoleon figura și schimbarea domnilor în Principate. Pentru a compromite Rusia, Sebastiani a comunicat sultanului acordul ruso-francez de la 8/20 iulie 1806, semnat la Paris, dar neratificat de ța-

rul Alexandru I, în care se prevedea *„de facto împărțirea posesiunilor Turciei”*, deoarece în el figura și elementul *„compensațiunilor”*[1, p. 34, 50]. Amenințând cu introducerea trupelor franceze din Dalmația în posesiunile otomane, mituindu-i pe funcționarii turci, Sebastiani a obținut o mare influență asupra guvernului Turciei, anihilând toate încercările diplomației ruse de a evita ruptura definitivă între Rusia și Turcia [4, p. 39].

Amenințați și încurajați de Sebastiani, dar și impresionați de victoriile lui Bonaparte asupra rușilor și austriecilor, guvernanții otomani au hotărât să beneficieze de prevederile acordului ruso-francez din 8(20) iulie 1806, considerându-le *„ca niște hotărâri ce eliberează Poarta de toate obligațiunile care decurgeau din tratatele și acordurile anterioare semnate cu partea rusă”*[5, p. 267].

Sultanul Selim al III-lea îi revocă, la 12/26 august 1806, pe domnul Moldovei Alexandru Moruzi și pe Constantin Ipsilanti din Țara Românească, fără acordul Rusiei. În locul lor au fost instalați pe tronuri Scarlat Callimachi în Moldova și Alexandru Suțu în Țara Românească, ambii bine cunoscuți ca fiind de orientare filofranceză. Această acțiune prezenta o gravă încălcare a prevederilor tratatelor și acordurilor ruso-otomane privitoare la Principate, îndeosebi fiind violat hatișeriful din 1802. Rusia, secondată de Anglia, a cerut în mod ultimativ restabilirea la domnie a foștilor domni, acțiunile Porții fiind calificate drept „încălcări revoltătoare și ofensatoare a obligațiunilor referitoare la Principatele Moldova și Țara Românească”[5, pp. 277-278]. Sebastiani însă continua acțiunile de deteriorare definitivă a raporturilor ruso-otomane, cerând închiderea strâmtorilor pentru vasele maritime militare ale Rusiei [1, p. 52].

La rândul ei și diplomația rusă, pentru a contracara acțiunile lui Sebastiani, continua să exercite asupra Porții presiuni și mai dure, multiplicându-și cerințele: restabilirea la domnie a domnilor maziliți, apărarea Țării Românești de incursiunile devastatoare ale pașalei de Vidin Pazvantoglu, restituirea teritoriilor raialelor turcești Moldovei și Țării Românești, reînnoirea tratatului de alianță ruso-otoman din 23 decembrie 1798–30 ianuarie 1799, deschiderea strâmtorilor pentru trecerea vaselor militare și comerciale ruse, ruperea relațiilor diplomatice cu Franța, izgonirea lui Sebastiani din Istanbul etc., iar în cazul respingerii acestor cerințe, ambasadorul rus Italinski urma să părăsească Turcia [1, p. 53; 2, p. 626]. În același timp, țarul Alexandru I a ordonat, la 8 septembrie 1806, comandantului trupelor ruse de la Nistru, generalului Michelson *„să transfere trupele ruse mai aproape de Nistru și să fie gata de a trece râul”*[6, p. 57], pentru a contracara la timp intențiile lui Bonaparte de a transfera trupele franceze prin posesiunile Porții la Nistru, unde se aflau trupele ruse. Presiunea Rusiei, la care s-a aliniat și Anglia, s-a soldat cu restabilirea la domnie în Principate a foștilor domni Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi. Dar această cedare din partea Porții s-a dovedit a fi întârziată și neîndestulătoare, deoarece guvernul turc a refuzat să îndeplinească celelalte cerințe ale Rusiei, menționate deja.

Astfel, contradicțiile franco-ruse, îndeosebi în Problema orientală, au constituit cauza fundamentală a declanșării războiului ruso-turc din anii 1806-1812. Avea perfectă dreptate Sebastiani când a declarat în anul 1808 comandantului-șef al armatei ruse A. A. Prozorovski că „*eu i-am impus pe ei* (turcii – A.A.) *să lupte cu voi*"[1, p. 65].

Războiul nu mai putea fi evitat. La ordinul țarului Alexandru I, armata rusă, la 11 și 13 noiembrie 1806, trece Nistrul și începe ocuparea Principatelor Moldova și Țara Românească. Introducerea trupelor ruse în Principate s-a produs fără ca Rusia să declare război Porții Otomane. Pe toate căile diplomatice, oficiale și neoficiale, în corespondența comandantului-șef al armatei ruse cu pașalele din cetățile turcești de la Dunăre, partea rusă declara sus și tare că Rusia a introdus trupele militare în Principate pentru a apăra Poarta de amenințările Franței, iar guvernul rus militează pentru păstrarea integrității teritoriale a Imperiului Otoman și nu intenționează să anexeze nici cea mai mică porțiune din posesiunile otomane, ci dorește ca guvernul otoman să respecte și să îndeplinească toate prevederile tratatelor și acordurilor ruso-turce [1, pp. 56-57; 4, p. 37, 124].

Pătrunzând în Moldova, trupele ruse nu au întâmpinat nici o împotrivire serioasă din partea turcilor. Declarațiile „*prietenești*" ale comandantului-șef al armatei ruse față de Poartă, „*lipsa*" intențiilor de a anexa teritoriile turcești, la care s-au adăugat diverse șiretlicuri utilizate de militarii ruși, au permis trupelor ruse să ocupe fără lupte și într-un timp scurt cetățile Hotin, Bender, tot sudul Moldovei, ca la 16 noiembrie să ocupe orașul Iași, capitala Moldovei, iar la 15 decembrie 1806 a fost ocupat orașul București, capitala Țării Românești, odată cu armata rusă sosind și principele Constantin Ipsilanti. Astfel, într-un timp record ambele Principate au fost ocupate până la Dunăre, cu excepția câtorva cetăți mai puternice – Ismail, Brăila, Giurgiu, Turnu.

Ocupând principatele, Rusia intenționa să-i mențină în scaunele domnești pe Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti, cu atât mai mult că însăși ea ceruse sultanului restabilirea lor la domnie, deși unii dintre demnitarii ruși aveau suspiciuni privitor la loialitatea lui A. Moruzi față de Rusia. Ministrul de externe al Rusiei, A. Budberg, îl considera pe Moruzi „*răuvoitor față de Rusia*"[5, p. 237], suspiciunile adeverindu-se.

C. Ipsilanti visa să devină domn în ambele principate, intenție expusă într-un memoriu adresat lui A. Czartorysky, exprimându-se speranța că, după compania reușită (împotriva Porții – A.A.), ambele principate, Moldova și Țara Românească, vor fi unite sub conducerea sa [7, p. 28]. Ministrul rus, ascunzând planurile anexioniste ale Rusiei față de Principate, îi obiecta că „*ar fi nedrept să fie lipsit de tron prințul Moruzi, care de asemenea a pătimit pentru Rusia*"[7, p. 28].

Principala condiție înaintată ambilor domni de către guvernul rus pentru a-i menține la domnie era aprovizionarea trupelor ruse cu toate cele necesare din contul Principatelor [5, p. 402]. Totuși guvernanții ruși nu excludeau posibilitatea refuzului lui

Alexandru Moruzi de a colabora cu autorităţile ruse, şi în asemenea caz ţarul Alexandru I *„considera folositor şi de bunăcuviinţă ca şi Moldova să fie dată sub ocârmuirea principelui Ipsilanti”*[5, p. 402]. Alexandru Moruzi a rămas devotat turcilor, nu a stabilit contacte cu reprezentanţii Rusiei şi s-a retras peste Dunăre la Ruşciuk. Comportamentul lui Moruzi l-a determinat pe ţarul Alexandru I să-l numească domn al Moldovei şi Ţării Româneşti pe Constantin Ipsilanti, care, la cererea guvernului Rusiei, dăduse asigurări că va face totul pentru aprovizionarea trupelor ruse [8, p. 38]. Astfel, ambele Principate au fost unite sub conducerea domnului Constantin Ipsilanti. Totuşi Rusia, aflându-se atunci în stare de război cu Franţa, nu dorea să vadă Poarta în calitate de aliat al lui Bonaparte, periclitându-şi astfel interesele fundamentale în Problema orientală, ci dorea numai să înlăture influenţa franceză [1, pp. 56-58]. Dar nici Poarta Otomană nu se grăbea să declare război Rusiei. Sultanul Selim al III-lea *„temându-se de un război cu Rusia, se temea şi de Franţa, cerea să fie lăsat în pace*”[4, p. 124], lăsându-i pe miniştrii săi să se descurce cum pot.

Însă înfrângerile austriecilor şi ruşilor în campaniile militare de la sfârşitul anului 1805, ocuparea Istriei şi Dalmaţiei – teritorii limitrofe posesiunilor otomane, au contribuit la creşterea influenţei lui Napoleon în Europa. În acelaşi timp, agenţii diplomatici francezi alimentau mereu tendinţele revanşarde ale Porţii Otomane faţă de Rusia [1, p. 29]. Sebastiani îl ameninţa mereu pe Sultanul Selim al III-lea cu introducerea trupelor franceze din Dalmaţia în posesiunile otomane [4, pp. 165-166]. Cum menţiona istoricul A. Petrov, *„fascinaţia gloriei lui Napoleon, pe care întreaga Europa îl considera un geniu militar fenomenal, strălucitele lui victorii în Italia, Egipt, urmate de catastrofa de la Austerlitz, care a demonstrat că Napoleon îi poate zdrobi nu numai pe austrieci ci şi trupele ruse împreună cu austriecii, toate acestea luate împreună au determinat alegerea făcută de sultan*”[4, p. 166] şi la 15/27 decembrie 1806 Poarta Otomană declară război Rusiei.

Dar Rusia chiar şi după declanşarea războiului mai spera în ameliorarea relaţiilor ruso-otomane, această intenţie observându-se şi din nemulţumirea ţarului Alexandru I, provocată de impunerea poporului şi boierilor Ţării Moldovei şi Ţării Româneşti de către C. Ipsilanti să depună jurământ de credinţă ţarului rus. Rusia nu intenţiona să anexeze Principatele, ceea ce ar fi complicat situaţia, ci dorea numai înlăturarea influenţei franceze la Istanbul, mai sperând în posibilitatea aplanării conflictului cu Poarta. La 1/13 februarie 1807, ministrul de externe al Rusiei A. Budberg comunică lui I. Michelson că ţarul *„a aflat cu regret*” despre decizia lui Ipsilanti de a impune poporul să depună jurământul, atitudinea ţarului fiind determinată numai de dorinţa de a elibera Poarta *„de sub jugul perfid al Franţei, convingând-o că noi nu intenţionăm să atentăm la proprietatea ei, străduindune să restabilim buna înţelegere între cele două imperii. Primind însă ştirea despre cele întâmplate (depunerea jurământului – A.A.), Poarta nu mai poate*

să creadă că intenţiile noastre sunt dezinteresate, din care cauză încercările de a ne apropia de ea vor deveni, desigur, dificile"[5, p. 497; 8, pp. 40-41].

După declararea războiului de către Poartă au început şi ostilităţile militare. În lunile ianuarie-februarie 1807 au avut loc lupte de importanţă locală în preajma cetăţii Ismail şi, îndeosebi, lângă localitatea Cubei, trupele ruse fiind nevoite să se retragă. Sarcina principală a trupelor ruse în anul 1807 consta în cucerirea cetăţii Ismail, aici fiind concentrate forţele principale ale ruşilor, deoarece atâta timp cât această cetate rămânea necucerită, căile de comunicaţii dintre Moldova şi Valahia nu puteau fi asigurate. La 3 martie ruşii purtau lupte în jurul cetăţii, dar fără mari succese, acţiunile lor reducându-se la blocarea fortăreţei şi respingerea atacurilor turcilor ieşiţi din cetate. În luna mai au avut loc lupte în jurul cetăţilor Brăila şi Giurgiu. Deci în lunile ianuarie-mai 1807 trupele ruse au luptat doar cu garnizoanele turceşti dislocate în cetăţi.

Însă, la sfârşitul lunii mai, forţele principale ale turcilor au trecut pe malul stâng al Dunării lângă localităţile Silistria, Călăraşi şi Slobozia, îndreptându-se spre Giurgiu şi Bucureşti pentru a distruge corpul de armată condus de generalul Miloradovici şi a ocupa Ţara Românească. Lupta decisivă a fost dată la 2 iunie 1807, în localitatea Obileşti. Trupele turceşti suferă înfrângere şi sunt nevoite să se retragă pe malul drept al Dunării. Însă spre Bucureşti a început să înainteze un detaşament turcesc sub comanda paşalei de Ruşciuk Bairactar, care, fiind atacat de trupele generalului Miloradovici, a fost nevoit să se retragă [4, p. 175, 181, 186-187, 191, 195, 199].

Între timp, la 2 iunie 1807, Napoleon Bonaparte a provocat o nouă mare înfrângere armatei ruse sub comanda generalului Beningsen la Friedland. Generalul insista la semnarea armistiţiului, dar ţarul Alexandru I a cerut încheierea păcii cu Franţa, considerând imposibilă continuarea războiului fără aliaţi şi în condiţiile războiului cu Poarta Otomană [4, p. 261]. La 9 iunie 1807 a fost semnat armistiţiul ruso-francez, iar la 15 iunie au fost stopate din partea Rusiei operaţiunile militare împotriva Porţii, deoarece în mersul tratativelor Franţa şi-a oferit bunele oficii la tratativele de pace ruso-otomane [1, pp.63-65]. A urmat întâlnirea celor doi împăraţi Napoleon Bonaparte şi Alexandru I, la Tilsit şi semnarea, la 25 iunie (7 iulie) 1807, tratatelor de pace, prietenie şi alianţă ofensivă dintre Rusia şi Franţa. Privitor la Turcia, tratatele prevedeau: suspendarea tuturor ostilităţilor dintre armatele rusă şi turcă, retragerea trupelor ruse din Principate, iar ultimele să nu fie ocupate de trupele turceşti până la schimbul de scrisori de ratificare a tratatului de pace dintre Rusia şi Poarta Otomană, mediaţia împăratului francez la tratativele de pace ruso-turce, iar în cazul refuzului Porţii de a accepta mediaţia Franţei, sau dacă după acceptarea mediaţiei în decurs de trei luni nu se va ajunge la un rezultat satisfăcător, atunci Franţa va acţiona împreună cu Rusia împotriva Porţii, încheind între ele un acord, menit să elibereze de jugul turcesc toate provinciile Imperiului Otoman din Europa, cu excepţia Constanti-

nopolului și provinciei Rumelia [1, pp. 78-79]. Ultima stipulație ne arată că, atât Franța, cât și Rusia, devenind aliați, și-au modificat politica față de Turcia, abandonând principiul păstrării integrității Imperiului Otoman.

În luna mai 1807, în Istanbul a avut loc răscoala ienicerilor. Sultanul Selim al III-lea a fost înlăturat de la tron, fiind înlocuit cu sultanul Mustafa al IV-lea. Acesta, aflându-se la domnie ceva mai mult de un an, a început să promoveze o politică nefavorabilă Franței și Bonaparte, în procesul apropierii ruso-franceze, a considerat acest fapt extrem de favorabil pentru a abandona politica de menținere a integrității Porții Otomane, care nu mai corespundea intereselor Franței, astfel posibilitatea anexării Principatelor de către Rusia fiind inclusă în mod camuflat în tratatul de la Tilsit [2, p. 626]. În deplin acord cu prevederile acestui tratat, Rusia trebuia să înceapă tratativele de pace pentru semnarea armistițiului și să evacueze armata din principate, dar la rândul ei a înaintat următoarele condiții: Poarta să accepte desemnarea împuterniciților pentru semnarea definitivă a păcii; să accepte mediația Franței la negocierile de pace ruso-turce, să-și retragă armata din Țara Românească și să nu ocupe Moldova.

Tratativele au început la 1(13) august 1807 la Slobozia, cu participarea ex-ministrului de externe al Turciei Gallib-efendi, fostului consul rus în Moldova, L.S. Laşkariov, și mediatorul francez Guilleminot, iar la 12/24 august 1807 a fost semnat armistițiul ruso-turc, care prevedea: încetarea tuturor ostilităților, desemnarea cât mai grabnică a reprezentanților la tratative și semnarea păcii definitive, iar, dacă din cauza unor piedici termenul semnării păcii se va îndepărta, armistițiul va fi în vigoare numai până la 3 aprilie 1808, evacuarea din principate și din cetăți a trupelor ruse și turcești în decurs de 35 de zile de la data semnării armistițiului, cu lăsarea pe loc a întregului armament, armata turcă să se retragă în dreapta Dunării, să nu atace principatele, iar până la venirea reprezentanților la tratativele de pace să nu se intervină în administrarea Moldovei și Țării Românești. În cetățile golite de trupele ruse să nu fie introduse trupe otomane până la încheierea păcii. Articolul IV prevedea retragerea flotei ruse din Marea Mediterană în porturile rusești, restituirea în mod reciproc a navelor militare capturate și schimbul de prizonieri [1, pp. 81-82].

Însă, potrivit corespondenței dintre țarul Alexandru I și comandantul-șef al armatei ruse generalul Michelson, ultimul îl atenționase pe țar privitor la dezavantajul evacuării trupelor ruse, iar țarul ordonă generalului să tărăgăneze evacuarea trupelor până la încheierea definitivă a păcii. Comandantul-șef interimar al armatei ruse, după decesul generalului Michelson, generalul K.I. Meiendorff, fără a avea împuterniciri necesare și nefiind la curent cu schimbările survenite în problema semnării armistițiului, ratifică actul și-l trimite la Petersburg. Sub pretextul că armistițiul prevedea restituirea vaselor de război capturate și păstrarea lui în vigoare pentru un termen atât de îndelungat, până la 3 aprilie 1808, țarul Alexandru I refuză să-l ratifice, propunând ca armistițiul să rămână în vigoare cu respectarea cla-

uzelor menționate. Cauza principală a neratificării armistițiului era nedorința Rusiei de a evacua armata rusă din principate, deoarece eventualitatea nesemnării păcii și reluării ostilităților îi crea mari dificultăți și dezavantaje. Poarta a refuzat să accepte propunerile părții ruse. Dar numai peste câteva zile de la semnarea armistițiului, turcii au început să ocupe satele și cetățile părăsite de trupele ruse, creând astfel pretext pentru învinuirea turcilor de nerespectarea prevederilor armistițiului și de îndreptățire a refuzului Rusiei de a-și retrage trupele și de a ratifica armistițiul [3, vol. II, pp. 221-223].

Lunile septembrie-noiembrie au trecut sub semnul corespondenței diplomatice ruso-turce privitor la armistițiu și începerea tratativelor de pace. Apoi în luna decembrie tratativele de pace ruso-otomane au fost transferate la Paris cu participarea ambasadorilor Rusiei și Porții Otomane în Franța, contele Tolstoi și Muhib efendi, cu medierea ministrului de externe al Franței Champagni. S-a reușit numai adoptarea deciziei de prelungire a armistițiului până la semnarea tratatului de pace, cu condiția că partea care va dori să-l întrerupă să anunțe cu 10 zile înainte de reluarea ostilităților.

Dar după semnarea tratatului de la Tilsit s-a modificat și politica Rusiei în problema orientală. Împărțirea lumii: Occidentul – Franței și Orientul – Rusiei provoca suspiciuni guvernanților de la Petersburg. Țarul Alexandru I „înțelegea destul de clar că Napoleon, stăpânind întregul Occident, se va îndrepta și spre Orient, adică spre Balcani”[4, p. 29]. Intuind această posibilitate, țarul rus a hotărât să-și asigure din timp poziții preponderente în Problema orientală, dezicându-se de postulatul păstrării integrității Imperiului Otoman și intenționând să anexeze Moldova și Țara Românească, stabilind astfel hotarul Imperiului Rus de-a lungul Dunării. Tergiversările tratativelor ruso-turce de pace au servit drept motiv pentru țarul Alexandru I ca, folosindu-se de prevederile articolului 8 al tratatului ruso-francez de alianță (deși cele trei luni prevăzute în articol încă nu expirase) să inițieze tratative directe cu Napoleon privitor la anexarea de către Rusia a Moldovei și Țării Românești. Țarul dorea anexarea principatelor pentru a îndreptăți semnarea tratatului de la Tilsit cu Franța, tratat întâmpinat cu nemulțămire de opinia publică rusă. Dar Napoleon avea planurile sale și nu dorea să ofere Rusiei un asemenea dar în mod gratuit, solicitând drept compensație Silezia – o regiune a Prusiei, interesele căreia s-a angajat să le apere Rusia.

Se tergiversau atât tratativele ruso-turce, cât și tratativele ruso-franceze. Sondările secrete de poziții între marele vizir Mustafa pașa Bairaktar și reprezentanții Rusiei nu au dat niciun rezultat, Poarta cerând ca tratatul de pace să fie semnat pe baza principiului *status-quo ante bellum*. Propunerile venite din partea Porții Otomane de a purta tratative directe fără medierea Franței au fost respinse cu prudență de partea rusă, deoarece pe de o parte aceasta ar fi însemnat violarea tratatului franco-rus, nemulțumind Franța, iar pe de altă parte, în circumstanțele când Poarta nu dorea să cedeze Rusiei nicio palmă de pământ, încorpora-

rea Moldovei şi Ţării Româneşti fără acordul şi susţinerea Franţei devenea şi mai problematică. Guvernul rus nutrea mereu speranţa că Napoleon, presat de complicaţiile din Spania, va fi nevoit să accepte anexarea principatelor la Rusia.

Anume aşa s-a şi întâmplat. Din cauza tensionării situaţiei din Spania şi dorind ca Rusia să devină aliat al Franţei împotriva Angliei, Napoleon şi-a modificat opinia şi în urma tratativelor ruso-franceze, la 30 septembrie/12 octombrie 1808, la Erfurt, a fost semnată convenţia secretă de alianţă între Rusia şi Franţa. Privitor la principate tratatul conţinea următoarele stipulaţii: încorporarea la Imperiul Rus a Moldovei şi Ţării Româneşti, recunoaşterea acestei încorporări de către Napoleon, renunţul Franţei la rolul de mediator la tratativele ruso-otomane, acordarea dreptului Rusiei de a purta negocieri directe cu Poarta privitor la anexarea principatelor de către Rusia. Guvernul rus a început realizarea acestui plan, însărcinându-l, în luna octombrie pe comandantul-şef al armatei ruse feldmareşalul Prozorovski să iniţieze tratative directe cu Poarta. Condiţiile principale înaintate de Rusia erau următoarele: păstrarea în vigoare a tuturor tratatelor ruso-turce, cu excepţia articolelor care vor fi modificate; alipirea la Rusia a principatelor Moldova, Ţara Românească şi a Basarabiei (în sens de Bugeac – A.A.), recunoaşterea de către Poartă a stăpânirii ruse asupra Gruziei şi Imeretiei; deschiderea strâmtorilor Mării Negre pentru flota militară rusă [4, p. 29]. Tratativele urmau să se desfăşoare la Iaşi, din delegaţia rusă făcând parte general-locotenentul M. A. Miloradovici, senatorul S. S. Kuşnikov, care exercita funcţia de preşedinte al divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti şi general-maiorul I. M. Harting.

Poarta tărăgăna trimiterea la Iaşi a reprezentanţilor săi. Delegaţia otomană în frunte cu ministrul de externe al Turciei, Galib-Efendi, a plecat de la Istanbul la 2(14) decembrie 1808, dar a ajuns la Iaşi tocmai la 24 februarie 1809. De fapt, tratative propriu-zise nici nu au avut loc, convorbirile limitându-se doar la nişte sondări de poziţii din care s-a constatat refuzul categoric al Porţii de a accepta cererile Rusiei. Atunci Rusia a înaintat Porţii un ultimatum, dus la Istanbul de către Paskevici, reprezentant special al feldmareşalului Prozorovski. Poarta a respins ultimatumul şi la 12 martie 1809 armistiţiul a fost întrerupt.

Folosindu-se de eşecul tratativelor de pace cu Poarta Otomană, de întreruperea armistiţiului şi de relaţiile de alianţă cu Franţa, guvernanţii ţarişti au hotărât să pună problema anexării Principatelor, deziderat fixat în tratatul franco-rus de la Erfurt, semnat la 30 septembrie/12 octombrie 1808, în care se constată că ţarul Alexandru I „*a strămutat deja hotarul imperiului său din aceasta parte până la Dunăre şi a alipit la imperiul său Moldova şi Muntenia*", iar „*majestatea sa împăratul Napoleon recunoaşte alipirea menţionată şi hotarele Imperiului Rus strămutate din partea această până la Dunăre*"[5b, p. 362, 363]. În nota ministrului de externe al Rusiei N. P. Rumeanţev, înmânată la 15/27 aprilie 1810 lui St.-Julien, trimis austriac cu misiuni speciale la Petersburg, se

afirma că „*Moldova și Muntenia sunt declarate provincii ale Imperiului Rus. Privilegiile acordate de Poarta Otomană diferitor persoane sunt anulate. Toți băștinașii acestor principate, în calitate de supuși ai Rusiei, sun obligați să se supună legilor rusești. Persoanele care nu recunosc ordinele guvernului rus au dreptul să părăsească țara în termen de 6 luni*"[5b, p. 684]. Aceste documente ne arată că intențiile Rusiei de a anexa Principatele erau de nestrămutat.

După întreruperea armistițiului au fost reluate ostilitățile militare. Scopul companiei militare a armatei ruse în anul 1809 consta în cucerirea cetăților Ismail, Brăila și Giurgiu. La 24 martie a fost atacată fortăreața Giurgiu, dar fără succes. La 3 aprilie este atacată cetatea Brăila, dar asaltul de la 19-20 aprilie s-a soldat cu o nereușită totală. Rușii au suferit mari pierderi, circa 9000 de oameni. Comandantul-șef al armatei ruse, feldmareșalul Prozorovski cădea în genunchi plângând, smulgându-și rămășițele părului din cap [4b, p. 206, 210, 219, 227, 228].

Țarul Alexandru I propune ca trupele ruse să fie îndreptate spre Constantinopol. În lunile mai-iulie armata rusă s-a aflat în inactivitate totală, Prozorovski nehotărându-se să treacă Dunărea. La 27 iulie trupele ruse trec pe malul drept al Dunării, însă la 9 august decedează comandantul-șef A. Prozorovski. În locul lui este numit generalul Bagration, sarcina căruia consta în cucerirea cetăților și localităților din dreapta Dunării. În lunile august-septembrie au fost cucerite cetățile Tulcea. Isaccea, Măcin, Babadag, Hârșova, Köstence. La 14 septembrie a căzut cetatea Ismail, iar la 21 noiembrie 1809 a capitulat cetatea Brăila. Trupele ruse nu au reușit să ocupe Kladovo, Silistria, Turnu și Giurgiu. În luna noiembrie s-au început frigurile și, potrivit obiceiurilor timpului, ostașii turci au plecat pe la casele lor. Iarna nu erau purtate operațiuni militare. Rușii nu aveau cu cine lupta. Dar din cauza distanței mari dintre trupele ruse dislocate în dreapta Dunării și depozitele de provizii și furaje situate pe teritoriul Moldovei și Țării Românești au apărut enorme greutăți în aprovizionarea trupelor pe timp de iarnă. Țarul insista mereu ca trupele ruse să nu părăsească pozițiile, însă, până la urmă, convins de argumentele comandantului-șef, generalul Bagration, a fost nevoit să aprobe trecerea trupelor ruse în stânga Dunării, trecerea având loc în lunile decembrie 1809–ianuarie 1810 [4b, pp. 329-334, 365, 395, 397, 410]. Astfel, toate victoriile obținute de ruși în stânga Dunării au fost anihilate. Fiind criticat dur, generalul Bagration a cerut demisia, care a fost acceptată de țar.

La începutul lunii februarie 1810, comandant-șef al armatei ruse din principate este numit generalul N. Kamenski. La mijlocul lunii mai, armata rusă trece Dunărea la Hârșova. Pe parcursul lunii mai, trupele ruse au cucerit cetățile: Mangalia, Turtucaia, Bazargic, la 30 mai a capitulat cetatea Silistria, iar la 1 iunie a fost cucerit orașul Razgrad [4c, p. 34, 37, 40, 45, 51, 54]. După căderea Silistriei turcii, au propus părții ruse semnarea armistițiului, cu condiția reluării mai apoi a tratativelor de pace. N. Kamenski a respins propunerea, menționând că nici vorbă nu poate fi despre armis-

tiţiu până când turcii nu vor accepta condiţiile cerute de partea rusă, care erau următoarele: confirmarea tuturor tratatelor ruso-turce semnate anterior; amnistierea reciprocă a supuşilor de către ambele părţi; hotarul pe Dunăre; ambele părţi permit supuşilor săi să se strămute cu traiul în partea care au moşii şi unde vor dori; recunoaşterea dreptului Rusiei de a stăpâni pe veci (în Caucaz) Gruzia, Imeretia, Mingrelia şi Hurialul; trecerea în stăpânirea Rusiei a oraşelor Anapa şi Poti; independenţa Serbiei; Poarta să plătească Rusiei o contribuţie de 20 000 000 piaştri, iar până la achitarea sumei să rămână în posesia Rusiei cetăţile de pe malul drept al Dunării; permisiune de trecere liberă prin strâmtorile Mării Negre a vaselor militare ruse [4, p. 11-12].

La sfârşitul lunii iunie, toată armata rusă a fost concentrată la cetatea Şumla, dar blocarea cetăţii şi atacurile trupelor ruse s-au soldat cu insucces, iar după ce turcii au trimis întăriturі prin oraşul Varna (circa 15 mii de oameni), ruşii, ameninţaţi de a fi înfrânţi, se retrag de la cetatea Şumla, concentrându-şi forţele pentru cucerirea cetăţii Ruşciuk, unde acţiona corpul de armată sub comanda generalului rus Zass. Asaltul cetăţii Ruşciuk s-a soldat cu înfrângerea ruşilor, care au suferit mari pierderi, peste opt mii de soldaţi şi un mare număr de ofiţeri morţi şi grav răniţi [4c, pp. 104-107].

În luna septembrie 1810, ruşii reuşesc să cucerească cetăţile Sistov, Ruşciuk şi Giurgiu, iar în octombrie – Nicopol şi Turnu. Campania militară din anul 1810 a luat sfârşit. Trei divizii ale armatei ruse au rămas să ierneze în cetăţile Silistria, Ruşciuk şi Nicopol, iar celelalte şase divizii au trecut în stânga Dunării [4c, p. 148, 155].

Ostilităţile au fost reluate în vara anului 1811, comandant al armatei ruse după îmbolnăvirea lui N. Kamenski devenind generalul M. I. Kutuzov. Spre Ruşciuk s-a îndreptat armata marelui vizir Ahmed paşa. Lupta decisivă dintre trupele inamice s-a desfăşurat la 22 iunie 1811. Din cauza greşelii comise de vizir, care a introdus în luptă numai cavaleria, iar infanteria, care alcătuia jumătate din armata turcă, a rămas în expectativă, turcii au suferit înfrângere şi s-au retras în tabăra cu întărituri la sud de Ruşciuk, aşteptând atacul din partea lui Kutuzov. Acesta ştia însă din propria experienţă cu câtă îndârjire şi iscusinţă turcii ştiau a apăra întăriturile şi pentru a evita pierderi mari, spre uimirea turcilor, a ordonat trecerea armatei ruse pe malul stâng al Dunării pentru a-l ademeni pe vizir la luptă în câmp deschis. S-a creat impresia că victoria a obţinut-o Ahmed paşa şi nu Kutuzov, care se retrăgea. Îmbărbătaţi de acest „*succes*", turcii forţează Dunărea în două locuri, un corp de armată turcească sub comanda lui Ismail bei îndreptându-se spre Oltenia, iar vizirul, Ahmed paşa forţează râul la Ruşciuk. Trecând pe malul stâng al Dunării, vizirul zilnic aducându-şi noi întăriturі, a început construirea fortificaţiilor, aşteptând atacul din partea lui Kutuzov. Acesta însă, fără a avea permisiunea ţarului Alexandru I, şi-a adus două divizii din cele cinci trimise la Nistru, întărindu-şi poziţiile, aşteptându-l, la rândul său, pe vizir să-l atace în câmp deschis.

Corpul de armată condus de Ismail bei a fost blocat cu succes de către corpul de armată sub comanda generalului rus Zass, încât nu putea nici pătrunde în Oltenia şi nici să se unească cu armata vizirului. În acelaşi timp, Kutuzov trimite pe neaşteptate corpul de armată comandat de către generalul Markov pe malul drept al Dunării pentru a distruge tabăra turcească. Luaţi prin surprindere turcii, au fost risipiţi, tabăra distrusă, fiind capturate 8 tunuri. Apoi trupele comandate de Markov s-au postat pe malul drept al Dunării, care era înalt şi de acolo, cu foc de artilerie putea lesne distruge toate fortificaţiile vizirului de pe malul stâng. La 2 octombrie 1810, armata vizirului a nimerit într-o situaţie catastrofală, încercuită de trupele ruse, fără provizii şi fără căi de aprovizionare [4c, pp. 269-274, 289, 291, 305-308]. Vizirul Ahmed paşa a reuşit să fugă din încercuire, părăsindu-şi armata, fiind nevoit să ceară pace, propunând cedarea cetăţii Hotin cu împrejurimile ei. Kutuzov cere stabilirea hotarului convenabil pe un fluviu, având în vedere râurile Dunărea sau Milcov, adică cedarea ambelor Principate sau a Moldovei.

Au urmat un şir de propuneri din partea turcilor, care nu-i satisfăceau pe ruşi, şi contrapropuneri, respinse de turci. Totuşi la sfârşitul lunii octombrie 1811, în localitatea Giurgiu au început tratativele preliminare de pace ruso-otomane. Primii împuterniciţi din partea Rusiei erau A. Italinski, fost ambasador rus la Istanbul, general-maiorul I. Sabaneev, consilierul I. Fonton. Din partea otomană Müftüzade Ibrahim Selim efendi, Seyyid Mehmed Said Galib efendi, Abdul-Hamid efendi secretarii întâi şi doi Keter efendi şi Nezib efendi şi primul dragoman Dimitrie Moruzi. Tratativele se desfăşurau încet şi greu. O parte dintre articolele tratatului de pace au fost elaborate şi acceptate de ambele părţi, fiind stabilită linia hotarului dintre Rusia şi Turcia pe râul Siret. Dar delegaţia turcă nu avea împuterniciri depline din partea sultanului şi din această cauză la 7/19 noiembrie 1811 Kutuzov a hotărât să întrerupă tratativele până la venirea împuternicirilor din partea sultanului, care au fost primite la 17/29 noiembrie, şi tratativele au fost reluate. Delegaţii turci au declarat că ei au purtat tratative numai în calitate de reprezentanţi ai marelui vizir, care nu avea alte împuterniciri decât păstrarea hotarelor vechi, tratativele purtate până acum constituind doar un schimb de opinii dintre marele vizir şi generalul Kutuzov. Sultanul a acordat delegaţiei Turciei împuterniciri de a ceda Rusiei numai teritoriul Moldovei dintre Nistru şi Prut.

Tratativele au fost transferate de la Giurgiu la Bucureşti. Ambele părţi sperau să-şi realizeze scopurile maxime: Rusia să obţină hotarul pe râul Siret şi noi teritorii în Caucaz, iar Poarta să-i oprească pe ruşi la Prut şi să nu cedeze teritorii în Caucaz. Dar agravarea situaţiei internaţionale, deteriorarea rapidă a relaţiilor ruso-franceze i-au impus pe ruşi să refuze treptat de la anexarea ambelor principate, apoi de la anexarea Moldovei, să se dezică şi de hotarul pe râul Siret şi de un şir de teritorii în Caucaz, limitându-se numai la stabilirea frontierei, pe râul Prut, anexând numai Basarabia, rezultatele tratativelor fiind fixate în tratatul de pace de la Bucureşti din 16/28 mai 1812.

Dintre cele 16 articole ale tratatului cele mai importante prevedeau: 1) oprirea ostilităților; 2) amnistierea reciprocă a supușilor; 3) reconfirmarea tratatelor și convențiilor semnate anterior de către Rusia și Poarta Otomană; 4) hotarul dintre imperii să fie stabilit pe râul Prut de la intrarea în Moldova până la Dunăre, apoi pe talvegul brațului Chilia al Dunării până la mare; 5) restituirea de către Rusia Turciei a Moldovei de peste Prut, a Țării Românești și a Olteniei și respectarea tuturor privilegiilor Moldovei și Țării Românești potrivit tratatelor și convențiilor ruso-turce semnate anterior, micșorarea dărilor Moldovei către Poartă proporțional cu micșorarea teritoriului, scutirea principatelor de dări către Poartă pe un termen de doi ani; 6) celelalte hotare dintre ambele imperii să fie păstrate ca și până la declanșarea războiului; 7) acordarea dreptului supușilor ambelor părți de a alege locul de trai și de strămutare în partea în care vor dori, cu tot cu avere în decurs de 18 luni; 8) acordarea autonomiei interne și a altor privilegii Serbiei; 9) schimb reciproc de prizonieri de război fără despăgubiri; 10) retragerea trupelor ruse din principate în decurs de 3 luni de la data ratificării tratatului [3, pp. 361-366]. Cea mai gravă consecință a acestui război a fost dezmembrarea Moldovei și anexarea la Rusia a teritoriului dintre Nistru și Prut, numit de către guvernanții țariști Basarabia.

Reorganizările administrative din Moldova sub ocupația militară rusă (1806-1812). Refuzul domnului Alexandru Moruzi de a colabora cu autoritățile ruse și promisiunea dată de către Constantin Ipsilanti de a aproviziona trupele ruse cu cele necesare în contul principatelor, l-au determinat pe țarul Alexandru I să treacă și Moldova sub conducerea acestui domn. Cu toate acestea, Constantin Ipsilanti s-a aflat la cârma Principatelor numai până la 16 august 1807, când, părăsind în mod grabnic Bucureștiul, a plecat la Kiev, unde i-a fost stabilită reședința de către autoritățile ruse pentru ca, la 17 februarie 1808, să fie destituit definitiv de către țar prin numirea senatorului S. Kușnikov președinte al Divanurilor Moldovei și Țării Românești. Chiar de la bun început, planurile lui Ipsilanti de a întemeia și a deveni domn al unui nou regat, Dacia, care să fie lăsat moștenire membrilor familiei sale, nu se potriveau cu planurile anexioniste ale guvernanților ruși. Cauzele care au contribuit la înlăturarea domnului au fost următoarele: inițierea de către Ipsilanti a tratativelor secrete cu guvernul otoman pentru reglementarea separată a problemei domniei în principate; intențiile domnului de a crea „*oștiri pământene*", reușind în câteva luni să-și creeze o armată în număr de 10 000 de ostași, pentru echiparea și finanțarea căreia principele a introdus noi impozite extraordinare; complicarea raporturilor dintre boieri și domn, care era susținut doar de partida de orientare filoturcă, iar boierii munteni refugiați la Brașov doreau să guverneze țara fără domn, ca și în precedentele războaie ruso-turce, când obținuseră dreptul de a gestiona veniturile cămării domnești; tensionarea relațiilor dintre principe și generalii ruși, domnul învinuindu-i că se țin „*numai de baluri și tractații*" și din cauza refu-

zului principelui de a-i „*mulțumi*" pe I. Michelson și Miloradovici, care au „*poftit*" prin mijlocirea vel-vistiernicului 70-80 de pungi de bani (35 000 – 40 000 piaștri) „*pentru osteneala lor, precum i-au mulțămit și boierii Moldovei*", refuzul fiindu-i nefast: „*Vezi de aici începe scârba lui Vodă*" [9, p. 101], scria cronicarul Dionisie Ecleziarhul una dintre cauze consta în nemulțămirea generalilor ruși de aprovizionarea nesatisfăcătoare a armatei ruse.

Dar cea mai importantă cauză a destituirii lui C. Ipsilanti a fost modificarea către mijlocul verii anului 1807 a conjuncturii politice internaționale. Principatele se aflau deja sub ocupația rusească. Tratatul de pace și alianță, încheiat la Tilsit (27 iunie/9 iulie 1807) între țarul Alexandru I și Napoleon Bonaparte, prevedea, în mod voalat, posibilitatea anexării principatelor. Schimbarea conjuncturii politice internaționale, cum menționează istoricul român Armand Goșu, a contribuit la „*o sensibilă modificare a politicii Petersburgului față de teritoriile românești extracarpatice*"[10, p. 102]. După Tilsit, țarul Alexandru I și ministrul de externe al Rusiei, N. P. Rumeanțev declarau lui Coulaincourt, ambasador al Franței la Petersburg, „*inevitabilă alipirea principatelor* (la Rusia – A.A.) și că ea (anexarea – A.A.) *poate fi realizată și fără Franța, însă consimțământul acesteia este avantajos și necesar Rusiei pentru a îndreptăți și a întări alianța franco-rusă*"[5b, p. 171]. Deci, odată cu apariția posibilității de a anexa Moldova și Țara Românească, prezența domnului devenea inutilă și incomodă, din care cauză țarul Alexandru I a hotărât înlăturarea principelui.

Alexandru I a dispus numirea unui „*asistent în Divanul moldovenesc*" cu misiuni de aplanare a conflictelor apărute între militari și Divan, la acest post fiind numit diplomatul L. S. Lașkariov, alegerea căruia era dictată și de necesitatea prezenței la Iași a unui însărcinat rus, în eventualitatea negocierilor de pace cu Poarta. Curând Lașkariov cade în dizgrație, este demis din funcție și rechemat în Rusia, deoarece semnase la 12 (24) august 1807 armistițiul de la Slobozia, care prevedea evacuarea trupelor ruse din Principate, provocând refuzul țarului de a ratifica armistițiul.

După demiterea lui Lașkariov, A. Prozorovski a adresat Divanului Moldovei, la 18/30 ianuarie 1808, o propunere („*predlojenie*"), învinuindu-l că, în lipsa domnului și „*fără un prezident cu puteri nelimitate, nu este în stare să îngrijească de afacerile guvernării*", că „*asemenea și pentru trebuințele oștilor Măriei Sale se îngrijește sau foarte târziu, sau foarte rău*", afirmând că țarul va numi în locul lui Lașkariov pe un alt funcționar, iar până la sosirea aceluia îi numește ca președinți ai Divanului pe Veniamin Costache, mitropolitul Moldovei, Gherasim, episcopul de Roman, vistiernicul Iordache Balș și logofătul Ghica. Feldmareșalul a cerut ca dintre membrii Divanului să fie aleși doi slujbași „*a căror grijă de căpetenie să fie îndestularea oștirii cu cele trebuitoare*"[11, pp. 153-154]. Crearea acestui „*comitet*" a constituit prima tentativă de reorganizare a Divanului Moldovei. În perioada noiembrie 1806–martie 1808 toate organele administrative ale Țării Moldovei au funcționat neîntrerupt

fără nicio modificare. Unicele „*noutăți*" au fost înlăturarea domnilor și crearea comitetelor de către A. Prozorovski.

La 17 februarie 1808, țarul Alexandru I îl numește pe senatorul rus S. Kușnikov, general-maior, fostul adjutant al lui A. Prozorovski și guvernator al Petersburgului, în funcția de guvernator civil al Principatelor, cu titlu de președinte al Divanurilor Țării Moldovei și Țării Românești. Demnitarul vine în Moldova în martie 1808 și se stabilește la Iași.

La 26 iunie 1808 A. Prozorovski a adresat senatorului S. Kușnikov instrucțiuni recomandându-i: ca „*modul de guvernare în aceste Principate, până la hotărârea definitivă a destinului lor, trebuie să rămână ca mai înainte*". Kușnikov trebuia să respecte legile și obiceiurile pământului, dar totodată feldmareșalul acorda senatorului dreptul „*de a apropia aceste obiceiuri de obiceiurile și legile fundamentale ruse*", să „*lichideze abuzurile în domeniul guvernării*", „*să-i apere pe locuitorii satelor de asuprire*", să stabilească funcționarilor salarii decente, lipsindu-i de dreptul de a se folosi de veniturile provenite din slujbe și dregătorii, să afle „*care dintre marii boieri sunt adepți ai curții imperiale ruse*", având mâna liberă „*de a aduce într-o stare mai bună tot ce se referă la folosul și slujba față de țar*".

Dar principalele sarcini ale guvernării civile ruse, introduse pe lângă comandantul-șef al armatei ruse le găsim în raportul senatorului adresat țarului, la 22 noiembrie 1809. din care rezultă că acesta a fost obligat „*să supravegheze Divanurile ca ele să plătească la timp sumele stabilite de comandantul-șef al armatei pentru aprovizionarea trupelor rusești și întreținerea spitalelor militare, să organizeze magazii pentru provizii și furaje, să repare clădirile spitalelor, să reorganizeze Divanurile, să organizeze poliția locală, să numească la dregătorii persoane demne* (devotate Rusiei – A. A.) și să găsească noi mijloace de majorare a veniturilor"[12]. În calitate de președinte al Divanurilor, senatorul avea obligația „*să dea curs treburilor statului, să examineze toate hotărârile luate de către Divanuri, să confirme în funcții persoanele alese de către Divanuri în administrația locală, precum și pe înșiși* membrii Divanurilor"[8, p. 52].

Pentru a conduce Divanurile, senatorul și-a organizat o cancelarie pentru întreținerea căreia erau necesare 12 700 ruble rusești de argint (33 337,5 lei), Țării Moldovei revenindu-i să verse anual câte 16 668 lei și 20 parale, dar din anul 1808 și până în 1812 suma plătită de către Țara Moldovei pentru finanțarea administrației ruse s-a majorat de la 16 668,5 lei până la 202 752 lei, adică de peste 12 ori.

Instalat în funcție, S. Kușnikov a adunat mai întâi informații cu privire la situația economică a Principatelor, cerând Divanului Țării Moldovei să-i comunice despre toate categoriile și sursele de venituri și cuantumul tuturor cheltuielilor anuale ale țării. Senatorul a ordonat Divanului Moldovei „*să nu se facă fără consimțământul meu nici cea mai mică schimbare în componența guvernului și nici a funcționarilor subordonați lui, iar orice necesitate de a efectua schimbări să-mi fie prezentată spre aprobare*"[13].

Primind informațiile cerute, președintele începe reorganizarea Divanului spre a-l aduce într-o „*stare mai bună*", în conformitate cu instrucțiile primite de la A. Prozorovski. Potrivit informației primite, *Divanul Țării Moldovei* era compus din următoarele departamente:

1. *Divanul Judecătoresc*, alcătuit din 9 membri, în componența căruia intrau: doi logofeți – din Țara de Sus și din Țară de Jos, patru vornici – doi din Țara de Jos, un vornic al obștirilor, marele spătar și vornicul de aprozi. În atribuțiile acestui organ intrau problemele legate de înalta conducere a țării, precum și examinarea și judecarea tuturor litigiilor civile privitoare la sume și cantități mari de avere. Membri ai Divanului judecătoresc puteau fi numai marii boieri.

2. *Departamentul al doilea*, compus din patru membri: un logofăt sau vornic în frunte și alți trei boieri cu rangul de la ban în sus, avea de asemenea atribuții judiciare, judeca însă litigii civile de o mai mică importanță și pentru sume și cantități de avere mai mici.

3. *Departamentul afacerilor străine* era compus din: un vornic și alți trei boieri până la rangul de căminar. Cerceta și judeca litigiile dintre cetățenii Moldovei și supușii străini.

4. *Departamentul afacerilor criminale*, din care făceau parte patru membri – un vornic și trei boieri până la titlul de căminar, care judeca procesele criminale.

Cum menționează Kușnikov, după ocuparea Moldovei de către armata rusă și plecarea domnului din țară, cei mai mari boieri au înființat din proprie inițiativă un organ cu totul nou, pe care l-au numit *Întâiul Divan*, în componența căruia intrau 7 boieri de rangul întâi, cei mai influenți, stabilindu-și lefuri lunare de la 750 până la 1000 de lei.

Inițiind reorganizările administrative, Kușnikov s-a pomenit într-o situație complicată. Deși considera că numărul membrilor Divanului era umflat, inutil și împovărător pentru vistierie, mereu fără bani, el nu putea face schimbări cardinale din cauza că primise instrucțiuni de la A. Prozorovski ca „*legile și privilegiile acestui ținut să rămână ca și până acum în vigoare*". Senatorul însă, încălcând instrucțiunea primită de la feldmareșal, face schimbări în componența Întâiului Divan. Deși considera că fusese fondat nelegitim de către boieri, propune păstrarea lui, dar să fie alcătuit nu din șapte, ci din patru membri: trei mari boieri în frunte cu exarhul și mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, motivând faptul prin necesitatea revenirii la vechile tradiții, când mitropoliții aveau un rol important în activitatea Divanului și în conducerea țării.

Cauza principală a apariției întâiului Divan, în componență redusă, rezidă în dorința comandantului-șef de a simplifica raporturile administrației militare cu administrația pământeană, comunicând numai cu câțiva funcționari responsabili direct de executarea ordinelor. Potrivit opiniei lui Kușnikov, Întâiul Divan urma să exercite puterea supremă executivă și de inițiativă, să supravegheze respectarea întocmai a legilor și obiceiurilor pământului. În calitate de organ suprem, el urma să primească toate documentele și plângerile adresate Divanului, repartizân-

du-le și readresându-le departamentelor respective spre examinare. Întâiului Divan îi revenea rolul de instanță judiciară supremă și de apel față de toate celelalte departamente. Acestui organ i-au fost atribuite și funcții pur administrative, obligația principală, stabilită de senator, constând în aprovizionarea neîntreruptă și suficientă a oștilor imperiale cu provizii și furaje și satisfacerea necesităților armatei ruse.

Membrii Întâiului Divan au fost aleși și numiți de însuși Kușnikov: mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni, logofătul Constantin Iancu, vistiernicul Iordache Balș și hatmanul Sandulache Sturza, toți filoruși.

Divanul judecătoresc și celelalte trei departamente deja menționate au fost păstrate fără schimbări, având același număr de membri, aceleași funcții și salarii. Toți funcționarii au fost aleși și numiți în posturi pentru un termen de un an de S. Kușnikov, care, astfel își asuma, dreptul de a numi, a confirma și a destitui pe membrii Divanului.

Orientându-se perfect în situație, Kușnikov, la recomandarea lui Iordache Balș, a decis să încredințeze vistieria țării lui I. Roset-Roznovanu, care-și demonstrase docilitatea și devotamentul față de administrația rusă. Casieria răsurilor a fost unită cu vistieria. După cum menționa Zilot Românul, boierii din „*Comite*" (Întâiul Divan – A.A.) „*erau otcârmuitorii cu numele, iar în faptă vistiernicul cel mare și cu Prezidenții precum le croia așa se urma*"[14, p. 86].

Sub pretextul îmbunătățirii stării vistieriei, reducerilor cheltuielilor inutile și invocând împuternicirile primite de la țar, Kușnikov anulează următoarele dregătorii domnești: hatman, postelnic, stolnic, clucer, cămăraș, paharnic, comis, serdar, grămătic, portar, medelnicer, sluger, pitar, șătrar, clucer de arie, postelnic al doilea și al treilea, cupar, spătar al doilea, baș-ciohodar, cafegibaș și vornicul haremului, ordonând ca lefurile și veniturile lor provenite din aceste dregătorii să fie vărsate în vistierie.

Atare măsuri au provocat nemulțumirea boierilor. La Iași a fost alcătuită în mod clandestin o plângere, în numele tuturor boierilor Moldovei, care a fost strecurată pe ascuns exarhului și mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, probabil de teama persecuțiilor. Boierii îl învinuiau pe Iordache Roset-Roznovanu și pe nepotul acestuia, Matei Crupenschi, interpretul lui Kușnikov, că au uzurpat puterea și îi înlătură pe boieri de la conducerea țării, încălcându-le privilegiile. În concluzie, Kușnikov a pus sub controlul administrației ruse Divanul și vistieria Moldovei.

În 1810 în Moldova existau următoarele organe administrative: președintele Divanurilor Moldovei și Țării Românești, Întâiul Divan (Comitetul Divanului), Divanul judecătoresc, Departamentul al doilea (judecătoresc), Departamentul pricinilor străine, Departamentul afacerilor criminale, Vistieria, Hătmănia, Agia, Armășia, Isprăvnicia de curte, Ispravnicii ținuturilor, Sămeșia, Poliția de Iași și Focșani, comandanți militari în orașe și cetăți, Mitropolia, arhiepiscopul armenesc.

Ordinea publică în capitala Moldovei, Iași, era asigurată de Agie în frunte cu vel-aga, iar paza temnițelor – de armași, în frunte cu vel-armașul. Paza

și ordinea în Divan și la Curtea domnească era asigurată de Isprăvnicia de Curte în frunte cu vel-ispravnicul de curte.

A rămas neschimbată vechea împărțire administrativă. Moldova avea 25 de ținuturi și unități teritorial-administrative. La cele 21 ținuturi existente anterior – Suceava, Neamț, Roman, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Vaslui, Fălciu, Greceni, Codru, Hotărniceni, Orhei, Soroca, Herța, Dorohoi, Botoșani, Hârlău, Cârligătura, Iași – s-au mai adăugat trei ținuturi noi: Hotin, Tamarovo (Reni), Ismail și olaturile Tighina (Bender), Căușeni, Cetatea Albă, Chilia. Raiaua Hotinului a fost transformată în ținut, iar tătarii din Bugeac au fost strămutați în guberniile Ekaterinoslav și Herson. Ținuturile erau administrate de ispravnici, starosti sau pârcălabi, de regulă câte doi în flecare ținut, cu excepția ținuturilor Greceni, Codri, Hotârniceni, Tamarovo și Ismail, în care erau numai câte unu, pentru că erau mici. Ținuturile erau împărțite în ocoale, conduse de ocolași, subordonați ispravnicului. În fiecare ținut activa câte un funcționar numit sameș, subordonat vel-vistiernicului și ispravnicului. El deținea funcțiile de contabil, casier și adunător de impozite și biruri. Puterea ispravnicilor era despotică. După cum menționează A. Nakko, ispravnicii, acumulând toate funcțiile de conducere ale ținutului, erau concomitent administratori și judecători, polițiști și concesionari, încasatori de impozite, anchetatori și temniceri. Sub conducerea ispravnicilor se aflau căpitanii de târguri și de mazili, vechilii, ocolașii, starostii sătești și bătrânii.

Kușnikov a păstrat sistemul administrativ local, ordonând Divanului să nu numească în posturi și să nu schimbe nici un ispravnic fără știrea sa, obligându-l să-i prezinte câte două-trei candidaturi la flecare post de ispravnic, din care urma să aleagă sau să le respingă, cerând altele noi. Kușnikov nu schimba întotdeauna funcționarii după expirarea termenului de un an. Acei demnitari care demonstrau atașamentul față de administrația rusă erau lăsați în posturi și în anii următori. De asemenea favoare a beneficiat vistiernicul Iordache Roset-Roznovanu, care a fost menținut în postul de mare vistiernic până la sfârșitul războiului. Manolache Draghici afirmă că Roznovanu a condus vistieria și țara „*cu o putere întocmai ca de domn de se cutremura țara, unit fiind cu Milașevici*"[15, p. 75].

În condițiile ocupației militare, boierii erau nevoiți să accepte și să suporte toate schimbările introduse de către demnitarii ruși de teama periclitării poziției sociale sau a pierderii averii. Protestele boierilor nu dădeau niciun rezultat. Acei boieri care încercau să nu se supună sau promovau o politică contrară intereselor Rusiei erau eliberați din posturi și puși sub supraveghere polițienească, expulzați din capitale la moșiile lor sau chiar surghiuniți în Rusia. N. Kamenski i-a prevenit pe boierii divaniți că „*cel care nu se va supune ordinelor, ca un contravenient al ordinii și neexecutant al obligațiunilor sale, nu numai că va fi exclus din Divan, ci și pedepsit în conformitate cu întreaga împuternicire acordată mie de către majestatea și împăratul*"[16].

Deși senatorul fusese obligat de țar și de Prozorovski să respecte legile și obiceiurile pământului, acestea erau încălcate prin introducerea legislației ruse sub pretextul lipsei legislației autohtone [17]. Senatorul a stabilit controlul asupra întregului sistem impozitar, asupra dreptului de colectare a impozitelor și fostelor dări domnești, a taxelor vamale, a extragerii sării etc.

În Moldova, Hătmănia a fost păstrată, deoarece nu era o dregătorie pur domnească, ci o instituție veche cu alte funcții decât Hătmănia din Țara Românească. În Evul Mediu, hatmanul comanda oștirea Moldovei, cumulând și funcțiile de pârcălab și de portar al Sucevei. Pe parcursul secolelor, atribuțiile Hătmăniei au variat de la epocă la epocă, astfel ca, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, să fie reduse la paza hotarelor țării, cu ajutorul căpitanilor de margine și la îndeplinirea serviciului polițienesc de păstrare a ordinii publice în orașele Galați și Focșani și în unele mahalale ale orașului Iași. Hatmanul avea și atribuții judiciare, participa la procese alături de ceilalți judecători ai Divanului, dar și de protocol fiind obligat să participe la alaiuri cu toată breasla (taifaoa) sa. În luna martie 1812, având consimțământul lui Kutuzov, senatorul Krasno-Milașevici, a cerut Divanului Moldovei numirea a doi hatmani: unul, călăreț, care să răspundă de ținuturi, și celălalt cu reședința permanentă în Iași.

În concluzie, putem afirma cu certitudine că anii de ocupație rusă a Moldovei și Țării Românești, din punct de vedere al guvernării administrative, pot fi împărțiți în două etape: prima – noiembrie-decembrie 1806 – martie 1808, când țara a fost condusă de către domn și de către Divan și a doua – martie 1808, când țarul Alexandru I l-a numit pe senatorul S. Kușnikov în funcția de președinte al Divanurilor Moldovei și Țării Românești – 2 octombrie 1812, data evacuării armatei ruse.

Prima etapă se caracterizează prin unirea Principatelor sub conducerea domnului C. Ipsilanti, iar după plecarea acestuia din țară, sub auspiciile Divanurilor aflate temporar sub controlul formal al diplomatului rus L. S. Laşkariov, iar după căderea ultimului în dizgrație, numai de către Divanuri. În această etapă au fost păstrate vechile organe administrative și dregătoriile Moldovei, care au funcționat în conformitate cu legile și obiceiurile pământului, fără un control riguros din partea autorităților militare ruse. Acum sunt întreprinse primele tentative ale guvernanților ruși de a stabili controlul asupra activității administrației pământene. Aceste tendințe și-au aflat expresie în ignorarea, apoi în limitarea prerogativelor domnului Constantin Ipsilanti, prin numirea diplomatului rus L.S. Laşkariov, în mai 1807, ca „asistent" în Divanul de la Iași cu funcția de „mijlocitor" între armata rusă și Divanurile Principatelor. A urmat înlăturarea de la domnie, în august 1807, a domnului și crearea de către comandantul-șef al armatei ruse, după înlăturarea lui Laşkariov, a unui „comitet" al Divanului, care urma să guverneze Moldova până la venirea reprezentantului țarului Alexandru I.

Cea de-a două etapă se caracterizează prin instalarea în Țara Moldovei a unei administrații civile ruse, extrem de dure, în frunte cu senatorii S. Kuș-

nikov și V. Krasno-Milașevici, numiți de către țarul Alexandru I în funcția de președinți ai Divanurilor Principatelor, subordonați comandanților-șefi ai armatei ruse. În această etapă a fost stabilit controlul administratorilor și comandanților-șefi ai armatei ruse asupra administrației pământene. Prin reorganizări succesive au fost lichidate, din motive de „economie", unele dregătorii și organe administrative pământene, modificate unele atribuții ale dregătorilor. Au fost încălcate sau anulate unele legi și obiceiuri ale pământului, iar în unele cazuri au fost înlocuite cu legile rusești. Toate reorganizările administrative întreprinse de senatorii ruși au avut ca scop limitarea autonomiei Principatului Moldovei, începând cu autoritatea și prerogativele Divanului. Organele administrative pământene au fost puse sub controlul total al administrației ruse. Toate resursele economice și umane ale Țării Moldovei au fost mobilizate forțat în vederea aprovizionării trupelor ruse.

Potrivit împuternicirilor acordate de către țar, senatorii reprezentau instanța supremă juridică, administrativă și executivă, cu condiția respectării legilor și obiceiurilor pământului, a căror obligație de căpetenie era asigurarea aprovizionării permanente a trupelor ruse cu toate cele necesare în contul visteriilor Moldovei și Țării Românești.

Privite din perspectiva modernizării societății românești, reorganizările administrative întreprinse de către guvernanții ruși nu au europenizat viața internă din Principate. Rusia țaristă cu sistemul ei administrativ și legislativ de factură medievală tardivă, bazat de autocrație, nu putea impune Țării Moldovei și Țării Românești la acea epocă o alternativă de modernizare. În anii de ocupație țarul putea doar să tindă spre o uniformizare a sistemului administrativ și legislativ în principate, după modelul existent în propriul imperiu, în ideea pregătirii lor pentru a le anexa definitiv.

Aprovizionarea și deservirea armatei ruse de ocupație în anii 1806–1812. Încă până la declanșarea războiului, autoritățile țariste intenționau să aprovizioneze trupele ruse de ocupație în contul Moldovei și Țării Românești, unde au fost trimiși emisari pentru a cerceta situația și a crea rezerve de provizii și furaje. Mai apoi guvernul rus a condiționat menținerea domnilor Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti în scaunele domnești de acordul acestora de a aproviziona trupele ruse cu toate cele necesare în contul Principatelor. Alexandru Moruzi a refuzat colaborarea cu autoritățile ruse, iar Constantin Ipsilanti și-a asumat o asemenea obligație, fiind numit domn al ambelor Principate. Efectivele armatei ruse s-au majorat treptat de la 33 000 de ostași intrați în Moldova în anul 1806, până la 80 000 – în anul 1807, 140 124 soldați la 1 noiembrie 1808, fără contingentul ofițeresc, apoi până la 145 259 – la 1 august 1809, ca la începutul anului 1810 să atingă cifra de 180 000 de oameni [18, 8, p. 125, 186]. Cavaleria armatei ruse avea peste 60 mii de cai, iar convoiul militar ambulant avea circa 12 mii de boi [19]. Pentru aprovizionarea ostașilor și hrana vitelor erau necesare mari cantități de provizii

(pâine, făină, miei, pesmeți, carne, crupe, sare) și furaje – orz, ovăz, fân și păşune.

Dacă inițial autoritățile ruse intenționau să plătească aprovizionarea, foarte curând au renunțat la această intenție, procedându-se la impunerea rechizițiilor jefuitoare gratuite. Autoritățile militare ruse au stabilit fiecărui principat cote anuale de predare a proviziilor, furajerelor. Pe parcursul celor șase ani de război, Moldova a livrat trupelor ruse în mod gratuit 737 496 sferturi de pâine, care echivalau cu circa 5 715 594 puduri și costau 9 810 723 lei [8, pp. 157-158]. Cantitatea de pâine livrată de Țara Românească era și mai mare, alcătuind 973 272 sferturi, echivalentul a 7 542 858 puduri. O parte din această pâine a fost livrată în natură, iar cealaltă parte a fost procurată pe bani adunați din impozitele bănești extraordinare impuse locuitorilor.

Obligați la corvezi și alte lucrări legate de deservirea armatei ruse, țăranii erau luați de la muncile agricole. În consecință, se micșora suprafața de pământ însămânțată, se micșora recolta și cantitatea de pâine în țară. Seceta din toamna anului 1809, suprafețe mici de pământ însămânțate și rechiziția din anul 1809 au provocat epuizarea tuturor rezervelor de pâine. Seceta a continuat și în primăvara anului 1810. Generalul rus Snazin raporta, la 22 mai 1810, șefilor săi: „*De la Movilău și până la Iași nu este semănat nici un grăunte, rușii au mâncat toate grăunțele locuitorilor, luând și o mulțime de boi pentru transport*"[20, p. 28]. În iarna anilor 1810-1811, în Moldova s-a declanșat foametea. Sliți de foamete, unii dintre locuitori erau gata „*să-și vândă copiii*"[21, p. 478]. Țăranii mâncau coajă de copac, viță de vie și tescovină măcinată, iar la hotarele Moldovei de la Nistru stăteau oprite 100 000 sferturi de făină, 12 500 sferturi de crupe și 55 000 sferturi de orz și ovăz, procurate în guberniile ruse limitrofe pe banii vistieriei Moldovei, dar autoritățile țariste de la Petersburg au interzis aducerea pâinii în Moldova. Iarna anului 1810-1811 fiind extrem de grea, s-a păstrat în memorie sub denumirea de *„iarna lui Kamenski"*[8, p. 149], care era numele comandantului-șef al armatei ruse.

Armata rusă a utilizat și mari cantități de sare procurată la prețuri mici [8, pp. 160-162]. Pentru hrana boilor din convoiul militar și a cailor din cavaleria armatei Principatele au pregătit și furnizat în mod gratuit enorme cantități de fân. În cei șase ani de război, Moldova a livrat armatei ruse 31 674 920 puduri de fân, al cărui cost alcătuia 15 837 460 lei [8, p. 178]. La pregătirea fânului era scos un mare număr de oameni, cifra cărora în anul 1808 în Moldova s-a ridicat la 80 000 de lucrători [22], fiind sustrași de la lucrările agricole. Mari cantități de fân rămâneau din an în an neutilizate, iar atitudinea militarilor era risipitoare și batjocoritoare față de munca țăranilor [23]. Comandantul-șef al armatei ruse, amiralul P. V. Ciceagov a încercat să stoarcă bani de la locuitorii principatelor și pentru furajul din iarna anului 1812-1813, când armata rusă trebuia să fie evacuată. Încercarea amiralului a eșuat [8, pp. 170-173]. Mari cantități de fân au fost luate de la locuitori abuziv fără a fi plătit.

O armată atât de numeroasă a avut nevoie pe parcursul războiului de mijloace de transport și comunicații, de materiale de construcție și forță de muncă. Convoiul militar al armatei dispunea la 2 ianuarie 1807, de 11 541 boi și 5 068 furgoane, fiind deservit de 3 464 oameni (ofițeri, ostași, pahonți). Acest număr de boi și furgoane nu era îndestulător pentru a deservi armata rusă, iar numărul boilor s-a micșorat la începutul primăverii anului 1808 până la 8 593. Afară de aceasta, operațiunea de forțare a Dunării și desfășurarea operațiunilor militare pe malul drept al acestui râu necesita un număr și mai mare de mijloace de transport. În ianuarie 1809, la cererea comandantului-șef al armatei ruse, au fost luați de la locuitorii Principatelor 12 000 de boi și 1 000 de furgoane a câte trei perechi de boi, juguri și funii, cu promisiunea de a restitui țăranilor boii, iar pentru cei care vor fi lipsă casieria armatei să plătească câte 30 lei pentru fiecare bou (de 2,5 ori mai puțin decât costul real) și câte 40 de lei pentru fiecare furgon [24]. Costul celor 6 000 de boi, 500 de furgoane cu juguri și funii furnizați de Moldova alcătuia 585 500 lei. Comandantul armatei a promis să plătească numai 200 000 lei (180 000 pentru boi și 20 000 lei pentru furgoane). Boii nu au fost restituiți și nici plătiți și numai furgoanele au fost plătite parțial [8, pp. 180-184]. Pe parcursul războiului, Moldova a furnizat armatei ruse în mod gratuit 18 873 boi (din care 10 000 au pierit în timpul corvezilor), care costau 1 509 840 lei, și 1 000 de furgoane, plătite parțial și la un preț înjumătățit [8, pp. 185-186]. Trebuie să menționăm însă că, oricât s-ar fi străduit administrația militară să întărească convoiul ambulant, acesta putea transporta doar o parte infimă din enormele cantități de provizii, furaje, muniții, bolnavi, materiale de construcție și alte poveri ale trupelor. Numai pentru transportarea pâinii (făină, crupe orz, ovăz) erau necesare peste 244 395 de care.

Dar Principatele mai erau impuse să furnizeze lemne pentru încălzirea clădirilor și pregătirea bucatelor. Moldova a furnizat circa 180 000 stânjeni cubi de lemne, costul cărora se cifra la 3 600 000 lei, iar pentru transportare erau necesare 1 800 000 de care. Moldova a mai furnizat armatei 31 674 920 puduri de fân, pentru transportarea căruia erau necesare circa 635 000 de care. Administrația rusă a plătit la prețuri derizorii numai transportarea unor poveri, îndeosebi a proviziilor.

Principatele au asigurat armata cu mijloace de comunicații, punându-i la dispoziție menzilurile (stațiunile poștale), menținând în stare bună și reparând drumurile, podurile, vadurile, bacurile de transport peste râuri, furnizând materiale de construcție pentru fortificarea cetăților, construirea unui mare număr de magazii și depozite pentru provizii și furaje, grajduri, șoproane, bordeie, spitale, cuptoare pentru coacerea pâinii, construirea flotei fluviale de la Dunăre, și toate acestea au fost realizate în mod gratuit. În Moldova au fost construite 4 200 de stânjeni de magazii, costul cărora se cifra la 294 000 lei [25]. Abuzurile militarilor ruși în menziluri atingeau cote inimaginabile. Nu erau achitate plățile potrivit contractelor cu arendașii menzilurilor, erau luați mai mulți

cai decât numărul prevăzut, caii fiind istoviți, slujitorii menzilurilor bătuți și maltratați, funcționarea stațiunilor poștale fiind totalmente dezorganizată, iar măsurile luate de autoritățile militare ruse pentru a restabili ordinea rămâneau fără nici un efect. Pe tot parcursul războiului, principatele au asigurat armata cu forță de muncă, fiind dați cărăuși, cosași, tăietori de pădure, meșteri, pahonți, salahori cu instrumente de muncă. Majoritatea livrărilor și a muncilor prestate, cu unele excepții, erau gratuite.

Intrarea armatei ruse în Moldova și Țara Românească a cauzat introducerea unui impozit nou denumit „*porția de carne și vin*". Rația alimentară stabilită prevedea ca fiecare ostaș rus necombatant să primească pe săptămână câte jumătate de pfund rusesc de carne și câte un pahar (cearka) de rachiu, iar ostașii combatanți primeau câte 1,5 pfunzi de carne și 3 pahare de votcă. Inițial, Divanurile Moldovei și Țării Românești au fost obligate să furnizeze armatei câte 500 de junci anual, dar începând cu 1 ianuarie 1808, A. Prozorovski a cerut introducerea unui nou impozit în mărime de 8 parale pe săptămână pentru fiecare ostaș, suma anuală atingând cifra de 354 242 lei luați de la fiecare principat [26] pentru porția de carne și vin. Banii erau adunați de la locuitori și plătiți de către Divan în cote lunare. Către 2 octombrie 1812, când armata rusă a fost evacuată, Moldova a plătit 2 154 029 lei pentru porția de carne și vin [8, p. 255]. Țara Românească a plătit 1 730 293 lei.

Pentru a atenua criza financiară din Rusia, guvernanții de la Petersburg au încercat să stoarcă un împrumut în sumă de 12 960 000 lei de la Moldova și Țara Românească, dar sărăcia cumplită a locuitorilor a dejucat acest plan [8, p. 260]. În schimb operațiunea de schimb a asignatelor (bani hârtie) pe bani de aur și argint s-a încununat cu succes, din Principate fiind scoase mari sume băneşti în monedă de aur și argint [8, p. 261].

În anii războiului, situația financiară a Moldovei s-a înrăutățit mult, deoarece banii adunați în vistierie din impozite erau utilizați pentru întreținerea armatei ruse. Astfel, în perioada 1807-1812, din veniturile Țării Moldovei, care însumau 17 123 037 lei, pentru aprovizionarea și deservirea trupelor ruse au fost folosiți 15 894 973 lei, ceea ce alcătuia 92,8% din toate veniturile [8, p. 267]. Începând cu anul 1810, când guvernul rus a declarat Moldova și Țara Românească anexate la Rusia, veniturile acestora au fost incluse în componența finanțelor Rusiei. La plecarea trupelor ruse din Moldova, la 2 octombrie 1812, din vistieria țării au fost luate toate lichidițăile, vistieria rămânând goală, Moldova mai având de plătit Rusiei o „datorie" în sumă de 12 098 lei – veniturile vamale pentru luna septembrie 1812 [8, p. 266].

Banii erau adunați în vistierie din impozite: goștina, dijma, vădrărit, ocne, vama, cvita, dajdie de la țiganii domnești etc., care, la cererea administrației ruse, erau mereu majorate, fiind stabilite și impozite băneşti extraordinare de la caz la caz. Moldova a suferit mari pierderi financiare din cauza interzicerii comerțului cu Poarta Otomană și limitării negoțului cu posesiunile austriece. Era interzis exportul pâinii, bovinelor și cailor, con-

siderate mărfuri strategice, necesare aprovizionării armatei ruse cu provizii, carne, animale de tracțiune și pentru remonta cavaleriei. Alte pierderi proveneau din vinderea unor mari cantități de mărfuri armatei ruse la prețuri mici. Mari prejudicii sufereau exportatorii de vite, sare și cereale [8, pp. 280-283, 291-293]. Negustorii locali aveau pagube și din cauza concurenței mărfurilor importate în principate de către negustorii ruși, fără plata taxelor vamale, ceea ce provoca scăderea prețurilor la mărfurile locale [27].

Mari pierderi sufereau negustorii care practicau comerțul cu Rusia, îndeosebi exportatorii de sare, din cauza închiderii punctelor vamale de la Nistru, cu excepția celui de la Dubăsari, inconvenabil pentru export și din cauza rezilierii în mod unilateral de către partea rusă a unui contract care prevedea exportul în guberniile ruse a unui milion de puduri de sare (13 333 000 ocale) [28], iar vistieria Moldovei a pierdut o sumă de 64 250 lei [29]. Alte pierderi proveneau din majorarea taxelor vamale la mărfurile exportate din Moldova în Rusia. Inegalitatea comerțului dintre Moldova și Rusia era cauzată și de scutirea de plata taxelor vamale importate din Rusia în Moldova pentru armata rusă.

Trupele ruse care au ocupat Moldova și Țara Românească în anii 1806-1812 au pricinuit mari prejudicii materiale, fizice și morale locuitorilor. Militarii ruși au comis nenumărate abuzuri, jafuri și crime ca într-un veritabil *no man's land*. Măsurile întreprinse de administrația rusă din Principate pentru a stăvili acest proces îngrozitor nu dădeau rezultatele scontate. Deși informate cu privire la comportamentul dezonorant al armatei, administrația rusă și comandamentul armatei nu au luat în mod intenționat măsuri eficiente pentru disciplinarea trupelor, ci s-au mărginit la emitere de „ordine" a căror neexecutare se generalizase. Atitudinea duplicitară a administrației ruse contribuia la înmulțirea jafurilor, iar în multe cazuri principalii vinovați erau chiar șefii administrației ruse, generalii și comandanții-șefi ai armatei. Informațiile furnizate de un enorm număr de documente spulberă mitul creat de istoriografia rusă și, îndeosebi de cea sovietică, privind atitudinea umană a militarilor, *„binefacerile"* administrației ruse față de locuitorii Principatelor și despre „înflorirea prieteniei" de veacuri dintre poporul rus și locuitorii Moldovei [8, pp. 308-336].

Majorarea impozitelor și introducerea unor noi impozite extraordinare (rechiziții, dări, prestații), ca și abuzurile, jafurile și crimele comise de militarii ruși provocau, în mod firesc, nemulțumirea și opoziția locuitorilor Moldovei și Țării Românești față de regimul de ocupație, opoziția manifestându-se în diverse forme de protest și riposte din partea celor împilați. Cele mai răspândite forme de protest erau jalbele individuale sau colective, înmânate ispravnicilor, reprezentanților clerului, Divanurilor, iar în caz de forță majoră, mai ales pentru crimă – comandanților-șefi ai armatei, președinților Divanurilor Principatelor, exarhului și mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; fuga locuitorilor din sate, fie pe moșiile boierești din alte sate, fie dintr-un principat în altul, fie peste hota-

rele ţării, fie ascunzându-se în păduri şi munţi; părăsirea locului de muncă de către cărăuşi, salahori, meşteri, pahonţi etc. dezicerea locuitorilor de supuşenia ţării şi adoptarea statutului de sudit, intrând sub protecţia consulilor marilor puteri europene, fiind scutiţi de impozite, dări şi prestaţii; trecerea contribuabililor în categoriile privilegiate, scutite de impozite şi dări. Birnicii treceau în categoria scutelnicilor, poslușnicilor, slujitorilor care, fiind scutiţi de unele impozite şi dări în folosul statului, îndeplineau diverse munci în folosul boierilor, se ascundeau printre coloniştii transdanubieni, care erau încurajaţi să vină în principate momiţi de promisiunea scutirii de impozite şi dări. Multiple au fost cazurile când locuitorii refuzau să-i încartiruiască în propriile case pe militari, devastând unele părţi ale caselor. Concomitent cu opoziţia deschisă, dar paşnică împotriva regimului de ocupaţie, au fost şi destule cazuri când populaţia opunea rezistenţă fizică, ripostând împilatorilor.

Geneza problemei Basarabiei. Ocupând teritoriul Moldovei dintre Nistru şi Prut în 1812, Rusia l-a supranumit Basarabia, extinzând asupra întregului teritoriu anexat denumirea istorică a teritoriului Moldovei de la sud-est, mai precis de la gurile Dunării. Termenul geografic Basarabia îşi are propria geneză. Iniţial, cu numele Basarabia era numită de către poloni Ţara Românească, pentru a o deosebi de Moldova, pe care ei o numeau Valahia (adică tot Ţara Românească). Sub influenţa polonezilor, acest termen apare şi într-un şir de documente moldoveneşti [30, pp. 9-10]. Noţiunea Basarabia reapare mai târziu, în secolul al XV-lea, în legătură cu stăpânirea oraşului şi circumscripţiei Chilia de către Ţara Românească. Denumirea Ţării Româneşti – Basarabia a fost răspândită şi asupra oraşului şi circumscripţiei Chilia, un teritoriu nu prea mare de la Gurile Dunării. În anul 1484, Turcia cucereşte cetăţile Moldovei Chilia şi Cetatea Albă. Au fost delimitate hotarele acestor raiale, un teritoriu nu prea mare în jurul Cetăţii Albe, iar cele ale raialei Chilia au fost stabilite la nord de Valul lui Traian de Jos. Teritoriul dintre aceste raiale de-a lungul mării continua să aparţină Moldovei. Românii autohtoni nu doreau să utilizeze numirile turanice ale acestor raiale anexate de Poartă şi foloseau denumirile vechi Tighina, Cetatea Albă ş.a. Tot localnicii au utilizat de la sine denumirea Ţării Româneşti, adică Basarabia şi pentru Sangeacul Cetatea Albă, denumire care iniţial aparţinea numai oraşului şi circumscripţiei Chilia [30, p. 11]. Drept argument ne serveşte harta lui Reihersdorffer din anul 1541, pe care denumirea Basarabia e plasată în exclusivitate la gurile Dunării, unde stăpânise domnul Ţării Româneşti – Mircea cel Bătrân. Însă, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea acest termen se extinde şi la gura Nistrului. Călătorul Botero menţionează că o parte a Moldovei se numeşte Basarabia – „*pe Marea Neagră unde e Cetatea Albă*”. Cronicarul polon Şarniţki defineşte Basarabia drept „ţara aşezată pe malul Mării Negre, între guri”, adică între gurile Dunării şi Nistrului [31, pp. 185-197].

Treptat însă hotarele raialelor care purtau denumirea Basarabia au fost

ba lărgite, ba puțin micșorate, încât abia la începutul sec. al XVII-lea, odată cu așezarea în sud-estul Moldovei a tătarilor, apare denumirea Bugeac, concomitent supranumit și Basarabia, a cărui hotare coincideau la nord cu Valul lui Traian de Sus, iar la apus – pe cursul râului Ialpug"[30, pp. 11-12].

Turcii nici nu prea utilizau termenul Basarabia pentru a defini din punct de vedere geografic sau teritorial-administrativ acest teritoriu. Moldova nu s-a împăcat cu pierderea acestui teritoriu. La sfârșitul anului 1769 a fost trimisă la Petersburg o delegație din partea boierilor moldoveni, care a înmânat țarinei Ecaterina a II-a un memoriu, în care în numele „întregii societăți" se solicita întregirea teritoriului țarii, ca „*acele locuri din Nistru până la Dunăre, iarăși ne rugăm locurile cele ce au fost din vechi a Moldovei, să nu rămână cu deosebită stăpânire, ci iarăși către Cnejia Moldovei să fie împreunate după hotarul vechi*"[32, p. 207]. Acesta era teritoriul care se numea adesea și Basarabia.

Diplomația rusă, pentru a realiza scopurile expansioniste ale țarismului a încercat să utilizeze și noțiunea geografică Basarabia, ceea ce putem constata din art. 16 din Tratatul de pace de la Küciuk – Kainargi din 21 iulie 1774, care conținea următoarea clauză: „*Imperiul Rusiei restituie Sublimei Porți întreaga Basarabie cu Akkerman (Cetatea Albă, Chilia, Ismail și cu târgurile și satele și tot ceea ce cuprinde această provincie...*". Și în continuare: „*Tot așa Imperiul Rusiei restituie Sublimei Porți cele două principate Valahia și Moldova...*"[33, p. 229] . Astfel constatăm că diplomația rusă pentru prima dată include într-un act internațional așa-zisa „*provincie a Basarabiei*", separată de Moldova și Țara Românească. Cauza rezidă în politica promovată de Rusia în problema orientală. Termenii în care a fost redactat articolul 16 trebuia „*să conțină germenii care să-i netezească în timp calea care ducea spre strâmtori, nucleul forte al întregului edificiu al politicii orientale a Rusiei*"[2, p. 697]. De aici și tendința Rusiei de a face o distincție între Basarabia și Moldova, deși se știa și se recunoștea că acest teritoriu ocupat de turci era parte componentă a Moldovei. Deci, în viziunea diplomației ruse, această zonă trebuia să capete statut de zonă neutră, separată, tocmai pentru ca statutul juridic al acesteia să poată fi negociat separat în funcție de circumstanțe. În viitoarele confruntări diplomatice, Rusia, în cazul nereușitei de a anexa Principatele Moldova și Țara Românească, în anumite circumstanțe nefavorabile s-ar fi mulțumit să obțină de la Poarta Otomană măcar această fâșie de pământ situată de-a lungul Mării Negre, de la Nistru și până la gurile Dunării, ca să le stăpânească, deschizându-și mai larg calea spre strâmtori, ocolind Moldova și Țara Românească. Stăpânirea Crimeei era neîndestulătoare pentru Rusia, deoarece deschidea numai calea maritimă spre strâmtori, cale destul de anevoioasă, în timp ce calea terestră, care ducea spre Constantinopol, era mai lesnicioasă și mai sigură, aducând și câștig de noi teritorii.

După Küciuk-Kainargi, Basarabia va figura în multe proiecte rusești de rezolvare a problemei orientale, deziderat ce trebuia, în opinia diplomației

ruse, mereu reconfirmat. Basarabia a figurat în planul de campanie a feldmareşalului P. A. Rumeanţev, aprobat de Ecaterina a II-a în războiul ruso-turc din anii 1787-1791, apoi printre condiţiile prealabile înaintate de ruşi pentru semnarea păcii cu turcii [2, pp. 698-699], fiind iarăşi menţionată în tratatul de la Iaşi, din 29 decembrie 1791/9 ianuarie 1792, în articolul 4 al căruia citim: „*...maiestatea sa imperială restituie Sublimei Porţi Basarabia cucerită de armatele ruseşti cu oraşele fortificate Bender, Akkerman, Chilia şi Ismail ca şi târgurile şi satele cuprinse în această provincie*". Urmează apoi menţionarea Moldovei: „În afară de aceasta, maiestatea sa imperială restituie provincia Moldova, cu oraşele şi satele şi tot ce cuprinde ea"[34, p. 288]. Constatăm o separare şi mai clară a Basarabiei anume de Moldova, iar în componenţa Basarabiei este inclus şi oraşul Bender cu tot cu cetate. În acordul austro-rus din 3 ianuarie 1795 privitor la cea de a treia împărţire a Poloniei, Basarabia era menţionată separat. Potrivit acordului, împăratul rus dorea să desprindă Moldova, Ţara Românească şi Basarabia de Imperiul Otoman şi unirea lor într-un stat independent [2, p. 699]. Şi proiectul „*planului balcanic*" întocmit în anul 1806 de A. Czartoryski şi „tinerii prieteni", inclusiv V.P.Kociubei, prevedea încorporarea la Rusia a Moldovei, Ţării Româneşti şi a Basarabiei [1, p. 46]. O nouă încercare de a obţine Basarabia a fost făcută de către diplomaţia rusă la tratativele ruso-franceze din lunile septembrie-noiembrie 1807, când ambasadorul rus la Paris contele P. A. Tolstoi a primit instrucţiuni de la Petersburg ca în cazul împotrivirii lui Napoleon incorporării Moldovei şi Ţării Româneşti la Rusia şi stabilirii hotarului Imperiului Rus pe Dunăre, ambasadorul să insiste să obţină incorporarea măcar a Basarabiei cu cetăţile Tighina (Bender) Akkerman (Cetatea Albă), Chilia, Ismail şi Hotinul [1, p. 83].

În principiu, autorităţile ţariste recunoşteau că această porţiune de teritoriu numită Basarabia aparţine Moldovei. În instrucţiunile trimise ambasadorului rus la Paris P.A.Tolstoi în noiembrie 1807, din ordinul ţarului, ministrul de externe al Rusiei P.A.Rumeanţev afirma că Rusia este gata să semneze pacea cu Turcia, dacă ultima cedează nu numai Moldova şi Ţara Românească, ci şi „*această îngustă margine de ţară, care nealcătuind o provincie, se numeşte Basarabia*"[2, p. 702]. Acelaşi P. Rumeanţev, într-o notă de la 12 martie 1808, afirma că, potrivit tratatului de la Tilsit, trebuiau cedate Rusiei Moldova şi Ţara Românească, dându-i acestui imperiu (Rusia – A.A.) ca limită Dunărea, ce cuprinde şi Basarabia, care, de fapt „*este o fâşie la marginea mării şi care în mod obişnuit se consideră ca aparţinând Moldovei"* [2, p. 703], demonstrând astfel falsitatea tezei că Basarabia ar fi o provincie separată. Chiar şi la tratativele de pace de la Giurgiu, începute la 19 octombrie/1 noiembrie 1811, delegaţia Rusiei a recunoscut Basarabia ca parte integrantă a Moldovei, cerând la una din şedinţe ca „Ţara Moldovei precum şi întreg Bugeacul, care se numeşte „Basarabia" (*Serabya) şi care se află înlăuntrul Moldovei" să fie anexate la Rusia*" [3, p. 293].

Cu toate acestea, diplomaţia rusă insista mereu la menţionarea Basarabiei ca provincie separată de Moldova. Într-un proiect al unei convenţii din 15 ianuarie 1808, trimis ambasadorului rus la Paris P. A. Tolstoi, ambasadorul trebuie să obţină consimţământul Franţei ca Rusia să ocupe „*provincia Basarabiei*"[2, pp. 702-703]. În instrucţiunile trimise comandantului-şef al armatei ruse, feldmareşalului A. Prozorovski, erau menţionate condiţiile de începere a tratativelor de pace cu Turcia, printre care figura şi încorporarea „Basarabiei"[2, p. 703], iar feldmareşalul a alcătuit şi un proiect de reorganizare administrativă a Moldovei şi Ţării Româneşti, împărţindule în patru provincii: Basarabia, Moldova, Valahia Mare şi Valahia Mică [1, p. 102]. Asemenea instrucţiuni au fost trimise şi comandanţilor-şefi ai armatei ruse N. Kamenski, la 7/19 februarie 1810 [1, p. 103], şi generalului M.Kutuzov, la 30 septembrie/12 octombrie 1811, să înceapă tratativele de pace cu turcii numai dacă Poarta acceptă încorporarea Principatelor şi a Basarabiei la Rusia [1, p. 116].

Numai constrâns de pericolul invaziei lui Napoleon în Rusia, ţarul rus Alexandru I a fost nevoit să se dezică treptat de graniţa pe Dunăre, apoi de a anexa întreaga Moldovă, de a obţine hotarul pe râul Siret, ca până la urmă să accepte hotarul pe râul Prut. Semnând Tratatul de pace de la Bucureşti, din 16/28 mai 1812, Rusia a reuşit să obţină acea fâşie de teritoriu numit Basarabia împreună cu întreg teritoriul Moldovei dintre râurile Prut şi Nistru, obţinând concomitent şi ieşire la Dunăre, extinzând denumirea Basarabia asupra întreg teritoriului anexat, astfel fiind pus începutul unei probleme internaţionale extrem de spinoase exploatată mai întâi de Rusia ţaristă, apoi de Uniunea Sovietică.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

1. Jarcuţchi, Vl. Mischevca, *Pacea de la Bucureşti*, Chişinău, 1992.

2. *Istoria Românilor*, vol. VI, Bucureşti, 2002, p. 624.

3. *Documente turceşti privind istoria României*, vol. III, 1791-1812 /întocmite de Mustafa A. Mehmet.

4a. А. Петров, Война России с Турцией 1806-1812 гг., т. 1, Санкт-Петербург, 1885.

4b. А. Петров, Война России с Турцией 1806-1812 гг., т. 2, Санкт-Петербург, 1885.

4c. А. Петров, Война России с Турцией 1806-1812 гг., т. 3, Санкт-Петербург, 1885.

5a. Внешняя политика России *XIX* и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая. 1801-1815, т. III.

5b. Внешняя политика России *XIX* и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая. 1815-1830, т. IV.

6. В. Г. Сироткин, Дуэль двух дипломатий, М., 1966.

7. Л. А. Кассо, Россия на Дунае и образование Бессарабской области, М., 1913.

8. Agachi A. Ţara Moldovei şi Ţara Românească sub ocupaţia militară rusă (1806-1812), Chişinău, 2008.

9. D. Eclesiarhul. *Hronograf, 1764-1815*, București, 1987.

10. Armand Gosu, *Preliminările anexării Basarabiei de către Rusia (1806-1812)*, în: „Revista istorică", serie nouă, t. 3, nr. 1-2, 1992.

11. Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupația rusească de la 1806-1812*, București, 1909, fasc. I.

12. *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (în continuare – ANRM), F. 1, inv. 1, d. 1245, f. 20, 20v.

13. *ANRM*, F. 1, inv. 1, d. 7, f. 135.

14. Zilot Românul, Înainte de Tudor Vladimirescu. O cronică inedită a Țării Românești dintre 1800-1821, București, 1884.

15. M. Draghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*, Iași, 1857, vol. II.

16. *ANRM*, F. 1, inv. 1, d. 2176, f. 31-31v.

17. *ANRM*, d. 9, f. 153, 153v.

18. *ANRM*, F. 1, inv. 1. d. 489, f. 6; d. 1245, f. 120; A. Agachi, op. cit., p. 125, 186.

19. *ANRM*, F. 1, inv. 1, d. 489, f. 60.

20. Н. Дубровин, Письма главнейших деятелей в царствовании императора Александра *I*, С.-Петербург, 1883.

21. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, București, 1896, vol. IX.

22. ANRM, F.1, inv. 1, d. 7, f. 395v -396.

23. Ibidem, d. 333, f. 2.

24. *ANRM*, F. 1, inv. 1, d. 1324, f. 58, 463.

25. *ANRM*, F. 1, inv. 1, d. 1210, f. 30v.

26. *ANRM*, d. 65, p. 164.

27. *ANRM*, F. 1, inv. 1, d. 7, f. 586; d. 12, f. 96.

28. *ANRM*, d. 1131, f. 58-59; d. 2283, f. 86v.

29. *ANRM*, d. 2283, f. 88v.

30. Ion Chirtoagă, *Evoluția semnificației teritoriale ale noțiunii Basarabi*a, în: „Revista de Istorie a Moldovei", nr. 2, 1994.

31. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe. Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968.

32. *Arhiva românească*, ed. a II-a, Iași, 1860.

33. *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*, București, 1971, p. 229.

34. *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387-1858. Tratate*, Chișinău, 1992.

MILITARI BASARABENI PARTICIPANȚI LA RĂZBOIUL RUSO-JAPONEZ (1904–1905). CAZUL LUI ARHIP MEȘTEȘUG

Sergiu BACALOV[1]

BESSARABIAN PARTICIPANTS IN THE RUSSO-JAPANESE WAR (1904–1905). THE CASE OF ARHIP MEȘTEȘUG

The article examines several documents related to Arhip Meșteșug, a Bessarabian participant of the Russo-Japanese War (1904–1905), a native of the village Antonovca, district of Ackerman.

La începutul sec. XX, Imperiul Rus a fost marcat de războiul cu Japonia (27 ianuarie/9 februarie 1904 – 23 august/5 septembrie 1905) [1]. La acest război au participat mulți moldoveni. Problematica participării basarabenilor la războiul ruso-japonez a fost puțin cercetată. Una din cauzele dezinteresului istoriografiei față de acest segment ține de faptul că basarabenii, ofițeri și soldați, n-au participat la război în componența unor unități militare alcătuite după principiul etnic (moldovenești) sau teritorial (basarabene), dar au fost încadrați în diferite formațiuni militare, începând cu infanteria și terminând cu flota [2]. Soluționarea problemei ține de efectuarea studiilor de caz. Însă metoda respectivă este dificil de aplicat, având în vedere că materialele documentare sunt dispersate în diferite fonduri. În continuare, prezentăm câteva documente noi, care reflectă anumite pagini din activitatea unui basarabean, în timpul și după războiul ruso-japonez. Ne referim la Arhip Gheorghevici Meșteșug, un locuitor al satului Antonovca, ținutul Akkerman (acum satul Antonești, raionul Ștefan-Vodă).

Documentele publicate în anexă oglindesc tangențial problema participării lui Arhip Meșteșug la războiul ruso-japonez, deoarece, în mod direct, ele se referă la chestiunea scutirii acestuia de plata unor datorii pentru arenda pământului. Totuși documentele respective prezintă pentru istoria militară un interes major, deoarece profilează o altă dimensiune a războiului: unii basarabeni au încercat să beneficieze de pe seama participării lor la război, prin obținerea unor privilegii, înlesniri sau scutiri fiscale. Astfel, evidențierea cazului lui Arhip Meșteșug contribuie la restabilirea tabloului general referitor la amprenta lăsată de războiul ruso-japonez asupra societății basarabene la începutul sec. XX.

Atitudinea moldovenilor din regiunea Nistrului de Jos față de războiul ruso-japonez, precum și impresiile ostașilor basarabeni despre militarii japonezi, au fost înregistrate, în anul 1905, de către istoricul Nicolae Iorga.

[1] *Sergiu BACALOV, doctor în istorie, Centrul de Cultură și Istorie Militară.*

În timpul călătoriei, de la Bender spre Căușani, Nicolae Iorga a avut o discuție interesantă cu birjarul său, un moldovean localnic. Prezentăm în întregime fragmentul respectiv, deoarece exprimă viziunea maselor din Basarabia față de războiul cu Japonia:

„– Merg mulți la război?
– Merg.
– Și nu se tem?

Băiatul stă de se uită lung la mine, ca la un om ciudat, care nu știe ce spune, apoi, scurt:

– Nici ca cum!
– Și ce spun cei ce se întorc acasă?
– Ce să spuie? Doar nu e mai mult decât că stau unul cătră altul. Și vuiește tare. Și numai uite că a picat jos.
– Răi iapanții (japonezii)... Strașnici oameni!
– Nu-s răi; tocmai ca noi. Dar – iuți!" [3].

* * *

Arhip Gheorghevici Meșteșug a fost rechemat din rezervă, ca ostaș sau gradat (нижний чин), și încorporat în regimentul 60 de infanterie Zamoski, aflat în componența diviziei a 15-a de infanterie a corpului 8 de armată, din cadrul armatei a II-a Manciuriană (condusă de generalul A.V. Kaulbars), care s-a remarcat în timpul luptelor de la Sandepu și Mukden[2]. Sub Mukden, în timpul luptelor cu japonezii (17/19 februarie – 10 martie 1905), Arhip Meșteșug a fost rănit și contuzionat, fiind lăsat la vatră pe un an de zile, pentru vindecare. Probabil, el a fost rănit la 20 februarie, când regimentul 60 de infanterie Zamoski a respins un atac al inamicului lângă satul Madyapu, sau în noaprea de la 23 spre 24 februarie, când a rezistat la 8 atacuri ale japonezilor [4].

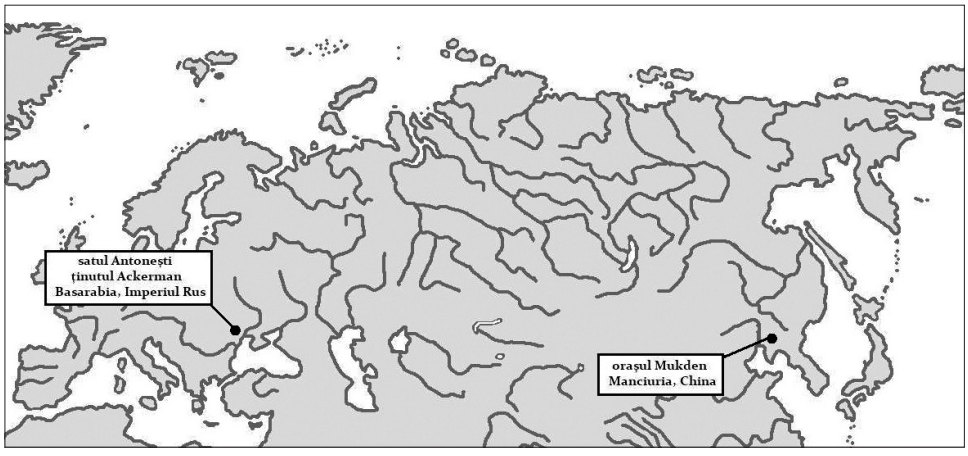

[2] *Denumirea veche, manciuriană a orașului Shenyang, provincia Liaoning, în nord-estul Chinei.*

În septembrie 1905, Arhip Meşteşug a solicitat guvernatorului Basarabiei să fie scutit de plata unei datorii, în sumă de 91 ruble, pentru arenda pământului din cuprisul moşiei Purcari-Antonovca. Arhip Meşteşug şi-a motivat cererea prin aceea că anul 1904 a fost unul neroditor, iar în cel următor roada a fost joasă, iar el nu s-a aflat în sat, ci la războiul cu Japonia. Fiind rănit şi contuzionat la război, el declara că nu poate lucra în toată puterea, ca să obţină resursele necesare pentru a-şi achita datoria.

La 22 septembrie 1905, Cancelaria Guvernatorului Basarabiei a expediat solicitarea lui Arhip Meşteşug, spre examinare, Administraţiei domeniilor din Basarabia ale mănăstirilor din străinătate. Iar aceasta din urmă, la 26 noiembrie 1905, a încredinţat-o, pentru examinare în teritoriu, lui I. Usatov, responsabilul de perceperea veniturilor sectorului 1, care includea şi moşia Purcari-Antonovca.

La 11 decembrie1905, I. Usatov a comunicat Administraţiei domeniilor din Basarabia ale mănăstirilor din străinătate, consideraţiile sale în privinţa cazului lui Arhip Meşteşug. În raport, I. Usatov şi-a informat superiorii despre faptul că, la începutul lunii septembrie 1905, în timpul unei inspecţii în circumscripţia subordonată, a vizitat şi moşia Purcari-Antonovca. Anume atunci Arhip Meşteşug i-a declarat lui Usatov că el nu este obligat să plătească datoriile restante pentru arenda pământului deoarece „a luptat cu iaponţii". Având în vedere faptul că Arhip Meşteşug era membru al obştii Antonovca, ce arenda lotul nr. I (cuprinde, în mare parte locurile numite azi „Şucher" şi „Moşie" – *n.n.*) din moşia Purcari-Antonovca a mănăstirii Căpriana, I. Usatov a pus în discuţie această problemă la Adunarea sătească (sublinem faptul că sătenii arendau pământul mănăstiresc nu individual, ci de obşte. Respectiv, plata banilor pentru arendă se făcea în comun – *n.n.*). La întrebarea lui Usatov, adresată Adunării săteşti, dacă obştea doreşte sau nu să plătească datoria lui Arhip Meşteşug, aceasta a răspuns, în unanimitate, negativ. Obştea a explicat refuzul său de a plăti datoria respectivă atât prin faptul că Arhip Meşteşug nu este grav rănit şi n-a pierdut capacitatea de a munci, cât şi prin aceea că el, şi în anii roditori, s-a manifestat ca un răuplatnic al arieratelor (precizăm că sătenii din Antoneşti au fost împroprietăriţi în conformitate cu decretul din 1868, însă „nadelul" prevăzut cu acea ocazie, nu mai satisfăcea necesităţile lor la începutul sec. XX. Astfel, obştea satului Antonovca a fost nevoită să arendeze pământ din partea de moşia Purcari-Antonovca rămasă în stăpânirea mănăstirii Căpriana. Arenda, fiind una colectivă, a determinat obştea sătească să fie foarte sensibilă la problema achitării la timp a banilor pentru pământ. În această ordine de idei, afirmaţia obştii satului Antonovca, precum că Arhip Meşteşug a fost rănit uşor, pare să fie tendenţioasă, deoarece în acest caz el nu ar fi fost lăsat la vatră pentru tratament – *n.n.*). Cunoscând problema, I. Usatov n-a găsit

de cuviinţă să se deplaseze din nou în teritoriu, recomandând Administraţiei domeniilor din Basarabia ale mănăstirilor din străinătate să nu accepte cele solicitate de Arhip Meşteşug (în pofida faptului că acesta a apelat direct la autoritatea supremă a statului din Basarabia – *n.n.*).

La 16 decembrie 1905, Administraţia domeniilor din Basarabia a mănăstirilor din străinătate a solicitat Cârmuirii volostei Rusco-Ivanovca să-l înştiinţeze pe Arhip Meşteşug că rezolvarea acestei probleme ţine de competenţa Adunării săteşti din Antonovca, deoarece pământul este arendat de obştea satului, şi numai ea îl poate scuti de plata datoriei.

Anexă

Nr. 1. *1905, septembrie. Arhip, fiul lui Gheorghe Meşteşug, locuitor al satului Antonovca, ţinutul Akkerman, s-a adresat guvernatorului Basarabiei să fie scutit de plata datoriei de 91 ruble, pentru arenda pământului. Arhip Meşteşug şi-a motivat cererea prin aceea că el a participat, în cadrul regimentului 60 de infanterie Zamoski, la războiul ruso-japonez, fiind rănit şi contuzionat în timpul luptelor de la Mukden.*

Его Высокопревосходительству Господину
Бессарабскому Губернатору.
Живущаго в селе Антоновка, Аккерманскаго уезда,
Архипа Георгиева Мештешуга

Прошение

В сентябре месяце прошлаго года, я как запасно отпускной нижний чин, призван на действительную службу и, о зачислении в 60-й пехотный Замосский полк, отправлен в действующую армию на Дальнем Востоке в 2-ю армию, где под Мукденом ранен и контужен, вследствие чего в настоящее время отпущен на поправку на один год. За прошлый и настоящий годы накопилось на мне недоимки за арендуемую нашим обществом от Управления Заграничными Духовными имениями в Бессарабии 91 руб(лей), которыя я по случаю совершеннаго неурожая в прошлом году и плохого в этом, а более всего что я не был дома и в настоящее время по случаю раны и контузии работать не мог, а потому и средств к уплате недоимки не имею, а потому покорнейше прошу Ваше Превосходительство сделать разпоряжение о счислении с меня недоимки.

Архип Мештешуг

Sursa: *Arhiva Naţională a Republicii Moldova. Fond 125, inventar 2, dosar 1045, fila 66.*

Nr. 2. *1905, septembrie 22. Cancelaria Guvernatorului Basarabiei trimite solicitarea lui Arhip Meșteșug, spre examinare, Administrației domeniilor din Basarabia ale mănăstirilor din străinătate.*

М(инистерство) В(нутренних) Д(ел)
Бессарабский Губернатор, Кнцелярии стол 2
сентября 22 дня 1905 г., № 13716, г. Кишинев
Господину Начальнику Управления
Имениями Заграничных Монастырей
Бессарабской губернии.

Имею честь препроводить при этом на распоряжение Вашего Превосходительства поступившее ко мне прошение жителя с. Антоновки, Аккерманскаго уезда, Архипа Мештешуга, в коем ходатайствует о сложении с него 91 руб. недоимки по аренде монастырской земли.

И(спавляющий).д(олжность) Бессарабскаго губернатора,
Управляющий Казенною Палатою <.....>
Правитель Канцелярии <.....>

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 125, inventar 2, dosar 1045, fila 71*

Nr. 3. *1905, noiembrie 26. Administrația domeniilor din Basarabia ale mănăstirilor din străinătate trimite solicitarea lui Arhip Meșteșug, spre examinare, responsabilului de perceperea veniturilor din sectorul 1.*

26 ноября 1905

Г(осподину) Надзирателю за оброчными статьями 1 района.

Препровождая при сем прошение Архипа Мештешуга о сложении с него 91 руб. недоимки аренды платежей за землю в имение Пуркары-Антоновка.

Управление поручает Вам, Милостивый Государь, по содержанию изложенных в этом прошении обстоятельств, представить сведения и заключение с возвращением приложения.

Начальник Упр(авления) <.....>
Делопр(оизводитель) Кузнецов.

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 125, inventar 2, dosar 1045, fila 83.*

Nr. 4. *1905, decembrie 11. I. Usatov, responsabilul de perceperea veniturilor din sectorul 1, raportează .Administrației domeniilor din Basarabia ale mănăstirilor din străinătate referitor la cele solicitate de Arhip Meșteșug.*

М(инистерство) З(емледелия) и Г(осударственых) И(муществ
Надзиратель по заведыванию землями Заграничных Духовных
Установлений I района Бессарабской губернии
Декабря 11 дня 1905 г., № 847

В Управление имениями Заграничных Духовных Установлений в Бессарабской губ(ернии)

Возвращая при этом прошение Архипа Мештешуга о сложении с него 91 рубля недоимки по аренде земли в 1-м участке имения Пуркары-Антоновка, имею честь донести, что в первых числах сентября при посещении мною имения Мештешуг заявил мне, что он не должен платить недоимки на том основании, что он сражался с японцами. Так как Мештешуг состоял членом общества поселян села Антоновки, аредующаго имение, то я на сельском сходе предложил обществу решить вопрос о том желает ли общество уплатить за него недоимку или нет. Общество единогласно заявило мне, что оно не желает платить за Мештешуга недоимку на том основании что он ранен легко и не потерял способность работать, кроме того его считают неаккуратным плательщиком недоимок даже в неурожайные годы. В виду изложенного я полагал бы за отсутствия законных оснований Мештешугу следует в ходатайстве отказать.

Надзиратель И. Усатов.

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 125, inventar 2, dosar 1045, fila 84.*

Nr. 5. *1905, decembrie 16. Administrația domeniilor din Basarabia ale mănăstirilor din străinătate solicită Cârmuirii Volostei Rusco-Ivanovca să-l înștiințeze pe Arhip Meșteșug despre decizia luată în privința cererii sale.*

Г(лавное) У(правление) З(емлеустройства) и З(емледелия)
Управление имениями Заграничных Духовных Установлений в
Бессарабской губернии,
декабря 16 дня 1905 г., № 6621, г. Кишинев.

В Ивановско-Русское Волостное Правление

Управление поручает Волостному Правлению объявить жителю с. Антоновки Архипу Георгию Мештешугу на прошение его, поданное Г(осподину) Бессарабскому Губернатору, о сложении с него недоимки за монастырскую землю из состава 1-го участка им(ения) Пуркары-Антоновка, что ходатайство его Управлением не может быть удовлетворено в виду того, что означенный участок состоит в аренде общества поселян с. Антоновки и что освобождение членов общества от уплаты арендных денег за состоящую в их пользовании землю зависит от самаго общества, к которому и надлежит обратиться просителю.

За Начальника Управления К. С<.....>

Делопроизводитель Жур<.....>

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 125, inventar 2, dosar 1045, fila 91.*

Nr. 6. *1904, decembrie 29. Arhip Meșteșug confirmă că a luat act de decizia Administrației domeniilor din Basarabia ale mănăstirilor din străinătate.*

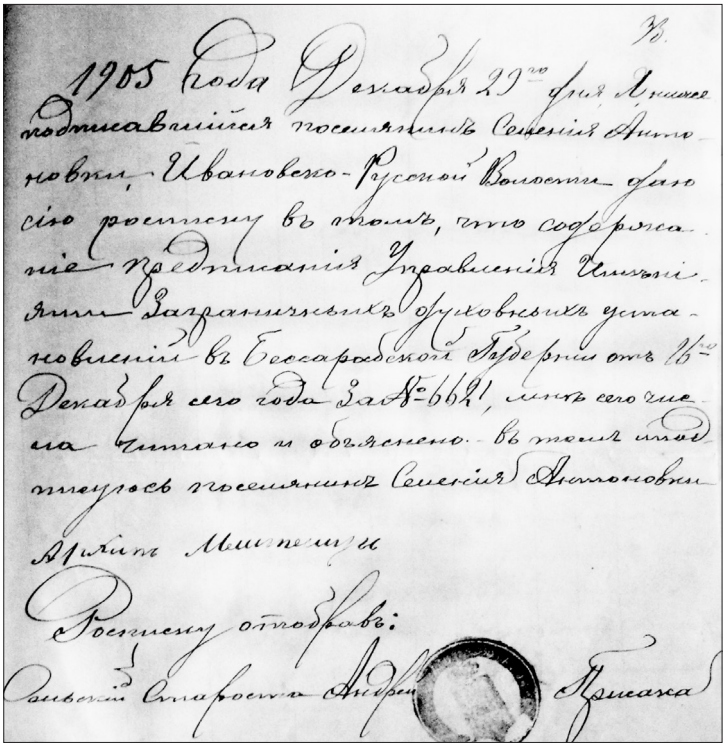

1905 года Декабря 29-го дня Я нижеподписавшийся посетитель Семений Антоновичь Ивановско-Русской Волости симъ росписку въ томъ, что содержаніе предписанія Управленія Имѣніями Заграничныхъ Духовныхъ установленій въ Бессарабской Губерніи отъ 15-го Декабря сего года за №-6621, мнѣ сего числа читано и объяснено. Въ томъ и подписуюсь посетитель Семений Антоновичь

Архим Мисаилъ

Росписку отобралъ:

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 125, inventar 2, dosar 1045, fila 93.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *История русско-японской войны,* т.1-6, редакторы издатели Е.М. Бархатов и В.В. Функе, СПб., 1907-1909. Н.А. Левицкий, *Русско-японская война 1904-1905 гг.*, М., 2003, 672 с.

2. Sergiu Bacalov, *Activitatea militară a unor moldoveni* în *Rusia. Cazul neamului Abaza* // Cohorta. Revistă de istorie militară, 2013, nr. 2, p. 28-52.

3. N. Iorga, *Neamul românesc din Basarabia*, București, 1995, p. 103.

4. *Русско-японская война 1904-1905* гг., том. V, *Мукденское сражение.* Часть первая и вторая. Работа Военно-Исторической Комиссии по описании Русско-Японской войны, СПб, 1910.

CONTEXTUL INTERNAȚIONAL GENERAL AL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Ion XENOFONTOV [1]
Mihai TAȘCĂ [2]

Motto: „Lămpile s-au stins în întreaga Europă"
(Edward Grey)

THE GENERAL INTERNATIONAL CONTEXT OF THE WORLD WAR I

The World War I (1914–1918), also called "The Great War", broke out in the context of political,economic, regional, antagonisms, collective mentalities etc., between the two European coalition - the Central Powers (Germany, Austria-Hungary and Turkey) and the Allied Powers (France, Britain, Russia, Italy, Japan and, from 1917, USA). The war, lasting 1568 days, resulted in huge casualties. The total number of victims is estimated at 10 million dead, 21 million wounded and 7.7 million missing or prisoners.

Cu excepția războiului ruso-turc (1904–1905), între 1871 și 1914, în Europa nu au existat niciun tip de războaie în care forțele militare ale unei puteri mari să intervină într-un stat ostil. Toată această stare de lucruri amintea însă de liniștea de dinaintea furtunii.

Numit în epocă „Marele Război", Primul Război Mondial (1914–1918) s-a declanșat în contextul antagonismelor politice, economice, regionale, al mentalităților colective etc., dintre cele două coaliții europene – *Puterile Centrale* (Germania, Austro-Ungaria și Turcia) și *Puterile Aliate* (Franța, Marea Britanie, Rusia, Italia, Japonia și, din 1917, SUA). Cu excepția Spaniei, Olandei, a țărilor scandinave și a Elveției, toate marile puteri și toate țările europene au fost implicate în conflagrație. Izbucnit inițial în Europa, flagelul militar capătă treptat o rezonanță globală; principalele acțiuni militare s-au desfășurat în Europa, acțiuni secundate de operațiile militare din Orientul Îndepărtat și Apropiat, Africa și în Pacific. În perimetrul confruntărilor dintre Germania și Marea Britanie au fost implicate și alte state. Germania tindea să distrugă adversarul său principal – Marea Britanie, să slăbească pozițiile Franței și Rusiei, iar alături de Austro-Ungaria să-și consolideze pozițiile în Balcani și Orientul Apropiat. Chiar și Japonia s-a alăturat *Puterilor Aliate*, intenționând să preia pozițiile Germaniei în Orientul Îndepărtat.

[1] *Ion XENOFONTOV, doctor în istorie, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*
[2] *Mihai TAȘCĂ, doctor în drept, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei.*

Drept motiv al izbucnirii războiului a fost asasinarea de către studentul Gavrilo Princip, membru al organizației secrete *Mlada Bosna*, la *28 iunie 1914*, în Sarajevo (Bosnia), a prințului moștenitor al scaunului austro-ungar, arhiducele Franz Ferdinand. Austro-Ungaria, susținută de Germania, a înaintat un ultimatum Serbiei, ultima respingându-l, ceea ce-i permite Austro-Ungariei, la 28 iulie, să-i declare război Serbiei [1, pp. 70-74]. La 30 iulie, Rusia, obligată prin alianța cu Serbia, declară mobilizare totală. Deranjată de aceste acțiuni, Germania solicită Rusiei încetarea acțiunilor de mobilizare, solicitare care nu este îndeplinită de Rusia, de aceea Germania declară, la 1 august, război Rusiei. Treptat, lanțul de declarare a războaielor dintre țări se amplifică. La 3 august Germania declară război Franței și Belgiei neutre, care a refuzat tranzitarea trupelor germane pe teritoriul ei; la 4 august Marea Britanie, alături de dominioanele sale, a declarat război Germaniei, iar la 6 august Austro-Ungaria declară război Rusiei. Italia a refuzat să susțină aliații și a declarat neutralitatea. Astfel, în prima fază a războiului au fost implicate 8 state europene: Germania și Austro-Ungaria, pe de o parte; Franța, Rusia, Marea Britanie, Belgia, Serbia și Muntenegru, pe de altă parte. Războiul a devenit general. În total, în cadrul Primului Război Mondial au participat 38 de țări, inclusiv 34 de partea *Puterilor Aliate*, cu o populație de cca 1,5 miliarde de oameni. La 4–6 august Germania a mobilizat 8 armate (cca 1,9 milioane de oameni), Franța – 5 (cca 1,3 milioane de oameni), Rusia – 6 (cca 1 milion de oameni), Serbia – 4 (cca 250 mii de oameni), Austro-Ungaria – 5 armate și 2 grupuri de armată (cca 1 milion de oameni). Marea Britanie a expediat în Franța un corpus de 70 de oameni. Armata belgiană număra cca 120 mii de oameni, cea a Muntenegrului – 60 mii de oameni [2, pp. 687-688]. Numărul total al persoanelor mobilizate în acțiunile militare a constituit 70 milioane de oameni.

Operațiile militare au avut o rază de acțiune de 2,5–4 mii km. Principalele acțiuni de luptă terestre s-au desfășurat în Occident (frontul francez) și Orient (frontul rusesc), iar teatrul de acțiuni militare pe mare au avut loc în Marea Nordului, Mediteraneană și Baltică. Germania, pregătită să poarte un război pe două fronturi, conform *Planului Schlieffen* (echivalentul *Blitzkriegului* din cel de-al Doilea Război Mondial), a străbătut Belgia și a intervenit în Franța. Drept urmare a *bătăliei de la Marna,* din septembrie 1914, liniile defensivei aliaților s-au stabilit în Franța, începând un război de uzură. În pofida unei artilerii și mitraliere moderne, incursiunile infanteriei au avut puține victorii, dar cu imense pierderi umane, în mod special în *bătăliile de la Verdun* și de pe *Somme* (1916).

Pe frontul de est, Rusia a pătruns în estul Prusiei și în partea germană a Poloniei (1914), acțiuni barate însă de forțele germane și austriece în *bătălia de la Tannenberg* și forțate să se întoarcă în Rusia (1915). În iunie–septembrie 1916, în urma ofensivei ruse, armata Austro-Ungariei s-a retras din Galiția răsăriteană și din Bucovina.

La 27 august 1916, după doi ani de neutralitate, România s-a alăturat Puterilor Aliate, care promiteau realizarea

dezideratului unității naționale. Treptat, România s-a aflat singură în fața adversarului, fiind atacată din două direcții: la vest și la sud. Angajamentele Rusiei erau inactive, „înfrângerea românească fiind prevăzută și planificată de către ministrul rus de externe" [3]. În urma unor succese din Transilvania, armata română a suferit mari pierderi și a fost nevoită să se retragă. Armatele inamice au ocupat 2/3 din teritoriul României. La 6 decembrie 1916, Bucureștiul a fost ocupat de trupele germane. Casa Regală, administrația centrală și guvernul s-au retras în Moldova, la Iași. În condițiile dificile de atunci, o parte din arhive, tezaurul Casei Regale Române și valorile unice ale tezaurului național au fost puse „la adăpost" pentru totdeauna în Rusia [4]. Regimul militar instituit de germani și austro-unguri a spoliat România de bunuri materiale de cca 18 miliarde lei aur [5]. În iulie–august 1917, armata română reorganizată (înzestrată cu armament modern din străinătate și instruită de francezi) a desfășurat ofensiva de la Mărăști și a zdrobit ofensiva armatei germane de la Mărășești și Oituz, salvând astfel existența statului român, și a contribuit la revigorarea stării morale a cetățenilor. Victoria românească a impus trupele germane și austro-ungare să renunțe la acțiuni ofensive în spațiul Carpații Orientali–Prut, acestea focalizându-și efortul în nord, în zona apărată de forțele ruse probolșevice [6].

În contextul altor fronturi putem enumera *campania din Dardanele*, în care forțele Marii Britanii și ale dominioanelor suferă înfrângere în fața turcilor. În bătălia pe mare, flotele germane și britanice s-au luptat în Iutlanda, fără un învingător clar. Germanii au aplicat submarinele împotriva navelor civile, ceea ce a generat intrarea SUA pe câmpul acțiunilor militare, în 1917. Prin intrarea în război, alături de Puterile Aliate, a SUA, Chinei și a altor țări, forțele militare ale aliaților s-au majorat.

Surmenajul militarilor devenea tot mai evident. În corespondența austriecilor s-a constatat o schimbare de accente de la „numai de ne-ar da bunul Dumnezeu pacea" la „ne-am săturat"[7]. Corespondența militarilor români nu putea conține informații referitoare la armată, localități ocupate, aprecieri asupra situației. Pentru a fi compensată această stare, se apela la diverse verbe, cu diferite nuanțări: a striga, a spune, a spune, a urla, a răcni, a murmura etc. [8].

În decembrie 1917 are loc semnarea armistițiului Rusiei cu Germania, acțiune care le oferea germanilor posibilitatea să lupte pe frontul de vest, aliații însă au fost sprijiniți de americani la începutul anului 1918.

După mai multe înfrângeri, Austro-Ungaria a semnat armistițiul la 3 noiembrie 1918, iar Germania suferind mai multe insuccese pe frontul occidental, în mod special în a doua *Bătălie*

[3] Potrivit publicației *The Telegraph, s*fârșitul oficial al Primului Război Modial a avut loc la 3 octombrie 2010, atunci când Germania urma să plătească ultimele despăgubiri (68,8 milioane de euro) pe care le datora țărilor care formau în acea perioadă *Puterile Aliate*. Vezi *http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/8029948/First-World-War-officially-ends.html* (accesat în 11.12.2010).

de la Marna, este constrânsă de aliaţi să încheie Armistiţiul din 11 noiembrie 1918[3].

În contextul acţiunilor militare din Primul Război Mondial s-au aplicat pentru prima dată gazele toxice (Ypres, 1915), tancurile (Somme, 1916) şi avioanele.

Războiul, derulat pe parcursul a 1568 de zile, a dus la uriaşe pierderi umane. Numărul total al victimelor este estimat la 10 milioane de morţi, 21 milioane de răniţi şi 7,7 milioane de dispăruţi sau prizonieri [9]. În război, doar Franţa a pierdut cca 20% din bărbaţii de vârstă militară, doar un francez din trei a trecut prin război fără să fie atins de glonţ. Englezii au pierdut o generaţie, o jumătate de milion de bărbaţi sub vârsta de 30 de ani. Francezii au pierdut 1,6 milioane de oameni, englezii – 800 000, nemţii – 1,8 milioane. România a pierdut în război 340 000 de militari, a avut 300 000 de răniţi şi 115 000 de prizonieri şi dispăruţi. Potrivit unor date statistice, în timpul Primului Război Mondial, Basarabia a pierdut circa 7000 de persoane, care, fie au murit, fie au fost luate în prizonierat sau au *dispărut* [10]. Istoricii consideră că la conflagraţia mondială din anii 1914–1918 au participat circa 250–300 de mii de basarabeni. Pierderile materiale totale se evaluează la peste 278 miliarde de dolari.

REFERINŢE BIBLIOGRAGFICE:

1. *Jean-Louis, Crizele internaţionale. De la Beijing (1900) la Kosovo (1999)*, Bucureşti, Corint, 2002.

2. Военная энциклопедия, Москва, Военное издательство, 2002, с. 308-326; Военный энциклопедический словарь, Москва, Эксимо, 2007.

3. C. Stienon, *La mystére roumain et la defection russe*, Parisw, Plon, 1918, pp. 221-222.

4. Tezaurul Băncii Naţionale a României la Moscova. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită /Comentariu istoric şi ediţie Cristian Păunescu, Marian Ştefan, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2011, 360 p.

5. Ioan-Aurel Pop, *Istoria românilor*, Chişinău, Litera, 2010, pp. 154-155.

6. Enciclopedia Armatei României / coord.: amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, Bucureşti, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009, p. 818.

7. Hobsbawn Eric, *Secolul extremelor,* Bucureşti, Lider, 1994, p. 79.

8. Bianca Mărmureanu, *Corespondenţa privată a combatanţilor din armata română din anul 1917*, în *Caietele Şcolii Doctorale*. Universtatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi. Facultatea de Istorie, Anul I, 2007, Iaşi, 2007, 2007, pp. 117-119.

9. *Enciclopedia concisă britannica*, Bucureşti, Litera, 2009, pp. 1844-1845.

10. Simion Carp, Gheorghe Chiriţă, Terentie Carp, Ecaterina Gârbu, *Tradiţii militare*, Chişinău, 2013, p. 4.

TERMINOLOGIE MILITARĂ

CLASIFICAREA TEMATICĂ A TERMINOLOGIEI MILITARE VESTIMENTARE

Valentina NEGRU[1]

A THEMATIC CLASSIFICATION MILITARY TERMINOLOGY CLOTHING

Any terminology system, including Romanian military terminology with its variety of terminology subsystems is formed according to logical-semantic and conceptual relationships, created between terms. Romanian military terminology subsystems are quite complex, their denomination being defined according to various terminology groups, being related at semantic and structural levels.

The capacity of the term to be a part of various lexical groups and to interact with other terms in the terminology system shows that it contains the contents of a set of semantic features, which determined a priori thematic classification.

Military uniform terms in Romanian language, represent a complex system with multiple levels, with components that are distinguished on the basis of logical and notional delimitation. etymological aspects of the components of the term "military".

Terminologia, apărută în prima jumătate a secolului XX ca ramură teoretică și aplicativă distinctă a lexicologiei, reprezintă astăzi un domeniu aflat la interferența mai multor discipline – lingvistica, logica, psihologia, semiotica etc., fiecare având metodologia și obiectivele proprii de investigație. În același timp, după cum constată A. Bidu-Vrănceanu, „importanța socio-culturală, economică, pedagogică a terminologiilor este în creștere, ceea ce explică abordarea interdisciplinară și interesul mai larg pentru aceste domenii, dincolo de o specialitate științifică anume. Se vorbește în acest sens de laicizarea progresivă a cunoașterii, ceea ce permite definiții alternative ale termenilor [...] tocmai din această perspectivă interdisciplinară." [1, p. 71]. Anume din aceste considerente, cuvântul terminologie dispune, în prezent, de două accepții distincte: termenul respectiv denumește disciplina cu un caracter interdisciplinar și ansamblul de termeni folosiți de diverse limbaje de specialitate pentru a transmite cunoștințele dintr-un anume domeniu (a se vedea în acest sens activitatea unor organizații ca I.S.A., I.S.O.,

[1] *Valentina NEGRU, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

Term New etc.) [2, online]. Având un caracter esențialmente interdisciplinar, terminologia totuși, în opinia unor autori, „se deosebește de lingvistică prin aspectele ei importante: conceptualizarea limbii, conceptualizarea obiectelor de studiu după discipline, perspectiva studierii obiectelor și scopul cercetării" [3, 1996].

Orice sistem terminologic, inclusiv terminologia militară românească cu varietatea ei de subsisteme terminologice, se formează ținând cont de relațiile logico-semantice și conceptuale care se stabilesc între termeni. Subsistemele terminologiei militare românești sunt destul de complexe, în cadrul lor denominația fiind delimitată în funcție de diverse grupuri terminologice, și sunt relaționate atât în plan semantic, cât și la nivel structural.

În clasificarea terminologiei vestimentare militare sub aspect tematic, vom porni de la delimitarea grupurilor tematice. Susținem părerea potrivit căreia studierea vocabularului în cadrul grupurilor tematice oferă posibilitatea de a demonstra pe deplin relația dintre determinant și determinat și de a stabili câmpul semantic al cuvântului și relațiile semantice ale acestuia. De aceea, după modelul unor lingviști, vom identifica în terminologia vestimentară militară două tipuri de grupuri tematice:

1) semantice – în baza relației noțiunii cu obiectul denumit;

2) situative – în baza relației cu domeniul de funcționare a limbii.

Considerăm că un rol important în clasificările tematice îl au și factorii extralingvistici, deoarece pare imposibilă delimitarea anumitor fragmente de realitate de realitatea propriu-zisă, ca de altfel și delimitarea cuvintelor de fenomenele de realitate pe care le reprezintă.

Capacitatea termenului de a face parte din diferite grupuri lexicale, de a interacționa cu alți termeni din cadrul sistemului terminologic denotă faptul că el cuprinde în conținutul lui un set de trăsături semantice, care aprioric determină clasificarea tematică. Cu cât mai multe seme diferențiatoare se atestă în planul conținutului termenilor, cu atât mai strânsă este legătura dintre aceștia. Dimensiunea semantică, pe baza semelor comune și a celor diferențiatoare, poate realiza simultan două funcții: să reunească elementele lexicale și să le diferențieze. Caracteristicile semantice sunt componente ale sensului cuvintelor și, totodată, stau la baza formării grupurilor lexical-semantice.

Clasificarea lexemelor în grupuri tematice se datorează caracterului generic al funcțiilor cuvintelor ce denumesc obiecte și procese într-o anumită limbă. Studiul unor astfel de grupuri lexicale este limitat de inventarul specific care constituie un sistem terminologic și nu își propune să dezvăluie specificul structurii semantice a limbii în general.

Termenii vestimentari militari, în limba română, reprezintă un sistem complex cu multiple niveluri, cu componente ce se disting pe baza delimitării logice și noționale. În procesul clasificării vom ține cont și de caracterul invariabil al echipamentelor militare și încălțămintei cu destinație specială.

O astfel de abordare ne-a permis delimitarea următoarelor grupuri te-

matice în cadrul terminologiei militare vestimentare:

- **Echipament și accesorii.** Sub aspect sincronic, enumerăm: *cravata, centura de ceremonie, cureaua, centura pentru instrucție, emblema coifură, eghiletul dublu, eghiletul simplu, eșarfa, mănușile din piele, mănușile din lână, mănușile din tricot de culoare alba, mănușile de instrucție, nasturii din metal galben, semnele distinctive ale armelor petlițele cu suport, petlițele din metal galben* etc. Sub aspect diacronic, enumerăm următoarele tipuri de elemente ale echipamentului: *alămuri* (accesorii ale uniformei militare confecționate din alamă), *brandenburguri, brandenburguri din lână roșie, brandenburguri din fir auriu, brandenburguri din lână neagră, brandenburguri roșii, baghetă, bandă, banderolă*, *banduliera, cartușieră*, *cutie*, *brâu, butonieră* etc.

- **Denumiri generice ale vestimentației militare** *(uniforma militară de gală; uniforma militară de paradă; uniforma militară de serviciu; uniforma militară de instrucție, uniforma militară de sport, ținută* etc.) [vezi Decretul Nr. 580 din 06.10.2010, pentru aprobarea uniformei militare].

Tipurile vestimentației militare se pot diferenția de la o categorie de militari la alta. Pentru ofițeri sunt preconizate: *uniforma militară de ceremonie; uniforma militară de oraș; uniforma militară de serviciu; uniforma militară de instrucție*. Pentru maiștri militari și subofițeri se realizează următoarele tipuri: *uniforma militară de oraș; uniforma militară de serviciu; uniforma militară de instrucție*. Pentru studenții și elevii instituțiilor militare de învățământ se realizează următoarele tipuri: *uniforma militară de oraș; uniforma militară de clasă; uniforma militară de instrucție*. Pentru soldații și gradații voluntari se realizează *uniforma militară de instrucție*.

- **Echipamente militare de protecție și elementele acestora**: *vestă antiglonț, echipament de protecție chimică, costumul termic, costumul împotriva intemperiilor, pelerină, mantaua de ploaie etc.* Elemente vestimentare cu destinație de protecție atestăm și sub aspect diacronic (*vizieră*, *apărătoare etc.*).

- **Vestimentație pentru partea superioară a echipamentului militar** (*bluzonul de serviciu, bluzonul din piele cu guler și misadă detașabila, scurta cu misadă* și guler, scurta de instrucție, puloverul pentru oraș, puloverul pentru serviciu, puloverul de instrucție, *jachetă de gală din semilână de culoare gri-închis*, *veston din țesătură de semilână de culoare gri-deschis*, *veston din postav de culoare gri (varianta de iarnă)* etc.). Termeni ce denumesc elemente de vestimentație pentru partea superioară a echipamentului militar atestăm și sub aspect diacronic: *veston, capotă, tunică* etc.

- **Lenjerie, cămăși** *(tricoul mozaic de culori tip pădure, tricoul mozaic de culori tip deșert, tricoul bej, tricoul cu dungi orizontale alternative (albă/neagră), cămașa de serviciu, cămașa de oraș, cămașa-bluză, cămașa de instrucție, cămașa din pânză albă tip panama etc.).*

- **Centuri militare**. O varietate bogată de centuri atestăm pentru sec. al XIX-lea (*centiron din fir, centiron din piele albă, centiron din piele neagră, centiron din piele galbenă, centură-ham, centura diagonală, centura de mă-*

tase, brâu cu nuanță tricoloră, brâu de lână albastră, brâu din anghină *verde, brâu din fir, brâu din lână roșie, brâu din șnur de lână tricoloră, brâu din piele etc.*).

- **Semne distinctive militare** (*ecusoanele specifice categoriilor de forte, ecusoanele nominale, ecusoanele brodate nominale, ecusonul tricolor pentru mânecă, lampas, petliță, broderia de la guler, broderia dublă în partea din față a tunicii, broderia paftalelor de manșetă, broderia simplă (dispusă în spirale), broderie compusă (din frunze de stejar, cu ghindă pe o ramură dreaptă), broderie din fir auriu (baghetă), broderie din fir auriu (rând de fluturi) etc.*).

- **Elemente ale coifurii militare** (*pălărie de gală din semilână de culoare gri-închis, căciulă de astrahan de culoare brumărie, căciulă din blană de ovine de culoare brumărie, chipiu din semilână, chipiu din semilână de culoare gri-deschis, bonetă din semilână de culoare albastru-închis, chipiu de postav de culoare gri, beretă de fetru (de culoare neagră), beretă de fetru (de culoare albastru-deschis,* pentru militarii Batalionului 22 de menținere a păcii și ai Centrului de pregătire pentru operațiuni de menținere a păcii), *beretă de fetru (de culoare verde*, pentru militarii Batalionului cu destinație specială), *panamă din țesătură combinată cu desen camuflat de tip pădure/pustiu*, *fes tricotat*, *capelă de iarnă din țesătură impermeabilă cu desen camuflat* etc. Sub aspect diacronic, putem enumera următoarele tipuri de elemente ale coifurii militare: *bicorn; bicorn bleumarin, bicorn cu pana frizată, de culoare albă, bicorn cu pana frizată, de culoare neagră, bicorn cu penaj*, *bonetă cu paspoal roșu, bonetă cu paspoale în culoarea regimentului, bonetă de lucru, cu o calotă, din pâslă neagră, bonetă din postav bleumarin cu paspoal, bonetă din postav roșu, cu clape albastre-deschis*, *calpac din blană de urs cu părul în jos, calpacul învelit în mușama neagră*, *chipiu alb, chipiu bleumarin cu bandă*); *calota cu creastă proeminentă, calota din postav bleumarin (cu bandă din postav alb și fără cozoroc), calota țuguiată (din postav verde), calota din piele lăcuită, calota cu vizieră și apărătoare de ceafă*, *capac, capă, capelă, coif, căciulă, cască, caschetă, ceacău* etc.).

- **Încălțăminte militară** (*bocancii unici de instrucție, bocancii pentru vânători, bocancii pentru paraşutişti, ghetele de oraș, ghetele din piele pentru deșert, ghetele pentru studenții și elevii instituțiilor militare de învățământ, pantofii pentru cadrele militare, pantofii pentru ceremonie, pantofii de vară* etc.) Sub aspect diacronic, putem enumera următoarele tipuri de încălțăminte militară: *botfori pentru ținuta de ceremonie, botforii peste genunchi (cu pinteni), bocanci din piele galbenă, bocanci din piele neagră* etc.

Orice clasificare tematică a vocabularului are, într-o oarecare măsură, un caracter convențional, deoarece între grupurile constituite nu pot fi identificate granițe exacte care ar demonstra caracterul deschis al grupului tematic.

Cu toate acestea, constatăm că, sub aspect tematic, termenii ce denumesc elemente de vestimentație militară nu se găsesc izolat, ci într-o strânsă legătură în cadrul microsistemului terminologic militar vestimentar, formând, astfel, sisteme de concepte. Grupurile tematice delimitate de noi se bazează

anume pe relațiile dintre conceptele care reprezintă domeniul militar vestimentar căruia aparțin, „fiind reflexul unei activități «naturale» de organizare" [4, p. 81]. Astfel, fiecare concept își găsește locul într-o manieră logică în sistemul conceptelor militare, formând structuri de cunoștințe sau structuri de concepte cu denumirile lor, în care fiecare concept e în legătură cu unu sau mai multe concepte, creând sisteme coerente. De acest fapt se ține cont și la prezentarea și organizarea sistemelor de concepte militare vestimentare în regulamentele militare, ce legiferează portul uniformei militare, ceea ce este un factor necesar atât pentru formarea unei definiții corecte și stabilirea echivalentelor în alte limbi, cât și pentru domeniul militar în ansamblu. Indiferent de principiile ce au stat la baza formării acestora, constatăm caracterul coerent și clar al sistemelor de concepte ce denumesc elemente de vestimentație militară. Datorită transparenței tipurilor de relații dintre concepte și flexibilității limbajului militar vestimentar, pe parcursul evoluției terminologiei militare vestimentare s-a produs completarea sistemului și adaptarea lui la progresul societății în general și al sferei militare în particular.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Bidu-Vrănceanu A. /coord., *Lexic comun, lexic specializat,* București, 2000.

2. Athu Cristina, *Delimitarea terminologiilor de specialitate* [online] / http://www.findthatpdf.com/search-104026585-hPDF/download-documents-delimitarea-terminologiilor.pdf.htm (accesat: 08.10.2014).

3. Cabré M. T., *La terminologie (théorie, méthode et applications*, Quebec, 1998, 322 p.

4. Pitar Mariana, *Manual de terminologie și terminolgrafie*, Timișoara, 2009, 184 p.

PERSONALIA

ALEXE MATEEVICI (1888–1917) – PREOT MILITAR, POET ŞI PATRIOT

Gheorghe BACIU[1]

ALEXE MATEEVICI (1888–1917) – MILITARY PRIEST, POET AND PATRIOT

The article describes that period from poet's Alexe Mateevici life, when he activated as a military chaplain on Sireti front during World War I (1915–1917). Conditions of service conducting through soldiers on the battlefield of Marasheshti are shown. At the same time, opportunities to use his free time for working, writing and reading unknown Romanian literary treasure are demonstrated.

Autorul versurilor Imnului Naţional al Republicii Moldova s-a născut în comuna Căinari, fostul judeţ Tighina. Copilăria şi-a petrecut-o în satul Zaim, unde părinţii s-au mutat cu traiul în anul 1893. Acolo micul Alexe învaţă trei clase. După absolvirea Şcolii Spirituale de Băieţi, îşi face studiile (1902–1910) la Seminarul Teologic din Chişinău, unde se simţea bine între colegi. În anii 1910–1914 continuă studiile la Academia Teologică „Petru Movilă" din Kiev. La 30 iunie i se înmânează diploma de candidat în teologie, revine la Chişinău, locuieşte împreună cu soţia, mama şi sora Jenea [1, p.70].

Întors din Kiev, Mateevici este numit profesor la Seminarul Teologic din Chişinău. De la bun început, între tânărul pedagog şi seminarişti se stabilesc sincere relaţii. Uneori, el îşi permitea să discute cu elevii moldoveni, în limba maternă, ceea ce era în contradicţie cu politica de la Seminarul Teologic. Despre această cineva dintre elevii lui ruşi l-a denunţat conducerii şi, ca urmare, îndată după ce se începuse războiul din 1914, arhiepiscopul Platon (Rojdestvenski) îl convoacă şi îi propune insistent acceptarea funcţiei de preot militar, astfel îndepărtându-l de şcoală şi de influenţa „primejdioasă" asupra seminariştilor. La început Mateevici a încercat să refuze propunerea arhiepiscopului, însă arhiepiscopul i-a promis poetului că nu va fi numit într-o unitate militară de pe front, ci va fi repartizat în batalionul 41, de rezervă, cu sediul la Chişinău. În cele din urmă, acceptă propunerea să devină preot militar.

În septembrie 1915, Alexe Mateevici este deja încadrat într-un regiment de infanterie pe frontul galiţian, în calitate de preot militar. După in-

[1]*Gheorghe Baciu, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu".*

trarea României în război, el continuă serviciul militar în brigada rusă de artilerie nr. 71 pe frontul român din Tecuci, unde a trăit grozăviile luptei de la Mărăşeşti. Totodată, în condiţiile frontului român, Mateevici avea ocazia să vină în contact direct cu literatura şi îndrumătorii scrisului românesc. Acolo îl cunoaşte pe Nichifor Crainic, care adesea îl *vedea cu vraburile de cărţi* pe care le studia cu mare sârguinţă [2, p. 48].

În ianuarie 1916, Mateevici este transferat pe frontul de la Sireţi, unde i-a fost sortit să ţină slujbe în biserică, în corturi, în aer liber, în locuri ferite şi sub trageri de arme. Fiind la Iaşi, Mărăşeşti, Tecuci, el se află într-o atmosferă de tendinţă colectivă a batalioanelor moldoveneşti de pe front, unde, în marş de război, sub rafale de mitraliere, explozii de obuze şi vuiet de avioane, poetul scrie poezii patriotice, de mare rezonanţă publică. La sfârşitul lui decembrie 1916, Mateevici menţiona: „Vizitând Mitropolia Iaşului, unde acum se cântă şi în rusește, spre satisfacţia soldaţilor care au umplut la refuz hramul, simt un oarecare flux de euforie, de forţă creatoare… Ceva parcă mi-a trezit mintea, ce dormita, ceva care mă îndeamnă la activitate literară. Niciodată scrisul meu nu a curs cu atâta uşurinţă, de sub pana mea, ca acum…" [3, p. 25].

Despre perioada aflării lui Mateevici, în calitate de preot militar, pe frontul Primului Război Mondial se cunoştea foarte puţin, cu excepţia unor informaţii răzlețe, datorită corespondenţei lui cu soţia. Prima din scrisorile păstrate în arhiva familiei este cea din 31 decembrie 1915, în care el îşi exprima îngrijorarea că la cele trei scrisori expediate de dânsul, n-a primit nici un răspuns. Corespondenţa lui cu familia se intensifică numai odată cu transferarea unităţii sale militare, pe frontul român de la Mărăşeşti [4, pp. 88-89].

Revoluţia din februarie 1917 şi prăbuşirea regimului ţarist din Rusia a adus în ţinutul basarabean un suflu de libertate şi democratizare a vieţii publice. În Basarabia, ca şi pe întreg teritoriul Imperiului Rus, se instituise un haos social, declanşându-se o luptă aprigă a bolşevicilor pentru putere. Ei îmbinau propaganda politică cu numeroase forme de acţiuni extrem de violente – jafuri, asasinări, întemniţări, cu dispariţia unor persoane marcante – organizate şi realizate de către reprezentanţii organelor secrete. În procesul de emancipare naţională, preotul militar Alexe Mateevici adesea contacta cu marele patriot basarabean Pan Halippa, care îi devenise mare prieten şi susţinător al activităţii specifice pe câmpul de luptă, precum şi implicarea în lupta pentru dezrobirea plaiului natal.

Preotul militar Alexe Mateevici adesea obţinea concedii şi revenea la Chişinău, unde îşi vizita familia, participa la diverse manifestări social-politice cu cuvântări înflăcărate şi patriotice. Este cunoscută alocuţiunea istorică a lui (din 25 mai 1917) de la Primul Congres al Învăţătorilor Moldoveni din Basarabia, pe care a început-o cu cuvintele: „Ca unul care vin cu toată dragostea mea în mijlocul dumneavoastră, cred că pot să-mi îngăduiesc de a vă da unele sfaturi frăţeşti. Dar mai întâi de toate, să ştiţi că:

Unde-i unul, nu-i putere,
La nevoi și la durere.
Unde-s doi, puterea crește
Și dușmanul nu sporește.

Războiul îi dezvoltă lui Mateevici și mai mult sentimentul național, dragostea față de oamenii de același neam, în special după transferarea lui pe frontul român, format în mare parte din basarabeni, având și posibilitatea de a cunoaște direct Vechiul Regat. El mărturisea: „În România mă simt mai bine și sănătos, românii se miră cât de bine cunosc limba. De aceea, prin oraș mă primesc foarte binevoitor", se destăinuia el soției sale într-o scrisoare din 25 decembrie 1916. Pe front, unde moartea îl pândește pe om în orice moment, poetul își amintește de anii fericiți ai copilăriei. Ulterior, s-a dovedit că unele poezii scrise pe front au rămas în manuscrise, într-un carnet special, fiind publicate după moartea poetului [5].

Chiar și în timpul luptelor înverșunate de pe front, Mateevici se gândea mult la micuța fiică Nina, însă, cu toată dragostea față de familie și dorul de ai săi, el nu vroia să părăsească definitiv frontul, într-un fel, nu excludea faptul că va rămâne pe front până la urmă.

De menționat că generalul-locotenent Ioan Rășcanu, fost atașat militar al României la Berlin (1907-1911) îndeplinea postul de comandant de brigadă de la Mărășești din anul 1917, pe timpul când Alexe Mateevici era preot militar pe câmpul de luptă. După unirea Basarabiei cu România, generalul Rășcanu a participat la menținerea ordinii administrative pe teritoriul basarabean, iar în anii 1942-1944 a fost primar al Bucureștiului. În perioada postbelică, vestitul general a exercitat scurt timp funcția de ministru al Apărării a României, dar, în anul 1950, ca demnitar interbelic, este arestat și încarcerat în pușcăria din Sighet, unde a decedat la 25 februarie 1952, la vârsta de 72 de ani.

Sosind pentru scurt timp la Chișinău, Mateevici participa la mișcarea intelectualilor pentru românizarea Basarabiei. După întoarcerea pe front, el a participat la luptele de la Mărășești. Evident, atmosfera de încordare, pericol și nesiguranță pentru viață din timpul acestor lupte mult se reflecta asupra activității creative a poetului. Pe front a avut ocazia să vină în contact direct cu literatura română și chiar cu îndrumătorii scrisului românesc. Indiscutabil, cea mai puternică influență asupra lui Mateevici au avut-o poeziile lui Mihai Eminescu [6, p. 8].

Cuprinzătoare a fost scrisoarea lui din 12 martie 1917 adresată familiei, scrisă sub impresia veștilor despre victoria Revoluției din Februarie. După expunerea viziunilor asupra îndeletnicirilor sale de preot militar, el trece la probleme pe care le iscă noua stare de lucruri în țară. Mult îl preocupă eventuala separare a bisericii de stat. Mateevici scria: „Acum, cred eu, munca mea în armată, depusă întru folosul patriei, va căpăta un sens mai profund: trebuie să ne așteptăm ca prestigiul clerului, cel puțin al celui militar, nu numai că nu va diminua, ci chiar va crește, așa cum se observă în Franța, unde biserica e despărțită de stat" [7, p. 26].

Aflându-se pe frontul roman, Mateevici, continua activitatea literară, concomitent reușea și să traducă din limba rusă. Dintre lucrările tradu-

se fac parte: *Pescarul* și *Zâna* de Maxim Gorki; *Zădarnic artist* de Alexei Tolstoi; *Poetului* de Alexandr Puşkin; *Prorocul* de Iurii Lermontov; *Primejdia* și *Prădătorii* de Anton Cehov ș.a. Ultimele traduceri de pe front datează cu zilele de 29-30 iunie 1917.

Semnificativ este faptul că pe frontul de la Mărășești, pentru a doua oară, activitatea creatoare a lui Alexe Mateevici s-a înviorat brusc: scrie numeroase opere în care reflectă starea lui spirituală la acel moment istoric. Se știe că prima ascensiune de activitate scriitoricească a poetului adolescent, de 17-19 ani, de asemenea a fost condiționată de revoltele populare din Rusia din anii 1905–1907, când poeziile lui erau înfiripate de avântul speranțelor eliberatoare de sub jugul țarist. Aceleași speranțe au reînviat către vara anului 1917, când poetul devenise mai maturizat, dezvoltându-și viziunile patriotice de pedagog și preot iscusit, capabil să atragă atenția poporului băștinaș, chiar și în timpul luptelor, devenind una dintre cele mai influente personalități în societatea basarabeană din acea perioadă.

În anii de război, după revoluția din februarie 1917, activitatea poetică a lui Mateevici izbucnește ca un vulcan, începând cu celebra operă „Limba noastră". La 20 aprilie 1917, de pe front, într-o epistolă către familie poetul scrie: „Și mai mult simt o oarecare năvală de voinicie și de puteri creatoare. Ceva a trezit mintea mea, gata deja să adoarmă. Parcă nu-mi aduc aminte ca vreodată scrisul să-mi fi curs de sub condei cu atâta ușurință ca acum" [7, p. 26].

Alexe Mateevici (primul din dreapta)
împreună cu alţi preoţi militari pe frontul român (iunie-iulie 1917)

În pofida greutăților sufletești pe timp de război, în situațiile imprevizibile din vara anului 1917, Alexe Mateevici, cu jertfire de sine, își îndeplinește obligațiunile de preot militar, găsind timp și pentru a scrie pe timp de luptă poezii valoroase, care i-au înveșnicit numele și ca poet. Doar în ultimele două luni din viața sa plină de chinuri, poetul a scris și ne-a lăsat drept moștenire numeroase poezii sentimentale, cu sens de apel patriotic către popor, vigilente și povățuitoare: „Limba noastră" (17 iunie 1917); „Văd prăbușirea" (5-6 iulie); „Cântec de leagăn" (7 iulie); „Basarabenilor" (10 iulie); „Frunza nucului" (12 iulie); „Unora" (13-14 iulie).

În poezia „Deasupra târgului Bârlad", scrisă cu mai puțin de o lună până la trecerea poetului în veșnicie, sunt reflectate evenimentele dramatice de pe frontul de la Mărășești, când esențial se intensificase bombardamentul, prevestitor al unor acțiuni ofensive. Atunci inamicul recurgea nu doar la imense mijloace pur militare, ci și la descurajarea morală a trupelor românești.

Mult mai târziu Ștefan Ciobanu avea să spună despre Alexe Mateevici următoarele cuvinte: „Războiul mondial ne-a răpit pe unul din cei mai de valoare poeți basarabeni, pe Alecu Mateevici, al cărui talent abia trezit la viață era menit să treacă peste cadrele regionalismului îngust și să devie un factor puternic al culturii românești în genere… Chiar dacă nu avea și alte scrieri… Numele lui ar fi rămas în literatura română dacă ar fi scris numai poezia „Limba noastră" [6, p. 8].

Dintotdeauna cazurile de moarte pe neașteptate pentru anturaj, inclusiv în condiții de staționar, cu atât mai mult a persoanelor tinere și practic sănătoase (din care făcea parte și A. Mateevici), trezesc în societate anumite suspiciuni. Din aceste motive, organele de drept sunt obligate să investigheze circumstanțele decesului, în scopul stabilirii sau excluderii unor acțiuni cu caracter criminal. Este greu de imaginat, chiar și în afara cazului Mateevici, cum ar folosi organele de justiție, în calitate de probe obiective, unele consemnări (păreri) publicate fără studii medicale speciale, referitoare la diagnosticul unei anumitei boli sau asupra cauzei morții, a unei persoane, neavând certe dovezi argumentate și prezentate de specialiști în domeniu [8].

În această ordine de idei, nici declarațiile soției lui Mateevici, nici mărturiile chipurile, depuse de mama poetului, nu se potrivesc și nu corespund unei logici convingătoare. Se vehiculează cuvintele soției, care spunea: „În august 1917, Alexe a venit de pe front acasă bolnav de tifos (nu se specifică care – n.a.) și la 13 august, la ora 15:00 a încetat din viață în Spitalul gubernial din Chișinău" [9].

Analizând, în calitate de medic legist, circumstanțele îmbolnăvirii și morții lui Mateevici, am constatat numeroase date contradictorii, ceea ce creează o situație destul de confuză, cu multe întrebări neelucidate. Nu este dovedit oficial unde și când s-a îmbolnăvit poetul, care a fost evoluarea bolii, trezesc anumite suspecții locul spitalizării și diagnosticul bolii, fabulos se descrie momentul morții, fără a se cunoaște precis cine au fost martorii

ultimilor clipe din viaţă, procesul funerar a fost grăbit, nu este scris nimic cine a vorbit la mormântul poetului, nu se arată prezenţa la înmormântare a lui Pan Halippa. De ce în ziarul „*Cuvânt Moldovenesc*", redactat de Pan Halippa, tocmai peste o săptămână se înştiinţează despre moartea lui Mateevici? Chiar şi în unicul document în care s-a înregistrat decesul sunt incluse înscrieri suplimentare (evidentă falsificare) referitoare la data morţii poetului!

Continuând investigarea şi analiza anumitor aspecte din soarta nemiloasă a lui Alexe Mateevici, tot mai mult accept admiterea unor denaturări şi tăinuiri de informaţii preţioase, care ar fi putut servi drept dovezi convingătoare în stabilirea adevărului istoric. Evident, calvarul postrevoluţionar din Rusia ţaristă (1917), poziţia lui patriotică şi civică au avut directe tangenţe asupra dispariţiei fizice a poetului, care a devenit incomod guvernării, fiind un înverşunat susţinător al independenţei scumpei ţărişoare, pentru care putea să-şi jertfească viaţa.

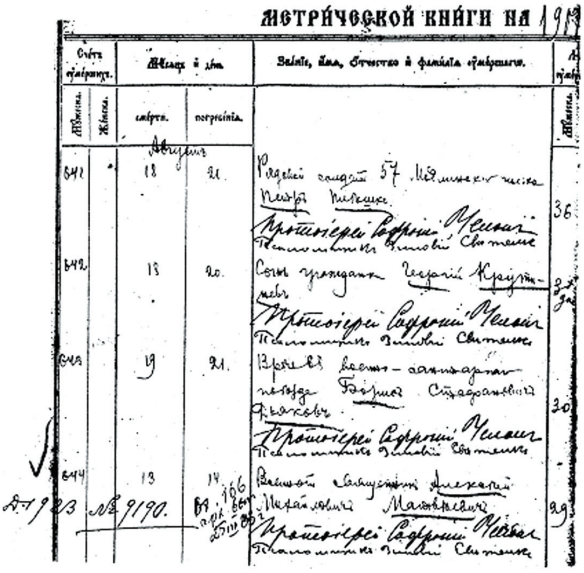
МЕТРИЧЕСКОЙ КНИГИ НА 19

Facsimilul înregistrării decesului lui A. Mateevici în cartea de acte a bisericii Sf. Nicolae din Chişinău.

Preotul militar A. Mateevici (1888–1917)

Adesea se întreabă: Cum de explicat rapiditatea morţii unui bărbat tânăr, absolut sănătos, precaut în toate acţiunile, inclusiv în momente periculoase pentru viaţă în condiţii de război? De ce atât de scăzută este credibilitatea faţă de ipotezele unor autori asupra evoluţiei bolii şi morţii lui Alexe Mateevici? În viziunea mea, ultima se datorează argumentărilor nefondate, fără substrat real. S-a stabilit că o parte din istorici şi biografi ai timpului au prezentat informaţii la întâmplare. Printre constatările care şi actualmente trezesc o doză mare de neîncredere pot fi următoarele:

1. Supoziţiile controversate ale circumstanţelor de îmbolnăvire,

a timpului și instituției medicale de spitalizare. Evidente sunt denaturările ce țin de evoluția și diagnosticul bolii poetului, lipsa informațiilor asupra tratamentului acordat și nominalizarea medicilor curanți.

2. Suspiciunile asupra autenticității copiei așa-numitului zilnic al soției Teodosia din perioada anilor 1917–1920, în care, post-mortem, incompetent se interpretează semnele „obiective" și cursul bolii poetului, ceea ce lasă impresia că „documentul" nu a fost întocmit de o persoană care poseda cunoștințe medicale, nici de soția Teodosia, ci numai de o persoană terță (posibil la comandă!), întrucât originalul „zilnicului" afișat, din motive neclare, a rămas necunoscut publicului până în zilele noastre.

3. Consemnările fabuloase despre vizitele mamei și ale soției în spital, precum că ele l-ar fi asistat la patul poetului până în ultimele clipe din viața pământească! Este cunoscut că vizitele bolnavilor de boli contagioase erau strict interzise, încă după anul 1734, când o mare parte din populația băștinașă a decedat de pe urma ciumei.

4. Nu lasă nicio încredere justificată inscripția adăugată pe facsimil înregistrării decesului lui Mateevici în cartea de acte a bisericii Sf. Nicolae din Chișinău, peste mult timp după instalarea morții, ceea ce evident prezintă un procedeu de falsificare documentară, fapt ce a coincis zilelor de asasinare a preotului Dimitrie Baltaga din Rezeni, a prietenilor Simeon Murafa și Andrei Hodorogea, a polițistului de sector, fost militar, Miron Burcă, originar din satul Bravicea (Orhei) și al altor patrioți basarabeni dispăruți fără veste.

5. Înmormântarea suspicios grăbită a poetului (similar ca și a lui Mihai Eminescu), fără concretizarea persoanelor oficiale prezente la procesul funerar. Cum se poate de explicat faptul că înmormântarea lui Simeon Murafa și Andrei Hodorogea din acea perioadă a fost descrisă în detaliu, inclusiv cine a vorbit la mormântul lor, dar de procesul funerar al lui Mateevici practic nu s-a scris nimic concret nici într-un ziar al timpului, cu excepția unor expresii generalizate ale biografilor, publicate tocmai peste 35-40 de ani după dispariția poetului. Este greu de înțeles de ce nici într-un ziar de atunci nu s-a arătat lipsa la înmormântare a celor mai apropiați prieteni ai răposatului, inclusiv a lui Pan Halippa (!), care anterior, chipurile, făcuse tentativă de a-l vizita pe poet, fără a se concretiza în care spital? Ce e la mijloc: tăinuirea adevăratei realități sau comiterea unor acțiuni de natură dubioasă sau criminală?

6. Inexplicabil rămâne și faptul de ce, cu o întârziere de șapte zile, tocmai la 20 august 1917, în ziarul „Cuvânt Moldovenesc" (redactor Pan Halippa) se anunță despre moartea lui Mateevici? Este cunoscut că sediul redacției se afla în acea perioadă pe strada Jucovski 15 (actuala Maria Cebotari), nemijlocit în apropierea spitalului orășenesc, unde se presupune că s-a aflat și poetul. De ce către 1923, la dezvelirea monumentului celor trei martiri, Pan Halippa afirma că Mateevici a decedat pe front…?

La începutul lui octombrie 1926, la Chișinău, a avut loc un eveniment istoric de mare importanță – inaugurarea în fața Catedralei, din centrul orașului,

a monumentului în memoria martirilor: Alexe Mateevici, Simeon Murafa și Andrei Hodorogea. Autorul monumentului și al basoreliefurilor – sculptorul Verea-Ionescu.

Mass-media de atunci (Ziarul Presa nr.188, 3 octombrie 1923) scria: „Ieri, la ora 11, în prezența miniștrilor Constantinescu și Inculeț, a generalului Berthelot și a tuturor autorităților civile și militare, a avut loc inaugurarea monumentului instalat la 29.IX.1923 de un grup de basarabeni, în frunte cu Pan Halippa, în amintirea a trei martiri: preotul Mateevici, avocatul Murafa și inginerul Hodorogea. Cel dintâi – mort în timpul războiului, ceilalți doi – asasinați de soldați bolșevici". La dezvelirea stelei au asistat atât persoane oficiale, cât și mama și soția poetului, iar fiica lui – Nina – a recitat poezia-imn „Limba noastră".

Monumentul a fost executat din piatră, având reliefuri, vulturul, stema, inscripțiile și elementele decorative turnate în bronz. Ansamblul avea un piedestal cu 5 trepte, pe care era amplasat un panou vertical din piatră, unde erau incrustate reliefurile cu chipurile martirilor, însoțite de inscripțiile: **Simeon Murafa** (24.05.1887–20.08.1917); părintele **Alexei Mateevici** (16.03.1888–13.08.1917); **Andrei Hodorogea** (02.10.1878–20.08.1917). Reliefurile erau protejate de un vultur cu aripile larg deschise. Sub reliefuri erau plasate două ramuri: una de stejar și alta de laur, care încadrau stema României [10, p. 57].

Nadejda Neaga-Mateevici cu nepoţica Nina lângă monumentul celor trei martiri ai neamului: A. Mateevici, S. Murafa şi A. Hodorogea. Chişinău, octombrie 1926. Monumentul a fost instalat în grădina Catedralei la 29.09.1923, dezasamblat în 1940 şi distrus din temelie prin anul 1949

Se vehiculează că monumentul a fost distrus în 1940 pe timpul evacuării Armatei Române. În realitate, la acel moment, în grabă, s-a izbutit doar de scos chipurile martirilor și al pieselor asociate, turnate din bronz, iar piedestalul din piatră s-a păstrat până în primăvara anului 1949, apoi a fost distrus complet. Personal am reușit să văd piedestalul din piatră din fața Catedralei din capitală, sosind în cadrul unei excursii cu elevii școlii feroviare din Bălți în primăvara anului 1949 [11, p. 71].

În anul 1988, la Zaim, raionul Căușeni, a fost deschisă Casa-muzeu

„Alexei Mateevici", ai cărei animatori au fost Ion şi Maia Găină, Mihai Vieru, Nina Tocan, Teodosie Berghi, Ilie Gluh ş.a. La inaugurarea instituţiei, Nina Tocan, directorul Şcolii „Alexei Mateevici" din localitate, avea să spună: „Ne dorim ca Centrul ce a fost deschis să devină un loc unde îşi vor da întâlnire oamenii de cultură şi artă din sudul Basarabiei şi din întreg spaţiul românesc. Ne-am dorit foarte mult să deschidem această instituţie în sediul istoric al şcolii primare în care au învăţat mari personalităţi: Alexe Mateevici, Vasile Cijevschi, Petru Cărare, Ion Ungureanu ş.a." [12].

Datorită sârguinţei întregii comunităţi din regiune, numai în primii 10 ani de la fondare, la Casa-muzeu din satul Zaim au fost filmate două documentare despre viaţa şi activitatea preotului-poet Alexe Mateevici, care în permanenţă este vizitată de mai mulţi admiratori şi numeroase delegaţii din ţară şi de peste hotarele ei [13, p. 4-5].

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

1. Colesnic Iurie. *Doina dorurilor noastre. Itinerar-memorial istoric*. Chişinău, 1990.

2. Crainic Nichifor. *Icoanele vremii*. În: *Opere alese.*

3. Mateevici Alexe – *Genealogie. Iconografie. Evocări.* Ediţie întocmită şi îngrijită de Vlad Chiriac. Chişinău, Ed. „Ştiinţa", 2003.

4. Mateevici Alexei. *Opere*. Vol. I, Chişinău, 1971.

5. Chiriac Vlad. În: Literatura şi arta, nr.11, 18 martie 1999.

6. Ciobanu Ştefan. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chişinău, 1923; reeditată, 1992.

7. Ţepordei V.. *Alexe Mateevici*. Chişinău, Ed. „Tiparul moldovenesc", 1937.

8. Baciu Gherghe. *Viziuni asupra vieţii şi morţii poeţilor martiri: Eminescu, Mateevici, Vieru*. Chişinău 2014, 286 p.

9. Ziarul *Raza,* nr. 400, din 26 august 1937.

10. Opriş Ioan. *Din istoria dramatică a Patrimoniului Cultural Naţional*. În: *Revista muzeelor*, anul XXX, nr. 1, 1993.

11. Baciu Gheorghe. *O viaţă de zbucium*. Chişinău, 2009.

12. Borzin Rodica. *O nouă instituţie de rezonanţă naţională*. În: *Literatura şi arta,* nr. 50 (2938), 13 decembrie 2001.

13. Găină Ion. *Binecuvântaţi am fost de el cu toţii…* În: *Destin Românesc*, 1999, nr. 4.

ALEXANDRU RIOȘANU (1892–1941), UN COLONEL LA DATORIE

Pavel MORARU [1]

BALEXANDRU RIOȘANU (1892–1941, A COLONEL ON DUTY

One of the controversial characters of the Antonescu period - a hero to some, acriminal to the rest - was the Colonel Alexandru Riosanu. He served as Under Secretary of State for Police and Security at the Ministry of Interior (10 to 14 September 1940, 14 September 1940-24 January 1941), acting as a connecting link between the head of state and the chiefs of police structures.

Unul din personajele controversate ale perioadei antonesciene – pentru unii erou, iar pentru alții călău – a fost colonelul Alexandru Rioșanu.

S-a născut în anul 1892 și în cariera sa militară a avansat până la gradul de colonel. Și-a făcut studiile militare în Franța, la Saumur [1] și a absolvit Școala de Cavalerie de la Târgoviște (1911-1913), intrând imediat în cadrele Armatei, cu gradul de sublocotenent. În anul 1916, a fost mobilizat și a luat parte la campaniile Armatei Române din Primul Război Mondial. În anul 1917, a fost avansat în gradul de căpitan, în 1923 – în gradul de maior, iar în 1933 – locotenent-colonel. În 1938, a fost trecut în rezervă, cu motivul lipsei stagiului de front [2, p. 212].

A deținut funcția de subsecretar de stat pentru Poliție și Siguranță la Ministerul de Interne (10-14 septembrie 1940; 14 septembrie 1940-24 ianuarie 1941), fiind veriga de legătură dintre conducătorul statului și șefii structurilor polițienești. Așa după cum spunea Constantin Z. Vasiliu, inspector general al Jandarmeriei în perioada guvernului Antonescu, „Cu d-l Mareșal n-am avut relații. El lucra cu subsecretarii de stat. Noi lucram numai cu Rioșanu" [3, pp. 525-526].

A fost căsătorit cu Sonia Economos și a avut cu ea două fiice – Ioana (1927-1967, moartă într-un accident de mașină) și Ecaterina (decedată în 1928), doctor în filologie germană – și un fiu, Alexandru (născut în anul 1931), stabilit la Paris. Numele vechii familii Rioșanu a fost de fapt „Râioșanu", care s-a tras de la denumirea satului „Râioși" din Oltenia [1].

În timpul rebeliunii legionare (21-23 ianuarie 1941), Alexandru Rioșanu a avut un rol important la înăbușirea acesteia, fapt pentru care a fost și mai continuă să fie contestat de către legionari. Potrivit surselor legionare, Alexandru Rioșanu a făcut parte din „camarila antonesciană" (ca fost aghiotant al generalului Antonescu), alături de Mihai Antonescu și Eugen Cristescu. Lui i-a revenit sarcina, ca subsecretar de stat la Ministerul de Interne, „ca în termen de 20 de zile să fie înlocuiți primarii legionari cu primari

[1] *Pavel MORARU, doctor în istorie,Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, România.*

imparțiali" și a contribuit la campania de defăimare a Gărzii de Fier [4]. Legionarii îl considerau „omul jidanilor", mason, care, împreună cu Eugen Cristescu și Mihai Antonescu („aceste elemente satanice"), au complotat pentru a-l despărți pe Ion Antonescu de Mișcarea Legionară [5, p. 115].

Colonelul Rioșanu **însă** a contribuit, **în zilele rebeliunii**, la protecția oamenilor politici, de cultură și de știință. După cum aflăm de la Corneliu Coposu, Alexandru Rioșanu i-a dat lui Coposu și lui Ilie Lazăr „revolvere ca să-l păzim pe Maniu" [6]. De asemenea, Rioșanu s-a implicat direct în salvarea lui Gheorghe Tătărescu, Constantin Argetoianu, Ion Gigurtu, generalului Marinescu, Mihail Ghelmegeanu, generalului Constantin Ilasievici și Mihai Ralea de răfuielile legionare [7]. Așa după cum sublinia generalul Constantin Pantazi, ministru de Război în timpul guvernării antonesciene, „Aceștia din urmă au fost salvați prin intervenția directă a generalului Ion Antonescu și prin energia lui Rioșanu, subsecretar de stat la Interne" [8, p. 106], (precum și a lui Eugen Cristescu, director general al Serviciului Special de Informații în anii 1940-1944 [9, p. 186], care le-a furnizat informațiile necesare [3, p. 201]).

La procesul asupra „lotului Antonescu" din 1946, Eugen Cristescu relata episodul salvării acelor personalități românești: „[…] În dimineața zilei de 28 [noiembrie 1940], am fost anunțat la telefon, de Mihail Ghelmegeanu: «Au venit 8 legionari să mă ia de aici, din casă. Fă ceva și salvează-mă». Aveam un ofițer și câțiva agenți, i-am suit într-o mașină și i-am trimis, dar nu au putut să reziste legionarilor, care i-au amenințat…, i-au amenințat cu revolverele. L-au luat pe Ghelmegeanu, dar echipa mea ce a făcut?... Să vadă cel puțin unde-l duce. A văzut că-l duce la Prefectura Poliției. Mi-au telefonat, [l-]am avizat imediat pe Rioșanu, l-am scos din baie chiar. Îi telefonase și… și telefonase și d-l general Vasiliu, îi telefonase și Argetoianu…, madam Argetoianu că, îl ridicase pe Argetoianu de acasă, și atunci i-am spus: «Aleargă!!! Într-un suflet, du-te la Prefectura Poliției, că-i omoară!».

S-a dus, mi se pare că chiar cu d-l general Vasiliu și cu câțiva agenți care-i avea. Rioșanu era un om foarte curajos, fusese ofițer, nu-i așa, a intrat înăuntru, în Cabinetul Prefecturii de Poliție, și a găsit Tribunalul care îi judeca, compus din legionari. A țipat o dată Rioșanu: «Ce este aici? Ce e scandalul acesta? Toată lumea după mine, dacă nu, scot regimentul de jandarmi!»

S-au intimidat legionarii de acest curaj extraordinar. I-a luat pe toți. Era d-l Tătărescu, era d-l Ghelmegeanu…, erau o mulțime acolo, Argetoianu și alții…

[…]. Paisprezece, da. I-a luat pe toți și i-a dus la Ministerul de Interne și i-a internat acolo. Însă, Madgearu a fost mai nenorocit. L-au ridicat dimineața de acasă, nu l-au mai dus la Prefectura Poliției, l-au dus în pădure și l-au împușcat.

Pe Iorga, există dosarul, domnilor, la mine la serviciu, cu toate cercetările făcute în această chestiune. Toți asasinii lui Iorga sunt citați nominal, nu mi-i aduc acum aminte. Există dosarul, se găsesc…, se găsesc toți asasinii

în Germania" [3, vol. I, pp. 338-339].

După aceasta, așa precum mărturisește Eugen Cristescu, a rămas prieten cu Rioșanu: „Venea, câteodată, la mine la Joița și-mi dădea sugestii democratice. El e cu Tătărescu. Îmi dădea sugestii politice, să spun Mareșalului…" [3, vol. III, p. 221].

Eugen Cristescu își mai amintea că, după aceste fapte (și în special pentru că „au răsturnat Statul legionar" [9, p. 187]), a urmat „afișarea pe toate zidurile Capitalei a manifestelor amenințătoare la adresa lui Rioșanu și a mea, amenințări care nu au încetat până astăzi" [9, p. 177] și legionarii „le jură răzbunare"[9, p. 187]. Tot Eugen Cristescu sublinia că, până la declanșarea rebeliunii legionare, colonelul Rioșanu a fost printre cei care l-au sesizat de amenințarea legionară: „Din primul moment G-rul Antonescu îmi atrage – alături de Rioșanu, atențiunea asupra pericolului legionar, dându-mi dispoziții speciale de urmărire" [9, p. 182].

În legătură cu reperele biografice ale lui Alexandru Rioșanu, cele mai cunoscute, deocamdată, sunt cele legate de scurta activitate pe care a avut-o în organizarea și administrarea Bucovinei, în calitatea sa de „guvernator" al acesteia în iulie– august 1941.

După campania militară de eliberare a Basarabiei și a nordului Bucovinei de sub ocupația sovietică (începută la 22 iunie 1941), Alexandru Rioșanu, fiind un apropiat al generalului Ion Antonescu (un „caracter de câine credincios, care adulmecă și înhață omul cu gând necurat" [10, p. 396]), pe care se putea conta, a fost numit Împuternicit al Generalului Antonescu pentru administrarea Bucovinei eliberate.

A sosit la Cernăuți la 7 iulie 1941, luând sub conducere acțiunea de reorganizarea teritoriului eliberat [11]. Era autoritatea supremă a administrației civile și purta, neoficial, titulatura de „Guvernator", contribuind direct, împreună cu generalul Petre Dumitrescu (comandantul Armatei a III-a române, care a eliberat aceste teritorii), la reluarea guvernării românești în nordul Bucovinei [12].

Până la organizarea Guvernământului Provinciei Bucovina (organ cu funcții legislative și executive), provizoriu, a fost instituit *Consiliul de Stat al Bucovinei*, format din reprezentanți ai autorităților militare și civile [13].

Pentru reorganizarea Basarabiei a fost numit generalul Constantin Voiculescu, care avea și „sarcina de a face unificarea regimului de cârmuire a Basarabiei și Bucovinei, veghind la aplicarea unor măsuri identice și a unui regim administrativ asemănător în ambele provincii". Generalul Voiculescu era „întovărășat" de consilieri, care formau „echipa de îndrumare" și aveau misiunea „de sfătuire și de control". Ei lucrau „spre a ajuta organele militare și a dirija administrația civilă" [14].

Din Germania a venit un corp de consilieri în frunte cu ministrul de stat german Karl Pflaumer, [15, p. 77], care a fost desemnat consilier al generalului Voiculescu [16, p. 90]. Ministrul Pflaumer era însoțit de Hans Karl von Reinhardt (cu reședința la Chișinău) și Theodor Ellgering (cu reședința la Cernăuți) [17, p. 143; 18]. Grupul de consilieri germani făceau parte din Comisia Administrativă, formată pentru elaborarea și aplicarea legii administrative în teritoriile dezrobite

[3, vol. III, p. 449]. Deși aceștia au avut un rol strict consultativ, prezența lor în teritoriile eliberate a fost primită cu reținere atât de opinia publică, cât și de unele personalități politice [17, p. 143].

O situație interesantă, și mai puțin cunoscută, a avut loc în legătură cu numirea colonelului Rioșanu în fruntea administrației bucovinene. Totul a pornit din clipa în care Bucureștiul a încredințat câtorva persoane – colonelului Rioșanu, generalului Voiculescu și profesorului Gheorghe Alexianu, fost rezident regal în Bucovina (29 august 1938 – 1 februarie 1939) – aceeași misiune: să se ocupe de reorganizarea și administrarea Bucovinei. Ajunși la Cernăuți (Rioșanu în 7 iulie, iar Voiculescu cu Alexianu la 9 iulie), cei trei au intrat într-un conflict de autoritate – pe de o parte Al. Rioșanu și de cealaltă parte C. Voiculescu și Gh. Alexianu. Despre această situație controversată aflăm din cele două scrisori ale colonelului Rioșanu – din 9 [19] și 10 iulie 1941[19, filele 8-11]– adresate lui Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri.

Prezentând cauzele conflictului, Rioșanu menționa: „…Mă pomenisem cu el (generalul Voiculescu – *n.n.*) în sala de masă al Place Hotelului, unde mănânc cu șefii armatei de aci, că intră cu Alexianu…, nici nu-mi dă bună ziua, nu-mi spune un cuvânt și începe să împartă roluri la funcționari. Se duce la Palatul Rezidențial, pe care dădusem ordin să-l curețe, dă odăi la funcționari și pune stăpânire pe el fără a ține seama de nimeni. Apoi când îl întreb care este rolul D-sale, îmi răspunde că eu nu sunt nimic, n-am rol oficial, că tu (Mihai Antonescu – *n.n.*) i-ai spus că am o misiune specială dată de Generalul Antonescu, și că n-am ce căuta aici" [19, fila 12-12^{verso}] (din scrisoarea din 9 iulie 1941).

Cu o zi mai târziu, Rioșanu revine și îi mai scrie lui Mihai Antonescu: „…de ieri Voiculescu a dat ordin verbal că dispozițiunile ce le-am dat să nu se mai execute, căci acum a venit el, guvernator al Basarabiei și Bucovinei", iar „Alexianu a împărțit birourile la oamenii lui" [19, filele 8-9]. În încheierea scrisorii colonelul Rioșanu avertiza că, dacă situația nu se îndreaptă, „sub acești nemernici sau cu acești nemernici nu lucrez" [19, filele 9^{verso}-11] și va interveni și la generalul Ion Antonescu [19, fila 13].

Cauza acestei situații confuze rezulta din neconcordanța acțiunilor dintre cei doi Antonești: ambii aveau, practic, aceleași atribuții în reorganizarea provinciilor eliberate. Generalul era conducătorul statului și declara, că o „să se ocupe direct de conducerea Basarabiei și Bucovinei"[16, p. 89]. Însă, odată cu declanșarea războiului împotriva Uniunii Sovietice, s-a deplasat în zona frontului, lăsând la conducerea statului pe Mihai Antonescu, care a devenit, din data de 21 iunie 1941, președinte *ad-interim* al Consiliului de Miniștri [20, p. 4]. Fiind jurist, Mihai Antonescu s-a ocupat nemijlocit de reorganizarea teritoriilor eliberate.

Nesincronizarea acțiunilor dintre cei doi a fost confirmată mai târziu de Gheorghe Alexianu: „Eu eram fondatorul Societății de Științe Administrative, eram prieten cu Mihail Antonescu și deci el [mi]-a propus (să mă ocup de organizarea administrativă a

Bucovinei – *n.n.*), nu știu dacă mareșalului Antonescu (i-a spus – *n.n.*). Dar m-a chemat, ca prieten intim, ca să lucrez în această comisie (administrativă – *n.n.*) la organizarea administrației în Bucovina și Basarabia, urmând ca, atunci când se va institui administrația din Bucovina, să mi se dea administrația aceasta. (…). Când m-am dus în Bucovina, mareșalul Antonescu, care nu știa de angajamentele pe care le luase Mihai Antonescu, [îl] numise pe Rioșanu sub formă de guvernator. Am stat în Bucovina 3-4 zile, împreună cu membrii comisiei germane și, la urmă, am fost chemat la București"[3, vol. III, p. 466-467]. Gheorghe Alexianu mai spunea că Mihai Antonescu nu i-a „spus lucrurile clar, deoarece în Bucovina [l-]am găsit pe Rioșanu" [3, p. 449].

Dar și colonelul Rioșanu, dându-și seama că e vorba de o posibilă eroare la mijloc, încerca să se clarifice, întrebându-l pe Mihai Antonescu, în susmenționata scrisoare din 9 iulie 1941: „…ori tu vrei să mă înlături și n-aveai decât să-mi spui înainte să plec, căci nu sunt omul ce am fugit după funcțiuni, ori acest Domn General (Voiculescu, care-l patrona pe Alexianu – *n.n.*) este un mârlău, ce voi ști să-l pun la locul său" [21].

După intervențiile lui Al. Rioșanu, conflictul s-a consumat în favoarea sa: la 15 iulie 1941, Ion Antonescu a dat următoarele dispoziții: „1. Împuternicitul meu pentru administrarea și conducerea Bucovinei din toate punctele de vedere, până la legalizarea definitivă a administrației și conducerii, este Loc.-Col. Alexandru Rioșanu… (care purta titulatura de „Împuternicitul Generalului Antonescu pentru administrarea teritoriilor din Bucovina eliberată" [22]– *n.n.*). 2. Nici o autoritate de stat, de orice rang, nu are dreptul să se amestece în nici un fel în conducerea și administrarea Bucovinei și Basarabiei. 3. Personalul administrativ, financiar și economic pus la dispoziția împuterniciților pentru administrarea din toate punctele de vedere a acestor ținuturi, depinde direct de împuterniciții mei" [23, p. 3]. După trei zile de ședere la Cernăuți, Gheorghe Alexianu a fost chemat la București – misiunea lui în Bucovina luând sfârșit [3, vol. III, pp. 449-450] –, iar generalul Voiculescu a fost numit la 23 iulie 1941 „Împuternicitul Generalului Antonescu pentru administrarea Basarabiei" [16, p. 90], fără atribuții asupra Bucovinei.

După sosirea lui Gh. Alexianu la București, Mihai Antonescu i-a adus la cunoștință că i-a făcut „greutăți Guvernului" din cauza neînțelegerilor cu „Rioșanu, care era numit de Mareșal". Pentru acest lucru Alexianu nu a mai avut contact cu Guvernul în lunile iulie și august 1941 [23, p. 3]. Însă, la 19 august 1941, prin Decretul nr. 1, emis la Tighina, prof. Alexianu a fost numit „Împuternicit al Guvernului pentru administrarea teritoriului dintre Nistru și Bug". De la 14 octombrie 194, a purtat titulatura de „Guvernator Civil al Guvernământului Transnistria" [24].

Acest controversat episod ni-l relatează și primarul de atunci al Cernăuțiului, Traian Popovici, în lucrarea sa „Spovedania": „Eram nedumerit cine va fi guvernatorul Bucovinei, care în această gamă trebuia să aibă rolul de prim-ministru sau vicerege.

Pe doi îi aveam cu noi (în drum spre Cernăuți – *n.n.*), pe generalul Voiculescu, guvernatorul de mai târziu al Basarabiei, și pe Gheorghe Alexianu (guvernatorul de mai târziu – *n.n.*) al Transnistriei, iară la Cernăuți ne aștepta colonelul Rioșanu, omul de încredere și prieten al Mareșalului. Șansele vorbeau pentru fiecare din ei. Alexianu, profesor la Universitatea din Cernăuți și fost rezident regal al Bucovinei, generalul Voiculescu, general superior în grad colonelului Rioșanu. Rioșanu intimul Conducătorului.

Trei săbii într-o teacă nu se putea. Care va fi sabia ce va străfulgera în întunericul „conștiinței adormite" în Țara Fagilor?

La Cernăuți trebuia dezlegată această problemă. Cu ce sentimente și cum s-au privit în față cei trei guvernatori, nu știu. Nu făceam parte din anturajul nici unuia. Din ordinul primarului meu, care era dublat și de răspunderea unui consilier de stat la sănătatea publică, am intrat în exercitarea atribuțiunilor, mie deferite, după bunul său plac.

Cred că am avut vreo trei zile, doi guvernatori, cari cu de la sine putere își luau rolul în serios: generalul Voiculescu și Alexianu. Mai mândru de sine, mai demn se comporta decedatul Rioșanu.

Enigma a fost dezlegată, în urma unei hotărâte convorbiri telefonice dintre Rioșanu și Mareșal, care se găsea la Cartierul său general din Tiraspol, în favoarea lui Rioșanu, care, din ordinul Mareșalului, a rămas ca împuternicit al său în fruntea guvernământului Bucovina.

Discret a plecat Alexianu cu ai săi, mai puțin discret generalul Voiculescu, care și-a luat, ca amintire, din Cernăuți, două camioane cu covoare persane. Clarificată fiind problema guvernatorului, lucrurile au intrat, pe încetul, în normal" [25, pp. 3-4].

În una din declarațiile sale, făcute în timpul procesului din 1946, a lui Ion Antonescu și a colaboratorilor săi, Gheorghe Alexianu invocă un cu totul alt motiv al conflictului, care, în opinia noastră, nu este plauzibil: „Nu mi s-au spus lucrurile clar, deoarece în Bucovina [l-]am găsit pe Rioșanu. Am stat trei zile la Cernăuți și am avut un conflict cu Rioșanu. Conflictul consta că, într-o zi, Rioșanu vine la mine și-mi spune: «Uite, a venit un ofițer german și cere să-i dăm 400 evrei, pe care să-i execute». Eu [i-]am spus: «Cum să dăm acest lucru?». Mi-a răspuns că acestea sunt ordinele, că nu poate lucra cu mine și că o va face singur. A telefonat la București și, a doua zi, am primit [o] telegramă să mă prezint, urgent, la București. Din cauza aceea, misiunea mea a încetat în Bucovina și l-am văzut pe d-l Mihai Antonescu, mai târziu, [spunându-mi] că am făcut greutăți Guvernului și nu m-am înțeles cu Rioșanu, care era numit de Mareșal" [3, vol. III, pp. 449-450].

Același episod îl regăsim și în lucrarea lui Șerban Alexianu, „File din viața tatălui meu", dedicată carierei lui Gheorghe Alexianu. Autorul spune că misiunea tatălui său în Bucovina a fost alta decât cea de organizare administrativă, iar în privința cauzelor conflictului de autoritate, repetă varianta sus-prezentată a tatălui său: „Dar, înainte de a ajunge în Transnistria ca

guvernator, (Gheorghe Alexianu – *n.n.*) a fost trimis de Mihai Antonescu la Cernăuți, capitala fostei Rezidențe a Ținutului Suceava, pentru a media conflictul iscat între colonelul Rioșanu, Neagoe Flondor și generalul Voiculescu, și cu o mare parte din localnici, care se reîntorseseră la casele lor.

Colonelul Rioșanu, grav bolnav de rinichi, nu dorea decât să fie pe placul germanilor, lăsându-i să facă tot ce doresc în Bucovina recucerită și, mai ales, să-i scape de evreii găsiți acolo.

Aflând de la localnici că Rioșanu avea de gând să predea germanilor un grup de aproape 300 de evrei, profesorul a reacționat, opunându-se fățiș acestui fapt fără sens.

Cum în acele timpuri militarii aveau întâietate, Rioșanu a telegrafiat la București, cerând rechemarea profesorului cu care nu putea lucra" [26, p. 93].

Odată cu soluționarea cazului, Alexandru Rioșanu a primit dispoziții de la Ion Antonescu în vederea emiterii instrucțiunilor provizorii pentru administrarea Bucovinei, care au constituit cadrul juridic de reglementare și funcționare a întregii vieți social-economice și politice, până la emiterea legii din 3 septembrie 1941 „Pentru Organizarea Basarabiei și Bucovinei" [15, p. 74].

Colonelului Alexandru Rioșanu i-a revenit dificila misiune – pe care a realizat-o în mare parte pe parcursul scurtei perioade pe care a avut-o în administrarea Bucovinei eliberate – să pună în aplicare primele măsuri de reorganizare a teritoriului – reinstalarea administrației civile, instituirea ordinii și liniștii, reorganizarea administrativă a provinciei, preschimbarea rublelor, inventarierea populației și a bunurilor, reluarea aprovizionării populației cu mărfurile de primă necesitate, reorganizarea comerțului și industriei etc.

Din a doua decadă a lunii august 1941, colonelul Rioșanu a început să sufere de abces în regiunea vezicii [27], potrivit altor surse – de rinichi, probabil în urma unei otrăviri [1]. Deoarece nu mai era în stare să-și exercite funcțiunea, la finele lunii august generalul Corneliu Calotescu a fost numit locțiitor al împuternicitului Rioșanu și se ocupa *de facto* de toate chestiunile administrative din atribuțiile „guvernatorului". Această veste a făcut ca Alexandru Rioșanu să intre într-o criză de nervi, înțelegând că a fost înlăturat de la conducerea administrativă a Bucovinei [28]. Numirea în post a lui Corneliu Calotescu, așa după cum reiese din documentele de arhivă, a fost necesară, căci „boala fostului guvernator Rioșanu i-a lăsat (pe unii funcționari – *n.n.*) să lucreze ca în codru [29].

De tratamentul colonelului Rioșanu s-a ocupat doctorul J. Amza [30], însă deznodământul a fost unul nefericit: la 31 august 1941, la Cernăuți, în urma unor intervenții chirurgicale nereușite, Alexandru Rioșanu a muri [31].

Se susține că a avut o moarte chinuitoare. Poetul și legionarul Vasile Posteucă, care a fost în ultimele zile de viață ale lui Alexandru Rioșanu, la el la spital, relata: „După trei zile, Rioșanu a murit. Într-adevăr a avut un coșmar. A visat că legionarii îi cer socoteală și s-a învârtit în pat, rupându-și canulele

în rinichi și provocându-și o hemoragie fatală. Asta mi-a mărturisit-o Neagoe Flondor, în fața unchiului său, fost mareșal la palat, cu care voiam să deschid hotelul Pajura Neagră" [32].

A fost urmat în funcția de guvernator al provinciei Bucovina de generalul Corneliu Calotescu [16, p. 78] și de generalul Corneliu I. Dragalina [15, p. 3].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Mihai Sorin Rădulescu, *Rioșenii din Oltenia,* în *Ziarul financiar,* 26 ianuarie 2007, http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/in-curtea-cu-pavajul-gri-3048584/

2. Ottmar Trașcă, Dennis Deletant (editori), *Al III-lea Reich și Holocaustul din România. 1940-1944. Documente din arhivele germane.* Selecția, traducerea din limba germană și note de Ottmar Trașcă. Studiu introductiv de Dennis Deletant. Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel", București, 2007, p. 212.

3. Procesul Mareșalului Antonescu. Documente. Ediție prefațată și îngrijită de M.-D. Ciucă. Cuvânt înainte de I. C. Drăgan. III vols. Ed. „Saeculum I.O.", Ed. „Europa Nova". București, 1997; Vol. III (Ancheta Procesului), Ed. „Saeculum I.O.". București, 1998, vol. III, pp. 525-526.

4. Vasile Blănaru-Flamură, *Absurdități politice din perioada interbelică. Camarila antonesciană și dictatura militară în ofensivă diabolică.* Ed. „SEPCO", 1998, Capitolul VII, http://miscarea.net/vasile-blanaru-mercenarii.htm. Potrivit lui Vasile Posteucă, Ion Antonescu a provocat rebeliunea legionară, cu scopul înlăturării de la guvernare a legionarilor. Un rol important în această acțiune l-a avut Alexandru Rioșanu. De ce s-a dorit acest lucru, ne explică Ion Coja: „Se știe bine că din Rusia au fost aduse cămășile verzi în care au fost îmbrăcați țiganii și alți lumpen-proletari în zilele «rebeliunii» legionare. Nu e de mirare că au fost interesați și englezii (așa cum ar fi declarat, potrivit lui Vasile Posteucă, chiar Rioșanu – *n.n.*) în diversiunea petrecută la București în 21-23 ianuarie 1941. După informații care au apărut la un moment dat în Anglia, pe la mijlocul anilor '80, *Intelligence Service*-ul ar fi fost amestecat și în asasinarea lui Nicolae Iorga. Probabil tot așa: în strânsă colaborare cu colegii sovietici. Scopul, același: România să intre în război fără legionari, lipsită de elanul eroic al acestora, de disponibilitatea oricărui legionar de a-și da viața neprecupețind nimic pentru binele neamului!" (http://www.ioncoja.ro/2009/01/un-legionar-catre-un-rabin-evreu/).

5. Iacoboaie Radu, *Cine sunt cei care ne ucid valorile creștine și naționale? Confruntarea masoneriei cu Mișcarea Legionară. Reabilitarea Adevărului.* Antologie cu texte culese și comentarii de Iacoboaie Radu, vol. 3, 2007, p. 115.

6. Corneliu Coposu: *Încă din ,42, Regele a dorit ieşirea României din Axă.* Interviu realizat de Vartan Arachelian, în ziarul *Ziua,* nr. 1.887, 29 august 2000.

7. Sanda Negropontes, Un destin marcat de istorie, disponibil pe internet la: http://www.newspad.ro/Sanda-Negropontes-un-destin-marcat-de-istorie,31530.html

8. Constantin Pantazi, *Cu Mareşalul Antonescu până la moarte*. Ed. „Publiferom", Bucureşti, 1999, p. 106.

9. Lotul Antonescu în ancheta SMERŞ, Moscova, 1944-1946. Documente din arhiva F.S.B. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Radu Ioanid, traducerea documentelor din limba rusă de Radu Părpăuţă, Ed. „Polirom", [Iaşi], 2006, p. 186

10. George Magherescu, *Adevărul despre mareşalul Antonescu,* în III volume, Ed. „Păunescu", Bucureşti, 1991, vol. I, p. 369.

11. Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Bucureşti (în continuare – ANIC, Buc.), Fond Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, inv. 300, dosar 559/1941, fila 8.

12. ANIC Buc., Fond Ministerul de Interne, inv. 754, dosar 399/1941, fila 5.

13. ANIC Buc., Fond Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, inv. 764, dosar 559/1941, fila 33.

14. ANIC Buc., fila 60.

15. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa în vâltoarea celui de-al Doilea Război Mondial*. Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1994, p. 77. (A fost solicitat concursul lui Karl Pflaumer şi a echipei sale, deoarece avea o bună experienţă în reorganizarea administrativă, fiind cunoscut pentru organizarea administrativă a provinciilor franceze Alsacia şi Lorena anexate de Reichul german).

16. Anatol Petrencu, *Basarabia în al Doilea Război Mondial. 1940-1944.* Ed. „Lyceum", Chişinău, 1997, p. 90.

17. Constantin Hlihor, *Din istoria Basarabiei şi a Nordului Bucovinei (1940-1947). Teză de doctorat.* Conducător ştiinţific, prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Universitatea din Bucureşti, 1994, p. 143.

18. Arhiva Naţională a Republicii Moldova, Chişinău (în continuare – ANRM, Chşn.), Fond 706, inv. 1, dosar 34, fila 28

19. A.N.I.C., Buc., Fond Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, inv. 764, dosar 559/1941, filele 12-13 verso.

20. Mihai Antonescu, *Dacă vreisă* câştigi războiul, trebuie să pregăteşti pacea. Cluj Napoca, 1991, p. 4.

21. ANIC, Buc., Fond Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, inv. 764, dosar 559/1941, fila 12 verso.

22. ANRM, Chşn., Fond 706, inv. 1, dosar 35, fila 1.

23. *Buletinul Administrației Provinciale a Bucovinei*, Anul I, nr. 1, 1 septembrie 1941, p. 3.

24. ANRM, Chșn., Fond 706, inv. 1, dosar 1119, filele 5, 7.

25. Traian Popovici, *Spovedania,* pp. 3-4, www.idee.ro/holocaust/pdf/Marturia.pdf

26. Șerban Alexianu, *File din viața tatălui meu.* Tipografia „Elena – V.I." S.R.L., Chișinău, 2007, p. 93.

27. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României 1939-1947,* p. 74.

28. ANIC, Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, inv. 300, dosar 402/1941, filele 146, 165, 194.

29. ANIC, Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, inv. 300, dosar 402/1941, fila 194.

30. ANIC, Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, inv. 300, dosar 402/1941, fila 104.

31. ANIC, Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, inv. 300, dosar 402/1941, filele 146, 165, 194.

32. *Monitorul Oficial al Bucovinei*, Anul I, nr. 2, 1 octombrie 1941, p. 52.

33. Din scrisoarea lui Vasile Posteucă adresată rabinului Alexandru Șafran, publicată pe http://www.ioncoja.ro/2009/01/un-legionar-catre-un-rabin-evreu/

34. *Universul*, Anul 60 nr. 108, marți, 20 aprilie 1943, p. 3.

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC MILITAR

Nicolai AMBROSI [1]***,***
Pavel BRĂDESCU [2]

EMIL ZATOPEK, UN COLONEL NONCONFORMIST

ZATOPEK, Emil (19.IX.1922, Koprivnice – 21.XI.2000, Praga, Cehia) – militar (colonel), alergător pe distanțe lungi, multiplu campion mondial și campion olimpic, recordman mondial. Z. nu a avut niciodată un antrenor, a avut metoda sa personală de antrenament – alergarea până la epuizare. Datorită rezistenței a fost supranumit „locomotiva cehă", „locomotiva umană" sau „omul-locomotivă". A cucerit primul titlu olimpic la Jocurile Olimpice din Marea Britanie (1948), la 10 000 m (29.59.6) – record olimpic, ediție la care și-a adăugat și argintul la 5 000 m (14.17.8), iar patru ani mai târziu a realizat o triplă la jocurile de la Helsinki (1952), la care și-a adjudecat medaliile da aur la 5 000 m (14.06.6) – record olimpic, 10000 m (29.59.6) – record olimpic și maraton (2.23.03.2) – record olimpic, – performanță unică în sport. Z. este primul atlet din lume care a alergat distanța de 10 000 m în mai puțin de 30 min. A doborât 18 recorduri mondiale. A câștigat 38 de curse consecutive la 10 000 m (1948–1954). În 1956 nu

Emil Zatopek la Olimpiada de la Helsinki, 1952

a putut repeta succesele de la Helsinki (suportase o operație de hernie), astfel încât la Jocurile Olimpice din Australia a ocupat doar locul șase la maraton. În 1968, Z. a protestat în mod public împotriva intervenției sovietice în Cehoslovacia, fapt pentru care a fost înlăturat din funcția pe care o deținea la Ministerul Apărării din Cehoslovacia. După Primăvara de la Praga a fost nevoit să lucreze într-o mină de uraniu. Respectat de toată mișcarea sportivă internațională, Z. a fost invitat la toate edițiile ulterioare ale Jocurilor Olimpice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Nicolai Ambrosi, Pavel Brădescu, *Sport. Mică enciclopedie*, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2014, pp. 356-357.

[1] *Nicolai AMBROSI, doctor în economie, conferențiar universitar, Comitetul Național Olimpic și Sportiv al Republicii Moldova.*
[2] *Pavel BRĂDESCU, jurnalist, traducător, Asociația Presei Sportive din Republica Moldova.*

FOTO ENCICLOPEDIA

Rubrică îngrijită de *Ion XENOFONTOV*

100 DE ANI DE LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL[1]

Prizonieri români sosiți din lagărele austro-ungare, 15 martie 1918

M.S. Regina Maria a României și Misiunea Militară Engleză, Iași, 7 martie 1918

Generalul C. Prezan, șeful Marelui Cartier General al Armatei Române, salută ofițerii voluntari din Ardeal, Gara Iași, iunie 1917

[1] *Material oferit cu generozitate de doamna dr. Maria Danilov, din fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei, căreia îi mulțumim și pe această cale.*

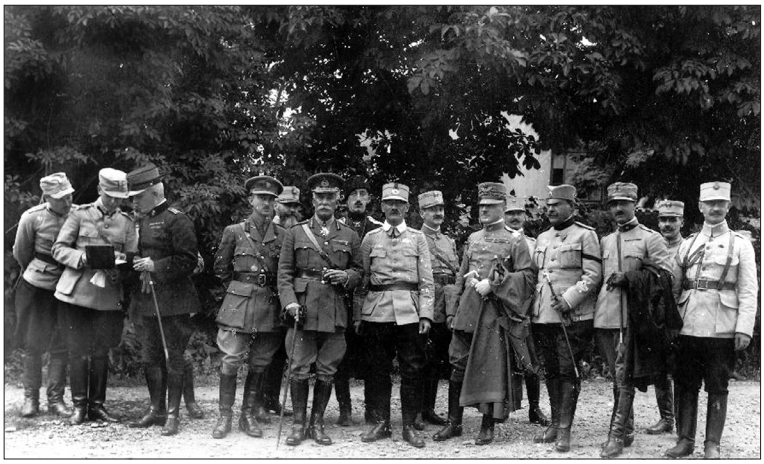

Atașați militari în vizită la Marele Cartier General al Armatei Române, Iași, 27 iunie 1917

Hora unirii jucată în Piața Unirii cu ocazia venirii voluntarilor ardeleni, Iași, 9 iunie 1917

Prizonieri germani luați în urma luptelor de la Mărășești, august 1917

M.S. Regele Ferdinand I al României și M.S. Regina Maria decorând pe front soldații care s-au distins în luptele de la Mărășești, 28 august 1917

M.S. Regele Ferdinand I al României în tranșee în valea Oituzului, 15 iunie 1917

M.S. Regele Ferdinand I al României decorează pe front soldații care s-au distins în luptele de la Mărăști, 2 august 1917

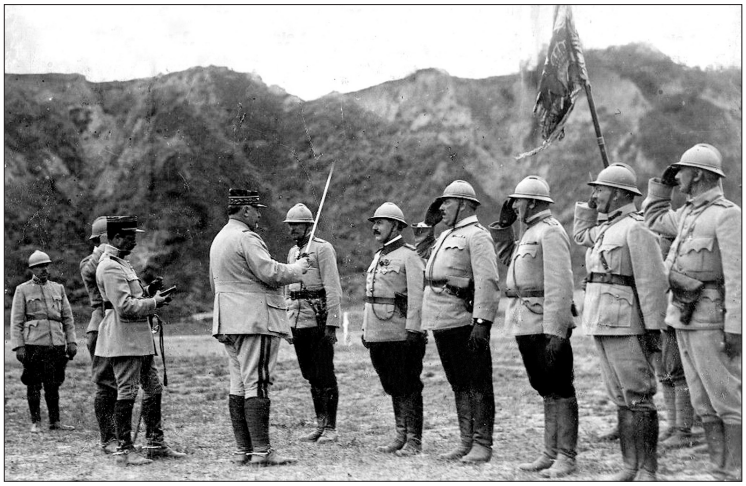

Generalul H.M. Berthelot remite Legiunea de Onoare generalului A. Vălţoianu, comandantul Corpului IV de Armată, Oneşti, 19 iunie 1917

M.S. Regele Ferdinand I al României de vorbă cu ofiţerii răniţi la spitalul din Căiuţi, 23 august 1917

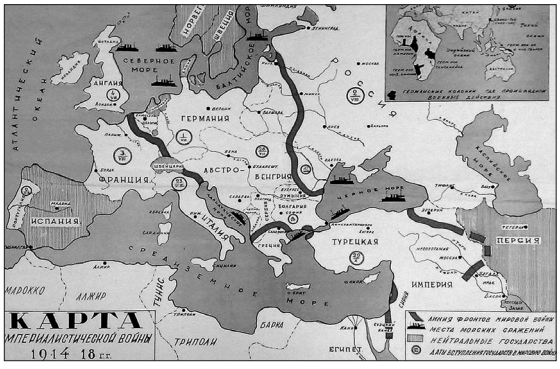

Primul Război Mondial (1914-1918)

E. Ivanova-Spătărel, soră de caritate în Primul Război Mondial, 1917

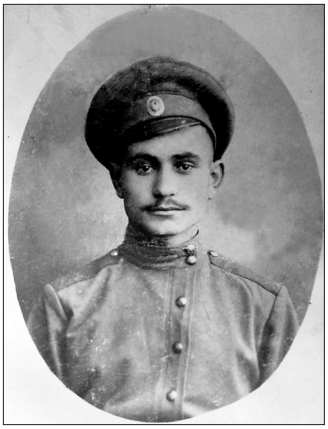

V. Arabadji, basarabean, participant la Primul Război Mondial, 1917

Medalia „Pentru Vitejie", acordată basarabencei Z. Radu-Maiorova, soră de caritate în Primul Război Mondial, 1916

C. Gurlu, basarabean, participant la Primul Război Mondial, 1914

Medalia „Voluntar în Primul Război Mondial (1914–1918)"

Medalia „Pentru străduință", conferită basarabeanului D. Mitachi-Mititelu, participant la Primul Război Mondial

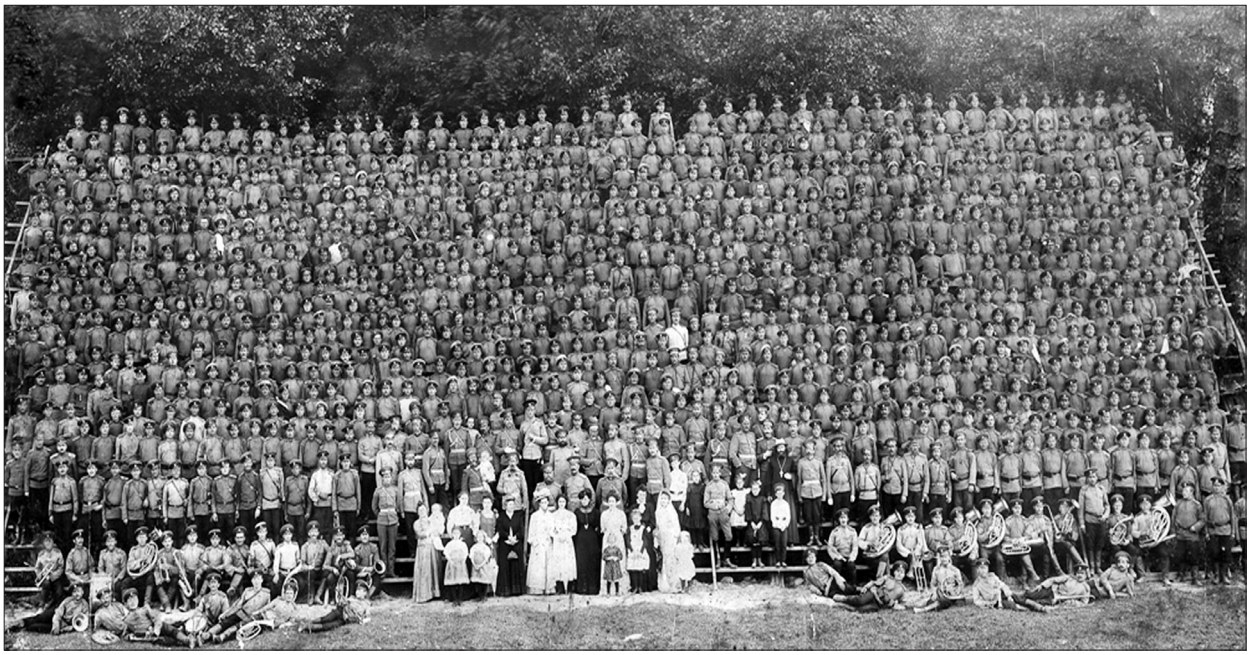

Unitate militară rusească dislocată pe teritoriul Basarabiei în timpul Primului Război Mondial, 1917

Căpitanul C. Porițchi, participant la Primul Război Mondial, sec. XX

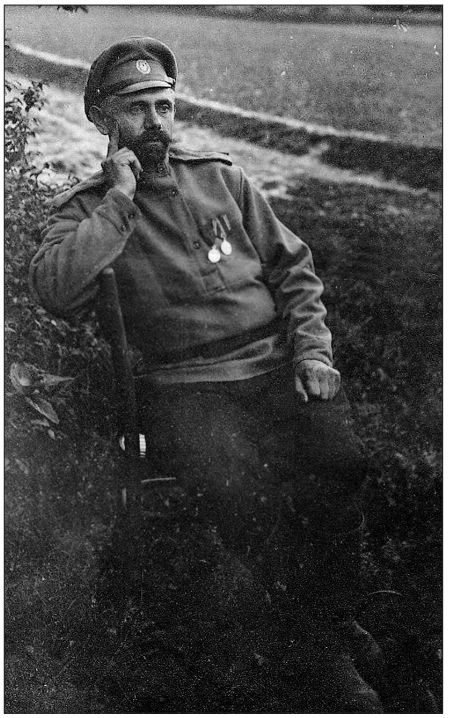

A. Orlovschi, basarabean, participant la Primul Război Mondial

APARIŢII EDITORIALE

O LUCRARE-EVENIMENT

Constantin MANOLACHE [1]

Vitalie MARINUȚA, *Relațiile civil-militare în contextul edificării statului de drept (abordare politologică),* Chișinău, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", 2013, 132 p.

Parte componentă a civilizației europene, inclusiv a valorilor democratice ale acesteia, Republica Moldova își racordează treptat politicile la edificarea și consolidarea statului de drept. În acest context, schimbările majore din țara noastră produc efecte atât în sectorul civil, cât și în cel militar. Aceste domenii, deși la prima vedere dihotomice, sunt parte componentă a unui întreg: se intersectează, se completează reciproc, și nici într-un fel nu se află într-o mișcare antagonistă. Emergentă din componenta civilă, prin intermediul oamenilor, sfera militară asigură securitatea militară a statului.

Actualmente, în Republica Moldova, prin reforme militare se creează un mecanism efectiv de control democratic asupra sferei militare: reorganizarea calitativă a sistemului organelor conducerii civile şi militare, a forţelor armate, a sistemelor de mobilizare şi de asigurare a infrastructurii militare în concordanță cu condițiile actuale și perspectivele geopolitice, social-politice și economice ale statului. Evident, în formarea acestui sistem complex se ține cont atât de specificul național, cât și de cadrul internațional.

Dacă particularitățile naționale din sfera militară și ale controlului democratic asupra acestuia, într-o măsură mai mare sau mai mică, sunt cunoscute militarilor, societății civile, autorităților publice etc., cele ale altor state, în mod special ale țărilor ancorate în valorile perene ale democrației, practic sunt necunoscute publicului larg, iar în literatura științifică autohtonă apar episodic și printr-o abordare segmentară. Din acest considerent, monografia elaborată de generalul de brigadă (r) Vitalie Marinuța tratează anumite probleme curente ale mecanismului de funcționare și de cooperare a sferei civil-militare. Autorul a analizat subiectul prin prisma particularităților conceptuale și metodologice extrase din perimetrul științelor socioumane,

[1] *Constantin MANOLACHE, colonel (r), doctor în științe politice, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

și anume: abordarea etică, prin analizarea fenomenului din exterior, și abordarea emică, prin studierea din interior. Astfel, Vitalie Marinuța a avut o ipostază dublă în analiza subiectului științific al lucrării de față – cea de manager și cunoscător al realităților din cadrul Armatei Naționale a Republicii Moldova (a deținut funcția de minsitru al apărării, 2009–2014) și cea de cercetător științific al subiectului în cauză. E una din căile cele mai corecte la care poate apela un conducător, ca prin intermediul metodelor și conceptelor științifice să găsească soluții pentru problemele cu care acesta (în cazul de față – autorul lucrării) se confruntă în viața cotidiană și cea publică. Consider că este un exemplu demn de respect și bun de urmat și de alți oameni de stat.

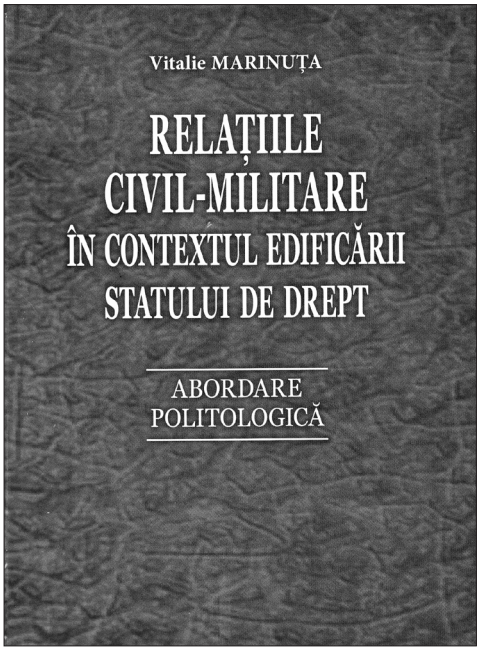

SECURITATEA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA PRIN PRISMA ȘCOLII DE LA COPENHAGA

Ion XENOFONTOV [1]
Igor SOFRONESCU [2]

Vitalie VARZARI, *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextual opțiunii de integrare europeană,* Chișinău, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2014, 172 p.

Element esențial al societății și al universului cognitiv al acestuia, știința este la contingența realizărilor actuale din toate domeniile de cercetare. Iată din ce cauză, atunci când în fața comunității se profilează o problemă de actualitate stringentă, mediul academic și universitar își mobilizează eforturile intelectuale pentru a-și rezerva propria viziune asupra faptului sau elementului pus în discuție. În acest perimetru se plasează și recenta monografie *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană*, 172 p. (10 coli de autor), semnată de doctorul în politologie Vitalie Varzari, cercetător științific superior al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei.

Vitalie Varzari este un cercetător avizat în domeniul studiilor de securitate națională și internațională, științe politice, studii europene, migrație etc. În iunie 2012 a susținut teza de doctorat. Este autor a 26 de lucrări științifice în volum total de 42 de coli de autor, inclusiv 1 monografie și 2 monografii în colaborare, 13 articole în reviste de circulație internațională, 3 articole în culegeri internaționale, 1 articol în culegere națională și 6 ale comunicărilor științifice. Rezultatele cercetării au fost expuse și în cadrul a circa 15 manifestări științifice din Chișinău, Sibiu, Iași, București, Istanbul (Turcia), Budva (Muntenegru), Lausanne (Elveția), Sarajevo (Bosnia și Herțegovina) ș.a. Participă activ în proiecte științifice naționale și internaționale. La fel, se implică activ în formarea infrastructurii de eficientizare a participării comunității științifice din Republica Moldova la Programul Cadru 7 etc.

În 2014, sub egida Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Vitalie Varzari a scos de sub tipar monografia menționată. Referenții lucrării științifice sunt nume consacrate în domeniu: Victor Juc, doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, și Gheorghe Rusnac, academician.

Conform direcțiilor strategice de cercetare-dezvoltare ale Republicii Moldova, monografia se încadrează în direcția „Patrimoniul național și dez-

---

[1] *Ion XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

[2] *Igor SOFRONESCU, locotenent-colonel (r), doctor în științe tehnice, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

voltarea societății", prioritatea „Identificarea și valorificarea patrimoniului cultural, dezvoltarea statului de drept".

Structura volumului include: introducere, trei compartimente segmentate în subcompartimente, concluzii generale și recomandări, bibliografie.

Dezideratul cărții rezidă în cercetarea și determinarea unor priorități de consolidare a sectorului național de securitate al Republicii Moldova prin apelarea la opțiunile de integrare europeană (p. 6). Autorul conchide, pe bună dreptate, că din cauza amenințărilor și vulnerabilităților la care este expusă țara noastră de peste 20 de ani, acești factori infectivi generează colapsul economic, politic și social, în prezent nu doar în Republica Moldova, ci și în plan regional (p. 7).

Sub aspect teoretic, subiectul analizat se raliază cu prevederile Școlii de la Copenhaga (p. 9) – cercetarea celor cinci domenii ale securității naționale (militar, politic, economic, mediu și societal), iar în dimensiune practică prezintă recomandări menite să contribuie la fortificarea securității naționale prin intermediul mecanismului de realizare a integrării europene.

Cercetarea în domeniul securității percepută „chiar și în secolul XXI… ca un concept ambiguu" (p. 11) se bazează pe o abordare multisectorială a securității, care include ideea consolidatoare potrivit căreia toate domeniile de activitate ale statului sunt importante pentru asigurarea plenară a securității naționale. Vitalie Varzari a inclus subiectul sistemului național de securitate al Republicii Moldova în contextul general al opțiunii de integrare europeană.

Autorul certifică contextul internațional general al mediului actual de securitate caracterizat prin globalizare, criza economico-financiară, supremația politico-militară a SUA și preocupările Uniunii Europene de a deveni un pol de securitate (p. 42).

În privința Republicii Moldova, cercetătorul estimează că „starea de securitate a țării este puternic afectată atât de vulnerabilitățile interne – caracteristice unui stat cu o economie agrară și societate încă neconsolidată, cât și de amenințările externe, date fiind puterea mult superioară și interesele unor țări din regiune" (p. 69). Autorul analizează minuțios conflictul transnistrean, a cărui existență compromite eforturile Republicii Moldova de implementare a reformelor elaborate de Chișinău (p. 121). Valoarea lucrării creștea considerabil dacă autorul analiza și escaladarea conflictului din Ucraina, cu amenințări directe la adresa securității regionale și globale.

Cercetarea însumează concluziile și recomandările cercetătorului la subiect (pp. 144-149).

Deși bibliografia (pp. 151-171) este voluminoasă (257 de titluri), nu include și cele mai recente titluri la subiect (de exemplu, Vitalie Marinuța, *Relațiile civil-militare în contextul edificării statului de drept (abordare politologică)*, Chișinău, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru Cel Bun", 2013, 132 p.; Natalia Albu, *Securitatea națională: aspecte teoretice și practice*, Chișinău, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", 2013, 240 p.).

Monografia este elaborată pe baza teoriilor moderne în domeniu și reflec-

tă nu doar abordarea securității statului (conform teoriilor clasice), ci individul și societatea (potrivit principiilor enunțate de Școala de la Copenhaga). Iată din ce cauză lucrarea dr. Vitalie Varzari trebuie să prezinte interes pentru orice cetățean al Republicii Moldova, aflat, *volens nolens*, în epicentrul factorilor de constituire, formare și amenințare a sferelor de securitate.

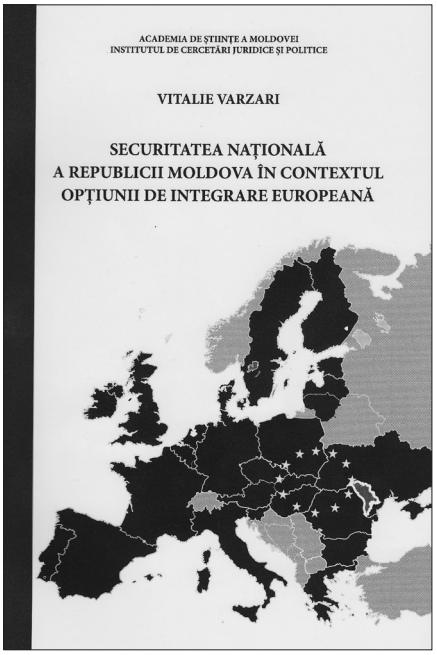

O NOUĂ LUCRARE CONSACRATĂ ȘTIINȚEI ISTORICE DIN BASARABIA

Alexei AGACHI[1]

Ion JARCUȚCHI, *Comisia Gubernială a Arhivelor din Basarabia (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX),* Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2011 [2012], 272 p.

Lucrarea doctorului în istorie Ion Jarcuțchi, *Comisia Gubernială Științifică a Arhivelor din Basarabia,* este consacrată procesului de dezvoltare a istoriei științei istorice (aici nu poate fi vorba de o tautologie – A.A.) din Basarabia sec. XIX – începutul sec. XX. Înainte de a trece la prezentarea propriu-zisă a conținutului lucrării, indicăm compartimentele ei: *Cuvânt introductiv*; *Mediul cultural-științific din Basarabia la răscrucea secolelor XIX-XX: tradiții, evoluții și tendințe*; *Instituirea, structura și componența numerică a Comisiei Guberniale Științifice a Arhivelor din Basarabia*; *Considerațiuni finale*; *Note și referințe bibliografice*; *Rezumate* în limbile rusă și engleză și trei anexe.

În *Cuvântul introductiv* este analizată istoriografia temei cercetate, sunt analizate și evaluate lucrările în care au fost abordate, în diverse moduri, unele aspecte ale instituirii și activității Comisiei Guberniale Științifice a Arhivelor din Basarabia; este argumentată actualitatea și importanța temei, necesitatea continuării cercetărilor, impusă de faptul că istoriografia sovietică a *„ignorat și subestimat"* (p. 5), rolul acestei comisii în dezvoltarea științei și culturii din Basarabia, iar în studiile de referință, considerate de autor *„contribuții istoriografice de valoare"*, au fost doar succinct abordate unele aspecte privitoare la instituirea și activitatea comisiei, *„multe alte aspecte ale acestui fenomen istoric remarcabil rămânând în continuare în umbră"* (p.6). Autorul atenționează corect că, în totalitatea lor, studiile menționate *„nu oferă o imagine de ansamblu a comisiei și o viziune completă asupra activității științifice-culturale și a rolului ei în culturalizarea național-patriotică a basarabenilor"* (p. 12).

Deoarece Basarabia se afla în componența Rusiei, crearea Comisiei Științifice a Arhivelor era strâns legată de procesele ce se desfășurau în Imperiul Rus. La intersecția anilor '80 – '90 ai sec. XIX, în cadrul imperiului luase amploare *„mișcarea arhivistică"*, generată de situația deplorabilă a arhivelor departamentale și locale, de pericolul distrugerii unui număr extrem de mare de documente istorice importante și de necesitatea salvării și valorificării lor.

Potrivit opiniei autorului, obiectivul principal al acestei mișcări arhivistice consta în organizarea,în conformitate cu principiile moderne, a arhivelor istorice guberniale, depistarea,

[1] *Alexei AGACHI, doctor habilitat în istorie, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.*

selectarea, ordonarea și depozitarea documentelor importante în aceste arhive, spre veșnică păstrare, deoarece avea loc distrugerea fără precedent a documentelor istorice importante sub falsul pretext că ele *„nu conțin nici un fel de fapte istorice"* (p. 17).

Autorul menționează impornanța deosebită a înființării unei asemenea comisii în Basarabia. Expunând evoluția sarcinilor comisiilor de arhivă, de la abordarea utilitară a problemelor de arhivistică, până la *„formularea în aspect teoretic și practic a unor probleme și sarcini de studiere a istoriei și culturii unităților administrativ-teritoriale (gubernii, regiuni etc.) și a formațiunilor etnico-naționale"* (p. 6) – autorul subliniază că aceste probleme aveau o importanță deosebită pentru Basarabia, unde, în condițiile ocupației țariste, nu existau instituții de învățământ superior și nici nu se desfășurau cercetări științifice, iar intelectualii basarabeni *„vedeau în asemenea comisii o șansă reală… de a constitui structuri autohtone pentru studierea și valorificarea, în toată diversitatea sa, a trecutului istoric și cultural al Moldovei în ansamblu și al Basarabiei în particular"* (p. 6).

Autorul acordă o bine meritată atenție liderului și animatorului mișcării arhivistice din Rusia, Nicolai V. Kalaciov, directorul Arhivei Ministerului de Justiție din Moscova, care a elaborat și a înaintat un șir de propuneri importante privitoare la organizarea arhivelor istorice și divizarea lor în categorii, crearea arhivelor istorice guberniale și organizarea în cadrul acestora a societăților istorice, care trebuiau să valorifice în mod științific documentele depozitate. Nicolai V. Kalaciov îndruma comisiile spre studierea ținutului natal sub aspect istoric, geografic și etnografic, efectuarea cercetărilor arheologice.

În lucrare este analizat și regulamentul comisiilor științifice de arhivă, aprobat la 17 aprilie 1884, care prevedea instituirea arhivelor istorice locale, iar comisiile științifice de arhivă puteau fi create numai cu acordul guvernatorului, al Institutului de Arheologie și al Ministerului de Interne. Organul de conducere era compus din președinte, adjunctul acestuia și un secretar, guvernatorul devenind, în mod obligatoriu, curatorul comisiei, supraveghindu-i activitatea care era limitată doar la selectarea documentelor destinate păstrării sau distrugerii, ordonarea documentelor într-o anumită succesiune, comodă pentru cercetare etc. La sfârșit de an, conducerea comisiei prezenta o dare de seamă Institutului de Arheologie.

Autorul remarcă și cele mai mari greutăți întâmpinate de comisii în activitatea lor – insuficiența de specialiști și de mijloace financiare. Statul nu acorda nicio susținere materială, fixând în regulament că toate cheltuielile vor fi acoperite din contul Institutului de Arheologie și din donații (p. 11-12). Dar acest institut, fiind și el o organizație privată, își desfășura activitatea pe baza cotizațiilor membrilor săi și a donațiilor particulare, neputând acorda susținere financiară unui număr atât de mare de comisii, de aceea și comisia basarabeană putea conta doar pe cotizațiile plătite de membrii săi și pe donații. Activitatea comisiei basarabene era agravată și de lipsa unui sediu propriu, aceasta fiind nevoită, în câteva rânduri, să-și schimbe sediul.

Valoros și inedit este compartimentul *Mediul cultural științific din Basarabia la răscrucea secolelor XIX-XX: tradiții, evoluții și tendințe*. Deși în titlul compartimentului este menționată doar intersecția celor două secole, cercetarea cuprinde, în mod succint, întregul sec. XIX – începutul sec. XX. Autorul își pune drept scop de a aborda *„în mod recapitulativ, pe de-o parte, tradițiile științifice multiseculare moștenite, de a releva mediul social-politic, științifico-cultural și spiritual din Basarabia sec. XIX, la sfârșitul căruia a fost fondată Comisia Gubernială Științifică a Arhivelor"* (p.17). Mai întâi este subliniat faptul că procesul istorico-cultural din Basarabia, în perioada amintită, nu s-a dezvoltat pe loc gol, ci *„pe temelia realizărilor statului moldovenesc în domeniul cultural și științific"*. Urmează o trecere în revistă a reperelor pe care s-a fundamentat știința și cultura în Țara Moldovei, care au stat și la baza activității Comisiei Guberniale Științifice a Arhivelor din Basarabia: cărturarii și școlile de caligrafi din mănăstiri și de la curțile domnești, Academia de la Cotnari, Colegiul de la Mănăstirea „Trei Ierarhi", fondarea primei tipografii din Moldova, Cazania lui Varlaam, Pravila lui Vasile Lupu, Letopisețul Țării Moldovei scris de Grigore Ureche, activitatea celor trei mari mitropoliți – Petru Movilă, Varlaam și Dosoftei, a cronicarilor Miron Costin, Nicolae Costin și Ion Neculce, a savanților de talie europeană – Nicolae Milescu Spătarul și Dimitrie Cantemir, în domeniul învățământului fiind evidențiate Academia de la Sf. Sava (București) și Academia Domnească de la Iași, procesul finalizându-se, în sec. XVIII, cu *„substituirea ireversibilă a culturii medievale, marcată de ideologia religioasă, cu cultura națională laică, prin afirmarea iluminismului"* (p. 19-20).

În continuare, autorul trece la abordarea problemelor legate de anexarea Basarabiei la Imperiul Rus în anul 1812, care *„a afectat mediul științific autohton"* și a *„schimbat radical condițiile politice și național-culturale"* (p. 20). Pentru a clarifica mai profund aceste schimbări, autorul analizează deosebirile dintre imperiile coloniale maritime și cele continentale în ceea ce ține de politicile coloniale, în primul caz existând *„o delimitare strictă și clară din punct de vedere spațial, administrativ, politic, cultural, juridic între metropolă și teritoriile anexate"* (p.21), în timp ce într-un imperiu continental, cum era Rusia, această delimitare lipsea, regiunile naționale periferice devenind, sub aspect politic, național și cultural, *„colonii interne, societăți periferice cu o dezvoltare întârziată"* (p. 21). Autoritățile țariste promovau o politică de uniformizare a coloniilor cu metropola, realizabilă doar prin „*rusificarea forțată a regiunilor anexate*", ceea ce ducea la nivelarea socială a teritoriilor anexate și la ignorarea particularităților de limbă, tradiții și trăsături național-culturale distinctive ale popoarelor autohtone.

Astăzi, în literatura istorică se scrie foarte mult despre politica de rusificare a românilor basarabeni promovată de țarism, însă la modul general, făcându-se abstracție de aspectul teoretic al acestui fenomen. Spre deosebire de alte scrieri, lucrarea dr. Ion Jarcuțchi evidențiază principiile ideologice și doctrinare elaborate de

către ideologii țariști și puse la baza politicii de rusificare a minorităților naționale. Aceste principii au fost exprimate în triada *„ortodoxie, autocrație și naționalitate”*, însemnând *„recunoașterea și acceptarea doar a tradițiilor poporului rus și respingerea oricăror altor tradiții și influențe”* (p.22). Pentru a înlesni procesul de rusificare era utilizată politica *„imperialismului cultural”*.

În lucrare sunt evidențiate particularitățile mediului cultural-științific din Basarabia sub dominația țaristă, marcat de relațiile social-politice din Imperiul Rus și de politica *„de pauperizare spirituală și deznaționalizare a periferiilor etnice”*, inclusiv a românilor basarabeni, a căror identitate națională și mentalitate au fost deformate, în Basarabia fiind creat un climat spiritual și un mediu social și cultural eterogen străin. Dar, în pofida existenței cordonului de la Prut, legăturile dintre Basarabia și Moldova istorică nu au fost întrerupte cu desăvârșire, iar *„comunitatea limbii, culturii, tradițiilor și-au lăsat amprenta și asupra dezvoltării… culturii naționale”* din Basarabia.

Aruncând o privire retrospectivă generală și recapitulativă asupra stării și dezvoltării diferitor ramuri ale culturii și științei – istoriei, arheologiei, lingvisticii, învățământului, tipăririi cărților în limba națională, literaturii, artei plastice, artei muzicale, artei teatrale, presei și coroborând rezultatele în măsura în care acestea sunt studiate, autorul le aduce la un numitor comun, care și constituie mediul cultural-științific din Basarabia sub dominația țaristă. Sunt remarcate și particularitățile climatului cultural-științific pe parcursul anului 1812 – sfârșitul anilor ’80 ai sec. XIX, când cultura și știința se dezvoltau preponderent pe baza realizărilor epocii medievale, cu predominarea amatorismului și *„într-un mediu științific local nefavorabil”*, cu implicarea masivă a alogenilor (p. 37). Apoi, spre sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX, s-a produs un proces de laicizare, profesionalizare și modernizare a culturii, artei și științei basarabene, formarea cadrului organizatoric-instituțional. Au apărut școli profesionale în diverse ramuri ale economiei, a crescut substanțial numărul bibliotecilor, au fost create muzee, cabinete de cercetări științifice, stațiuni experimentale, asociații științifice, din numărul cărora făcea parte și Comisia Gubernială Științifică a Arhivelor din Basarabia. În domeniul culturii, artei, științei activau tot mai mulți români – reprezentanți ai populației majoritare, ceea ce a contribuit la crearea unui *„alt mediu cultural și spiritual – unul românesc”* (p. 27).

În compartimentul ce urmează este descrisă calea sinuoasă a întemeierii Comisiei Guberniale Științifice a Arhivelor din Basarabia, din cauza împotrivirii guvernatorului, mai apoi instituirea și componența comisiei, fiind evidențiată contribuția președintelui Nicolae Codreanu și a secretarului Ioan Halippa la întemeierea și organizarea activității comisiei în vederea atragerii unui număr cât mai mare de membri și susținători, deoarece cheltuielile financiare erau acoperite doar din cotizațiile plătite de membrii comisiei și donațiile susținătorilor ei. Sunt menționate numele membrilor comisiei și categoriile sociale din care făceau parte, îndeosebi reprezentanți ai clerului, ai corpului didactic și funcționari publici, dar și

unele familii din rândurile nobilimii basarabene: Donici, Crupenschi și Sinadino, care au acordat susținere materială comisiei, dar și membrii care locuiau în diverse orașe ale Basarabiei și în afara hotarelor ei.

Este explicat și faptul afluxului de membri și susținători în anul întemeierii comisiei și micșorarea dramatică a numărului acestora în anii următori, provocat de așteptările de moment exagerate din partea entuziaștilor, mulți dintre care nici nu-și dădeau prea bine seama despre sarcinile ce stăteau în fața comisiei ce urma să efectueze o muncă de cercetare migăloasă și de durată, iar o parte dintre funcționarii care aderaseră la comisie nu din convingere, ci datorită îndemnurilor guvernatorului Basarabiei, au părăsit-o. La toate acestea se mai adaugă și fondarea, în anul 1904, a Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia, la care au aderat mulți dintre membrii comisiei, îndeosebi preoțimea. Scăderea numărului membrilor și susținătorilor a creat mari dificultăți financiare, care complicau din ce în ce mai mult lucrările comisiei.

Analizând activitatea comisiei în anii 1898–1903, autorul evidențiază trei direcții principale: *„cercetarea arhivelor guvernamentale locale curente în scopul depistării și conservării dosarelor de importanță istorică, precum și colectarea obiectelor de istorie și cultură veche de la diferite organizații și persoane particulare; organizarea și efectuarea cercetărilor arheologice; fondarea, în baza materialelor de arhivă selectate, a arhivei istorice guberniale, a muzeului și a bibliotecii și dotarea lor cu obiecte și literatură ce vizează istoria Basarabiei”* (p. 61) – toate acestea în conformitate cu prevederile regulamentului-tip. Dar activitatea membrilor comisiei a depășit acest cadru, fiind efectuate cercetări științifice în baza materialelor de arhivă, studierea și depistarea actelor vechi ale domnilor Moldovei, supravegherea, protejarea monumentelor de arhitectură etc. Pentru completarea fondului arhivistic erau adunate importante documente din arhivele particulare ale nobilimii și preoțimii, din biserici și mănăstiri. În activitatea științifică s-a evidențiat secretarul comisiei, Ioan Halippa. Lipsa mijloacelor financiare nu a permis comisiei să desfășoare largi cercetări arheologice, în schimb au fost luate la evidență peste trei mii de monumente arheologice și elaborată harta arheologică a Basarabiei. Un rezultat modest a fost obținut în domeniul colectărilor de obiecte și monede pentru completarea fondului muzeului.

O importanță deosebită pentru cercetarea istoriei Basarabiei o avea fondarea bibliotecii și dotarea ei cu literatură în care era abordată problematica basarabeană, de aceea conducerea comisiei a acordat multă atenție acestei probleme. Autorul prezintă sursele principale de completare a fondului de carte: achizițiile, donațiile din partea membrilor comisiei și a altor persoane particulare, schimbul de carte cu instituțiile similare, donațiile societăților științifice și de învățământ din Rusia și din străinătate, fiind remarcată îndeosebi donația Academiei Române, cărțile tipărite în limba română și donate de aceasta referindu-se la istoria românilor și la istoria Basarabiei. Majoritatea cărților procurate erau de asemenea în limba română, fapt ce avea o mare

importanță pentru cititorii din Basarabia. Sunt menționate numele donatorilor, autorii și titlurile cărților donate. Deoarece biblioteca era deschisă pentru toți doritorii, elita intelectualilor basarabeni a căpătat acces la literatura română, ceea ce contribuia la cunoașterea adevărului științific despre originea și istoria populației autohtone din Basarabia, *„despre comunitatea de limbă și neam a tuturor românilor"*, la înlăturarea deformării de către rusificatori a mentalității românilor basarabeni, *„la trezirea conștiinței naționale și la amplificarea mișcării naționale de eliberare"* (p.80-81).

Ședințele comisiei se transformau în adevărate consilii științifice la care erau prezentate comunicări pe diverse teme referitoare la istoria Moldovei și Basarabiei, în acest domeniu evidențiindu-se I. Halippa, N. Codreanu, I. Frățiman ș.a. Pentru eficientizarea lucrărilor științifice, I. Halippa a propus reorganizarea comisiei în cinci secții tematice, dar lipsa mijloacelor financiare și a cadrelor științifice nu a permis realizarea acestui proiect.

Activitatea științifică era strâns legată de activitatea editorială. În anii 1900, 1902 și 1907 au fost publicate cele trei volume ale *Analelor* comisiei, însă rezultatele cercetărilor științifice erau publicate și în alte ediții, îndeosebi în *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, dar și în lucrări separate. Volumele *Analelor* aveau două compartimente, în unul dintre ele fiind publicate diverse informații privitoare la activitatea generală a comisiei: procesele-verbale, dările de seamă, numărul membrilor, mărimea cotizațiilor, listele cărților procurate și donate etc., în celălalt compartiment fiind publicate lucrările științifice ale membrilor comisiei.

În compartimentul *Considerații finale,* autorul, reluând unele concluzii din capitolele precedente, prezintă o imagine sintetică a evoluției mediului social-politic și cultural-spiritual din Basarabia sec. XIX – începutul sec. XX, evidențiind două etape calitativ distincte. Prima cuprinde anul 1812 – începutul anilor '90 ai sec. XIX, iar cea de-a doua – anii '90 ai sec. menționat și începutul sec. XX. Sunt reliefate particularitățile specifice ale acestor etape, prima dintre ele constituind *„o perioadă de tranziție a fenomenelor istorico-culturale de la starea lor medievală și premodernă la cea modernă"* și *„de adaptare la mediul ambiant imperial de existență și funcționare"*, când nu a avut loc dezvoltarea evidentă a culturii naționale. O altă trăsătură caracteristică a acestei etape este apariția unor tendințe *„de trecere de la amatorism la profesionalism, de diversificare, separare și identificare, «autonomizare» a unor domenii distincte ale culturii"* (p. 97), toate acestea producându-se într-un mediu lingvistic nefavorabil culturii naționale, fără *„perspectiva dezvoltării științifice – pilonii de bază ai formării conștiinței și identității naționale"* (p. 102).

Cea de-a doua etapă se caracterizează prin evoluția mediului cultural-spiritual din Basarabia, particularitățile principale constând în *„democratizarea, modernizarea și profesionalizarea activităților culturale și științifice"*, însoțite de apariția diferitor structuri științifice (societăți, comisii, comitete, laboratoare, stații de observații meteorologice, hidrologice, astronomice,

câmpuri agricole experimentale), diversificarea cercetărilor ştiinţifice, editarea literaturii ştiinţifice. Autorul remarcă faptul că în Basarabia rezultatele cercetărilor ştiinţifice în multe domenii erau modeste în comparaţie cu cele obţinute în statele vecine şi în Imperiul Rus, deoarece aceste cercetări se desfăşurau în condiţiile „imperialismului cultural" al ţarismului, într-un mediu cultural-spiritual ostil aspiraţiilor naţionale.

Autorul, în mod argumentat, apreciază rolul comisiei în înfiinţarea şi dezvoltarea arhivisticii în Basarabia. Aceasta a stopat procesul dezastruos de distrugere a documentelor, instituind arhiva istorică regională, punând bazele creării fondului arhivistic regional, constituit din documentele tuturor instituţiilor de stat, în lipsa căruia ar fi fost imposibilă cercetarea istoriei Basarabiei în perioada dominaţiei ţariste. Comisia şi-a depăşit obiectivele arhivistice stabilite în regulament, transformându-se, dintr-o instituţie arhivistică, într-o instituţie de investigaţii ştiinţifice în domeniul ştiinţelor umanistice, iar rezultatele cercetărilor ştiinţifice publicate în *Analele* comisiei şi-au păstrat valoarea până în zilele noastre. Activitatea ştiinţifică şi culturală a comisiei a contribuit la sporirea interesului întregii societăţii faţă de istoria şi cultura naţională, la formarea conştiinţei naţionale a românilor basarabeni, deşi procesele şi evenimentele istorice erau încă abordate din punctul de vedere al ideologiei ţariste.

Prezintă interes notele şi referinţele bibliografice, deoarece ele conţin şi o enciclopedie a personalităţilor remarcabile: scriitori, cercetători ştiinţifici din diverse domenii ale ştiinţei, reprezentanţi ai clerului din Basarabia, Rusia, România, Ucraina, care, în activitatea lor, au avut tangenţe cu activitatea comisiei. Pentru a-i familiariza şi pe cititorii de limbi străine cu conţinutul lucrării, autorul a elaborat şi două rezumate, în limbile rusă şi engleză.

La sfârşitul studiului monografic sunt incluse trei anexe. Prima conţine circulara adjunctului ministrului de interne al Rusiei adresată guvernatorilor câtorva gubernii despre acordul ţarului de a organiza comisii ştiinţifice ale arhivelor şi ale arhivelor istorice, iar în caz de necesitate de a inaugura asemenea instituţii şi în alte gubernii, acest document deschizând calea fondării Comisiei Guberniale Ştiinţifice a Arhivelor din Basarabia. Cea de-a doua anexă însumează descrierea fondului de carte al bibliotecii comisiei şi conţine patru liste în care sunt menţionate lucrările achiziţionate de către comisie cu mijloace proprii, lucrări şi documente donate de membrii comisiei, de către persoane particulare şi de către instituţii ştiinţifice şi organizaţii culturale, numele autorilor, titlurile lucrărilor donate şi denumirile instituţiilor donatoare, literatura fiind clasificată după criteriul tematic. În anexa nr. 3 sunt incluse titlurile celor mai importante lucrări ştiinţifice publicate în cele trei volume ale *Analelor* comisiei. Cu excepţia a două lucrări semnate de către D. Şceglov, restul lucrărilor aparţin lui Ioan Halippa, secretarul comisiei.

Principalul merit al lucrării dr. Ion Jarcuţchi constă în elucidarea procesului de dezvoltare a culturii, ştiinţei în genere şi a ştiinţei istorice în special,

a climatului cultural-spiritual din Basarabia sec. XIX – începutul sec. XX și a instituirii arhivei guberniale și a fondului arhivistic regional, documentele salvate de la distrugere și conservate având o valoare de neprețuit pentru cercetarea istoriei Basarabiei sub dominația țaristă.

Lucrarea este bogat ilustrată cu fotografii ale celor mai importante monumente arhitectonice din Chișinău și din alte localități ale Basarabiei, o parte dintre care au fost distruse, altele păstrându-se până în prezent; cu vederi ale lăcașurilor monastice și ale unor edificii de cult. Unele fotografii reflectă modul de trai și activitatea cotidiană a țăranilor basarabeni. Bogatul material ilustrativ contribuie la îmbinarea fericită a macroistoriei cu viața cotidiană, imprimând lucrării un parfum inedit al epocii cercetate.

Potrivit opiniei noastre, acest studiu monografic este o continuare a *Analelor* editate de comisie și poate servi drept îndreptar la cele trei volume, care prezintă o adevărată comoară științifică, păstrându-și valoarea până în zilele noastre. Cu acest prilej, propun Academiei de Științe a Moldovei să reediteze cele trei volume ale *Analelor* comisiei, care au devenit o raritate bibliofilă, filele cărora, din cauza utilizării necontenite de către cercetători, abia de se mai țin în copertele roase.

În încheiere ținem să remarcăm că acest valoros studiu monografic semnat de către dr. Ion Jarcuțchi prezintă un model de cercetare a istoriei științei istorice, dar și un îndemn pentru alți cercetători de a continua investigațiile în acest domeniu.